This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Indian Institute, Oxford.

THE MALAN LIBRARY

PRESENTED

BY THE REV. S. C. MALAN, D.D.,

VICAR OF BROADWINDSOR,

January, 1885.

100 A19

L. ANNAEI SENECAE

PHILOSOPHI

OPERA OMNIA.

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ACCURATE EDITA.

EDITIO STEREOTYPA.

TOMUS V.

Insunt: *Naturales quaestiones, Apocolocyntosis in Claudium Caesarem, Fragmenta, Index rerum, et index locorum ex poetis citatorum.*

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS CAR. TAUCHNITII.

1832.

BODLEIAN
12 JAN 1928
LIBRARY

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
NATURALIUM QUAESTIONUM
LIBER PRIMUS.

PRAEFATIO.

Quantum inter philosophiam interest, Lucili virorum optime, et ceteras artes, tantum interesse existimo in ipsa philosophia inter illam partem quae ad homines, et hanc quae ad deos spectat. Altior est haec, et animosior: multum permisit sibi: non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Denique tantum inter duas interest, quantum inter Deum et hominem. 2. Altera docet, quid in terris agendum sit: altera, quid agatur in coelo. Altera errores nostros discutit, et lumen admovet, quo discernantur ambigua vitae: altera multo supra hanc caliginem in qua volutamur excedit, et e tenebris ereptos, illo perducit, unde lucet. Equidem tunc naturae rerum gratias ago, quum illam non ab hac parte video, quae publica est, sed quum secretiora eius intravi: quum disco, quae universi materia sit, quis auctor sit, aut custos: quid sit Deus: totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, et ex lege fa-

torum aliquid derogare; an maiestatis deminutio sit, et confessio erroris, mutanda fecisse. 3. Necesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber et potens est: ipse enim est necessitas sua. Nisi ad haec admitterer, non fuerat nasci. Quid enim erat, cur in numero viventium me positum esse gauderem? An ut cibos et potiones percolarem? ut hoc corpus causarium ac fluidum, periturumque nisi subinde impleatur, farcirem, et viverem aegri minister? ut mortem timerem, cui omnes nascimur? Detrahe hoc inaestimabile bonum, non est vita tanti, ut sudem, ut aestuem. 4. O quam contemta res est homo, nisi supra humana surrexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiamsi superiores sumus, portenta vincimus: quid est, cur suspiciamus nosmetipsos? Quia dissimiles deterrimis sumus? Non video quare sibi placeat, qui robustior est [in] valetudinario. Multum interest inter vires et bonam valetudinem. Effugisti vitia animi: non est tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem sermo compositus, nec cor involutum, nec avaritia, quae quidquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quae te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. 5. Nihil adhuc consecutus es. Multa effugisti, te nondum! Virtus enim ista quam affectamus, magnifica est: non quia per se beatum est, malo caruisse, sed quia animum laxat, ac praeparat ad cognitionem coelestium, dignumque efficit, qui in consortium Dei veniat. Tunc consummatum habet plenumque bonum sortis humanae, quum, calcato omni malo, petit altum, et in interiorem naturae sinum venit. Tunc iuvat, inter sidera ipsa vagantem, divitum pavimenta ridere, et totam cum auro suo terram: non illo tantum, dico, quod egessit, et si-

gnandum monetae dedit, sed et illo, quod in occulto servat posterorum avaritiae. 6. Nec potest ante contemnere porticus, et lacunaria ebore fulgentia, et tonsiles silvas, et derivata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, et terrarum orbem superne despiciens, angustum, et magna ex parte opertum mari, etiam qua exstat, late squalidum, et aut nstum aut rigentem. Sibi ipse ait: hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur? O quam ridiculi sunt mortalium termini! 7. Ultra Istrum Dacus non exeat: Strymo Thracas includat: Parthis obstet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana disterminet: Rhenus Germaniae modum faciat: Pyrenaeus medium inter Gallias et Hispanias iugum extollat: inter Aegyptum et Aethiopias arenarum inculta vastitas iaceat! Si quis formicis det intellectum hominis, nonne et illae unam aream in multas provincias divident? 8. Quum te in illa vere magna sustuleris; quotiens videbis exercitus subrectis ire vexillis, et quasi magnum aliquid agatur, equitem modo ulteriora explorantem, modo a lateribus affusum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen. —

Formicarum iste discursus est, in angusto laborantium. Quid illis et nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctum est istud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis: minima, etiam quum illis utrimque Oceanus occurrit. 9. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur: at ita si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, et expeditus levisque ac contentus modico emicuit: Quum illa tetigit, alitur, crescit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. 10. Et hoc habet argumentum divinitatis suae, quod illum divina delectant: nec ut alienis interest, sed ut suis. Secure spectat

occasus siderum atque ortus, et tam diversas concordantium vias. Observat, ubi quaeque stella primum terris lumen ostendat, ubi culmen eius summum, qua cursus sit, quousque descendat. Curiosus spectator excutit singula, et quaerit. Quidni quaerat? Scit illa ad se pertinere. 11. Tunc contemnit domicilii prioris angustias. Quantum enim est, quod ab ultimis litoribus Hispaniae usque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spatium, si navem suus ventus implevit. At illa regio coelestis per triginta annos velocissimo sideri viam praestat, nusquam resistenti, sed aequaliter cito. Illic demum discit, quod diu quaesivit: illic incipit Deum nosse. 12. Quid est Deus? Mens universi. Quid est Deus? Quod vides totum, et quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest, si solus est omnia, opus suum et extra et intra tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei et nostram? 13. Nostri melior pars animus est: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio est: quum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc, quo neque formosius est quidquam, nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum et casu volubile, ideoque tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, et cetera quibus terrae ac terris vicina pulsantur. Nec haec intra vulgum dementia est, sapientiam quoque professos contigit. 14. Sunt qui putent, sibi ipsis animum esse, et quidem providum ac dispensantem singula, et sua, et aliena; hoc autem universum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilii, et aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere, et rebus terminos ponere? quantum Deus possit? materiam ipse sibi formet, an data utatur? utrum idea materiae prius superveniat, an materia ideae? 15. Deus quidquid

vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant: et a magno artifice prave formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur, saepe inobsequens arti est? — Haec inspicere, haec discere, his incubare, nonne transilire est mortalitatem suam, et in meliorem transscribi sortem? Quid tibi, inquis ista proderunt? Si nihil aliud, hoc certe sciam, omnia angusta esse, mensus Deum. Sed haec deinde.

CAPUT I.

Nunc ad propositum veniam opus. Audi quid de ignibus philosophia velit, quos aër transversos agit. Magna vi illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur, et praerapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proiici. Ignium multae variaeque facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum capram vocat. Si me interrogaveris, quare? prior mihi rationem reddas oportet, quare hoedi vocentur. 2. Si autem, quod commodissimum est, convenerit inter nos, ne alter alterum interroget: quid dicit ille? responde. Satius erit de re ipsa quaerere, quam mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellaverit capram. Talis fuit forma eius, qui bellum adversus Perseum Paullo gerente, lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non semel flammam ingentis pilae specie, quae tamen in ipso cursu suo dissipata est. 3. Vidimus circa divi Augusti excessum simile prodigium: vidimus quum de Seiano actum est: nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes Deos mortium signa praemittere, et quidquam esse in terris tam magnum, quod perire mundus sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, et alia aliis ita

complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. 4. Videbimus, an diis humana sint curae; an series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nuntiet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes exsistere, aëre vehementius trito, quum inclinatio eius in alteram partem facta est, et non cessit, sed intra se pugnavit. Ex hac vexatione nascuntur trabes, et globi, et faces, et ardores. At quum levius collisus, et, ut ita dicam, strictus est, minora lumina excutiuntur, *crinemque volantia sidera ducunt.* 5. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, et coelo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est; non enim opus est ad efficienda ista magno aëris motu. Denique, ut breviter dicam, eadem ratione fiunt ista, qua fulmina, sed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisae, fulgurationes efficiunt; maiore impetu pulsae, fulmina. 6. Aristoteles eiusmodi rationem reddit: „Varia et multa terrarum orbis exspirat, quaedam humida, quaedam sicca, quaedam algentia, quaedam concipiendis ignibus idonea.“ — Nec mirum est, si terrae omnis generis et varia evaporatio est: quum in coelo quoque non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculae rubor, Martis remissior, Iovis nullus, in lucempuram nitore perducto. 7. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum, quae terrae eiectant, et in superiorem agunt partem, aliqua in nubes pervenire alimenta ignium, quae non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radiis solis. Nam apud nos quoque, stramenta sulphure aspersa, ignem ex intervallo trahunt. 8. Veri ergo simile est, talem materiam intra nubes congregatam facile succendi, et maiores minoresve ignes exsistere, prout *illis fuit plus aut minus* virium. Illud enim stultissimum *est existimare*, aut stellas decidere, aut transilire, *aut aliquid illis* auferri et abradi: nam si hoc

fuisset, iam defuissent. 9. Nulla enim nox est, qua non plurimae ire, et in diversum videantur abduci. Atqui, quo solent, quaeque inveniuntur loco: magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illas ista nascantur, et cito intercidant, quia sine fundamento sunt et sede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? 10. Quid, si dicam stellas interdiu non esse, quia non apparent? Quemadmodum illae latent, et solis fulgore obumbrantur: sic faces quoque transcurrunt etiam interdiu, sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam adversus diem vindicare sibi suum fulgorem possint, apparent. 11. Nostra certe aetas non semel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem versas, alias ab occasu in ortum. Argumentum tempestatis nautae putant, quum multae transvolant stellae. Quod si signum ventorum est, ibi est, ubi venti sunt, id est, in aëre, qui medius inter lunam et terram est. In magna tempestate apparent quasi stellae velo insidentes. Adiuvari se tunc periclitantes existimant Pollucis et Castoris numine. 12. Causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem, et desinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non sedent. Gylippo Syracusas petenti, visa est stella super ipsam lanceam constitisse. In Romanorum castris visa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis: qui saepe, fulminum more, animalia ferire solent et arbusta. 13. Sed si minore vi mittuntur, defluunt tantum et insident, non feriunt, nec vulnerant. Alii inter nubes eliduntur, alii sereno, si aër ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam sereno quoque coelo aliquando tonat, ex eadem causa, qua nubilo, aëre inter se colliso. Qui etiamsi est lucidior ac siccior, coire tamen et facere corpora quaedam similia nubibus potest, quae percussa reddant sonum. 14.

Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, et vastorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit similis causa, sed maior.

II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui sidera circumnectit. Memoriae proditum est, quo die divus Augustus urbem, ex Apollonia reversus, intravit, circa solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet: hunc Graeci *halo* vocant, nos dicere coronam aptissime possumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. 2. Quum in piscinam lapis missus est, videmus in multos orbes aquam discedere, et fieri primum angustissimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec evanescat impetus, et in planitiem immotarum aquarum solvatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre. Quum spissior factus, plagam sentire potest; lux solis aut lunae vel cuiuslibet sideris incurrens recedere illum in circulos cogit. Nam humor, et aër, et omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius quod impellit. 3. Omne autem lumen rotundum est: ergo et aër in hunc modum, percussus lumine, exibit. Ob hoc tales splendores Graeci areas vocavere, quia fere terendis frugibus loca distinata sunt rotunda. Non est autem quod existimemus, istas, sive areae sive coronae sint, in vicinia siderum fieri. Plurimum enim absunt, quamvis tangere ea et coronare videantur. 4. Non longe a terra fit talis effigies, quam visus noster, solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sidus putat positam. In vicinia autem solis et stellarum nihil tale potest fieri, quia illic aether tenuis est. Nam formae crassis demum spissisque corporibus imprimi solent: in subtilibus non habent *ubi consistant* aut haereant. In balneis quoque circa *lucernam tale* quiddam adspici solet, ob aëris *densi obscuritatem*: frequentissime autem austro,

quum coelum maxime grave et spissum est. 5. Nonnunquam paulatim diluuntur et desinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur: et inde ventum nautici exspectant, unde contextus coronae perit. Si enim a septemtrione discesserit, Aquilo erit: si ab occidente, Favonius. Quod argumentum est, intra eam partem coeli has fieri coronas, intra quam venti quoque solent. Superiora autem non habent coronas, quia ne ventos quidem. 6. His argumentis et illud adiice, nunquam coronam colligi, nisi stabili aëre et pigro vento. Aliter non solet adspici. Nam qui stat aër, impelli et deduci, et in aliquam faciem fingi potest. Is autem qui fluit, ne feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec resistit: quia prima quaeque pars eius dissipatur. 7. Nunquam ergo ullum sidus talem sibi effigiem circumdabit, nisi quum aër erit densus atque immotus, et ob hoc custodiens incidentem in se rotundi lineam luminis: nec sine causa. Repete enim exemplum, quod paulo ante proposui. Lapillus in piscinam aut lacum et aliquam alligatam aquam missus, circulos facit innumerabiles: at hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua disturbat. 8. Idem ergo in aëre evenit, ut ille qui manet, possit figurari, at ille qui rapitur et currit, non det sui potestatem, et omnem ictum venientemque formam exturbet. Hae, de quibus dixi, coronae quum dilapsae sunt aequaliter, et in semetipsis evanuerint, significatur aëris quies: est omnium tranquillitas, et tunc aquam exspecta. 9. Quum ab una parte cesserunt, illinc ventus est unde finduntur. Si ruptae pluribus locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex his quae iam exposui, intelligi potest. Nam si facies universa *subsedit, apparet* temperatum esse aëra, et *sic placidum. Si ab una* parte intercisa est, *apparet inde, aëra incumbere, et* ideo illa regio ventum dabit.

At quum undique et concerpta et lacerata est, manifestum est a pluribus partibus in illam impetum fieri, et inquietum aëra hinc atque illinc assilire. 10. Itaque ex hac inconstantia coeli tam multa tentantis, et undique laborantis, futura tempestas ventorum plurium apparet. Hae coronae noctibus fere circa lunam et alias stellas notantur, interdiu raro: adeo ut quidam ex Graecis negaverint eas omnino fieri, quum illos historiae coarguant. Causa autem raritatis haec est, quod solis fortius lumen est, et aër ipse agitatus ab illo, calefactusque, solutior est: lunae autem inertior vis est, et ideo quia facilis, a circumposito aëre facilius sustinetur: 11. aeque sidera cetera infirma sunt, nec perrumpere aëra vi sua possunt. Excipitur itaque illorum imago, et in materia solidiori ac minus cedente versatur. Debet enim aër nec tam spissus esse, ut excludat ac submoveat a se lumen inmissum, nec tam tenuis et solutus, ut nullam venientibus radiis moram praebeat. Haec noctibus temperatura contingit, quum sidera collectum aëra luce levi non pugnaciter nec aspere feriunt, spissioremque, quam solet esse interdiu, inficiunt.

III. At contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro, quia luna non habet tantum virium, ut nubes transeat, et illis colorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictae. Sic enim formam arcus discoloris efficiunt: quia aliae partes in nubibus tumidiores sunt, aliae submissiores: quaedam crassiores, quam ut solem transmittant; aliae imbecilliores, quam ut excludant. 2. Haec inaequalitas alternis lucem umbramque permiscet, et exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera causa eiuscemodi arcus redditur. Videmus, quum fistula aliquo loco rupta est, aquam per tenue foramen elidi: quae sparsa contra solem oblique positum, faciem arcus re-

praesentat. Idem videbis accidere, si quando volueris observare fullonem: quum os aqua implevit, et vestimenta ridiculis diducta leviter aspergit, apparet varios edi colores in illo aëre asperso, quales in arcu fulgere solent. 3. Huius rei causam in humore esse ne dubitaveris. Non fit enim unquam arcus, nisi nubilo. Sed quaeramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quae solem transmittant, quaedam magis coacta, quam ut transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, et sic utriusque intercursu effici arcum, in quo pars fulgeat, quae solem recipit, pars obscurior sit, quae exclusit, et ex se umbram proximis fecit. 4. Hoc ita esse quidam negant. Poterat enim umbra et lux causa videri, si arcus duos tantum haberet, colores, et sic ex lumine umbraque constaret.

Sed nunc, diversi niteant quum mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.
Usque adeo quod tangit idem est, tamen ultima distant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid caerulei, et alia in picturae modum subtilibus lineis ducta, ut ait poëta, ut an dissimiles colores sint, scire non possis, nisi cum primis extrema contuleris. 5. Nam commissura decipit: usque adeo mira arte naturae, quod a simillimis coepit, in dissimilia desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis atque umbrae, quum innumerabilium ratio reddenda sit? Quidam ita existimant arcum fieri; dicunt in ea parte, in qua pluit, singula stillicidia pluviae cadentis, singula specula esse: a singulis ergo imaginem reddi solis. Deinde multas imagines, immo innumerabiles, et devexas, et in praeceps transeuntes confundi: itaque et arcum esse multarum imaginum solis confusionem. 6. Hoc sic colligunt. Pelves, inquiunt, mille die sereno pone, et omnes habebunt imaginem

solis. In singulis foliis dispone singulas guttas: singulae habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum non habebit nisi imaginem unam. Quare? quia omnis circumscripta laevitas et circumdata suis finibus, speculum est. Itaque piscinam ingentis magnitudinis, insertis parietibus in plures divide: totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit. Relinque illam sicut est diffusa: semel tibi imaginem reddet. 7. Nihil refert, quam exiguus sit humor aut lacus. Si circumseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quae imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hae contra intuenti perturbatae apparent: nec dispiciuntur intervalla, quibus singula distant, spatio prohibente discerni. Deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. „Ab omni, inquit, laevitate acies radios suos replicat. Nihil autem laevius aqua et aëre. 8. Ergo etiam ab aëre spisso visus noster in nos redit. Ubi vero hebes et infirma est acies, quolibet aëris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, ut ipsi sibi videantur occurrere, ut ubique imaginem suam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non potest ne proximum quidem sibi aërem perrumpere, sed resistit.“ Itaque quod in aliis efficit densus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiscunque ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis visum nostrum nobis remittit, qui crassior est, et pervinci non potest, sed radios luminum nostrorum moratur, et eo unde exierint, reflectit. 9. Ergo quum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parva sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde quum in stillicidiis innumerabilibus, et sine intervallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies esse non multarum imaginum intermissarum, sed unius longae atque continuae.

Quomodo, inquis, tu mihi multa millia istic imaginum esse dicis, ubi nullam video? 10. Et quare quum solis color unus sit, imaginum diversus est? Ut et haec quae proposuisti, refellam, et alia quae non minus refellenda sunt, illud dicam oportet: nihil acie nostra fallacius, non tantum in his, a quibus subtiliter pervidendis illam colorum diversitas summovet, sed et in his quoque, quae ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per vitrum adspicientibus multo maiora sunt. 11. Columnarum intervalla porticus longiores iungunt. Ad ipsum solem revertere: hunc, quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem esse contenderint. Quem velocissimum omnium esse scimus, nemo nostrum videt moveri: nec ire crederemus, nisi appareret isse. Mundum ipsum praecipiti velocitate labentem, et ortus occasusque intra momentum temporis revolventem, nemo nostrum sentit procedere. 12. Quid ergo miraris, si oculi nostri imbrium stillicidia non separant, et ingenti spatio intuentibus minutarum imaginum discrimen interit? Illud esse dubium nulli potest, quin arcus imago solis sit, roscida et cava nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Nunquam non adversa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit, contrario motu. Illo enim descendente altior est, alto depressior. 13. Saepe talis nubes a latere solis est, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam causam fit, quam quia pars coloris a sole est, pars a nube illa: humor autem modo caeruleas lineas, modo virides, modo purpurae similes, et luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem *efficientibus*, remisso et intento. 14. Sic *enim et purpura eodem* conchylio non in unum modum *exit. Interest,* quamdiu macerata sit, crassius

medicamentum, an aquatius traxerit; saepius mersa sit et excocta, an semel tincta. Non est ergo mirum, quum duae res sint, sol et nubes, id est, corpus et speculum, si tam multa genera colorum exprimuntur, quae in multis generibus possunt aut incitari, aut relanguescere. 15. Alius enim est color ex igneo lumine, alius ex obtuso et leniore. In aliis rebus vaga inquisitio est, ubi non habemus quod manu tenere possimus, et late coniectura mittenda est: hic apparet duas causas esse arcus, solem, nubemque, quia nec sereno unquam fit, nec ita nubilo, ut sol lateat. Ergo utique ex his est, quorum sine altero non est.

IV. Iam [nunc] illud accedit, quod aeque manifestum est, speculi ratione imaginem reddi, quia nunquam nisi e contrario redditur: id est, nisi ex altera parte steterit quod apparet, ex altera quod ostendit. Rationes, quae non persuadent, sed cogunt, a Geometris afferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago solis sit male expressi, ob vitium figuramque speculi. 2. Nos interim repetamus alias probationes, quae de plano legi possint. Inter argumenta sic nascentis arcus pono, quod celerrime nascitur: ingens enim variumque corpus coelo intra momentum subtexitur, et aeque celeriter aboletur. Nihil autem tam cito redditur, quam a speculo imago. Non enim facit quidquam, sed ostendit. 3. Parianus Artemidorus adiicit, et quale genus nubis esse debeat, quod talem solis imaginem reddit. Si speculum, inquit, concavum feceris, quod sit sectae pilae pars, si extra medium constiteris, quicunque iuxta te steterint, universi a te videbuntur, propiores tibi quam speculo. 4. Idem, inquit, *evenit, quum* rotundam et cavam nubem intuemur a *latere, ut solis* imago a nube discedat, propiorque *nobis sit, et in* nos magis conversa. Color igitur

igneus a sole est, caeruleus a nube: ceteri utriusque mixturae.

V. Contra haec illa dicuntur. De speculis duae opiniones sunt: alii enim in his simulacra cerni putant, id est, corporum nostrorum figuras, a nostris corporibus emissas ac separatas: alii imagines aiunt non esse in specule, sed ipsa adspici corpora, retorta oculorum acie, et in se rursus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcunque videmus: sed quomodo imago similis debeat, ut speculo, reddi. 2. Quidnam est tam dissimile, quam sol, et arcus, in quo neque color, neque figura solis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque est, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quam sol; ceteris vero coloribus diversus. Deinde quum velis speculum aëri comparare, des oportet mihi eandem laevitatem corporis, eandem aequalitatem, eundem nitorem. Atqui nullae nubes habent similitudinem speculi: per medias saepe transimus, nec in illis nos cernimus. 3. Qui montium summa conscendunt, spectant nubem, nec tamen imaginem suam in illa cernunt. — Singula stillicidia singula specula sunt. — Concedo: sed illud nego, ex stillicidiis constare nubem, Habet enim quaedam, ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa. Nec aquam quidem habent nubes, sed materiam futurae aquae. Concedam etiam tibi et guttas innumerabiles in nubibus esse, et illas faciem reddere: non tamen omnes unam reddunt, sed singulae singulas. 4. Deinde inter se specula coniunge: in unam imaginem non coibunt: sed quaeque particula in se rei similitudinem claudet. Sunt quaedam specula ex multis minutisque composita: quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem suam exprimente. Haec quum sint coniuncta et simul collocata, nihilominus seducunt imagines suo

et ex uno turbam efficiunt. 5. Ceterum catervam illam non confundunt, sed diremtam in facies singulas distrahunt. Arcus uno circumscriptus est ductu; una totius est facies. Quid ergo? inquit, non et aqua rupta fistula, sparsa, et remo excussa, habere quiddam simile his quos videmus in arcu, coloribus soleti? Verum est: sed non ex hac causa, ex qua tu videri vis: quia unaquaeque stilla recipit imaginem solis. 6. Citius enim cadunt stillae, quam ut concipere imaginem possint. Standum est, ut id quod imitantur, excipiant. Quid ergo sit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, ut ait Nero Caesar disertissime,

Colla Cytheriacae splendent agitata columbae:

et variis coloribus pavonum cervix, quoties aliquo deflectitur, nitet. 7. Numquid ergo dicemus speculla eiusmodi plumas, quarum omnis inclinatio in cosores novos transit? Non minus nubes diversam speculis naturam habent, quam aves quas retuli, et chamaeleontes, et reliqua animalia, quorum color aut ex ipsis mutatur, quum ira vel cupidine accensa, cutem suam variant humore suffuso, aut positione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. 8. Quid enim simile speculis habent nubes: quum illa non perluceant, hae transmittant lucem? illa densa et coacta, hae rarae sint? illa eiusdem materiae tota, hae e diversis temere compositae, et ob hoc discordes, nec diu cohaesurae? Praeterea videmus, ortu solis partem quandam coeli rubere; videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt solis occursu, sic multos ab illis trahi, quamvis non habeant speculi potentiam? 9. Modo, inquit, inter argumenta ponebas, semper arcum contra solem *excitari, quia nec a speculo quidem imago redderetur, nisi adverso.* Hoc, inquit, commune nobis est.

Nam quemadmodum opponendum est speculo id, cuius imaginem in se transferat: sic, ut nubes inficí possint, ita sol ad hoc apte ponendus: non enim idem facit, si undique effulsit, et ad hoc opus est radiorum idonea locatio. Haec dicuntur ab iis, qui videri volunt nubem colorari. Posidonius, et hi qui speculari ratione effici iudicant visum, hoc respondent: 10. Si ullus esset in arcu color, permaneret, et viseretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est: interit, quum e vicino est ventura. Huic contradictioni non consentio, quum ipsam sententiam probem. Quare? Dicam: quia coloratur quidem nubes: sed ita, ut color eius non undique appareat. Nam ne ipsa quidem undique apparet. Nubem enim nemo qui in ipsa est, videt. 11. Quid ergo mirum, si color eius non videtur ab eo, a quo ipsa non visitur? Atqui, quamvis ipsa non videatur, est: ergo et color. Ita non est argumentum falsi coloris, quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis evenit nubibus: nec ideo falsae sunt, quia non videntur. Praeterea quum dicitur tibi, nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi, colorem illum immixtum esse velut duro corpori ac stabili et manenti, sed ut fluido et vago, et nihil amplius quam perbrevem speciem recipienti. 12. Sunt etiam quidam colores, qui ex intervallo vim suam ostendunt. Purpuram Tyriam, quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocunque explicetur, ostendit. In eadem sententia sum, qua Posidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concavi speculi et rotundi, cui forma sit partis e pila sectae. 13. Hoc *probari, nisi* Geometrae adiuverint, *non potest: qui argumentis* nihil dubii relinquentibus *docent, solis illam* esse effigiem, non similem.

Neque enim omnia adversus specula respondent. Sunt, quae videre extimescas; tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, servata similitudine in peius. 14. Sunt, quae quum videris, placere tibi vires tuae possint: in tantum lacerti crescunt, et totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quae dextras facies ostendant, sunt quae sinistras, sunt quae torqueant vel evertant. Quid ergo mirum est, eiuscemodi speculum, quo solis species vitiosa reddatur, in nube quoque fieri?

VI. Inter cetera argumenta et hoc erit, quod numquam maior arcus dimidio circulo apparet: et quod eo minor est, quo altior est sol. Ut ait Virgilius noster,

— — *Et bibit ingens*
Arcus — —

quum adventat imber: sed non easdem, undecunque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentissimo sole; tantum est illis virium. 2. Si circa occasum refulsit, rorabit, et leviter impluet. Si ab ortu circave surrexit, serena promittit. Quare tamen, si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis, ut maiora multo quam videat, ostendat, et in portentosam magnitudinem augeat formas: alicuius invicem talis est, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, nisi orbi redditur? 3. Dices fortasse, unde sit illi color varius: unde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formetur, ostenderis. Nullum autem aliud, quam solis est, a quo quum fatearis illi colorem dari, sequitur ut detur et *forma*. *Denique* inter me et te convenit, colores illos *quibus regio* coeli depingitur, a sole esse. Illud *unum inter nos* non convenit: tu dicis illum colorem

esse, ego videri. Qui sive est, sive videtur, a sole est: tu non expedies, quare color ille subito desinat, quum omnes fulgores paulatim discutiantur. 4. Pro me est et repentina eius facies, et repentinus interitus. Proprium enim est speculi hoc, quod non per partes struitur, quod apparet, sed statim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo aboletur, quam ponitur. Nihil enim aliud ad ista efficienda vel removenda opus est, quam ostendi et abduci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus; sed mendacium, et sine re similitudo. 5. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquam, soli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior est aliquanto arcus, quam sol. Dixi modo, fieri specula, quae multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longe esse maiora. Literae quamvis minutae et obscurae, per vitream pilam aqua plenam maiores clarioresque cernuntur. Poma formosiora quam sint videntur, si innatant vitro. 6. Sidera ampliora per nubem adspicienti videntur, quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere, quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum impleveris aqua, et in id conieceris annulum. Nam quum in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in summo aquae redditur. 7. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero est. Quid mirum, maiorem reddi imaginem solis, quae in nube humida visitur, quum de causis duabus hoc accidat? quia in nube est aliquid vitro simile, quod potest perlucere, est aliquid et aquae: quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua vertatur.

VII. Quoniam, inquit, vitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri vitrea, striata, vel pluribus angulis in modum clavae tortuosa: haec si ex transverso solem

accipit, colorem talem, qualis in arcu videri solet, reddit: ut scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationem ex repercussu. 2. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum quod apparet quiddam laeve esse debere, simile speculo, quod solem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri ullum colorem, sed speciem falsi coloris, qualem, ut dixi, columbarum cervix et sumit et ponit, utcunque deflectitur. Hoc autem et in speculo est, cuius nullus videtur color, sed simulatio quaedam coloris alieni. 3. Unum tamen hoc solvendum est, quod non visitur in illa virgula solis imago, cuius bene exprimendae capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia laevis est materia, et ad hoc habilis: sed non potest, quia enormiter facta est. Si apte fabricata foret, totidem redderet soles, quot habuisset inspectationes. Quae quia non discernuntur inter se, nec satis in vicem speculi nitent; inchoant tantum imagines, nec exprimunt, et ob ipsam viciniam turbant, et in speciem coloris unius adducunt.

VIII. At quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius videtur, quum plurimum porrigitur incurvaturque? Quidam ita opinantur. Sol quum sit multo altior nubibus, a superiore tantum illas percutit parte: sequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo quum ab una parte solem accipiant, unam partem eius tantum imitantur, quae nunquam dimidia maior est. 2. Hoc argumentum parum potens est. Quare? quia quamvis sol a superiori parte sit, totamtamen percutit nubem: ergo et tingit. Quidni? quum radios transmittere soleat, et omnem densitatem perrumpere. Deinde contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, et ideo tantum superiori parte nubium affunditur, nunquam terra tenus descendit arcus. 3. Atqui na-

que in humum demittitur. Praeterea nunquam non contra solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, supra infrave sit: quia totum, quod contra est, latus verberatur. Deinde aliquando arcum et occidens facit, quum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquas. Atqui et tunc dimidia pars est, quamvis solem nubes ex humili et sordido accipiant. 4. Nostri qui sic in nube, quomodo in speculo, lumen reddi volunt, nubem cavam faciunt et sectae pilae partem: quae non potest totum orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non consentio. Nam si in concavo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, et in semiorbe nihil prohibet adspici totam pilam. 5. Etiamnunc diximus circulos apparere soli lunaeque in similitudinem arcus circumdatos; quare in illis circulus iungitur, in arcu nunquam? Deinde quare semper concavae nubes solem accipiunt, nec aliquando planae et tumentes? Aristoteles ait, post autumnale aequinoctium qualibet hora diei arcum fieri, aestate non fieri, nisi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est. 6. Primum, quia medio die sol calidissimus nubes evincit: nec potest ab his imaginem suam recipere, quas scindit. At matutino tempore, et vergens ad occasum, minus virium habet: et ideo a nubibus et sustineri et repercuti potest. Deinde quum arcum facere non soleat, nisi adversus his, in quibus facit, nubibus: quum breviores dies sunt, semper obliquus est. 7. Itaque qualibet diei parte, etiam quum altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex adverso ferire potest. At temporibus aestivis supra nostrum verticem fertur. Itaque medio die excelsissimus terras rectiore adspicit linea, quam ut ullis nubibus possit occurri. Omnes enim tunc *sub se habet.*

IX. Nunc dicendum est de *virgis*, quas non mi-

nus pictas variasque, et aeque pluviarum signa solemus accipere. In quibus non multum operae consumendum est, quia virgae nihil aliud quam imperfecti arcus sunt. 2. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curvati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta solem fere in nube humida; et iam se spargente. Itaque idem est in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur; quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est.

X. Similis varietas in *coronis* est: sed hoc differunt, quod coronae ubique fiunt, ubicunque sidus est: arcus non nisi contra solem: virgae non nisi in vicinia solis. Possum et hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diviseris, arcus erit: si direxeris, virga. In omnibus color multiplex est, ex caeruleo fulvoque varius. Virgae soli tantum adiacent. Arcus solares lunaresque omnes sunt. Coronae omnium siderum.

XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, quum radii per angusta foramina nubium tenues, intenti distantesque inter se diriguntur: et ipsae signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? quid eas vocem? Imagines solis? Historici soles vocant, et binos ternosque apparuisse memoriae tradunt. 2. Graeci *parelia* appellant: quia in propinquo fere a sole visuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totum imitantur, sed imaginem eius, figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitavit de nomine, deinde id de quo dubitaverat, posuit?

— — *et quo te nomine dicam,*
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. 3. Sunt *autem imagines solis* in nube spissa et vicina, in mo-

dum speculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, et splendida, similisque soli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quam fuit, quum apparuerit. Numquis nostrum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte aut placido lacu vidit? Non, ut puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quam inter nos, reddi, si modo idonea est materia, quae reddat.

XII. Quoties defectionem solis volumus deprehendere, ponimus pelves, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, et ideo quas recipit imagines, servat. Apparere autem imagines non possunt, nisi in liquido et immoto. Tunc solemus notare, quemadmodum se luna soli opponat, ut illum tanto maiorem subiecto corpore abscondat, modo ex parte, si ita contigit, ut latus incurrerit, modo totum. 2. Haec dicitur perfecta defectio, quae stellas quoque ostendit, et intercipit lucem, tunc scilicet, quum uterque orbis sub eodem libramento stetit. Quemadmodum ergo utriusque imago in terris adspici potest: ita in aëre, quum sic coactus aër et limpidus constitit, ut faciem solis acciperet, quam et aliae nubes accipiunt, sed transmittnnt, si aut mobiles sunt, aut rarae, aut sordidae. Mobiles enim spargunt illam, rarae emittunt, sordidae turpesque non sentiunt, sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt.

XIII. Solent et bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit, quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptae ad exhibendam imaginem solis? Quidam in illa sententia sunt, quoties duo simulacra talia exsistunt, ut iudicent, unum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque quum plura specula disposita sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, et una imago a vero est, ceterae imaginum effigies sunt. 2. Nihil enim refert, quid

sit, quod speculo ostendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in sublimi, si nubes fors aliqua disposuit, ut inter se adspiciant, altera nubes solis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hae nubes, quae hoc praestant, densae esse, laeves, splendidae, plane naturae solis. Ob hoc omnia quae huiusmodi sunt simulacra, candida sunt, et similia lunaribus circulis: quia ex percussu oblique accepto sole resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, et propior, ab eo dissipatur: longe autem posita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque specula, quum a nobis procul abducta sunt, faciem non reddunt, quia acies nostra non habet usque ad nos recursum. Pluviarum autem et hi soles (utar enim historica lingua,) indicia sunt: utique si a parte Austri constiterunt, unde maximae nubes ingravescunt: quum utrimque solem cinxit talis effigies, (si Arato credimus,) tempestas surgit.

XIV. Tempus est, alios quoque ignes percurrere, quorum diversae figurae sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi et haerentes, nonnunquam volubiles. Horum plura genera conspiciuntur. Sunt Bothynoe, quum velut corona cingente introrsus igneus coeli recessus est similis effossae in orbem speluncae. Sunt Pithitae, quum magnitudo vasti rotundique ignis dolio similis, vel fertur, vel in uno loco flagrat. 2. Sunt Chasmata quum aliquod coeli spatium desedit, et flammam dehiscens velut in abdito ostentat. Colores quoque horum omnium plurimi sunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam evanidae ac levis flammae, quidam candidae lucis, quidam micantes, quidam aequaliter et sine eruptionibus aut radiis fulvi. Videmus ergo

Stellarum longos a tergo albescere tractus.

3. Hae velut stellae exsiliunt et transvolant, videntur que longum ignem porrigere, propter immensam celeritatem: quum acies nostra non discernat transitum earum, sed quacunque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim est velocitas motus, ut partes eius non dispiciantur, sed tantum summa prendatur. Intelligimus magis, qua appareat stella, quam qua eat. 4. Itaque velut igne continuo totum iter signat, quia visus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed videt simul et unde exsilierit, et quo pervenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius, quia cito spatium suum transilit, et oculis nostris occurrit universum, per quod deiectus est. At ille non est extenti corporis per omne qua venit. 5. Neque tam longa et extenuata in impetum valent. Quomodo ergo prosiliunt? Attritu aëris ignis incensus, vento praeceps impellitur: non semper tamen vento attrituve fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aëris nascitur. Multa enim sunt in sublimi sicca, calida, terrena, inter quae oritur, et pabulum suum subsequens defluit, ideoque velociter rapitur. 6. At quare color diversus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, et quam vehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi lapsus, et quidem ab ea parte qua erumpit.

XV. Fulgores, inquit, quomodo fiunt, quos Graeci sela appellant? Multis, ut aiunt, modis. Potest illos ventorum vis edere, potest superioris coeli fervor. Nam quum late fusus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit. Potest stellarum motus cursu suo excitare ignem, et in subiecta transmittere. Quid porro? Non potest fieri, ut aër vim igneam usque in aethera elidat, ex qua fulgor ardorve sit, vel stellae similis excursus? 2. Ex his fulgoribus quaedam in praeceps eunt, similia

prosilientibus stellis: quaedam certo loco permanent, et tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, et diem repraesentent, donec consumto alimento, primum obscuriora sint, deinde flammae modo, quae in se cadit, per assiduam diminutionem redigantur in nihilum. 3. Ex his quaedam in nubibus apparent, quaedam supra nubes, quum aër spissus ignem, quem propior terris diu paverat, usque in sidera expressit. Horum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt aut exstinguuntur subinde, qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur, quia brevis facies illorum et caduca est, nec sine iniuria decidens: saepe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quae aspersa Graeci plecta vocant. 4. At quibus longior mora et fortior ignis est, motumque coeli sequens, aut qui proprios cursus agunt, cometas nostri putant: de quibus dein. Horum genera sunt pogoniae, lampades, et cyparissiae, et alia omnia: quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium, an inter hos ponantur trabes, et pithitae, raro visae. 5. Multa enim conglobatione ignium indigent, quum ingens illorum orbisali quando matutini amplitudinem solis exsuperet. Inter haec ponas licet et quod frequenter in historiis legimus, coelum ardere visum: cuius nonnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sidera videatur: nonnunquam tam humilis, ut speciem longinqui incendii praebeat. 6. Sub Tiberio Caesare cohortes in auxilium Ostiensis coloniae cucurrerunt, tanquam conflagrantis, quum coeli ardor fuisset per magnam partem noctis, parum lucidus, crassi fumidique ignis. De his nemo dubitat, quin habeant flammam quam ostendunt: certa illis substantia est. 7. De prioribus quaeritur, de arcu dico et coronis, an decipiant aciem, et mendacio constent: an illis quoque verum sit quod appraet. Nobis non placet, in arcu aut coronis subesse aliquid corporis

certi. Nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. 8. Non enim est in speculo, quod ostenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formae. Quid ergo? Simulacra ista sunt, et inanis verorum corporum imitatio: suntque ista a quibusdam ita composita, ut et haec possent detorquere in pravum. Nam, ut dixi, sunt specula, quae faciem prospicientium obliquent: sunt, quae in infinitum augeant, et humanum habitum excedant, modumque nostrorum corporum.

XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intelligas, quam nullum instrumentum irritandae voluptatis libido contemnat, et ingeniosa sit ad incitandum furorem suum. Hostius Quadra fuit obscoenitatis usque in scenam productae. Hunc divitem avarum, sestertii millies servum, divus Augustus indignum vindicta iudicavit, quum a servis occisus esset, et tantum non pronuntiavit iure caesum videri. 2. Non erat ille tantummodo ab uno sexu impurus, sed tam virorum quam feminarum avidus fuit: fecitque specula eius notae, cuius modo retuli, imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachii mensuram et longitudine et crassitudine excederet. Haec autem ita disponebat, ut quum virum ipse pateretur, aversus omnes admissarii sui motus in speculo videret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam vera gauderet. 3. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, et apta mensura legebat viros: sed nihilominus mendaciis quoque insatiabile malum delectabat. I nunc, et dic, speculum munditiarum causa repertum! Foeda dictu sunt, quae portentum illud, ore suo lacerandum, dixerit, feceritque, quum illi specula ab omni parte opponerentur, ut ipse flagitiorum suorum spectator esset,

4. et, quae secreta quoque conscientiam premunt, et quae accusatus quisque fecisse se negat, non in os tantum, sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera conspectum suum reformidant! In perditis quoque, et ad omne dedecus expositis, tenerrima est oculorum verecundia. Ille autem, quasi parum esset, inaudita et incognita pati, oculos suos ad illa advocavit, nec quantum peccabat videre contentus, specula sibi, per quae flagitia sua divideret disponeretque, circumdedit: 5. et quia non tam diligenter intueri poterat, quum compressus erat, et caput merserat, inguinibusque alienis obhaeserat, opus sibi suum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem et feminam distributus, et toto corpore patientiae expositus, spectabat nefanda. 6. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbavit! Quid? non putas, eo ipso habitu voluisse pingi? Est aliqua etiam prostitutis modestia: et illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeo quodammodo lupanar quoque verecundum est. 7. At illud monstrum obscoenitatem suam spectaculum fecerat, et ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alta nox est. Simul, inquit, et virum et feminam patior: nihilominus illa quoque supervacua mihi parte alicuius contumeliam maiorem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt: oculi quoque in partem libidinis veniant, et testes eius exactoresque sint! 8. Etiam ea quae ab adspectu corporis nostri positio submovit, arte visantur, ne quis me putet nescire, quid faciam! Nihil egit natura, quod *humanae libidini* ministeria tam maligna dedit, quod *aliorum animalium* concubitus melius instruxit. In-

veniam, quemadmodum morbo meo et potiar et satisfaciam. Quo nequitiam meam, si ad naturae modum pecco? Id genus speculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. 9. Si liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia non licet, mendacio pascar. Obscoenitas mea, plus quam capit, videat, et patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum! Hic fortasse cito, et antequam videret, occisus est. Ad speculum suum immolandus fuit.

XVII. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura disserant, quod inquirant, quid ita facies nostra nobis, et quidem in nos obversa, reddatur: quid sibi rerum natura voluerit, quod quum vera corpora dedisset, etiam simulacra eorum adspici voluit: quorsus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. 2. Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemque velleremus, aut ut faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriae concessit: sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine ostendit. 3. Quamvis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipsum qui verus est, non rubentis, sed candida luce fulgentis, nesciremus, nisi in aliquo nobis humore laevior et adspici facilior occurreret. Praeterea duorum siderum occursum, quo interpellari dies solet, non videremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunaeque imagines videremus. 4. Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consequuta: primo sui notitia, deinde et ad quaedam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam: deformis, ut sciret redimendum esse virtutibus, quidquid corpori deesset: iuvenis, ut flore aetatis admoneretur, illud tempus esse discendi, et fortia auden-

di: senex, ut indecora canis deponeret, et de morte aliquid cogitaret. 5. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus aut laeve saxum imaginem reddit.

— — *Nuper me in litore vidi,*
Quum placidum ventis staret mare. — —

Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum secernentium? Aetas illa simplicior, et fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inventum naturae in libidinem luxumque rapiebat. 6. Prime faciem suam cuique casus ostendit: deinde quum insitus sui mortalibus amor dulcem adspectum formae suae faceret, saepius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant. Postquam deterior populus subiit in ipsas terras, effossurus obruenda, ferrum primo in usu fuit, et id homines impune eruerant, si solum eruissent. 7. Tunc demum alia terrae mala, quorum laevitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in aere ad aliquos usus comparato vidit: et mox proprius huic ministerio praeparatus est orbis, nondum argenti nitor, sed fragilis vilisque materia. Tunc quoque quum antiqui illi viri incondite viverent, satis nitidi, si squalorem opere collectum adverso flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: 8. et in hac re quisque sibi, alterique operam dabat invicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: sed illum sibi sine ullo artifice formosi quatiebant, non aliter quam iubam generosa animalia. Postea rerum iam potiente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoque caelata sunt, denique gemmis adornata: et pluris unum ex his feminae constitit, quam antiquarum dos fuit illa, quae publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. 9. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse

Scipionis filias speculum, quum illis dos fuisset aes grave? O paupertas felix, quae tanto titulo locum fecit! Non fecisset illis Senatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui soceri loco senatus fuit, intellexit, se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum virgunculis in unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit P. Ro. Scipioni. 10. Processit enim molestius, paulatim opibus ipsis invitata, luxuria: et incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiscreta sunt perversissimis artibus, ut quidquid mundus muliebris vocabatur, sarcinae viriles sint: minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibitum, nulli non vitio necessarium factum est.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Omnis de universo quaestio in coelestia, sublimia, et terrena dividitur. Prima pars naturam siderum scrutatur, et magnitudinem, et formam ignium, quibus mundus includitur: solidumne sit coelum, ac firmae concretaeque materiae, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: et infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa: quemadmodum sol anni vices servet: an retro flectat: cetera deinceps his similia. 2. Secunda pars tractat inter coelum terramque versantia. Haec sunt nubila, imbres, nives, et humanas motura tonitrua mentes: quaecunque aër facit patiturve. Haec sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbustis, satis quaerit, et, ut Iurisconsultorum verbo utar, de

omnibus quae solo continentur. 3. Quomodo, inquis, de terrarum motu quaestionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulgoribusque dicturus? Quia, quum motus terrae fiat spiritu, spiritus autem sit aër agitatus, etsi subeat terras, non ibi spectandus est: cogitetur in ea sede, in qua illum natura disposuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter coelestia et de terra dicendum erit. 4. Quare? inquis. Quia quum propria terrae excutimus suo loco, utrum lata sit, et inaequalis, et enormiter proiecta, an tota in formam pilae spectet, et in orbem partes suas cogat, alliget aquas, an aquis alligetur ipsa: animal sit an iners corpus, et sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni; 5. et cetera huiusmodi quoties in manus venerint, terram sequentur, et in imis collocabuntur. At ubi quaeretur, quis terrae sit situs, qua parte mundi subsederit, quomodo adversus sidera coelumque posita sit, haec quaestio cedit superioribus, et, ut ita dicam, meliorem conditionem sequitur.

II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturae materia dividitur, quaedam in commune sunt dicenda, et hoc primum praesumendum, inter ea corpora, a quibus unitas est, aëra esse. Quid sit hoc et quare praecipiendum fuerit, scies, si paulo altius repetiero, et dixero aliquid esse continuum, aliquid commissum. 2. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Unitas est sine commissura continuatio, et duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium est, quin ex his corporibus quae videmus tractamusque, quae aut sentiuntur aut sentiunt, quaedam sint composita? 3. Illa constant aut nexu, aut acervatione: ut puta funis, frumentum, navis. Rursus non composita: ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quae sensum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, esse in quibusdam unitatem

corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. 4. Expedire me poteram, si philosophorum lingua uti voluissem, ut dicerem unita corpora: hoc quum tibi remittam, tu invicem mihi refer gratiam. Quare istud? Si quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed unitate sua cohaerentis. Ex hac nota corporum aër est.

III. Omnia quae in notitiam nostram cadunt vel cadere possunt, mundus complectitur. Ex his quaedam sunt partes, quaedam materiae loco relicta. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quae manu constat. 2. Quid si hoc apertius faciam? Pars est nostri, manus, ossa, nervi, oculi: materia, succus retenti cibi iturus in partes. Rursus, quasi pars nostri est sanguis, qui tamen et materia est. Praeparat enim et alia, et nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.

IV. Sic mundi pars est aër, et quidem necessaria: hic est enim qui coelum terramque connectit, qui ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius intervenit: iungit, quia utrique per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quidquid accipit a terris. Rursus vim siderum in terrena transfundit. Quam sic partem mundi voco, ut animalia et arbusta. 2. Nam genus animalium arbustorumque, pars est universi, quia in consummationem totius assumtum, et quia non est sine hoc universum. Unum autem animal, et una arbor, quasi pars est: quia quamvis perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aër autem, ut dicebam, et coelo et terris cohaeret. Utrique innatus est. Habet autem unitatem, quidquid alicuius rei nativa pars est. Nihil enim nascitur sine unitate.

V. Terra *et pars est* mundi, et materia. Pars *quare sit, non puto te* interrogaturum, aut aeque in-

terroges, quare coelum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc, quam sine illa universum esse potest, quod cum his universum est, ex quibus, id est, tam ex illo, quam ex ista, alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis dividuntur. 2. Hinc quidquid est virium singulis, hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministratur: hinc profertur quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut in opere, ita et in pastu; et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in aeternum desiderabat, invasit. Pusillum tibi exemplum magnae rei ponam. Ova tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri satis est.

VI. Aër continuus terrae est, et sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, quidquid terra in alimentum misit, recipit, ut scilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia eius tumultusque est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut pulverem, ferunt, plurimumque a vero recedunt. 2. Nunquam enim contexti nisi per unitatem corporis nisus est, quum partes consentire ad intensionem debeant, et conferre vires. Aër autem, si in atomos inciditur, sparsus est. Teneri vero disiecta non possunt. Intensionem aëris ostendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia: ostendent pondera, per magnum spatium ablata, gestante vento: ostendent voces, quae remissae elataeque sunt, prout aër se concitavit. 3. Quid enim est vox, nisi intensio aeris, ut audiatur, linguae formata percussu? quid cursus et motus omnis? nonne intenti spiritus opera sunt? Hic facit vim nervis, et velocitatem currentibus. Hic quum vehementer concitatus ipse se torsit, arbusta silvasque convellit, et aedificia tota cor-

ripiens in altum frangit. 4. Hic mare per se languidum et iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? Cornua et tubae, et quae aquarum pressura maiorem sonitum formant, quam qui ore reddi potest, nonne aeris intensione partes suas explicant? 5. Consideremus quam ingentem vim per occultum agant parvula admodum semina, et quorum exilitas in commissura lapidum locum invenit: in tantum convalescunt, ut ingentia saxa distrahant, et monumenta dissolvant: scopulos rupesque findunt radices minutissimae ac tenuissimae. 6. Hoc quid est aliud, quam intensio spiritus, sine qua nil validum, et contra quam nil validius est? Esse autem unitatem in aëre, vel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se cohaerent. Quid enim aliud est quod tenet ea, quam spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitetur? 7. Quis est ille motus, nisi intensio? Quae intensio, nisi ex unitate? Quae unitas, nisi haec esset in aëre? Quid autem aliud producit fruges et segetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam spiritus intensio et unitas?

VII. Quidem aëra discerpunt, et in particulas diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentum autem existimant non pleni corporis, sed multum vacui habentis, quod avibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transcursus est. Sed falluntur. 2. Nam aquarum quoque similis facilitas est: nec de unitate illarum dubium est, quae sic corpora accipiunt, ut semper in contrarium acceptis refluant. Hanc nostri circumstantiam, Graeci autem περίστασιν appellant, quae in aëre quoque sicut in aqua fit. Circumstat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admixto. *Sed hoc alias.*

VIII. Nunc autem esse quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, et colligendum. Nihil enim non intensione vehementius est: et tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non posse quidquam ab alio moveri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis credatur ex semetipso habere intensionem, quam spiritus? 2. Hunc intendi quis negabit, quum viderit iactari terram cum montibus, tecta, murosque, et turres, et magnas cum populis urbes, cum totis maria litoribus? Ostendit intensionem spiritus, velocitas eius et diductio. Oculus statim per multa millia aciem suam intendit: vox una totas urbes simul percutit: lumen non paulatim prorepit, sed simul universis infunditur rebus.

IX. Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Numquid dubitas, quin sparsio illa quae ex fundamentis mediae arenae crescens in summam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intensione aquae fiat? Atqui vero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere, aut agere, quam spiritus. 2. Huic se commodat: hoc inserto et cogente attollitur, et contra naturam suam multa conatur, et ascendit, nata defluere. Quid? navigia sarcina depressa, parum ostendunt, non aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum? Aqua enim cederet: nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineretur. 3. Discus ex loco superiore in piscinam missus, non descendit, sed resilit: quemadmodum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoque aër inest, qui sonum extrinsecus missum et accipit et remittit? Scilicet spiritu non aperta tantum intendens, sed etiam abdita et inclusa. 4. Quod illi facere expeditum est, quia nusquam divi-

sus, sed per ipsa quibus separari videtur, coit secum. Interponas licet muros et mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse pervius, non sibi. Id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus.

X. Ipse quidem transit per ipsum quo scinditur, et media non circumfundit tantum, et utrimque cingit, sed permeat, ab aethere lucidissimo aër in terram usque diffusus: agilior quidem, tenuiorque et altior terris, nec minus aquis: ceterum aethere spissior graviorque, frigidus per se et obscurus. Lumen illi calorque aliunde sunt; sed per omne spatium sui similis non est: mutatur enim a proximis. 2. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, et ob hoc etiam tenuissima, propter viciniam aeternorum ignium, et illos tot motus siderum, assiduumque coeli circumactum. Illa pars ima et vicina terris, densa et caliginosa est: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior. 3. Nam superiora eius calorem vicinorum siderum sentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radii solis replicantur, et quousque redire potuerunt, duplicato calore benignius fovent: deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbustisque ac satis calidus est. Nihil enim viveret sine calore. 4. Adiice nunc ignes, non tantum manu factos et certos, sed opertos terris, quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant et obscuro semper. Etiamnunc tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis, quoniam sterile est frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aëris gelida est.

XI. *Qui quum sic divisus sit, ima sui parte ma-*

xime varius et inconstans et mutabilis est. Circa terram plurimum audet, plurimum patitur, exagitat et exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi, ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis et inconstantiae alias terra praebet, cuius positiones huc aut illo versae, magna ad aëris temperiem momenta sunt: alias siderum cursus. Ex quibus soli plurimum imputes. Illum sequitur annus: ad illius flexum hiemes aestatesque vertuntur. 2. Lunae proximum ius est. Sed et ceterae quoque stellae non minus terrena quam incumbentem spiritum terris afficiunt, et ortu suo occasuve contrario, modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidae movent. Hoc necessarium fuit praeloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus et fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret, quid facere aut pati posset.

XII. Tria sunt ergo quae accidunt, fulgurationes, fulmina, et tonitrua: quae una facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem: fulminatio emittit. Illa, ut ita dicam, comminatio est, et conatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Quaedam sunt ex his, de quibus inter omnes convenit: quaedam, in quibus diversae sententiae sunt. 2. Convenit illis, omnia ista in nubibus et e nubibus fieri: etiamnunc convenit, et fulgurationes et fulminationes, aut igneas esse, aut ignea specie. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, convenit. 3. Alius enim a lumine illum colligit: quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque, saepius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras vero ait illum ex aethere distillari, et ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa

custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exsilire, quo fiat. 4. Cuius sententia talis est: Duae mundi partes in imo iacent, terra et aqua: utraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, et fumo similis, qui ventos, tonitrua, et fulmina facit: aquarum halitus humidus est, et imbres et nives creat. Sed siccus ille terrarum vapor, unde ventis origo est, quia coacervatus est, cum coitu nubium vehementer a latere eliditur: 5. deinde, ubi latius ferit nubes proximas, haec plaga cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, quum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et ille spiritus habens aliquid humidi secum, quum est conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exsilire silentio potest. 6. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare? Aliae maiorem sinum habent, aliae minorem. Ceterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, levi impetu accensus et varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam sonum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, et multum aures antecedit.

XIII. Falsam autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus servant, per multa colligi potest. Si de coelo cadit, quomodo non quotidie fit, quum tantundem illic semper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura sursum vocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus favillae cadunt, quae ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed praecipitatur et deducitur. 2. Huic simile nihil accidit in illo igne purissimo, in quo nihil est quod deprimatur: *aut si ulla* pars eius deciderit, in periculo *totus est: quia totum* potest excidere, quod potest

carpi. Deinde illud quod quotidie levitas cadere prohibet, si in abdito suo tenet grave, quomodo illic esse potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut haec ipsa de quibus quaerimus fulmina? 3. Fateor. Non enim eunt, sed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quae non est in aethere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter solitum evenit. Ordo rerum est, et expurgatus ignis in custodia mundi, summas sortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc discedere non potest, sed ne ab externo quidem exprimi, quia in aethere nulli incerto corpori locus est. Certa enim et ordinata non pugnant.

XIV. Vos, inquit, dicitis, quum caussas stellarum transvolantium redditis, posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem, ex his locis superioribus et hoc ardore accendi. Sed plurimum interest, utrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quae subiecta sunt, transilire, ac hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. 2. Videmus certe, apud nos late incendio pervagante, quasdam insulas, quae diu concaluerant, ex se concipere flammam. Itaque verisimile est, in aëre summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore aetheris superpositi. Necesse est enim, ut et imus aether habeat aliquid aëri simile, et summus aër non sit dissimilis imo aetheri: quia non fit statim ex diverso in diversum transitus. Paulatim ista confinio vim suam miscent ita, ut dubitare possis, an aër, an hic iam aether sit.

XV. Quidam ex nostris existimant, aëra, quum in ignem et aquam mutabilis sit, non trahere aliunde causas flammarum novas: ipse enim se movendo accendit, et quum densos compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum cor-

porum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna aliquid confert ad concitandum ignem: sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert: sed secare, ferri est.

XVI. Quid ergo inter fulgurationem et fulmen interest? Dicam. Fulguratio est late ignis explicitus: fulmen est coactus ignis, et impetu iactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere, et compressa utrimque palma in modum siphonis exprimere. Simile quiddam et illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum emittunt, et hoc ipso inflammant, et tormenti modo eiiciunt. Nam balistae quoque et scorpiones tela cum sono expellunt.

XVII. Quidam existimant, ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam fervens massa descendit, cum multo murmure exstinguitur: ita, ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, et dum luctatur, per obstantia et intercisa vadens, ipsa ignem fuga accendit.

XVIII. Anaximander omnia ad spiritum retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictae sonus. Quare inaequalia sunt? quia et ipse ictus inaequalis est. Quare et sereno tonat? quia tunc quoque per quassum et scissum aëra spiritus prosilit. At quare aliquando non fulgurat et tonat? quia tenuior et firmior spiritus, qui in flammam non valuit, in sonum valuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aëris diducentis se, corruentisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? acrioris densiorisque spiritus cursus.

XIX. Anaxagoras ait, omnia ista sic fieri, ut ex aethere *aliqua vis in inferiora descendit*. 2. Ita ignis *impactus nubibus frigidis* sonat. At quum illas in-

terscindit, fulget: et minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

XX. Diogenes Apolloniates ait, quaedam tonitrua igne, quaedam spiritu fieri. Illa ignis facit, ipse antecedit et nunciat: illa spiritus, quae sine splendore crepuerunt. Utrumque sine altero fieri, et esse aliquando, concedo: ita tamen, ut non discreta illis potestas sit, sed utrumque ab utroque effici possit. Quis enim negabit spiritum magno impetu latum, quum efficit sonum, effecturum et ignem? 2. Quis et hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere posse nubes, et non exsilire, si plurimarum acervo nubium, quum paucas perscidisset, oppressus est? Ergo et ignis ibit in spiritum, perdetque fulgorem et speciem, dum secta intra incendit. Adiice nunc, quod necesse est, ut impetus fulminis et praemittat spiritus, et agat ante se, et a tergo trahat ventum, quum tam vasto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiscunt vibrata vento, quem ignis ante se pressit.

XXI. Dimissis nunc praeceptoribus, incipamus per nos moveri, et a confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi est? Fulmen ignem esse: aeque fulgurationem, quae nihil aliud est, quam flamma, futura fulmen, si plus virium habuisset. Non natura ista, sed impetu distant. Esse illum ignem, calor ostendit: qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim saepe incendiorum causa fulmen fuit. 2. Silvae illo crematae, et urbium partes: etiam quae non percussa sunt, tamen adusta cernuntur: quaedam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguratis odor sulphureus est? Ergo et utramque rem ignem esse constat, et utramque rem inter *se meando* distare. 3. Fulguratio est fulmen, non in *terras usque perlatum*. Et rursus licet dicas, fulmen *esse fulgurationem*, usque in terras perductam. Non

ad exercendum verba haec diutius pertracto, sed ut ista cognata esse, et eiusdem notae ac naturae, probem. Fulmen est quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus istud. Fulguratio est paene fulmen.

XXII. Quoniam constat esse utramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadém enim ratione et supra fit. Duobus modis: uno, si excitatur sicut ex lapide, altero, si attritu invenitur, sicut quum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia praestabit, sed idonea eliciendis ignibus: sicut laurus, hederae, et alia in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo vel percussae reddant, vel attritae. 2. Videamus quantis procellae viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id in quod tormentum obvium fit, dissipatur, et rapitur, et longe a loco suo proiicitur: quid ergo mirum, si tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel sibi? Vides enim quantum fervorem sensura corpora sunt horum transitu trita. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi siderum, quorum ingens et confessa potentia est.

XXIII. Sed fortasse nubes quoque in nubes incitatae, fremente vento, et leviter urgente, ignem evocabunt, qui exsplendescat, nec exsiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus est, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum fervorem quaedam attrita perducerentur. 2. Quum autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus suis in ignem conversus, atteratur, credibile est et verisimile, ignem caducum excuti, et cito interiturum, qui non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaque, tantumque habet morae, quantum itineris et cursus: sine alimento coniectus est.

XXIV. „Quomodo, inquis, quum dicatis hanc ignis *esse naturam, ut* petat superiora, fulmen tamen

terram petit? An falsum est, quod de igne dixistis? Est enim illi aeque sursum iter, atque deorsum." Utrumque verum potest esse. Ignis enim natura in verticem surgit, et si nihil illum prohibet, ascendit: sicut aqua natura defertur: si tamen aliqua vis accessit, quae illam in contrarium circumagitet, illo intenditur, unde imbre deiecta est. Fulmen autem cadit eadem necessitate, qua excutitur. 2. Id his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terram attingant, sed quum permiseris, in locum suum exsilient. Itaque non est, quod eum spectes cuiusque rei habitum, qui illi non ex voluntate sit. Si ignem permittis ire quo velit, coelum, id est, levissimi cuiusque sedem repetet: ubi est aliquid, quod eum ferat, et ab impetu suo avertat, id non natura, sed servitus eius fit.

XXV. Dicitis, inquit, nubes attritas edere ignem, quum sint humidae, immo udae: quomodo ergo possunt gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube, quam ex aqua generari?

XXVI. Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus, ad gignendam aquam praeparatus, nondum in illam mutatus, sed iam pronus et vergens. Non est quod eam existimes tunc colligi, dein effundi. Simul et fit, et cadit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, immo ex ipso (quod magis mireris) humore. 2. Quidam negaverunt, in ignem quidquam posse mutari, priusquam mutatum esset in aquam. Potest ergo nubes, salva, quam continet, aqua, ignem parte aliqua sui reddere: ut saepe alia pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non contraria inter se ista esse, et alterum altero perimi: sed ubi valentior *ignis, quam humor* est, vincit. Rursus ubi copia hu-

moris exsuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquae sit. 3. Exigua enim non resistit, nec ignem impedit. Quidni? Maiorum nostrorum memoria, ut Posidonius tradit, quum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat ante diu mare, et fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, sed ex intervallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius iacentis superum pondus evicerat. 4. Deinde saxa revoluta, rupesque partim illaesae, quas spiritus, antequam verterentur, expulerat, partim exesae, et in levitatem pumicis versae: novissime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, et saxum illud in magnitudinem insulae crevit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule, iterum accidit. 5. Quorsus haec retuli? ut appareret, nec exstinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius, gravitate ingentis undae prohibitum exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodotus Posidonii auditor tradidit, per quam, diruptis aquis, ignis emersit. Quodsi immensa aquarum vis subeuntem ex imo flammarum vim non potuit opprimere: quanto minus in aëre exstinguere ignem poterit nubium tenuis humor et roscidus? 6. Adeo res ista non habet ullam moram, quae contra causas ignium sit; quos non videmus emicare, nisi impendente coelo. Serenum sine fulmine est. Non habet istos metus dies purus, nec nox quidem, nisi obscura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus stellis, et nocte tranquilla fulgurat? 7. Sed scias licet nubes illic esse, unde splendor effertur: quas videri a nobis terrarum tumor non sinit. Adiice nunc, quod fieri potest, ut nubes imae et humiles attritu suo ignem reddant: qui in superiora expressus, in parte sincera puraque coeli visatur: sed fit in sordida.

XXVII. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent unum esse genus, cuius sit grave murmur, quale terrarum motum antecedit, clauso vento et fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Quum spiritum intra se clausere nubes, in concavis partibus earum volutatus aër, similem agit mugitibus sonum, raucum et aequalem, et continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida est, exitum claudit. 2. Ideo huiusmodi tonitrua venturi praenuntia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim, quam sonum: qualem audire solemus, quum super caput alicuius dirupta vesica est. Talia eduntur tonitrua, quum globata dissolvitur nubes, et spiritum, quo distenta fuerat, emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus et vehemens: quo edito concidunt homines, et exanimantur, quidam vero vivi stupent, et in totum sibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes sonus ille coelestis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo potest, ut inclusus aër cava nube et motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde quum maiorem sibi locum quaerit, a quibus involutus est, sonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illisae manus inter se plausum edunt, sic illisarum inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concurrunt * inter se?

XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primum omnium non, quocunque modo illisae sunt, sonant, sed si apte sunt compositae ad sonum edendum. Aversae inter se manus collisae non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, utrum cavae concutiantur, an planae et extentae. Deinde non tantum nubes ire oportet, sed agi magna vi, et procellosa. 2. Etiam mons non scindit nubem, sed digerit, et primam quamque partem eius solvit. Ne vesica quidem, quocunque modo spiritum emisit, so-

nat. Si ferro divisa est, sine ullo aurium sensu exit. Rumpi illam oportet, ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico: nisi multo impetu dissolutae, non sonant. 3. Adiice nunc, quod nubes in montem actae non franguntur, sed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa et eminentia. Et ita discutiuntur, et si quem habent spiritum, multifariam emittunt: qui nisi universus erumpit, nec crepat. 4. Hoc ut scias, ventus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Lato, ut ita dicam, ictu, et totum globum semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat, qualis auditur quum tonat.

XXIX. Praeter haec natura aptus est aër ad voces. Quidni? quum vox nihil aliud sit, quam ictus aër. Debent ergo nubes utrimque dissecari, et cavae et intentae. Vides enim quanto vocaliora sunt vacua quam plena, quanto intenta quam remissa. Ita tympana et cymbala sonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte spiritum pulsant, haec ad ipsum aërem acta, nisi concavo, non tinniunt.

XXX. „Quidam, inter quos Asclepiodotus est, iudicant sic, quorundam quoque corporum concursu tonitrua et fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo igne abundavit: ingentem vim arenae urentis effudit. Involutus est dies pulvere, populosque subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua et fulmina, quae concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium: quas verisimile est, in tanto fervore aëris, nullas fuisse. 2. Aliquando Cambyses ad Ammonem misit exercitum: quem arena Austro mota, et more nivis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque verisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenae sese affricantis.“ Non repugnat proposito nostro ista opinio. 3. Diximus enim, *utriusque naturae* corpora efflare terras, et

sicci aliquid et humidi in toto aëre vagari. Itaque si quid tale intervenit, nubem facit solidiorem crassioremque, quam si tantum simplici spiritu intexeretur. 4. Illa frangi potest, et edere sonum: ista quae dixi, sive incendiis vaporantibus aëra replevérunt, sive ventis terras verrentibus, necesse est nubem faciant ante quam sonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Est autem nubes, ut diximus, spissitudo aëris crassi.

XXXI. Ceterum mira fulminis, si intueri velis, opera sunt, nec quidquam dubii relinquentia, quin divina insit illis et subtilis potentia. Loculis integris ac illaesis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liquescit. Et inviolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio vinum, nec ultra triduum rigor ille durat. 2. Illud aeque inter annotanda ponas licet, quod et hominum, et ceterorum animalium quae icta sunt, caput spectat ad exitum fulminis: quod omnium percussarum arborum contra fulmina hastulae surgunt. Quid, quod malorum serpentium, et aliorum animalium, quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt, venenum omne consumitur? Unde, inquit, scis? In venenatis corporibus vermis non nascitur. Fulmine icta intra paucos dies verminant.

XXXII. Quid, quod futura portendunt: nec unius tantum aut alterius rei signa dant, sed saepe totum fatorum sequentium ordinem nuntiant, et quidem decretis evidentibus, longeque clarioribus, quam si scriberentur? Hoc autem inter nos et Tuscos, quibus summa persequendorum fulminum est scientia, interest. 2. Nos putamus, quod nubes collisae sunt, ideo fulmina emitti. Ipsi existimant, nubes collidi, ut fulmina emittantur. Nam quum omnia ad Deum referant, in ea sunt opinione, tanquam, non quia facta sunt, significent; sed quia significatura sunt, fiant.

Eadem tamen ratione fiunt, sive illis significare propositum est, sive consequens. Quomodo ergo significant, nisi a Deo mittantur? 3. Quomodo aves non in hoc motae, ut nobis occurrerent, dextrum auspicium sinistrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus movit. Nimis illum otiosum, et pusillae rei ministrum facis, si aliis somnia, aliis exta disponit. 4. Ista nihilominus divina ope geruntur: sed non a Deo pennae avium reguntur, nec pecudum viscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia venturi ubique praemittens, ex quibus nobis quaedam familiaria, quaedam ignota sunt. Quidquid fit, alicuius rei futurae signum est: fortuita, et sine ratione vaga, divinationem non recipiunt. 5. Cuius rei ordo est, etiam praedictio est. Cur ergo aquilae hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia: aut corvo, aut paucissimis avibus: ceterarum sine praesagio vox est? Quia quaedam in artem nondum redacta sunt, quaedam vero ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam conversationem. 6. Ceterum nullum animal est, quod non motu et occursu suo praedicat aliquid. Non omnia scilicet, sed quaedam notantur. Auspicium est observantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Caterum et illa quae pereunt. Quinque stellarum potestatem Chaldaeorum observatio excepit. Quid tu? tot millia siderum iudicas otiosa lucere? 7. Quid est porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quae quod paucis nos sideribus assignant: quum omnia quae supra nos sunt, partem sibi nostri vindicent? Submissiora forsitan in nos propius vim suam dirigunt; et ea quae frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia prospiciunt. 8. Ceterum et illa quae aut immota sunt, aut propter velocitatem universo mundo parem immotis similia, non extra ius dominiumque nostri sunt. Aliud aspi-

ce, et distributis rem officiis, tractas. Non magis autem facile est, scire quid possint, quam dubitari debet, an possint.

XXXIII. Nunc ad fulmina revertamur; quorum ars in tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam spectat, secunda ad divinationem, tertia ad propitiandos deos: quos bona rogare opertet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firment: deprecari, ut remittant minas.

XXXIV. Summam esse vim fulminum iudicant, quia quidquid alia portendunt, interventus fulminis tollit: quidquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius ostenti significatione minuitur. Quidquid exta, quidquid aves minabuntur, secundo fulmine abolebitur: quidquid fulmine denuntiatum est, nec extis, nec ave contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. 2. Quare? quia vero verius nihil est. Si aves futura cecinerunt, non potest hoc auspicium fulmine irritum fieri: aut si potest, non futura cecinere. Non enim nunc avem comparo et fulmen, sed duo veri signa: quae si verum significant, paria sunt. Itaque si fulminis interventus submovet extorum vel augurum iudicia, male inspecta exta, male observata auguria sunt. 3. Non enim refert, utrius rei maior potentiorve natura sit: si utraque res veri attulit signum, quantum ad hoc, par est. Si dicas, flammae vim maiorem esse, quam fumi, non mentieris: sed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque si hoc dicunt, quoties exta aliud significabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortasse consentiam: 4. sed si hoc dicunt, quamvis altera signa verum praedixerint, fulminis *ictus priora* delevit, et ad se fidem traxit, falsum *est. Quare?* quia nihil interest, quam multa auspi*cia sint: fatum* unum est: quod si bene primo au-

spicio intellectum est, secundo non interit: idem est. Ita dico, non refert, idem an aliud sit, per quod quaerimus: quoniam, de quo quaerimus, idem est.

XXXV. Fatum fulmine mutari non potest. Quidni? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo? expiationes, procurationesque, quo pertinent, si immutabilia sunt fata? Permitte mihi illam rigidam sectam tueri eorum, qui excipiunt ista, et nihil aliud esse existimant vota, quam aegrae mentis solatia. Aliter ius suum peragunt, nec ulla commoventur prece, non misericordia flectuntur, non gratia. 2. Servant cursum irrevocabilem: ingesta ex destinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superveniens praecipitat: sic ordinem rerum fati aeterna series rotat, cuius haec prima lex est, stare decreto.

XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Existimo necessitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc si sacrificiis et capite niveae agnae exorari iudicas, divina non nosti. Sapientis quoque viri sententiam negatis posse mutari: 2. quanto magis Dei? quum sapiens quid sit optimum in praesentia sciat, illius divinitati omne praesens sit. Agere tamen nunc eorum volo causam, qui procuranda existimant fulmina, et expiationes non dubitant prodesse, aliquando ad submovenda pericula, aliquando ad levanda, aliquando ad differenda.

XXXVII. Quid sit quod sequitur, paulo post prosequar. Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoque existimamus vota proficere, salva vi ac potestate fatorum. Quaedam enim a diis immortalibus ita suspensa relicta sunt, ut in bonum vertant, si admotae diis preces fuerint, si vota suscepta. *Ita non est hoc contra fatum*, sed ipsum quoque *in fato est*. 2. *Aut futurum*, inquit, est, aut non.

Si futurum est, etiamsi non susceperis vota, fiet. Si non est futurum, etiamsi susceperis vota, non fiet. Falsa est ista interrogatio: quia illam mediam inter ista exceptionem praeteris. Futurum, inquam, hoc est, sed si vota suscepta fuerint. Hoc quoque necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, aut suscipias vota, aut non.

XXXVIII. Puta me tibi manus dare, et fateri, hoc quoque fato esse comprehensum, ut utique fiant vota. Ideo fient. Fatum est, ut hic disertus sit, sed si literas didicerit: ab eodem fato continetur, ut literas discat: ideo discet. Hic dives erit, sed si navigaverit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus ad fatum est, ut naviget: ideo navigabit. 2. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiaverit praedictas divinitus minas. At hoc quoque in fato est, ut expiet: ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, ut probetur nihil voluntati nostrae relictum, et omne ius fato traditum. Quum de ista re agetur, picam, quemadmodum, manente fato, aliquid sit in hominis arbitrio. 3. Nunc vero id de quo agitur, explicavi, quomodo si fati certus est ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula avertant: quia cum fato non pugnant, sed ipsa lege fati fiunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Utique enim expiare, etiam non suadente illo, mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic quum sanitas videatur esse de fato, debetur et medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

XXXIX. Genera fulminum tria esse ait Caecina: consiliarium, auctoritatis, et quod status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem: quum aliquid in animo versantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Auctoritatis est,

ubi post rem factam venit, quam bonam fortunam malamve significat. 2. Status est, ubi quietis, nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen intervenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: sed nescio quare non idem sit, quod consiliarium. Nam et qui monet, consilium dat: sed habet aliquam distinctionem; ideoque separatur a consiliario, quia illud suadet dissuadetque, hoc solam impendentis periculi evitationem continet. 3. Ut, quum timemus ignem aut fraudem a proximis, aut insidias a servis. Etiamnunc tamen aliam distinctionem utriusque video: consiliarium est, quod cogitanti factum est: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at ultro monentur.

XL. Primo omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Non fulminum genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est et flammeum, cui per angustissimum fuga est, ob sinceram et puram flammae tenuitatem. Quod dissipat, conglobatum est, et habet admixtam vim spiritus coacti et procellosi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingressum est, redit et evadit. Huius late sparsa vis, rumpit icta, non perforat. 2. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, et igneum magis est quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quae percussis inhaereant. Nullum quidem sine igni fulmen venit: sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. Quod aut urit, aut fuscat. Tribus modis urit: aut enim afflat, et levi iniuria laedit, aut comburit, aut accendit. Omnia ista urunt, sed genere et modo differunt. Quodcunque *combustum est*, utique et ustum est. 3. At non *omne quod ustum*, utique et combustum est. Item

quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis ussisse. Quis nescit uri quid, nec ardere, nihil autem ardere, quod non uratur? Unum hoc adiiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accensum esse, nec combustum.

XLI. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Utrique distinctionem suam reddam. Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit quam fuit facies: tanquam caerulea, vel nigra, vel pallida. Haec adhuc Etruscis et philosophis communia sunt. In illo dissentiunt, quod fulmina dicunt a Iove mitti, et tres illi manubias dant. 2. Prima, ut aiunt, monet, et placata est, et ipsius consilio Iovis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, sed ex consilii sententia: duodecim enim deos advocat: quae prodest quidem, sed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: sed adhibitis in consilium diis, quos superiores et involutos vocant. Quae vastat et includit, et inique mutat statum privatum et publicum, quem invenit. Ignis enim nihil esse, quod sit, patitur.

XLII. In his, prima specie si intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est, quam credere fulmina e nubibus Iovem mittere, columnas, arbores, statuas suas nonnunquam petere, ut, impunitis sacrilegis, percussis ovibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, et ad suum consilium a Iove deos, quasi in ipso parum consilii sit, advocari: illa laeta et placata esse fulmina, quae solus excutiat: perniciosa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? 2. Si quaeris a me, quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iovem, aut non aeque voluntatis, aut certe minus paratum esse. Utrum enim, vel tunc quum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, aut no-

luit iustius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, quum hoc dicerent? 3. Ad coërcendos animos imperitorum, sapientissimi viri iudicaverunt inevitabilem metum, ut supra nos aliquid timeremus. Utile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, adversum quod nemo sibi satis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput vindicem, et quidem armatum.

XLIII. Quare ergo id fulmen quod solus Iupiter mittit, placabile est: perniciosum id, de quo deliberavit, et quod aliis quoque diis auctoribus misit? Quia Iovem, id est, regem, prodesse etiam solum oportet, nocere non, nisi quum pluribus visum est. Discant ii, quicunque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti: advocent, considerent multorum sententias, placita temperent, et hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debeat, ne Iovi quidem suum satis esse consilium.

XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuere, ut Iovem existimarent tela mutare: poëticam ista licentiam decent.

Est aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum
Saevitiae flammaeque minus, minus addidit irae.
Tela secunda vocant superi. — —

2. Illos vero altissimos viros error iste non tenuit, ut existimarent, Iovem modo levioribus fulminibus et lusoriis telis uti: sed voluerunt admonere eos quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quaedam frangi debere, quaedam allidi et destringi, quaedam admoveri.

XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Iovem, qualem in *Capitolio et in ceteris* aedibus colimus, mittere *manu fulmina, sed* eundem quem nos Iovem intelli-

gunt, custodem rectoremque universi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum et artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causae causarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices. 2. Est enim, cuius consilio huic mundo providetur, ut inconfusus eat, et actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? Non peccabis: est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? Non falleris: ipse enim est, totum quod vides, totus suis partibus inditus, et se sustinens vi sua. Idem Etruscis quoque visum est: et ideo fulmina a Iove mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur.

XLVI. At quare Iupiter aut ferienda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me quaestionem vocas: cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Iove, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quae ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant, quae illius est. Vis eorum, illius permissio est. Nam etsi Iupiter illa nunc non facit, fecit ut fierent. Singulis non adest: sed signum, et vim, et causam dedit omnibus.

XLVII. Huic illorum divisioni non accedo: aiunt aut perpetua, aut finita esse fulmina, aut prorogativa. Perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet; nec unam rem id enuntiat, sed contextum rerum per omnem deinceps aetatem futurarum complectitur. Haec sunt fulmina, quae prima accepto patrimonio, et in novo hominis aut urbis statu fiunt. Finita ad diem utique respondent. Prorogativa sunt, quorum minae differri possunt, averti tollique non possunt.

XLVIII. Dicam quid sit, quare huic divisioni non *consentiam.* Nam et quod perpetuum vocant fulmen, *finitum est.* Aeque enim talia ad diem respon-

dent. Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogativum videtur, finitum est. Nam illorum quoque confessione certum est, quousque impetretur dilatio. Privata enim fulmina negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse deferri. Hoc modo et ista finita sunt, quia ultra quod non prorogentur, inclusum est. 2. Omnium ergo fulminum et omnis eventus dies stata est. Non potest enim ulla incerti esse comprehensio. Quae inspicienda sint in fulgure, passim et vage dicunt, quum possint sic dividere, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinae dederat, divisa sunt, ut inspiciatur ubi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Haec si digerere in partes suas voluero, quid postea faciam, nisi in immensum procedam?

XLIX. Nunc nomina fulminum, quae a Caecinna ponuntur, perstringam, et quid de his sentiam, exponam. Ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cavendum sit. Pestifera, quae mortem exsiliumque portendunt. Fallacia, quae per speciem alicuius boni nocent. 2. Dant consulatum, malo futurum gerentibus; et hereditatem, cuius compendium magno sit luendum incommodo. Deprecanea, quae speciem periculi sine periculo afferunt. Peremtalia, quibus tolluntur priorum fulminum minae. Attestata, quae prioribus consentiunt. Atterranea, quae in incluso fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. 3. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberae loca: quorum significatio regnum civitati minatur. Inferna, quum e terra exsiliunt ignes. Hospitalia, quae sacrificiis ad nos lovem arcessunt, et (ut verbo eorum molliori utar) invitant. Sed si irascentem domino invitant, tunc venire cum

magno invitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quae advocata, sed advocantium bono veniunt.

L. Quanto simplicior divisio est, qua utebatur Attalus noster, egregius vir, qui Etruscorum disciplinam Graeca subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quaedam sunt, quae significant id quod ad nos pertinet: quaedam aut nihil significant, aut id cuius intellectus ad nos non pervenit. Ex his quae significant, quaedam sunt laeta, quaedam adversa, quaedam nec adversa nec laeta. Adversorum hae species sunt. 2. Aut inevitabilia mala portendunt, aut evitabilia, aut quae minui possunt, aut quae prorogari. Laeta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali; aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec adversa, nec laeta sunt, quae aliquam nobis actionem significant, qua nec terreri nec laetari debemus: ut peregrinationem, in qua nec metus nec spei quidquam sit.

LI. Revertar ad ea fulmina, quae significant quidem aliquid, sed quod ad nos non pertineat: tanquam, utrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: ut illa quae in vastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est, vel perit.

LII. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quae non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroque, et durissimis quibusque, confligit: quia viam necesse est per illa impetu quaerat. Itaque facit viam qua effugiat: teneris et rarioribus parcit, quanquam et flammis opportuna videantur, quia transitu patente minus saevit. Loculis itaque, *ut dixi, integris*, pecunia quae in his fuerat, conflata *reperitur: quia ignis* tenuissimus per occulta forami-

na transcurrit. Quidquid autem in tigno solidum invenit, ut contumax vincit. 2. Non uno autem, ut dixi, modo saevit: sed quid quaeque vis fecerit, ex ipso genere iniuriae intelligis, et fulmen opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diversa, eiusdem vis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, urit: quod solidissimum et durissimum est, terebrat et frangit: summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia pertundit ac stringit: vinum gelat, ferrum et aes fundit.

LIII. Illud est mirum, quod vinum fulmine gelatum, quum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quaerenti mihi, illud occurrit. Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritum in eo humore quem coëgit gelavitque, verisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum vinculum. Praeterea olei quoque, et omnis unguenti, taeter post fulmen odor est. 2. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, et contra naturam acto, pestilentem potentiam, quo non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Praeterea quocunque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est: qui quia natura gravis est, saepius haustus alienat. Sed ad hoc vacui revertemur. Fortasse enim libebit ostendere, quantum omnia ista a philosophia artium parente fluxere. Illa primum et quaesivit causas rerum, et observavit effectus: et quod fulminis inspectione longe melius est, initiis rerum exitus contulit.

LIV. Nunc ad opinionem Posidonii revertar. E terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars sicca et fumida. Remanet haec, fulminibus alimentum *est: illa imbribus.* Quidquid in aëra sicci fumo*sique pervenit, id in*cludi se nubibus non fert, sed

rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipso quoque aëre quidquid attenuatur, simul siccatur et calet. 2. Hoc quoque si inclusum est, aeque fugam quaerit, et cum sono evadit. Et modo universam eruptionem facit, eoque vehementius intonat: modo per partes et minutatim. Ergo tonitrua hic spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut pervolat. Volutatio autem spiritus, in nube conclusi, valentissimum est accendendi genus.

LV. Tonitrua nihil aliud sunt, quam sicci aëris sonitus, qui fieri, nisi dum aut terit, aut rumpitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quem desideras ictus, sed non universus. Neque enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Nec sonant mollia, nisi illisa duris sint. Itaque non auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquam, sonat, dum exstinguitur. 2. Puta ita esse: pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per exstinguentia effugiens. Ut dem tibi, et fieri ignem in nube, et exstingui, e spiritu nascitur et attritu. Quid ergo? inquit. Non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis incidere in nubem, et exstingui? Existimemus posse aliquando et hoc fieri. Nunc naturalem causam quaerimus et assiduam, non raram et fortuitam. Puta me confiteri verum esse, quod dicis, aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transversis et cadentibus similes. 3. Non ob hoc tonitrua facta sunt, sed quum hoc fieret, tonitrua facta sunt. Clidemus ait, fulgurationem speciem inanem esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorum videri. Dissimile est exemplum. Illic enim splendor intra ipsam aquam apparet: hic qui sit in aëre, erumpit et exsilit.

LVI. Heraclitus existimat fulgurationem esse *velut apud nos* incipientium ignium conatus, et pri-

um flammam incertam, modo intereuntem, modo surgentem. Haec antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. 2. Hoc apud Caecinnam invenio, facundum virum; qui habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis umbra pressisset. Etiamnunc illo verbo utebantur antiqui, correpto, quo nos, producta una syllaba, utimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgēre. At illis ad significandum hanc e nubibus subitae lucis eruptionem mos erat, media syllaba correpta, ut dicerent fulgĕre.

LVII. Quid ipse existimem, quaeris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodavi manum. Dicam: Fulgurat, quum repentinum late lumen emicuit. Id evenit, ubi in ignem extenuatis nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longius prosiliat, invenit. Non miraris, puto, si aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquescit excussa glans fundâ, et attritu aëris velut igne distillat. 2. Ideo aestate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi est. Facilius autem attritu calidiore ignis exsistit. Eodem modo fit fulgor qui tantum splendet, et fulmen quod mittitur. Sed illi levior vis, alimentique est minus. Et, ut breviter dicam quod sentio: Fulmen est fulgur intentum. 3. Ergo ubi calidi fumidique natura, emissa terris, in nubes incidit, et diu in illarum sinu volutata est, novissime erumpit. Et quia vires non habet, splendor est. At ubi fulgura plus habuere materiae, et maiore impetu arserunt, non apparent tantum, sed decidunt.

LVIII. Quidam utique existimant fulmen reverti: quidam subsidere, ubi alimenta praegravaverunt, et fulmen ictu languidiore delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur assiduus ignis? Quia *celerrimi* motus est: simul et nubes *rumpit, et aëra incendit.* Deinde desinit flamm

quiescente motu. 2. Non enim est assiduus spiritus cursus, ut ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde quum evasit, et pugna desiit, ex eadem causa modo usque ad terram profertur, modo dissolvitur, si minore vi depressus est. Quare oblique fertur? Quia spiritu constat. 3. Spiritus obliquus est, flexuosusque. Et quia natura ignem sursum vocat, iniuria deorsum premit, incipit obliquus esse. Interdum dum neutra vis alteri cedit, et ignis in superiora nititur, et in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, et e coelo cadentibus per haec transeundum est.

LIX. Intelligo quid iam dudum desideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam nosse. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti volo, quam naturam indicari. Sequar quo vocas: omnibus enim rebus, omnibusque sermonibus aliquid salutare miscendum est. 2. Quum imus per occulta naturae, quum divina tractamus, vindicandus est a malis suis animus, ac subinde firmandus: quod etiam eruditis, et hoc unum agentibus, necessarium est: non ut effugiamus ictus rerum: undique enim tela in nos iaciuntur: sed ut fortiter constanterque patiamur. Invicti esse possumus, inconcussi non possumus: quanquam interim spes subit, inconcussos quoque esse nos posse. 3. Quemadmodum, inquis? Contemne mortem; et omnia quae ad mortem ducunt, contemta sunt: sive illa bella sint, sive naufragia, seu morsus ferarum, seu ruinarum subito lapsu procidentium pondera. Numquid amplius facere possunt, quam ut corpus ab anima resolvant? Haec nulla diligentia evitat, nulla felicitas donat, nulla potentia evincit. 4. Alia varia sorte disponuntur: mors omnes aeque vocat. Iratis

diis propitiisque moriendum est: animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignavissima animalia, quae natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus perniciosior hostis est, quam quem audacem angustiae faciunt: longeque violentius semper ex necessitate, quam ex virtute corruitur. 5. Maiora, aut certe paria, conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos esse: et sumus. Ita est, Lucili. Omnes reservamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quos usquam cogitas esse, cito natura revocabit et condet: nec de re, sed de die quaeritur. Eodem citius tardiusve veniendum est. 6. Quid ergo? non tibi timidissimus omnium videtur, et insipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficii loco peteret, ut ultimus cervicem praeberet? Idem facimus. Magno aestimamus, mori tardius. In omnes constitutum est capitale supplicium, et quidem constitutione iustissima. 7. Nam, quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum eadem causa, sors eadem est. Sequeremur traditi a iudice aut magistratu, et carnifici nostro praestaremus obsequium: quid interest, utrum ad mortem iussi eamus, an ultronei? O te dementem, et oblitum fragilitatis tuae, si tunc mortem times, quum tonat! Itane salus tua in hoc vertitur? 8. Vives, si fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuae celeritas infinita praevenerit, si mors tua procurabitur, si ne tunc quidem quum exspiras, supervacuus, sed alicuius magnae rei signum es. 9. Male scilicet tecum *agitur, si cum* fulmine conderis. Sed pavescis *ad coeli fragorem*, et ad inane nubilum trepidas,

et quoties aliquid effulsit, exspiras. Quid ergo? honestius iudicas deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior adversus coeli minas surge, et quum mundus undique exarserit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. 10. Quodsi tibi parari credis illam coeli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestae illisaeque nubes strepunt, si in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu solatii loco numera tanti esse mortem tuam! Sed non erit huic cogitationi locus. Casus iste donat metum. Est inter cetera quoque hoc commodum eius, quod exspectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

LIBER TERTIUS

QUI EST DE AQUIS.

PRAEFATIO.

Non praeterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam senex, qui mundum circuire constitui, et causas secretaque eius eruere, atque aliis noscenda prodere. Quando tam multa consequar, tam sparsa colligam, tam occulta perspiciam? Premit a tergo senectus, et obiicit annos inter vana studia consumtos. Tanto magis urgeamus, et damna aetatis male exemtae labor sarciat. 2. Nox ad diem accedat: occupationes recidantur: patrimonii longe a domino iacentis cura solvatur: sibi *totus animus* vacet, et ad contemplationem sui saltem *in ipso fuga*e impetu respiciat! Faciet, ac sibi

instabit, et quotidie brevitatem temporis metietur. Quidquid amissum est, id diligenti usu praesentis vitae recolliget. Fidelissimus est ad honesta ex poenitentia transitus. 3. Libet mihi exclamare illum poëtae inclyti versum:

Tollimus ingentes animos, et maxima parvo
Tempore molimur. — —

Hoc dicerem, si puer iuvenisve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus angustum est. Nunc vero ad rem seriam, gravem, immensam, post meridianas horas accessimus. 4. Faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, velocitate pensant moram. Festinemus, et opus nescio an superabile, magnum certe, sine aetatis excusatione tractemus. Crescit animus, quoties coepti magnitudinem attendit, et cogitat, quantum proposito, non quantum sibi supersit. 5. Consumsere se quidam, dum acta regum externorum componunt, quaeque passi invicem ausique sunt populi. Quanto satius est, sua mala exstinguere, quam aliena posteris tradere? quanto potius, deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere pestes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfusum est, quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? 6. Quemadmodum Hannibal superaverit Alpes, scribunt: quemadmodum confirmatum Hispaniae cladibus bellum Italiae inopinatus intulerit: fractisque rebus, etiam post Carthaginem pertinax, reges pererraverit, contra Romanos ducem se promittens, exercitum petens: quemadmodum non desierit senex omnibus angulis bellum quaerere. Adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non poterat. 7. Quanto satius, quid faciendum sit, quam quid factum sit, *quaerere*, ac docere eos, qui sua permisere *Fortunae, nihil stabile* ab illa datum esse, eius omnia

fluere aura mobilius? Nescit enim quiescere, gaudet laetis tristia sustinere, et utraque miscere. Itaque in secundis nemo confidat, in adversis nemo deficiat: alternae sunt vices rerum. 8. Quid exsultas? Ista, quibus veheris in summum, nescis ubi te relictura sunt: habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc est resurgendi locus. In melius adversa, in deterius optata flectuntur. Illa concipienda est animo varietas, non privatarum tantum domuum, quas levis casus impellit, sed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta supra imperantes constiterunt. 9. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Iniri non potest numerus, quam multa ab aliis fracta sint: nunc cummaxime Deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, quia parvi sumus, credimus. 10. Multis rebus non ex natura sua, sed ex humilitate nostra, magnitudo est. Quid praecipuum in rebus humanis est? Non classibus maria complesse, nec in rubri maris litore signa fixisse, nec deficiente terra ad iniurias aliorum errasse in Oceano, ignota quaerentem: sed animo omne vidisse, et qua nulla est maior victoria, vitia domuisse. Innumerabiles sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate: paucissimi, qui se. Quid est praecipuum? Erigere animum supra minas et promissa fortunae. Nihil dignum putare quod speres. 11. Quid enim habet dignum, quod concupiscas? qui, a divinorum conversatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in densam umbram ex claro sole rediere. Quid est praecipuum? Posse laeto animo adversa tolerare: quidquid acciderit, sic ferre, quasi tibi volueris accidere. Debuisses enim velle, si scisses omnia ex decreto Dei fieri. 12. Flere, queri, ingemere, deciscere est. Quid est praecipuum? Animus contra cala-

mitates fortis et contumax, luxuriae non adversus tantum, sed et infestus; nec avidus periculi, nec fugax; qui sciat fortunam non exspectare, sed facere: et adversus utramque intrepidus inconfususque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus. 13. Quid est praecipuum? non admittere in animum mala consilia, puras ad coelum manus tollere: nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod sine adversario optatur, bonam mentem: cetera magno aestimata mortalibus, etiamsi quis domum casus attulerit, sic intueri, quasi exitura, qua venerint. 14. Quid est praecipuum? Altos supra fortuita spiritus attollere: hominis meminisse, ut, sive felix eris, scias hoc non futurum diu; sive infelix, scias hoc te non esse, si non putes. Quid est praecipuum? in primis labris animam habere. Haec res efficit non e iure Quiritium liberum, sed e iure naturae. Liber autem est, qui servitutem effugit sui. Haec est assidua servitus, et ineluctabilis, et per diem ac noctem aequaliter premens, sine intervallo, sine commeatu. 15. Sibi servire, gravissima servitus est, quam discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi referre mercedem, si ante oculos et naturam tuam posueris et aetatem, licet prima sit; ac tibi ipse dixeris: Quid insanio? quid anhelo? quid sudo? quid terram verso? quid forum viso? Nec multo opus est, nec diu. — Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam: primo discedemus a sordidis, deinde animum ipsum, quo magno summoque opus est, seducemus a corpore. 16. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quae contra nequitiam nostram furoremque discuntur, quae damnamus, nec ponimus.

CAPUT I

Quaeramus ergo de aquis, et investigemus, qua ratione fiant: sive, ut ait Ovidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:

sive, ut ait Virgilius,

Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare praeruptum, et pelago premit arva sonanti:

sive, ut apud te, Iunior carissime, invenio,

Eleus Siculis de fontibus exsilit amnis.

quae ratio aquas subministret: 2. quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumescant, alia in defectu ceterorum amnium crescant. Nilum interim seponamus a turba, propriae naturae et singularis: illi diem suum dabimus; nunc vulgares aquas prosequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quaerendum erit, utrum calidae nascantur, an fiant. De ceteris quoque disseremus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. 3. Quaedam enim oculos, quaedam nervos iuvant, quaedam inveterata et desperata a medicis vitia percurant. Quaedam medentur ulceribus, quaedam interiora fovent potu, et pulmonis ac viscerum querelas levant. Quaedam supprimunt sanguinem: tam varius singulis usus, quam gustus est.

II. Aut stant omnes aquae, aut fluunt; aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliae sunt dulces, aliae variae: asperae quippe interveniunt, salsae amaraeque aut medicatae: ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat vim sapor. Habent praeterea multa discrimina. Primum tactus: frigidae callidaeque sunt. 2. Deinde ponderis: leves et graves sunt. Deinde coloris: purae sunt et *turbidae*, caeruleae, lucidae. Deinde salubritatis: *sunt enim salubres* et utiles, sunt mortiferae, sunt

quae cogantur in lapidem. Quaedam tenues, quaedam pingues: quaedam alunt, quaedam sine ulla bibentis ope transeunt, quaedam haustae foecunditatem afferunt.

III. Ut stet aqua, aut fluat, loci positio efficit: in devexo fluit, in plano continetur et stagnat, et aliquando in adversum spiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex suo fonte nativa est. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, et nasci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti, quicquid fudit, fluvii derivantur: sed et magnae latentesque in ipso venae sunt: itaque etiam quum hiberni defluxere torrentes, faciem suam servat.

IV. Primum ergo quaeramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod accessionem fluminum maria non sentiant. Aeque mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est, quod illam sic impleverit, ut praebere tantum ex recondito possit, ac subinde sic suppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rivorum ac fontium.

V. Quidam iudicant, terram, quidquid aquarum emisit, rursus accipere; et ob hoc maria non crescere, quia quod influxit, non in suum vertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras, et palam venit, secreto revertitur, colaturque in transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, et pravitatem saporis in tanta soli varietate exuit, et in sinceram aquam transit.

VI. Quidam existimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti *loco ponunt*, quod paucissima flumina sunt *in his locis*, in quibus rarus est imber. Ideo siccas

esse aiunt Aethiopiae solitudines, paucosque inveniri in interiore Africa fontes, quia fervida coeli natura sit, et paene semper aestiva. Squalidae itaque sine arbore, sine cultore arenae iacent, raris imbribus sparsae, quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, et proxime ab his Italiam, abundare rivis et fluminibus, quia coelo humido utuntur, et ne aestas quidem imbribus caret.

VII. Adversus haec multa dici posse vides. Primum ego tibi vinearum diligens fossor affirmo, nullam pluviam esse tam magnam, quae terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus vires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alveos in mare aufertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id servat. 2. Aut enim arida est, et absumit, quidquid in se fusum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra trahit. Quid, quod quaedam flumina erumpunt saxis et montibus? His quid conferent pluviae, quae per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? 3. Adiice, quod in siccissimis locis putei in altum acti, per ducenum aut trecenum pedum spatia, inveniunt aquarum uberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: ut scias illic non coelestem esse, nec collectitium humorem, sed quod dici solet, vivam aquam. Illo quoque argumento haec opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos sursum agi, aut ibi concipi, quum omnis aqua pluvialis decurrat.

VIII. Quidam existimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vastae paludes iacent, magni et navigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio

terrae maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quam apud nos Oceanum, et sinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, quum adiectos maria non sentiant?

IX. Quibusdam haec placet causa. Aiunt habere terram intra se cavos recessus, et multum spiritus: qui necessario frigescit, umbra gravi pressus: deinde piger et immotus, in aquam, quum se desiit ferre, convertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aëris imbrem facit, ita infra terras flumen aut rivum agit. Supra nos stare non potest segnis diu et gravis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur. 2. Itaque intervalla magna imbribus sunt. Sub terra vero quidquid est, quod illum in aquam convertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus aeternum, inexercitata densitas: semper ergo praebebit fonti aut flumini causas. — Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoque quidquid efflavit, quia non aëre libero concipitur, crassescit, et protinus in humorem convertitur.

X. Habes primam aquarum sub terra nascentium causam. Adiicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër: ex aëre aqua: ignis ex aëre: ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aqua, et ex terra aqua? quae si in alia mutabilis est, et in aquam: immo maxime in hanc. Utraque cognata res est, utraque gravis, utraque densa, utraque in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit: cur non aqua fiat e terra? At magna flumina sunt. Quum videris, quanta sunt, rursus, ex quanto prodeant, adspice. 2. Miraris, quum labantur assidue, quaedam vero *concitata rapiantur*, quae praesto sit illis *semper aqua nova? Quid si* mireris, quod, quum venti to-

tum aëra impellant, non deficit spiritus, sed per dies noctesque aequaliter fluit; nec, ut flumina, certo alveo fertur, sed per vastum coeli spatium lato impetu vadit? Quid si ullam undam superesse mireris, quae superveniat tot fluctibus fractis? 3. Nihil deficit, quod in se redit. Omnium elementorum alterni recursus sunt. Quidquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas velut in ponderibus constitutas examinat: ne portionum aequitate turbata, mundus praeponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aër in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorem: rigescet, stabit, durabitur. Transit aër in humorem: sed nihilominus non sine humore. 4. Et aëra et aquam facit terra: sed non magis unquam sine aqua est, quam sine aëre. Et ideo facilior invicem transitus est, quia illis, in quae transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra: hunc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem: natura sua utitur.

XI. „Quid ergo? inquis: si perpetuae sunt causae, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando siccantur, aliquando, quibus non fuere locis, exeunt?" Saepe motu terrarum itinera turbantur, et ruina interscindit aquas, quae retentae novos exitus quaerunt, et aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terrae aliunde alio transferuntur. Apud nos evenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant. 2. Hoc accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem nova vis fontium emersit. Sed et alios quoque casus intervenire quidam opinantur, qui aliter evocent aquas, aut a cursu *suo deiiciant* atque avertant. Fuit aliquando aquarum *inops Haemus*: sed quum Gallorum gens a Cae-

sandro obsessa in illum se contulisset, et silvas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant; quibus excisis, humor, qui desiit in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait et circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile veri: quia fere aquosissima sunt, quaecunque umbrosissima. Quod non eveniret, si aquas arbusta siccarent, quibus alimentum ex proximo est: fluminum vero vis ex intimo manat, ultraque excipitur, quam radicibus evagari licet. Deinde succisae arbores plus humoris desiderant. Non enim tantum id quo vivant, sed et id quo crescant, trahunt. 4. Idem ait, circa Arcadiam, quae urbs in Creta insula fuit, fontes et lacus substitisse, quia desierit coli terra, diruta urbe: postea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? 5. Plura denique invenimus, quae propter aquas coli coeperunt, quam quae aquas habere coeperint, quia colebantur. Non enim esse pluvialem hanc aquam, quae vastissima flumina a fonte statim, magnis apta navigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem aestatemque par est a capite deiectus. Pluvia potest facere torrentem: non potest autem aequali inter ripas suas tenore labentem aquam: non faciunt imbres, sed incitant.

XII. Paulo repetamus hoc altius, si videtur: et scies non habere quod quaeras, quum ad veram amnium originem accesseris. Flumen nempe fecit copia cuiusque aquae perennis. Ergo si quaeris a me, quomodo aqua fiat: interrogabo invicem, quomodo *aër fiat, aut terra*. Si rerum elementa sunt *quatuor, non potes interrogare* unde aqua sit: quar-

ta enim pars est naturae. 2. Quid ergo miraris, si rerum naturae portio tam magna potest ex se semper aliquid effundere? Quomodo aër, et ipse quarta pars mundi, ventos et auras movet, sic aqua rivos et flumina. Si ventus est fluens aër, et flumen est fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, quum dixi, elementum est. Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

XIII. Aqua, ait Thales, valentissimum elementum est: hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed et nos quoque aut in eadem sententia, aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui occupet mundum, et in se cuncta convertat. Hunc evanidum considere, et nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quam humorem: in hoc futuri mundi spem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, et ex quo sunt omnia? 2. Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus est, sic positus, ut fluminibus edendis sufficere, ut rivis, ut fontibus posset. Quae sequitur, Thaletis inepta sententia est. Ait enim, terrarum orbem aqua sustineri, et vehi more navigii, mobilitateque eius fluctuare, tunc quum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, quum mundus in humore sit totus. Hanc veterem et rudem sententiam explode. Nec est quod credas, in hunc orbem aquam subire per rimas et facere sentinam.

XIV. Aegyptii quatuor elementa fecere: deinde ex singulis bina, marem et feminam. Aërem marem iudicant, qua ventus est: feminam, qua nebulosus et iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant masculum, qua ardet flamma: et feminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, saxa cautesque: feminae nomen assignant huic tractabili ad culturam.

XV. Mare unum est, ab initio scilicet ita constitutum: habet suas venas, quibus impellitur atque aestuat. Quomodo maris, sic et huius aquae mitioris vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluum fit, emittitur. 2. Quaedam ex istis sunt, quibus assentire possumus: sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram, et quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus et venae sunt et arteriae: illae sanguinis, hae spiritus receptacula. 3. In terra quoque sunt alia itinera, per quae aqua; et alia, per quae spiritus currit: adeoque illam ad similitudinem humanorum corporum natura formavit, ut maiores quoque nostri aquarum appellaverint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum sanguis est; sed multa genera humoris, alia necessarii, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullae, muci, salivaeque et lacrimae, et quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humoris genera complura. 4. Quaedam quae matura durentur. Hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: et quae in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humorque liquescit, sicut bitumen, et cetera huic similia. Haec est causa aquarum secundum legem naturae voluntatemque nascentium. 5. Ceterum ut in nostris corporibus, ita in illa saepe humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut aestus, corrupere naturam; et sulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo brevis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis, quum percussa vena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venae scissura subsedit, atque interclusit, vel aliqua alia causa retro dedit sangui-

nem: ita in terra, solutis ac patefactis venis, rivus aut flumen effunditur. 6. Interest, quantum aperta sit vena, quomodo consumta aqua sit. Modo exsiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terrae, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem convertere: aliquando autem exhausta replentur, modo per se viribus recollectis, modo aliunde translatis. Saepe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. 7. Saepe transire facilis in aliud ipsa terra in tabem resolvitur, et humescit. Idem evenit sub terra, quod in nubibus, ut spissetur, graviorque quam ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Saepe colligitur roris modo, tenuis et dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttae quaedam vel pressura loci eliduntur, vel aestu evocantur. Haec tenuis unda vix fonti sufficit. At ex magnis causis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leviter, si aqua pondere suo se tantum detulit; nonnunquam vehementer et cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit.

XVI. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisque sicci sunt? Supervacuum est nominare singula flumina, quae certis mensibus magna, certis angusta sunt, et occasionem singulis quaerere, quum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem servat, quemadmodum praesto est ad mensem suum partus: sic aquae intervalla habent, quibus se retrahant, et quibus reddant. 2. Quaedam autem intervalla minora sunt, et ideo notabilia: quaedam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, quum videas ordinem

rerum et naturam per constituta procedere? Hiems nunquam aberravit. Aestas suo tempore incanduit. Autumni verisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium, quam aequinoctium, suos dies retulit. Sunt et sub terra minus nota nobis iura naturae, sed non minus certa. Crede infra, quidquid vides supra. Sunt et illic specus vasti, sunt ingentes recessus, et spatia suspensis hinc et inde montibus laxa. 3. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui saepe illapsas urbes receperunt, et ingentem in alto ruinam condiderunt. Haec spiritu plena sunt: nihil enim usquam inane est, et stagna obsessa tenebris et locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda et informia: ut in aëre caeco pinguique concepta, et in aquis torpentibus situ: pleraque ex his caeca, ut talpae et subterranei mures, quibus deest lumen, quia supervacuum est. Inde ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quae urbane in re incredibili fabulam dicas: non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Exspecto ut aliquis in mari venetur. Quid est autem, quare pisces terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere: quanto incredibiliora sunt opera luxuriae, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant pisces, et sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. 2. Parum videtur recens mullus, nisi qui in convivae manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, et observatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertit: alios necant in garo, et condiunt vivos. Hi sunt qui fabulas putant, piscem vivere posse sub terra, et offodi, non capi! Quam incredibile illis *videretur*, si audirent natare in garo *piscem, nec coenae causa* occisum esse super coenam,

quum multum in deliciis fuit, et oculos, antequam gulam, pavit!

XVIII. Permitte mihi, quaestione seposita, castigare luxuriam! Nihil est, inquit, mullo exspirante formosius. Ipsa colluctatione animam efflanti rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam aeque variatur et in ceteras facies inter vitam et mortem coloris! Est vacatio longa somniculosae inertisque luxuriae. Qua sero expressa, sero circumscribi se et fraudari tanto bono sensit! 2. Hoc adhuc tanto spectaculo et tam pulchro piscatores fruebantur. Quo coctum piscem? quo exanimem? In ipso ferculo exspiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captum piscem, qui, ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu advehebatur, ideo gerulis cum anhelitu et clamore properantibus dabatur via. 3. Quo pervenere deliciae! Iam pro putrido his est piscis hodie occisus. Hodie eductus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat! Ad hunc fastum pervenere ventres delicatorum, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso convivio natantem palpitantemque viderint. 4. Quantum ad solertiam luxuriae pereuntis accedit, tanto subtilius quotidie et elegantius aliquid excogitat furor, usitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil esse melius saxatili mullo. At nunc audimus: Nihil est moriente formosius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exsultet, in quo trepidet. 5. Ubi multum diuque laudatus est, ex illo perlucido vivario extrahitur: tunc ut quisque peritior est, monstrat. Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce sanguineum putes ventrem: quam lucidum quiddam, caeruleumque sub ipso tempore effulsit! Iam porrigitur et pallet, et in unum colorem componitur! Ex his

nemo morienti amico assidet, nemo videre mortem patris sui sustinet, quam optavit. 6. Quotusquisque funus domesticum ad rogum prosequitur? Fratrum propinquorumque extrema hora deseritur: ad mortem nulli concurritur. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerariis verbis, et proprietatis modum excedam: non sunt ad popinam dentibus, et ventre, et ore contenti: oculis quoque gulosi sunt.

XIX. Sed ut ad propositum revertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in subterraneis occuli, fertilem foedorum situ piscium. Si quando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam adspici, et turpem ac noxiam gustu. Certe quum in Caria circa Hydissum urbem talis exsiluisset unda, periere quicunque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem coelo novus amnis ostendit. 2. Nec id mirum. Erant enim pinguia et differta, ut ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, et in tenebris saginata, et lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit iudicium, quod anguillae quoque latebrosis locis nascuntur, gravis et ipse cibus ob ignaviam; utique si altitudo illas luti penitus abscondit. 3. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corrivatis flumina effici possunt, sed et amnes magnitudinis vastae: quorum aliis semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu devorentur: alii sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, esse quaedam stagna sine fundo? Quorsus hoc pertinet? Ut appareat, hanc magnis amnibus aeternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminum et fontium.

XX. At quare aquis sapor varius? Propter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eodem, si mutatione eius nascitur. Ter-

tia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex vitio, quod saepe concipiunt corruptae per iniuriam. 2. Hae causae saporem dant aquis varium: hae medicatam potentiam: hae gravem spiritum, odoremque pestiferum: hae levitatem gravitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Interest, utrum per loca sulphure, an nitro, an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptae, cum vitae periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ovidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.

3. Medicatum est, et eius naturae habet limum, ut corpora et agglutinet et induret. Quemadmodum Puteolanus pulvis, si aquam attigit, saxum est: sic e contrario, haec aqua si solidum tetigit, haeret et affigitur. Inde est, quod res abiectae in eundem lacum, lapideae subinde extrahuntur. Quod in Italia quibusdam locis evenit: sive virgam, sive frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis. 4. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, si notaveris, Albulam, et fere sulphuratam aquam, circa canales suos rivosque durari. Aliquam harum habent causam illi lacus, quos quisquis faucibus hausit, ut idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum gravitate saporem.

5. Similem habet vim mero, sed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exsiccetur, dementia est, et nimia gravitate defertur in somnum: sic aquae huius sulphurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut in furorem movet, aut sopore opprimit. Hoc habet mali et Lyncestius amnis:

Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.

XXI. In quosdam specus qui despexere, morien-

tur: tam velox malum est, ut transvolantes aves deiiciat: talis est aër, talis locus, ex quo letalis aqua destillat. Quodsi remissior fuerit aëris et loci pestis, ipsa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat nervos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, si locus atque aër aquas inficit, similesque regionibus reddit, per quas, et ex quibus veniunt. Pabuli sapor apparet in lacte, et vini vis exsistit etiam in aceto. Nulla res est, quae non eius a quo nascitur, notas reddat.

XXII. Aliud est etiam aquarum genus, quod nobis placet coepisse cum mundo. Sive ille aeternus est, hoc quoque fuit semper: sive initium aliquod est illi, hoc quoque cum toto dispositum est. Quid sit hoc, quaeris? Oceanus, et quodcunque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Istrum, ut Nilum, vastos amnes, magisque insignes, quam ut dici possit, eandem illis originem, quam ceteris esse.

XXIII. Haec est ergo aquarum divisio, ut quibusdam videtur. Post illam coelestes, quas ex superioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliae sunt, ut ita dicam, supernatantes, quae in summa humo repunt: aliae abditae, quarum reddita est ratio.

XXIV. Quare quaedam aquae caleant, quaedam etiam ferveant in tantum, ut non possint esse usui, nisi aut in aperto evanuere, aut mixtura frigidae intepuere, plures causae redduntur. Empedocles existimat, ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcursus est. Facere solemus dracones et miliaria et complures formas, in quibus aëre tenui fistulas struimus, per declive circumdatas: ut saepe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatii, quantum efficiendo calori sat est. Frigida itaque intrat,

effluit calida. 2. Idem sub terra Empedocles existimat fieri: quem non falli credent ii, quibus balnearia sine igne calefiunt. Spiritus in illa fervens loco aestuanti infunditur. Hic per rivos lapsus, non aliter quam igne subdito, parietes et vasa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam, nec trahit saporem evaporatio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant, per loca sulphure plena exeuntes vel introëuntes aquas, calorem beneficio materiae, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustuque testantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiae. Quod ne accidere mireris, vivae calci aquam infunde, fervebit.

XXV. Quaedam aquae mortiferae sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quae deprehendi nisi morte non possunt. Haec autem, de qua paulo ante retuli, aqua, summa celeritate corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta duratur; nec aliter quam gypsum sub humore constringitur, et alligat viscera. 2. Est autem noxia aqua in Thessalia circa Tempe, quam et ferae et pecus omne devitat: per ferrum et aes exit: tanta vis illi inest, etiam dura molliendi: nec arbusta quidem ulla alit, et herbas necat. Quibusdam fluminibus vis inest mira. Alia enim sunt, quae pota inficiunt greges ovium, intraque breve tempus, quae fuere nigrae, albam ferunt lanam: quae albae venerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Boeotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen est: uterque ex eodem lacu exeunt, diversa facturi. 3. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt. Quod ut diutius potavere, non aliter quam infecta mutantur. At ab illis

lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector est: ad Peneum eundem gregem appellunt. Auctores novos habeo, esse in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: esse in Cappadocia, quo poto equis, nec ulli praeterea animali, color mutatur, et spargitur albo cutis. 4. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, et mergi proiecta non possunt, licet gravia sint. Huius rei palam causa est. Quamcunque vis rem expende, et contra aquam statue, dummodo utriusque par sit modus: si aqua gravior est, leviorem rem, quam ipsa est, feret, et tanto supra se extollet, quanto erit levior: graviora descendent. 5. At si aquae, et eius rei quam contra pensabis, par pondus erit: nec pessum ibit, nec exstabit, sed aequabitur aquae: et natabit quidem, sed paene mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quaedam tigna supra aquam, paene tota efferantur: quaedam ad medium submersa sint: quaedam ad aequilibrium aquae descendant. Namque quum utriusque pondus par est, neutraque res alteri cedit, graviora descendunt, leviora gestantur. 6. Grave autem et leve est, non aestimatione nostra, sed comparatione eius quo vehi debet. Itaque ubi aqua gravior est hominis corpore, aut saxi, non sinit id quo non vincitur, mergi. Sic evenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis et duris loquor. Sunt enim multi pumicosi et leves, ex quibus quae constant insulae, in Lydia natant. Theophrastus est auctor. Ipse ad Cutilias natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statoniensi. 7. Cutiliarum insula et arbores habet, et herbas nutrit, tamen aqua sustinetur: et in hanc atque illam partem non *tantum vento* impellitur, sed et aura. Nec *unquam illi per diem et* noctem in uno loco statio

est: adeo movetur levi flatu. Huic duplex causa est: aquae gravitas medicatae, et ob hoc ponderosae; et ipsius insulae materia vectabilis, quae non est corporis solidi, quamvis arbores alat. 8. Fortasse enim leves truncos, frondesque in lacu sparsas, pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiamsi qua in illa saxa sunt, invenies exesa et fistulosa: qualia sunt quae duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos: quae ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. Necessario leve est, quod ex ventoso inanique concretum est. 9. Quorundam causa non potest reddi: quare aqua Nilotica foecundiores feminas faciat, adeo ut quarundam viscera longa sterilitate praeclusa, ad conceptum relaxaverit: quare quaedam in Lycia aquae conceptum feminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax vulva est. Quod ad me attinet, pono ista inter temere vulgata. Creditum est, quasdam aquas scabiem afferre corporibus, quasdam vitiliginem, et foedam ex albo varietatem, sive infusa sive pota sit. Quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. 10. Quis non gravissimas esse aquas credat, quae in crystallum coëunt? Contra autem est: tenuissimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. Unde autem fiat eiusmodi lapis, apud Graecos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant aeque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri lapis creditur. Aqua enim coelestis minimum in se terreni habens, quum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omni aëre excluso in se tota compressa est, et humor qui fuerat, lapis effectus est.

XXVI. Aestate quaedam flumina augentur, ut *Nilus: cuius alias* ratio reddetur. Theophrastus est *auctor, in Ponto* quoque quosdam amnes crescere

tempore aestivo. Quatuor autem esse iudicant causas: aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est: aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita, tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium caeditur, et reverberatur fluctu, amnis restitit: qui crescere videtur, quia non effunditur. 2. Quarta ratio est siderum: haec enim quibusdam mensibus magis urgent et exhauriunt flumina: quum longius recesserunt, minus consumunt atque trahunt. Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. Quaedam flumina palam in aliquem specum decidunt, et sic ex oculis auferuntur: quaedam consumuntur paulatim, et intercidunt: eadem ex intervallo revertuntur, recipiuntque et nomen et cursum. 3. Causa manifesta est, sub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius et ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina cursus egere secreto: sed quum primum aliquid solidi, quod obstaret, occurrit, perrupta parte, quae minus ad exitum repugnabat, repetiere cursum suum.

Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
Exsistit procul hinc, alioque renascitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus,
Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.

4. Idem et in Oriente Tigris facit: absorbetur, et desideratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: ut Arethusa in Sicilia, quinta quaque aestate per Olympia. Inde opinio est, Alphaeon ex Achaia eo usque penetrare, et agere sub mare cursum, nec ante quam in Syracusano litore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, *victimarum* stercus secundo traditum flumini illic redundare. 5. Hoc et a te traditum est in

poëmate, Lucili carissime, et a Virgilio, qui alloquitur Arethusam:

Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum intervallum temporis, foeda quaedam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque est. 6. Hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, sed folia, testasque, et quidquid putre iacuit, expellant: ubique autem facit mare: cui haec natura est, ut omne immundum stercorosumque litoribus impingat. Quaedam vero partes maris id certis temporibus faciunt: ut circa Messanam et Mylas fimo quiddam simile turbulentum in litus mare profert, fervetque et aestuat, non sine odore foedo. Unde illic stabulare Solis boves, fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam: utique ubi tempus eius rei, de qua quaeritur, inobservatum et incertum est. 7. Itaque proxima quidem inveniri et vicina non potest causa, ceterum publica est illa: Omnis aquarum stantium clausarumque natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt vitia consistere, quae sua vis defert et exportat. Illae quae non emittunt quidquid insedit, magis minusve aestuant. Mare vero cadavera, stramentaque, et naufragorum reliquiis similia, ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuque, sed tranquillum quoque placidumque purgatur.

XXVII. Sed monet me locus, ut quaeram, quum fatalis dies diluvii venerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur: utrum Oceani viribus fiat, et externum in nos pelagus exsurgat: an crebri sine intermissione imbres, et, elisa aestate, *hiems* pertinax immensam vim aquarum ruptis nu*bibus deruat:* 2. an flumina tellus largius fundat, *aperiatque fontes* novos: aut non sit una tanto malo

causa, sed omnis ratio consentiat, et simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrant, et omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est. Nihil difficile est naturae, utique ubi in finem sui properat. Ad originem rerum parce utitur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus: subito ad ruinam toto impetu venit. 3. Quam longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperium perduret infans! quantis laboribus tener educatur! Quam diligenti nutrimento obnoxium novissime corpus adolescit! at quam nullo negotio solvitur! Urbes constituit aetas: hora dissolvit. Momento fit cinis: diu silva. Magna tutela stant ac vigent omnia: cito ac repente dissiliunt. 4. Quidquid ex hoc statu rerum natura flexerit, in exitium mortalium satis. Ergo quum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas movent: nec sine concussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, et sine ullis solibus triste nubilo coelum est; nebulaque continua, et ex humido spissa caligo, nunquam exsiccantibus ventis. 5. Inde vitium satis, et segetum sine fruge surgentium marcor. Tunc corruptis quae seruntur manu, palustris omnibus campis herba succrescit: mox iniuriam et validiora sensere. Solutis quippe radicibus, arbusta procumbunt et vitis; atque omne virgultum non tenetur solo, quod molle fluidumque est: iam nec gramina aut pabula laeta aquis sustinet: fame laboratur, et manus ad antiqua alimenta porrigitur; quare ilex et quercus excutitur, et quaecunque in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. 6. Labant ac madent tecta, et in imum usque receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat: frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, et lutosa humo nihil

stabile est. Postquam magis magisque nimbi ingruunt, et congestae seculis tabuerunt nives, devolutus torrens altissimis montibus rapit silvas male haerentes, et saxa revolutis remissa compagibus rotat. 7. Abluit villas, et intermixtos ovium greges devehit; vulsisque minoribus tectis, quae in transitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Urbes, et implicitos trahit moenibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo simul, et quod opprimeret, et quod mergeret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Novissime ruina magna gentium clarus onustusque diffunditur. 8. Flumina vero suapte natura vasta, et tempestatibus rapta, alveos reliquerunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum, atque Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, quum superfusi novas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alveo? Quanta cum praecipitatione volvuntur, ubi per campestria fluens Rhenus, ne spatio quidem languidus, sed latissime velut per angustum aquas implet? 9. Quumque Danubius non iam radices nec media montium stringit, sed iuga ipsa solicitat, ferens secum madefacta montium latera, rupesque deiectas, et magnarum promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus a continente recesserunt? Deinde non inveniens exitum, (omnia enim sibi ipse praecluserat,) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vortice involvit. Interim permanent imbres, fit coelum gravius, ac sic diu malum ex malo colligit. 10. Quod olim fuerat nubilum, nox est: et quidem horrida et terribilis, intercussu luminis diri. Crebra enim micant fulmina, procellae quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum accessu, et sibi angustum, iam promovet litus: non continetur suis finibus, sed prohibent ex-

ire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno ostio retenta, restagnat, et agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia, quae prospici possunt, aquis obsidentur. 11. Omnis tumulus in profundo latet, et immensa ubique altitudo est. Tantum in summis montium iugis vada sunt. In ea excelsissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: diremtum inter miseros commercium ac transitus: quoniam quidquid submissius erat, id unda complevit. Editissimis quibusque adhaerebant reliquiae generis humani: quibus in extrema perductis, hoc unum solatio fuit, quod transierat in stuporem metus. Non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. 12. Quippe vim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, et sparsas Cycladas augent, ut ait ille poëtarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque litora ponto.

nisi tantum impetum ingenii et materiae ad pueriles ineptias reduxisset.

Nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones.

13. Non est res satis sobria, lascivire devorato orbe terrarum. Dixit ingentia, et tantae confusionis imaginem cepit, quum dixit:

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.

— — Pressaeque labant sub gurgite turres.

Magnifice hoc, si non curavit, quid oves et lupi faciant. Natari autem in diluvio et in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, mersum est? Concepisti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, coelo ipso in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, si cogitaveris orbem terrarum natare. Nunc ad propositum revertamur.

XXVIII. Sunt qui existiment, immodicis imbribus vexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluvia segetes malas, fructum grando decutiet, intumescent rivis flumina: sed resident. Quibusdam placet moveri mare, et illinc causam tantae cladis accersi. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. 2. Ubi instat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, et non esse modum pluviis concesserim, suppressis aquilonibus, et flatu sicciore: austris nubes et imbres et amnes abundare.

— — *Sed adhuc in damna profectum est.*
Sternuntur segetes, et deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non laedi debent terrae, sed abscondi. Denique quum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, et fluctum ultra extremum tempestatis maximae vestigium mittunt. 3. Deinde a tergo ventis urgentibus, ingens aequor evolvunt, quod longe a conspectu interioris litoris frangitur. Deinde ubi litus his prolatum est, et pelagus in alieno constitit, velut admoto malo cominus procurrit aestus ex imo recessu maris. Nam ut aëris, ut aetheris, sic huius elementi larga materia est, multoque in abdito plenior. Haec fatis mota, non aestu, (nam aestus fati ministerium est,) attollit vasto sinu fretum, agitque ante se. 4. Deinde in miram altitudinem erigitur: et illis tutis hominum receptaculis superest. Nec id aquis arduum est, quoniam aequo terris fastigio ascenderent, si quis excelsa perlibret. Maria paria sunt. Nam par undique sibi ipsa tellus est. Cava et plana undique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis aequatus est, in parte autem eius et maria sunt, quae in unius aequalitatem pilae coëunt. 5. Sed quemadmodum campos intuentem, quae pan-

latim devexa sunt, fallunt, sic non intelligimus curvaturas maris, et videtur planum quidquid apparet: at aliud aequale terris est. Ideoque ut effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi, ut supra paria veniat, leviter exsurgere: nec a litore ubi inferius est, sed a medio, ubi ille cumulus est, defluit. 6. Ergo ut solet aestus aequinoctialis, sub ipsum lunae solisque coitum, omnibus aliis maior undare: sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montium crevit, devolvitur. Per centena millia quibusdam locis aestus excurrit innoxius, et ordinem servat. Ad mensuram enim crescit, iteramque decrescit. 7. At ille tempore solutus legibus, sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura est. Utrumque fit, quum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, et ex his interitus est. Ergo quandoque placuere res novae mundo, sic in nos mare emittitur desuper, ut fervor ignis, quum aliud genus exitii placuit.

XXIX. Quidam existimant terram quoque concuti, et dirupto solo nova fluminum capita detegere, quae amplius ut e pleno profundant. Berosus, qui Belum interpretatus est, ait cursu ista siderum fieri: et adeo quidem id affirmat, ut conflagrationi, atque diluvio, tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera, quae nunc diversos agunt cursus, in Cancrum convenerint, sic sub eodem posita vestigio, ut recta linea exire per orbes omnium possit: inundationem futuram, quum eadem siderum turba in Capricornum convenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. 2. Magnae potentiae signa: quando in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas: neque enim ex uno est tanta pernicies: et illam quae in conflagratione no-

stris placet, huc quoque transferendam puto, sive anima est mundus, sive corpus, natura gubernante, ut arbores, ut sata; ab initio eius usque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, inclusum est: ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. 3. Et legem barbae et canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, et sequentis aetatis in parvo occultoque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem et lunam, et vices siderum, et animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quae non secus quam hiems, quam aestas, lege mundi venit. 4. Itaque non pluvia istud fiet, sed pluvia quoque: non incursu maris, sed maris quoque incursu: non terrae motu, sed terrae quoque motu. Omnia adiuvabunt naturam, ut naturae constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa praestabit: quam diximus esse mutabilem, et solvi in humorem. 5. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis: quum partes eius interire debuerint, abolerive funditus totae, ut de integro totae, rudes innoxiaeque generentur, nec supersit in deteriora magister: plus humoris, quam semper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quae libramento stant, inaequalitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi accesserit, necesse est in alienum locum exundet. Undae ergo et terra non minus debet, ut validiori infirma succumbat. 6. Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, et assidua tabe defluere. Tunc exsilient sub montibus flumina, ipsosque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes, quemadmodum in morbum transeunt sana, et ulceri vicina consentiunt: ut quaeque

proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, et deinde current, et hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, et maria inter se component. 7. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi aequoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes novum mare fabulas obruet, et hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hiems, aestas prohibebitur, et quodcunque terras sidus exsiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium et Rubrum mare, Ambracii et Cretici sinus, Propontis et Pontus. 8. Peribit omne discrimen. Confundetur quidquid in suas partes natura digessit. Non muri quenquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec urbium summa: quippe fugientes unda praeveniet, et ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriente concurrent: unus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunae indulgentia excoluit, quidquid supra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna pessumdabit.

XXX. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturae: utique quae a primo facere constituit; ad quae non subito, sed ex denuntiato venit. Iam autem a primo die mundi, quum in hunc habitum ex informi unitate discederet, quando mergerentur terrena, decretum est: et ne sit quandoque velut in novo opere dura molitio, olim ad haec maria se exercent. Non vides, ut fluctus in litora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides, ut aestus fines suos transeat, et in possessionem terrarum mare inducat? 2. Non vides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, unde tantum tumultum vides, metus est e mari, et magno impetu erumpentibus fluviis? Ubi non humorem natura disposuit, ut undique nos, *quum voluisset*, aggredi posset? Mentior, nisi eruen-

tibus terram humor occurrit, et quoties nos avaritia aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis unda est. 3. Adiice nunc, quod immanes sunt in abdito lacûs, et multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Undique ergo erunt causae diluvio, quum aliae aquae subinfluunt terras, aliae circumfluunt, quae diu coërcitae vincent, et amnes amnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, et maiore hiatu solvet. 4. Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, et aliis causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inveniet. Sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitii. Tentatur divelliturque concordia, quum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus: statim undique ex aperto, ex abdito, superne, ab imo aquarum fiet irruptio. 5. Nihil est tam violentum et incontinens sui, tam contumax, infestumque retinentibus, quam magna vis undae: utetur libertate permissa, et iubente natura, quae scindit circuitque, complebit. Ut ignis diversis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus: sic momento redundantia maria se committent. 6. Nec ea semper licentia undis erit: sed peracto exitio generis humani, exstinctisque pariter feris, in quarum homines ingenia transierant, iterum aquas terra sorbebit: natura pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget: et reiectus e nostris sedibus, in sua secreta pelletur Oceanus: et antiquus ordo revocabitur. 7. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inscius scelerum, et melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt. Cito nequitia *subrepit: virtus* difficilis inventu est, rectorem ducem*que desiderat.* Etiam sine magistro vitia discuntur.

LIBER QUARTUS

IN QUO DE NIVE, GRANDINE, ET PLUVIA AGITUR.

PRAEFATIO.

Delectat te, quemadmodum scribis, Lucili virorum optime, Sicilia, et officium procurationis otiosae. Delectabit, si continere id intra fines suos volueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam sis ambitioni alienus, quam familiaris otio et literis. Turbam rerum hominumque desiderent, qui se pati nesciunt! Tibi tecum optime convenit. 2. Nec mirum paucis istud contingere: imperiosi nobis ipsis et molesti sumus: modo amore nostri, modo taedio laboramus: infelicem animum nunc superbia inflamus, nunc cupiditate distendimus: alias voluptate laxamus, alias solicitudine exurimus. Quod est miserrimum, nunquam sumus singuli. 3. Necesse est itaque assidua sit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere consuesti. A turba, quantum potes, te separa, nec adulatoribus latus praebeas; artifices sunt ad captandos superiores. Par illis, etiamsi bene caveris, non eris. Mihi crede, proditioni, si capteris, ipse te trades. 4. Habent hoc in se naturale blanditiae: etiam quum reiiciuntur, placent: saepe exclusae, novissime recipiuntur. Hoc enim ipsum imputant, quod repelluntur, et subigi ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, *quod dicturus sum,* sed tamen verum. 5. Ea maxi-

me quisque patet, qua petitur. - Fortasse enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impenetrabilis. Quum omnia caveris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam utetur, parce: alius ex aperto, palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Vitellium maximus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, si latet. 6. Plurimum adulator, quum deprehensus est, proficit: plus etiamnunc, si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in persona tua Plancos cogita: et hoc non esse remedium tanti mali, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego nil cognovi subtilius in omnibus rebus, maxime in distinguendis et curandis vitiis, saepe dicebat, adulationi nos opponere, non claudere ostium, et quidem sic, quemadmodum opponi amicae solet. Quae si impulit, grata est: gratior, si effregit. 7. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem sibi esse ad divitias viam, quo die poenituisset bonae mentis. Nec invidebo, inquit, vobis hanc artem, sed docebo eos quibus quaesito opus est, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique litem subeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non solum facili, sed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudentesque dispolient. 8. Te, inquit, longiorem Fido Annaeo iurabo, et Apollonio Pycta, quamvis staturam habeas Threcis cum Threce compositi. Hominem quidem non esse ullum liberaliorem, non mentiar, quum possis videri omnibus donasse, quidquid dereliquisti. Ita est, mi Iunior, quo apertior est adulatio, quo improbior, quo magis frontem suam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius *expugnat*. Eo enim iam dementiae venimus, ut qui *parce adulatur*, pro maligno sit. 9. Solebam tibi di-

cere, Gallionem fratrem meum, (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest,) alia vitia non nosse, hoc etiam odisse. Ab omni illum parte tentasti. Ingenium suspicere coepisti, omnium maximum et dignissimum, quod consecrari malles, quam conteri: pedes abstulit. Frugalitatem laudare coepisti, qua sic a nummis resiluit, ut illos nec habere nec damnare videatur: prima statim verba praecidit. 10. Coepisti mirari comitatem et incompositam suavitatem, quae illos quoque, quos transit, abducit, gratuitum etiam in obvios meritum. Nemo enim mortalium uni tam dulcis est, quam hic omnibus: quum interim tanta naturalis boni vis est, uti artem simulationemque non redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur: hoc quoque loco blanditiis tuis restitit, ut exclamares, invenisse te inexpugnabilem virum adversus insidias, quas nemo non in sinum recipit. 11. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, et in evitando inevitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraveras posse apertis auribus recipi, quamvis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis a vero petitur veritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris mimum, et quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed repulit. 12. Ad hoc exemplar compone te. Quum quis ad te adulator accesserit, dicito: Vis tu ista verba, quae iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus transeunt, ferre ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire? Ego nec decipere volo, nec decipi possum. Laudari me a vobis, nisi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, ut te petere cominus possint? *Longum* inter vos intervallum sit. Quum *cupieris bene* laudari, quare hoc ulli debeas? Ipse

te lauda. Dic: Liberalibus me studiis tradidi, quanquam paupertas alia suaderet, et ingenium eo abduceret, ubi praesens studii pretium est. 13. Ad gratuita carmina deflexi me, et ad salutare philosophiae studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere virtutem: et eluctatus natalium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi amicitia Gaetulici Caii fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter amatorum, Messala et Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propositum meum potuerunt evertere. 14. Cervicem pro fide apposui. Nullum verbum mihi, quod non salva conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil: nisi ne parum bonus amicus fuissem. Non mihi muliebres fluxere lacrimae, non e manibus ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quae minabantur, egi gratias fortunae, quod experiri voluisset, quanti aestimarem fidem. 15. Non debebat mihi parvo res tanta constare. Nec examinavit me quidem diu: neque enim paria pendebant, utrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non praecipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, ut inter misericordiae opera haberetur, occidi. 16. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne viderer pro fide tantum mori posse. Adiice nunc invictum muneribus animum, et in tanto avaritiae certamine nunquam suppositam manum lucro. Adiice nunc victus parsimoniam, sermonis modestiam, adversus minores *humanitatem*, adversus maiores reverentiam. Post *hoc ipse te* consule, verane an falsa memoraveris. *Si vera sunt*, coram magno teste laudatus es: si fal-

sa, sine teste derisus es. 17. Possum et ipse nunc videri te aut captare, aut experiri. Utrum libet crede, et omnes timere a me incipe. Virgilianum illud excute:

Nusquam tuta fides.

aut Ovidianum:

— — Qua terra patet, fera regnat Erinnys.
In facinus iurasse putes. — —

18. Aut illud Menandri: (quis enim non in hoc magnitudinem ingenii sui concitavit, detestatus consensum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos vivere: et in scenam, velut rusticus, poëta prosiluit. Non senem excipit, non puerum, non feminam, non virum: et adiicit, non singulos peccare, nec paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugiendum ergo, et in se redeundum est, immo etiam a se recedendum. 19. Hoc tibi, etsi dividimur mari, praestare tentabo, ut dubium viae, iniecta manu, ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus una, qua parte optimi sumus: dabimus invicem consilia, et ex vultu audientis pendentem longe te ab ista provincia abducam, ne forte magnam historiis esse fidem credas, et placere tibi incipias, quoties cogitaveris: 20. hanc ego habeo sub meo iure provinciam, quae maximarum urbium exercitus et sustinuit et fregit, quum inter Carthaginem et Romam ingentis belli pretium iacuit, quum quatuor Romanorum principum, id est, totius imperii vires contractas in unum locum vidit, altamque Pompeii fortunam erexit, Caesaris fatigavit, Lepidi transtulit, omniumque cepit: 21. quae illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, quam velox foret ad imum lapsus ex summo, quamque diversa via magnam potentiam fortuna destrueret. Uno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo fastigio aliter ad

extrema deiectos, quum Pompeius al[illegible] exer tum fugeret, Lepidus suum.

CAPUT I.

Itaque ut totum mente abducam, qu[illegible]is mu habeat Sicilia in se, circaque se mirabilia, omn interim provinciae tuae quaestiones praeteribo, in diversum cogitationes tuas abstraham. Quaer enim tecum id quod libro superiore distuli: Q ita Nilus aestivis mensibus abundet. Cui Danubi similem natura philosophi tradiderunt, quod et f tis ignoti, et aestate quam hieme maior sit. 2. Utru que apparuit falsum. Nam et caput eius in Gern nia esse comperimus: et aestate quidem incipit c scere, sed adhuc manente intra mensuram suam 1 lo, primis caloribus, quum sol vehementior inter trema veris nives emollit, quas ante consumit, qu intumescere Nilus incipiat. Reliquo vero aesta minuitur, et ad hibernam magnitudinem redit, atq ex ea dimittitur.

II. At Nilus ante ortum Caniculae augetur med aestibus, ultra aequinoctium. Hunc nobilissimu amnem natura extulit ante humani generis oculi et ita disposuit, ut eo tempore inundaret Aegyptu quo maxime usta fervoribus terra undam altius t heret, tantum haustura, quantum siccitati annuae s ficere possit. Nam in ea parte, quae in Aethiopi vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, et qui inst tam aquis coelestibus terram non adiuvent. 2. Una ut scis, Aegyptus in hoc spem suam habet. Proin aut sterilis annus, aut fertilis est, prout ille magn influxit, aut parcior. *Nemo aratorum adspicit c lum.* Quare non cum poëta meo iocor, et illi O *dium suum* impingo? qui ait:

— — *Nec pluvio* supplicat herba Iovi.

3. Unde crescere incipiat, si comprehendi posset, causae quoque incrementi invenirentur. Nunc vero magnas solitudines pervagatus, et in paludes diffusus, gentibus sparsus, circa Philas primum ex vago et errante colligitur. Philae insula est aspera et undique praerupta: duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, et eius nomen ferunt. Urbem totam complectitur. Ab hac Nilus, magnus magis quam violentus, egressus, Aethiopiam arenasque, per quas iter ad commercia Indici maris est, praelabitur. 4. Excipiunt eum Cataractae, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit, et vires suas concitat. Frangitur enim occurrentibus saxis, et per angusta eluctatus, ubicunque vincit aut vincitur, fluctuat: et illic excitatis primum aquis, quas sine tumultu, leni alveo duxerat, violentus, et torrens per malignos transitus prosilit, dissimilis sibi. 5. Quippe ad id lutosus et turbidus fluit. At ubi in scopulos faucium intravit, spumat: et illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandemque eluctatus obstantia, in vastam altitudinem subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum strepitu. Quem perferre gens ibi asperis collocata non potuit, obtusis assiduo fragore auribus, et ob hoc sedibus translati sunt. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini parvula navigia conscendunt, quorum alter navem regit, alter exhaurit. 6. Deinde multum inter rapidam insaniam Nili, et reciprocos fluctus volutati, tandem tenuissimos canales tenent, per quos angusta rupium effugiunt: et cum toto flumine effusi, navigium ruens manu temperant, magnoque spectantium metu in caput nixi, quum iam adploraveris, mersosque atque obrutos tanta mole crediderís, longe ab eo, in quem ceciderant, loco navigant, tormenti

modo missi. Nec mergit cadens unda, sed planis aquis tradit. 7. Primum incrementum Nili circa insulam quam modo retuli, Philas, noscitur. Exiguo ab hac spatio petra dividitur, Ἄβατον Graeci vocant: nec illam ulli, nisi antistites calcant: illa primum saxa auctum fluminis sentiunt. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli; Nili venas vocant incolae; ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire posset Aegyptum. In haec ora stipem sacerdotes, et aurea dona praefecti, quum solenne venit sacrum, iaciunt. 8. Hinc iam manifestus novarum virium Nilus, alto ac profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat, obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, et per campestria vagus, in plura scinditur flumina, manuque canalibus factis, ut sit modus in derivantium potestate, per totam discurrit Aegyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris stagnat: cursum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra laevaque totam amplexus Aegyptum. 9. Quantum crevit Nilus, tantum spei in annum est. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso et sitienti solo et aquam inducit et terram. Nam quum turbulentus fluat, omnem in siccis atque hiantibus locis faecem relinquit, et quidquid pingue secum tulit, arentibus locis allinit: iuvatque agros duabus ex causis, et quod inundat, et quod oblimat. Ita quidquid non adiit, sterile ac squalidum iacet. 10. Si crevit super debitum, nocuit. Mira aeque natura fluminis, quod quum ceteri amnes abluant terras et eviscerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adiiciat vires, minimumque in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo, arenas saturat ac iungit. Debetque illi Aegy-

ptus non tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, quum iam se in agros Nilus ingessit. 11. Latent campi, opertaeque sunt valles: oppida insularum modo exstant. Nullum in mediterraneis, nisi per navigia commercium est. Maiorque est laetitia gentibus, quo minus terrarum suarum vident. Sic quoque quum se ripis continet Nilus, per septena ostia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his, mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud litus porrigit. Ceterum belluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. 12. Et ex eo quantus sit, aestimari potest, quod ingentia animalia, et pabulo sufficienti, et ad vagandum loco, continet. Balbillus, virorum optimus, in omni literarum genere rarissimus, auctor est, quum ipse praefectus obtineret Aegyptum, Heracleotico ostio Nili, quod est maximum, spectaculo sibi fuisse delphinorum a mari occurrentium, et crocodilorum a flumine adversum agmen agentium, velut pro partibus proelium: 13. crocodilos ab animalibus placidis morsuque innoxiis victos. His superior pars corporis dura et impenetrabilis est etiam maiorum animalium dentibus, at inferior mollis ac tenera: hanc delphini spinis, quas dorso eminentes gerunt, submersi vulnerabant, et in adversum enixi dividebant. 14. Recisis hoc modo pluribus, ceteri velut acie versa refugerunt: fugax animal audaci, audacissimum timido! Nec illos Tentyritae generis aut sanguinis proprietate superant, sed contemtu et temeritate. Ultro enim insequuntur, fugientesque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus praesens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detulisse, Theophrastus est auctor. 15. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non ascendisse, decimo regni anno et undecimo, constat. Significatam aiunt duobus

rerum potientibus defectionem. Antonii enim Cleopatraeque defecit imperium. Per novem annos non ascendisse Nilum superioribus seculis, Callimachus est auctor. 16. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas aestate Nilus crescat, accedam, et ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Aethiopiae iugis solutas nives ad Nilum usque decurrere. In eadem opinione omnis vetustas fuit. Hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides, tradunt. 17. Sed falsum esse, argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam ferventissimam esse, indicat hominum adustus color, et Troglodytae, quibus subterraneae domus sunt. Saxa velut igni fervescunt, non tantum medio, sed inclinato quoque die: ardens pulvis, nec humani vestigii patiens: argentum replumbatur: signorum coagmenta solvuntur: nullum materiae superadornatae manet operimentum. 18. Auster quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidissimus est. Nullum ex his animalibus, quae latent bruma, unquam reconditur. Etiam per hiemem in summo et aperto serpens est. Alexandria quoque longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita: nives non cadunt: superiora pluvia carent. Quemadmodum ergo regio tantis subiecta fervoribus duraturas per totam aestatem nives recipit? 19. Quas sane aliqui montes illic quoque excipiant: nunquam magis quam Alpes, quam Thraciae iuga aut Caucasus. Atqui horum montium flumina vere et prima aestate intumescunt, deinde hibernis minora sunt. Quippe vernis temporibus imbres nivem diluunt: reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo: aestate proveniunt. Altissimae sunt et in illis septemtrionalibus iugis nives. 20. Phasis quoque per id tempus et Borysthenes cresceret, si nives flumina possent contra aestatem magna producere. Praeterea si haec

causa attolleret Nilum, aestate prima plenissimus flueret. Tunc enim maximae et integrae adhuc nives, ex mollissimoque tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, et illi aequalis accessio est. 21. Si Thaleti credis, Etesiae descendenti Nilo resistunt, et cursus eius acto contra ostia mari sustinent: ita reverberatus in se recurrit: nec crescit, sed exitu prohibitus resistit, et quacunque mox potuit, inconcessus erumpit. Euthymenes Massiliensis testimonium dicit: „Navigavi, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Etesiae tempus observant: tunc enim eiicitur mare instantibus ventis. 22. Quum resederint, et pelagus conquiescit, minorque descendenti inde vis Nilo est. Ceterum dulcis maris sapor est, et similes Niloticis belluae." Quare ergo, si Nilum Etesiae provocant, et ante illos incipit incrementum eius, et post eos durat? Praeterea non fit maior, quo illi flavere vehementius. Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, si illorum viribus crescere. 23. Quid, quod Etesiae litus Aegyptium verberant, et contra illos Nilus descendit, inde venturus, unde illi, si origo ab illis esset? Praeterea ex mari purus et caeruleus efflueret, non ut nunc turbidus venit. Adde, quod testimonium eius testium turbâ coarguitur. Tunc erat mendacio locus, quum ignota essent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum navibus stringitur: quorum nemo narrat nunc caeruleum Nilum, aut mare saporis alterius. 24. Quod et natura credi vetat, quia dulcissimum quodque et levissimum sol trahit. Praeterea quare hieme non crescit? Et tunc potest ventis concitari mare, aliquando quidem maioribus. Nam Etesiae temperati sunt. Quod si a *mari ferretur* Atlantico, semel oppleret Aegyptum. *At nunc per gradus* crescit. 25. Oenopides Chius ait,

hieme calorem sub terris contineri: ideo et specus calidos esse, et tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore siccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuvetur, tenuari, deinde crescere per aestatem: quo tempore frigent interiora terrarum, et redit rigor fontibus. 26. Quod si verum esset, aestate flumina crescerent, omnesque putei aestate abundarent. Deinde non calorem hieme sub terris esse maiorem. Aqua et specus et putei tepent, quia aëra rigentem extrinsecus non recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa aestate refrigescunt, quia illo remotus seductusque aër calefactus non pervenit. 27. Diogenes Apolloniates ait: „Sol humorem ad se rapit: hunc exsiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, et in itinera pervia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo undas sol trahit: sed ex his, quae premunt, maxime haec meridiana sunt. 28. Terra quum exaruit, plus ad se humoris adducit. Ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur, sic aqua illo incumbit, quo vis caloris et terrae aestuantis arcessit. Unde ergo trahitur? ex illis scilicet partibus semper hibernis, Septemtrionalibus, unde exundat. 29. Ob hoc Pontus in infernum mare assidue fluit rapidus, non ut cetera maria, alternatis ultro citro aestibus, in unam partem semper pronus et torrens. Quod nisi faceret, hisque itineribus, quod cuique deest, redderetur, quod cuique superest, emitteretur; iam aut siccata essent omnia, aut inundata.“ — 30. Interrogare Diogenem libet, quare, *quum pontus* et amnes cuncti invicem commeent, *non omnibus locis* aestate maiora sunt flumina? Aegyptum *sol magis* percoquit. Itaque Nilus magis

crescit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quare ulla pars terrae sine humore est, quum omnis ad se ex aliis regionibus trahit, eoque magis, quo calidior est? Deinde quare Nilus dulcis est, si illi e mari unda est? Nec enim ulli fluminum dulcior gustus.

III. Grandinem hoc modo fieri si tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testibus numero secundae notae, qui vidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, et ipse faciam. Illi quum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere, sed adiiciunt: Penes auctores fides erit. 2. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod praeteritum, quam in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa, et iam in humorem versa, sic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiam sine magistro scire potes, quum adnotaveris, stillicidium omne conglomerari. 3. Quod et in speculis apparet, quae humorem halitu colligunt, et in poculis sparsis, aliaque omni laevitate: nam et in herbarum vel arborum foliis, si quae guttae adhaeserunt, in rotundum iacent.

Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?
Dura tamen molli saxa cavantur aqua.

aut, ut alius poëta ait:

Stillicidi casus lapidem cavat.

et haec ipsa excavatio rotunda fit. 4. Ex quo apparet, illud huic quoque simile esse quod cavat. Locum enim sibi ad formam et habitum suum exsculpit. Praeterea potest, etiamsi non fuerit grando talis, quum defertur, corrotundari, et toties per spatium *aëris densi* devoluta aequabiliter atque in *orbem teri. Quod nix* pati non potest: quia non est

tam solida, immo quia tam fusa est, et non per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est. Ita non longius illi per aëra, sed ex proximo lapsus est. 5. Quare non et ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras, quum inter nullos magis quam inter philosophos esse debeat aequa libertas? Grando nihil aliud est quam suspensa glacies. Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam et rorem interest, hoc inter pruinam et glaciem, nec non inter nivem et grandinem interesse.

IV. Poteram me, peracta quaestione, dimittere: sed bene emensum dabo: et quoniam coepi tibi molestus esse, quidquid in hoc loco quaeritur, dicam. Quaeritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: et vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam ut fallar tibi, verum mihi quidem persuadetur, qui me usque ad mendacia haec leviora, in quibus os praecidi, non oculi erui solent, credulum praesto. 2. Hieme aër riget: et ideo nondum in aquam vertitur, sed in nivem, cui aër propior est. Quum ver coepit, maior inclinatio aëris sequitur, et calidiore coelo maiora fiunt stillicidia. Ideo, ut ait Virgilius noster,

— — *quum ruit imbriferum ver,*

vehementior immutatio est aëris, undique patefacti et solventis se, ipso tepore adiuvante. Ob hoc nimbi graves magis vastique quam pertinaces deferuntur. 3. Bruma lentas pluvias habet et tenues: quales saepe solent intervenire, quum pluvia rara et minuta nivem quoque admixtam habet. Dicimus nivalem diem, quum altum frigus, et triste coelum est. Praeterea Aquilone flante, et suum coelum habente, minutae pluviae sunt: Austro imber improbior est, et guttae pleniores sunt.

V. Rem a nostris positam nec dicere audeo, quia infirma videtur, nec praeterire. Quid enim mali

est, aliquid et faciliori iudici scribere? Immo si omnia argumenta ad obrussam coeperimus exigere, silentium indicetur. Pauca enim admodum sunt sine adversario. Cetera etiam si vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam et Pontum et Septemtrionalem plagam glaciatum et adstrictum est, vere relaxari: tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes nivem solvere. Credibile est ergo, frigidos spiritus inde fieri, et verno coelo remisceri. 2. Illud quoque adiiciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, censeo, si volueris verum exquirere, nivem ita cave experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam et duram nivem calcant, quam eorum, qui teneram et labefactam. Ergo, si non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis, iam disturbata nive, et glacie frangente se fertur, id meridianae partis tepentem iam humidumque aëra alligat, et perstringit. Itaque quum pluvia futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

VI. Non tempero mihi, quo minus omnes nostrorum ineptias proferam. Quosdam peritos observandarum nubium esse affirmant, et praedicere, quum grando futura sit, et hoc intelligere usu ipso, quum colorem nubium notassent, quam grando toties insequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuisse publice praepositos χαλαζοφύλακας, speculatores futurae grandinis. Hi quum signum dedissent, adesse iam grandinem, quid exspectas? ut homines ad penulas discurrerent, aut ad scorteas? 2. Immo pro se quisque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illae nubes alio declinabant, quum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides? Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu avidas aut crudeles existimes nubes, digitum suum bene acuto graphio pungebat, et hoc san-

guine litabat. Nec minus ab huius agello grando se avertebat, quam ab illo, in quo maioribus hostiis exorata erat.

VII. Rationem huius rei quidam quaerunt. Alteri, ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, et tempestates manusculis redimat, quamvis munera etiam deos vincant. Alteri suspicari ipsos aiunt, esse in ipso sanguine vim quandam potentem avertendae nubis, ac repellendae. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse vis tanta, ut in altum penetret, et eam sentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium et fabula est? 2. At Cleonae iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendae tempestatis: quod negligentia eorum vineae vapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cavetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat et attrahi imbres cantibus, et repelli: quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

VIII. Unam rem adhuc adiiciam, et favere ac plaudere te iuvabit. Aiunt nivem in ea parte aëris fieri, quae prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Una, quod omnis terrarum evaporatio, quum multum intra se fervidi aridique habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera, quod radii solis a terra resiliunt, et in se recurrunt. Horum duplicatio proxima quaeque a terris calefacit, quae ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur: at quaecunque depressa sunt, minus ventis verberantur.

IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus *quo solidius est*, hoc calorem citius concipit, et diutius servat. Itaque si in sole posueris aeneum vas

et vitreum et argenteum, aeneo citius calor accedet, diutius haerebit. Adiice deinde, quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus, quae duriora et pressiora densioraque sunt, necesse est minora foramina esse, et tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur ut quemadmodum minora balnearia et minora miliaria citius calefiunt, sic haec foramina occulta et oculos effugientia, et celerius fervorem sentiant, et propter easdem angustias quidquid receperunt, tardius reddant.

X. Haec longe praeparata ad id perducunt, de quo nunc quaeritur Omnis aër quo propior est terris, hoc crassior. Quemadmodum in aqua et in omni humore faex ima est: ita in aëre spississima quaeque desidunt. Iam autem probatum est, omnia quo crassioris solidiorisque materiae sunt, hoc fidelius custodire calorem receptum: sed quo editior est aër, et quo longius a terrarum colluvie recessit, hoc sincerior puriorque est. Itaque solem non retinet, sed velut per inane transmittit: ideo minus calefit.

XI. Contra autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora esse debere, quo soli propiora sunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum, et Alpes, et alios notos ob eximiam altitudinem montes in tantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis viciniam possit. Excelsa sunt ista, quamdiu nobis comparantur; at vero ubi universum respexeris, manifesta est omnium humilitas. Inter se vincuntur, et vincunt. 2. Ceterum in tantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla sit vel maximis portio: quod nisi esset, non diceremus, totum orbem terrarum pilam esse. Pilae proprietas est, cum aequalitate quadam rotunditas: aequalitatem autem hanc accipe, quam vides in lusoria pila. Non *multum illi commissurae et rimae earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur.* 3

Quomodo in hac pila, nihil illa intervalla officiunt ad speciem rotundi, sic nec in universo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiorem montem, quia solem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere potest, longiorem hominem citius quam pusillum debere calefieri, et citius caput eius quam pedes. 4. At quisquis mundum mensura sua aestimaverit, et terram cogitaverit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut coelestia magis sentiat, velut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, et vertices aeterna nive obsessi, nihilominus in imo sunt: et propius quidem soli est mons, quam campus aut vallis, sed sic, quo modo est pilus pilo crassior, arbor arbore, et mons monte maior esse dicitur. 5. Isto enim modo, et arbor alia magis quam alia dicetur vicina coelo: quod falsum est: quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se comparantur. Ubi ad collationem immensi corporis ventum est, nihil interest, quanto alterum altero sit maius: quia etiamsi magno discrimine, tamen minima vincuntur.

XII. Sed ut ad propositum revertar, propter has quas retuli causas, plerisque placuit, in ea parte aëris nivem concipi, quae vicina terris est: et ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër et plus habet frigoris, quam ut in aquam et imbrem transeat, et minus, quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento nives fiunt coactis aquis.

XIII. Quid istas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quisquam, nec melior, tam operose persegueris? Quomodo fiant nives, dicis: quum multo *magis ad nos dici* a te pertineat, quare emendae non *sint nives.* Iubes me cum luxuria litigare. Quoti-

dianum istud et sine effectu iurgium est. Litigemus tamen: etiamsi superior futura est, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturae nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? 2. Quum quaerimus, quomodo nix fiat, et dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquae inesse, non putas exprobrari illis, quum emere aquam turpe sit, si nec aquam quidem emunt? Nos vero quaeramus potius, quomodo fiant nives, quam quomodo serventur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, et per sapores aetatesque disponere, invenimus quomodo stiparemus nivem, ut ea aestatem evinceret, et contra anni fervorem defenderetur loci frigore. 3. Quid hac diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod spiritum, quod solem emere non possumus, quod hic aër etiam delicatis divitibusque ex facili nec emtus venit. O quam nobis male est, quod quidquam a rerum natura in medio relictum est! Hoc quod illa fluere et patere omnibus voluit, cuius haustum vitae publicum fecit, hoc quod tam homini, quam feris avibusque, et inertissimis animalibus, in usum large ac beate profudit, contra se ingeniosa luxuria redegit ad pretium. 4. Adeo nihil potest illi placere, nisi carum! Unum hoc erat, quod divites in aequum turbae deducerent, quo non possent antecedere pauperrimum. Illi cui divitiae molestae sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Unde ad hoc perventum sit, ut nulla nobis aqua satis frigida videretur quae fluceret, dicam. Quamdiu sanus et salubris cibi capax stomachus est, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. 5. Ubi quotidianis cruditatibus non temporis aestus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua visceribus insedit, et praecordia bile, in quam vertitur, torret, ali-

quid necessario quaeritur, quo aestus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque non aestate tantum, sed et media hieme nivem hac causa bibunt. Quae huius rei causa est, nisi intestinum malum, et luxu corrupta praecordia, quibus nullum intervallum unquam, quo interquiescerent, datum est, sed prandia coenis usque in lucem perductis ingesta sunt, et distentos copia ferculorum ac varietate comissatio altius mersit? 6. Deinde nunquam intermissa intemperantia, quidquid ante decoxerat, efferavit, et in desiderium semper novi rigoris accendit. Itaque quamvis coenationem velis ac specularibus muniant, et igne multo doment hiemem, nihilominus stomachus ille solutus, et aestu suo languidus, quaerit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesque frigidâ spargimus, ut ad sensum sui redeant: ita viscera istorum vitiis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa vehementiore perusseris. 7. Inde est, inquam, quod nec nive contenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac saepe repetitis aquis diluunt: quae non e summo tollitur, sed ut vim maiorem habeat, et pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem eius est pretium: sed habet institores aqua, et annonam, pro pudor! variam. Unguentarios Lacedaemonii urbe expulerunt, et propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. 8. Quid illi fecissent, si vidissent reponendae nivis officinas, et tot iumenta portandae aquae deservientia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile est exstinguere sitim sanam! Sed quid sentire possunt emortuae fauces, et occallatae cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic *nihil satis calidum* est. 9. Sed ardentes boletos, et *raptim* condimento suo meratos, denuitum poma

fumantes, quos deinde restinguant nivatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, et palliolo focalique circumdatos, pallentes et aegros, non sorbere solum nivem, sed etiam esse, et frusta eius in scyphos suos deiicere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? 10. Febris est: et quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, invictum malum, et ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia consuetudine vim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiamnunc natatis, eo pervenit usu, et quotidiana stomachi servitute, ut aquae locum obtineat. Aliquid adhuc quaerite illi frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor!

LIBER QUINTUS
IN QUO DE VENTIS ET AERIS MOTU AGITUR.

CAPUT I.

Ventus est fluens aër. Quidam ita definierunt: Ventus est aër fluens in unam partem. Haec definitio videtur diligentior: quia nunquam aër tam immobilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, quum leviter commovetur, nec in unam partem inclinatur. Itaque si legeris,

Quum placidum ventis staret mare:

scito illud non stare, sed succuti leviter: 2. et dici tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat. *Idem et de aëre iudicandum est*, non esse unquam

immobilem, etiamsi quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet. Quum sol in aliquem clausum locum infusus est, videmus corpuscula minima in adversum ferri, alia sursum, alia deorsum, varie concursantia. 3. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus est maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde sibi caverit, cuius haec definitio fuerit: Fluctus est maris in unam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cum maxime quaerimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut dicat: Ventus est fluens aër in unam partem: aut, Ventus aër est fluens impetu, aut vis aëris in unam partem euntis, aut cursus aëris aliquo concitatior. Scio quid responderi pro definitione altera possit. 4. Quid necesse est adiicere te, in unam partem fluens aër? Utique enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se movetur, sed si aliquo fertur. Potest ergo aliquid moveri, et non fluere: at e contrario non potest fluere, nisi in unam partem. Sed sive haec brevitas satis a calumnia tuta est, hac utamur: sive aliquis circumspectior est, verbo non parcat, cuius adiectio cavillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est.

II. Democritus ait, quum in angusto inani multa sunt corpuscula, quae ille atomos vocat, sequi ventum. At contra, quietum et placidum aëris statum esse, quum in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas est, sine tumultu ambulatur: ubi turba in angustum concurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: 2. sic in hoc quo circumdati sumus spatio, quum exiguum locum multa corpora impleverint, necesse est alia aliis incidant, et impellantur ac repellantur, implicenturque et comprimantur, ex quibus nascitur

ventus, quum illa, quae colluctabantur, incubuere, et diu fluctuata ac dubia inclinavere se. At ubi in magna laxitate corpora pauca versantur, nec arietare possunt, nec impelli.

III. Hoc falsum esse, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus est, quum aër nubilo gravis est. Atqui tunc plurima corpora se in angustum contulere, et inde spissatarum nubium gravitas est. Adiice nunc, quod circa flumina et lacus frequens nebula est, arctatis congestisque corporibus, nec tamen ventus est. Interdum vero tanta caligo effunditur, ut conspectum in vicino stantium eripiat: quod non eveniret, nisi in parvum locum corpora se multa compellerent. 2. Atqui nullum tempus magis, quam nebulosum, caret vento. Adiice nunc, quod e contrario venit, ut sol matutinum aëra spissum et humidum ortu suo tenuet. Tunc surgit aura, quum datum est laxamentum corporibus, et stipatio illorum ac turba resoluta est.

IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Alias enim terra ipsa magnam vim aëris eiicit, et ex abdito spirat: alias quum magna et continua ex imo evaporatio in altum egit quae emiserat, immutatio ipsa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec ut credam, mihi persuaderi potest, nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quae non sine magna narium iniuria emittitur, et ventrem interdum cum sono exonerat, interdum secretius: 2. sic putant et hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobiscum agitur, quod semper concoquit: alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius est, dicere, multi ex omni parte terrarum et assidua ferri corpuscula: quae, quum coacervata sint, deinde *extenuari sole* coeperint, quia omne quod in an-

gusto dilatatur, spatium maius desiderat, ventus existit?

V. Quid ergo? hanc solam esse causam venti existimas, aquarum terrarumque evaporationes? Ex his gravitatem aëris fieri, deinde solvi impetu, quum quae densa steterant, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero et hanc iudico. Ceterum illa est longe verior causa, valentiorque, habere aëra naturalem vim movendi se: nec aliunde concipere, sed inesse illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. 2. An hoc existimas, nobis quidem datas vires esse, quibus nos moveremus, aëra autem inertem et inagitabilem relictum esse? quum aqua motum suum habeat, etiam ventis quiescentibus: nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoque innasci aquis, et herbosa quaedam videmus, summo innatantia.

VI. Est ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quaedam etiam creat, et, quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aër, et ideo modo spissat se, modo expandit et purgat: alias contrahit, alias diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aëra et ventum, quod inter lacum et flumen. Aliquando per se ipse sol causa venti est, fundens rigentem aëra, et ex denso coactoque explicans.

VII. In universum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodum fiant, si apparuerit, quando et unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex convallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole: nec fertur ultra terrarum adspectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec ultra aestatem durat. Et inde maxime venit,

ubi aquarum plurimum et montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura: hac dico, quae pro vento valet.

VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Graeci ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex se paludes et flumina emittunt, (id autem et multum est, et assiduum,) per diem solis alimentum est: nocte non exhauritur, sed montibus inclusum, in unam regionem colligitur. Quum illam implevit, et iam se non capit, sed exprimitur aliquo, et in unam partem procedit: hic ventus est. Itaque eo incumbit, quo liberior exitus invitat, et loci laxitas, in quam coacervata incurrant. 2. Huius rei argumentum est, quod prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quae circa lucem iam plena est, et onerata quaerit quo defluat: et eo potissimum exit, ubi plurimum vacui est, et magna ac patens area. Adiicit autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso valet: et nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen lacessit et irritat, luce praemissa. 3. Nam quum ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinum illis datur flare. Omnis illorum vis conspectu solis exstinguitur: etiamsi violentiores flavere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec unquam usque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac brevior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.

IX. Quare tamen tales venti vere et aestate validiores sunt? Levissimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, surgunt. Quia ver aquosius est, et ex plurimis aquis, locisve ob humidam coeli naturam saturis et redundantibus, maior evaporatio est. At quare aestate aeque profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, et magna nocta

parte perdurat: qui evocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his sponte reddi solet: deinde non tantum habet virium, ut quod evocavit, absumat. 2. Ob hoc diutius corpuscula, emanare solita et efflari, terra ex se atque humor emittit. Facit autem ventum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim, ut dixi, quae solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum: percussus autem in latus cedit. Quanquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, quum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen suum facit, et densa diducit ac tenuat. 3. Praeterea loca, quae aliqua iniquitate naturae ita clausa sunt, ut solem accipere non possint, illa quoque nubila et tristi luce calefiunt, et per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnunc natura calor omnis abigit nebulas, et a se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo quibusdam videtur, inde flatus esse, unde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, et contra ortum plenis ventis navigatur. Quod non eveniret, si semper ventus ferretur a sole.

X. Etesiae quoque, qui in argumentum a quibusdam advocantur, non nimis propositum adiuvant. Dicam primum, quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesiae, inquiunt, hieme non sunt: quia brevissimis diebus sol desinit, priusquam frigus evincatur. Itaque nives et ponuntur et durantur. Aestate incipiunt flare, quum et longius extenditur dies, et recti in nos radii diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno nives plus humidi efflare. Item terras exoneratas nive, retectasque spirare liberius. 2. Itaque plura ex septemtrionali parte coeli corpora exire, et in haec loca, quae submissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum

Etesias sumere: et ob hoc a solstitio illis initium est, ultraque ortum Caniculae non valent: quia iam multum e frigida coeli parte in hanc egestum est. At sol mutato cursu in nostram rectior tenditur: et alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Etesiarum flatus aestatem frangit: et a mensium ferventissimorum gravitate defendit.

XI. Nunc, quod promisi, dicendum est, quare Etesiae illos non adiuvent, nec quidquam huic conferant causae. Dicimus autem luce auram incitari, eandem subsidere, quum illam sol attigit. Atqui Etesiae ob hoc somniculosi a nautis, et delicati vocantur, quod, ut ait Gallio, mane nesciunt surgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura est. Quod non accideret, si, ut auras, ita illos sol comminueret. Adiice nunc, quod, si causa illis flatus est spatium diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, quum longissimi dies sunt, et cummaxime nives tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub nive.

XII. Sunt quaedam genera ventorum, quae ruptae nubes et in pronum solutae emittunt. Hos Graeci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc, ut puto, modo fiunt. Quum magna inaequalitas ac dissimilitudo corporum, quae vapor terrenus emittit, in sublime eat, et alia ex his corporibus sicca sint, alia humida: ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, quum in unum conglobata sunt, verisimile est quasdam cavas effici nubes, et intervalla inter illas relinqui fistulosa, et in modum tibiae angusta. 2. His intervallis tenuis includitur spiritus, qui maius desiderat spatium, quum everberatus cursu parum libero incaluit: et ob hoc amplior fit, scinditque cingentia, et erumpit in ventum; qui fere procellosus est, quia superne demittitur, et in nos cadit vehe-

mens et acer: quod non fusus, nec per apertam venit, sed laborat, et iter sibi vi ac pugna parat. 3. Hic fere brevis flatus est. Quia receptacula nubium per quae ferebatur, ac munimenta perrumpit; ideo tumultuosus venit aliquando, non sine igne ac sonu coeli. Hi venti multo maiores diuturnioresque sunt, si alios quoque flatus ex eadem causa ruentes in se abstulere, et in unum confluxere plures: sicut torrentes modicae magnitudinis eunt, quamdiu separatis suus cursus est: 4. quum vero plures in se aquas convertere, fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri et in procellis, ut sint breves quamdiu singulae sunt: ubi vero sociavere vires, et ex pluribus coeli partibus elisus spiritus eodem se contulit, et impetus illis accedit, et mora.

XIII. Facit ergo ventum resoluta nubes: quae pluribus modis solvitur. Nonnunquam conglobationem illam spiritus rumpit, inclusi et in exitum nitentis luctatio: nonnunquam calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio magnorum inter se corporum, et attritus. Hoc loco, si tibi videtur, quaeri potest, cur turbo fiat. Evenire in fluminibus solet, ut, quam diu sine impedimento feruntur, simplex et rectum illis iter sit: 2. ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripae prominens, retorqueantur, et in orbem aquas sine exitu flectant, ita ut circumlatae in se sorbeantur, et vorticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obstitit, vires suas effundit. Ubi aliquo promontorio repercussus est, aut vi locorum coëuntium in canalem devexum tenuemque collectus: saepius in se volutatur, similemque illis, quas diximus converti, aquis facit vorticem. 3. Hic ventus circumactus, et eundem ambiens locum, et se ipsa vertigine concitans, turbo est. Qui si pugnacior est, ac diutius volutatur, inflammatur, et efficit quem

πρηστῆρα Graeci vocant. Hic est igneus turbo. Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, et totae naves in sublime tollantur. Etiamnunc quidam venti diversos ex se generant, et impulsum aëra in alias quoque partes, quam in quas ipsi inclinavere, dispergunt. 4. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum stillicidia, quamvis iam inclinent se et labantur, nondum tamen effecere lapsum, sed ubi plura coiere et turba vires dedit, tunc fluere et ire dicuntur: sic quamdiu leves sunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus est; tunc esse incipit, quum omnes illos miscuit, et in unum impetum contulit. Spiritum a vento modus separat. Vehementior enim spiritus ventus est; invicem spiritus leviter fluens aër.

XIV. Repetam nunc quod in primo dixeram, edi e specu ventos, recessuque interiore terrarum. Non tota solido contextu terra in imum usque fundatur, sed multis partibus cava,

— — *et caecis suspensa latebris,*

alicubi habet inania sine humore. Ibi etiamsi nulla lux discrimen aëris monstrat, dicam tamen nubes nebulasque in obscuro consistere. 2. Nam ne hae quidem supra terras, quia videntur, sunt: sed quia sunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id sunt, quod non videntur. Flumina illic scias licet, nostris paria, sublabi: alia leviter ducta, alia in confragosis locis praecipitando sonantia. Quid ergo? non illud aeque dabis, esse aliquos et sub terra lacus, et quasdam aquas sine exitu stagnare? 3. Quae si ita sunt, necesse est et illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, et ventum propulsu suo concitare. Et ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, quum tantum virium fecerint, quanto aut terrae obstantia auferant, aut aliquod apertum

ad hos efflatus iter occupent, et per hanc cavernam in nostras sedes efferantur. 4. Illud vero manifestum est, magnam esse sub terris vim sulphuris, et aliorum non minus ignem alentium. Per haec loca quum se, exitum quaerens, spiritus torsit, accendat flammam ipso affrictu necesse est. Deinde flammis latius fusis, etiamsi quid ignavi aëris erat, extenuatum moveri, et viam cum fremitu vasto atque impetu quaerere. Sed hoc diligentius persequar, quum quaeram de motibus terrae.

XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam! Asclepiodotus auctor est, demissos quam plurimos a Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent quae ubertas eius esset, qui status, an aliquid futuris reliquisset vetus avaritia: descendisse illos cum multo lumine, et multos duraturo dies; deinde longa via fatigatos, vidisse flumina ingentia, et conceptus aquarum inertium vastos, pares nostris, nec compressos quidem terra superimminente, sed liberae laxitatis, non sine horrore visos. 2. Cum magna haec legi voluptate: intellexi enim, seculum nostrum, non novis vitiis, sed iam inde antiquitus traditis laborare: nec nostra aetate primum avaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male abstrusa quaesisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti montes ceciderunt, et supra lucrum sub ruina steterunt. 3. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altissimis usque latebris sequerentur, et relicto spiritu libero in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumque perveniret discrimen, et a tergo lucem relinquerent. Quae tanta spes fuit? quae tanta necessitas hominem ad sidera erectum incurvavit, et defodit, et in fundum telluris intimae mersit, ut erueret aurum, non minore periculo quaeren-

dum, quam possidendum? 4. Propter hoc cuniculos egit, et circa praedam lutulentam incertamque reptavit, oblitus dierum, oblitus naturae melioris, a qua se avertit. Nulli ergo mortuo terra tam gravis est, quam istis, supra quos avaritia urgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit coelum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, ubi novam rerum positionem, terrarumque pendentium habitus, ventosque per caecum inane experirentur, et aquarum nulli fluentium horridos fontes, et altam perpetuamque noctem. Deinde quum ista fecerint, inferos metuunt!

XVI. Sed ut ad id, de quo agitur, revertar, venti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septemtrionemque divisi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathaeaque regna recessit,
Persidaque, et radiis iuga subdita matutinis.
Vesper et occiduo quae litora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam septemque triones
Horrifer invasit Boreas. Contraria tellus
Nubibus assiduis, pluvioque madescit ab Austro.

2. Vel, si brevius illos complecti mavis, in unam tempestatem, (quod fieri nullo modo potest,) congregentur.

Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: — — —

et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim coeli partes in ternas dividunt, et singulis ventis binos suffectos dant. 3. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusque aequinoctialis, (bis autem aequinoctium est,) alius solstitialis, alius hibernus. Qui surgit ab oriente aequinoctiali, subsolanus apud nos dicitur: Graeci *illum ἀφηλιώτην* vocant. Ab oriente hiberno Eurus

exit: quem nostri vocavere Vulturnum. 4. Et Livius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hannibal et contra solem orientem exercitum nostrum, et contra ventum constituit: quum venti adiutorio ac fulgoris praestringentis oculos hostium vicit. Varro quoque hoc nomen usurpat. Sed et Eurus iam civitate donatus est, et nostro sermoni non tanquam alienus intervenit. 5. Ab oriente solstitiali excitatum, Graeci *Καικίαν* appellant: apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidens Favonium mittit, quem Zephyrum esse dicent tibi, etiam qui Graece nesciunt loqui. A solstitiali occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis est, et in unam partem rapax; Argestes fere mollis est, et tam euntibus communis, quam redeuntibus. 6. Ab occidente hiberno Africus furibundus et ruens, apud Graecos *λιψ* dicitur. A septemtrionali latere summus est Aquilo, medius Septemtrio, imus Thrascias. Huic deest apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus est; deinde Notus, Latine Auster; deinde Libonetus, qui apud nos sine nomine est.

XVII. Placet autem duodecim ventos esse: non quia ubique tot sint, (quosdam enim inclinatio terrarum excludit,) sed quoniam plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quam sex. Qui duodecim ventos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem ventorum esse, quot coeli discrimina. Coelum enim dividitur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. 2. Est septemtrionalis, est solstitialis, est aequinoctialis, est brumalis, est contrarius septemtrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit. Ut scis enim, dimidia *pars mundi semper* supra, dimidia infra est. Hanc *lineam*, quae inter aperta et occulta est, Graeci

ὁρίζοντα vocant: nostri finitorem dixere, alii finientem. 3. Adiiciendus est ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transversa currunt, et alios interventu suo scindunt. Necesse autem est, tot aëris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon sive finiens circulus quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, et efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adiicit. 4. Sic duodecim aër siscrimina accipit, et totidem facit ventos. Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis a latere universi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Cataegis, Galliam Circius: cui aedificia quassanti, tamen incolae gratias agunt, tanquam salubritatem coeli sui debeant ei. Divus certe Augustus templum illi, quum in Gallia moraretur, et vovit et fecit. Infinitum est, si singulos velim persequi. Nulla enim propemodum regio est, quae non habeat aliquem flatum ex se nascentem, et circa se cadentem.

XVIII. Inter cetera itaque Providentiae opera hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione, suspexerit. Non enim ex una causa ventos, aut invenit, aut per diversa disposuit: sed primum ut aëra non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione utilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde ut imbres terris subministrarent, iidemque nimios compescerent. 2. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluviae dividi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reiicit: Etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere. Iidem totam Indiam et Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non possunt, nisi flatu supervacua admixta servandis venti-

larentur, nisi esset quod segetem excitaret, et latentem frugem, ruptis velamentis suis, quae folliculos agricolae vocant, adaperiret? 3. Quid, quod omnibus inter se populis commercium dedit, et gentes dissipatas locis miscuit? Ingens naturae beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor! Nunc quod de Caesare maiore vulgo dictitatum est, et a Tito Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci reipublicae profuerit, an non nasci; dici etiam de ventis potest: adeo quidquid ex illis utile et necessarium est, non potest his repensari, quae in perniciem suam generis humani dementia excogitat. 4. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si vitio male utentium nocent. Nimirum in hoc Providentia ac dispositor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, et illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit: non ut nos classes partem freti occupaturas compleremus milite armato, et hostem in mari aut post mare inquireremus. Quae nos dementia exagitat, et in mutuum componit exitium? 5. Vela ventis damus bellum petituri, et periclitamur periculi causa. Incertam fortunam experimur: vim tempestatum nulla ope humana superabilem, mortem sine spe sepulturae. Non erat tanti, si ad pacem per ista veheremur. Nunc autem quum evaserimus tot scopulos latentes, et insidias vadosi maris; quum effugerimus procellosos desuper montes, in quos praeceps navigantes ventus impingit; 6. quum involutos nubilo dies, et nimbis ac tonitruis horrendas noctes, quum turbinibus divulsa navigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellum scilicet, et obvius in litore hostis, et trucidandae gentes tracturae magna *ex parte* victorem, et antiquarum urbium flamma. *Quid in arma* cogimus populos? quid exercitus scribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? quid

maria inquietamus? 7. Parum videlicet ad mortes nostras terra late patet! Nimis delicate fortuna nos tractat: nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos casus incurrens: emetiri cuique annos suos ex commodo licet, et ad senectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, et vocemus in nos fata cessantia. Miseri, quid quaeritis? mortem, quae ubique superest? Petet illa vos et ex lectulo; sed utique innocentes petat: occupabit vos in vestra domo; sed occupet nullum molientes malum. 8. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, et ruere in ignotos iratum, sine iniuria occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est: nos sine ulla parsimonia nostri alienique sanguinis, movemus maria, et navigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? 9. Parum est, intra orbem suum furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Graeciam traiicit, quam exercitus non vicit, quum impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris et Indis volet quaerere, quid sit ultra magnum mare, et indignabitur aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit revocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem praesaga fulmina, et deos resistentes. 10. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, et inhibito discursu furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisque tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum mihi domestica; externis quoque laborandum est. Nulla terra tam longe remota est, quae non emittere ali-

quo suum malum possit. 11. Unde scio, an nunc aliquis magnae gentis in abdito dominus, fortunae indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota moliens? Unde scio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanae, maria praecludi. Non tamen, ut paulo ante dicebam, queri possumus de auctore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus, et ut essent contraria, efficimus. 12. Dedit ille ventos ad custodiendam coeli terrarumque temperiem, ad evocandas supprimendasque aquas, ad alendos satorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, et ne torpeant, movens. Dedit ventos ad ulteriora noscenda. Fuisset enim imperitum animal, et sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natalis soli fine. 13. Dedit ventos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia: non ut legiones equitemque gestarent, nec ut perniciosa gentium arma transveherent. Si beneficia naturae utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit? cui loqui? Cui non vita tormentum est? Nihil invenies tam manifestae utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros invenerat: ipsi illos contrarios fecimus. 14. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his et illis causa solvendi: sed iusta nulli. Diversis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Utique alicui vitio navigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est: minima esse quae homines emant vita. Immo, Lucili carissime. si bene furorem illorum aestimaveris, id *est, nostrum*, (in eadem enim turba volutamur,) *magis ridebis quum* cogitaveris, vitae parari, in quae *vita consumitur*.

LIBER SEXTUS

IN QUO DE TERRAE MOTU AGITUR.

CAPUT I.

Pompeios, celebrem Campaniae urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumque litus, ab altera Herculanense conveniunt, mareque ex aperto reductum amoeno sinu cingunt, desedisse terraemotu, vexatis quaecunque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audivimus: et quidem diebus hibernis: quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant promittere. 2. Nonis Febr. fuit motus hic, Regulo et Virginio Consulibus, qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen, et toties defunctam metu, magna strage vastavit. Nam et Herculanensis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quae relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque privatim multa, publice nihil amisit, leviter ingenti malo perstricta. 3. Villae vero praeruptae passim sine iniuria tremuere. Adiiciunt his sexcentarum ovium gregem exanimatum, et divisas statuas: motae post hoc mentis aliquos atque impotes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus, et propositi operis contextus exigit, et ipse in hoc tempus congruens casus. Quaerenda sunt trepidis solatia, et demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur, et partes eius solidissimae labant? 4. Si, quod unum immobile est in illo fixumque, ut cuncta in se intentum sustineat, fluctuat: si, quod proprium habet terra,

perdidit, stare: ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculum invenient? quo solicita confugient, si ab imo metus nascitur, et funditus trahitur? Consternatio omnium est, ubi tecta crepuere, et ruina signum dedit: tunc praeceps quisque se proripit, et penates suos deserit, ac se publico credit. 5. Quam latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes sitae sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? Quid tibi esse non dico auxilii, sed solatii potest, ubi timor fugam perdidit? Quid est, inquam, satis munitum? quid ad tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam: praeruptae altitudinis castella vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. 6. A tempestate nos vindicant portus: nimborum vim effusam, et sine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non sequitur incendium: adversus tonitrua et minas coeli, subterraneae domus, et defossi in altum specus, remedia sunt. Ignis ille coelestis non transverberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestileas coelum exhausit urbes, non abstulit. 7. Hoc malum latissime patet, inevitabile, avidum, publice noxium. Non enim domos solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gentes totas, regionesque subvertit: et modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse: sed supra nobilissimas urbes, sine ullo vestigio prioris habitus, solum extenditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, et *e vivorum numero* vivi auferuntur, tanquam non *omne fatum* ad eundem terminum veniat. 8. Hoc

habet inter cetera iustitiae suae natura praecipuum, quod quum ad exitum ventum est, omnes in aequo sumus. Nihil itaque interest, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar: utrum supra me domus unius onus veniat, et sub exiguo eius tumulo ac pulvere exspirem, an totus caput meum terrarum orbis obscondat: in luce hunc et in aperto spiritum reddam, an in vasto terrarum dehiscentium sinu: solus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. 9. Nihil interest mea, quantus circa mortem meam tumultus sit: ipsa ubique tantundem est. Proinde magnum sumamus animum adversus istam cladem, quae nec evitari, nec provideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniae renuntiavere, quique post hunc casum emigraverunt, negantque se ipsos unquam ipsam regionem accessuros! Quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? 10. Omnia eiusdem sortis sunt, et, si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, haec nox, aut hic ante noctem dies scindet. Unde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumsit, an quae in futuram ruinam suam fulta sunt? Erramus enim, si ullam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita, ut immobile esset, natura concepit. 11. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in urbibus magnis, nunc haec domus, nunc illa suspenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc haec pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbes simul perdidit. Anno priore Achaiam et Macedoniam, quaecunque est ista vis mali, quae incurrit, nunc Campaniam laesit. Circuit fatum, et si quid diu praeteriit, repetit. 12. Quaedam rarius solicitat, saepius quaedam. Nihil

immune esse et innoxium sinit. Non homines tantum, qui brevis et caduca res nascimur; urbes oraeque terrarum et litora, et ipsum mare in servitutem fati venit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunae, et felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est levitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus! 13. Perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniae istud, neque Tyri, nec Achaiae, sed omnis soli vitium est, male cohaerere, et ex causis pluribus resolvi; et summâ manere, partibus ruere.

II. Quid ago? Solatium adversus pericula dare promiseram: ecce undique timenda denuntio. Nego quidquam esse quietis aeternae, quod perire possit, et perdere. Ego vero hoc ipsum solatii loco pono, et quidem valentissimi, quandoquidem sine remedio timor stultus est. Ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captivitate inter ignes et hostem stupentibus dictum est,

Una salus victis, nullam sperare salutem.

2. Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda: circumspicite, quam levibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam, salubria sunt. Iam intelligetis nugatoria nos esse corpuscula, et imbecilla, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi satis esset, quod tremunt terrae, quod subito dissipantur, ac superposita diducunt. 3. Magni se aestimat, qui fulmina et motus terrarum hiatusque formidat: vult ille imbecillitatis suae sibi conscius timere pituitam? Ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, et in hanc magnitudinem crevimus, et ob hoc nisi mundi partibus motis, nisi

coelum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus! 4. Unguiculi nos, et ne totius quidem dolor, sed aliqua a latere eius scissura conficit: et ego timeam terras trementes, quem crassior saliva suffocat? Ego extimescam emotum sedibus suis mare, et ne aestus, maiore quam solet cursu, plus aquarum trahens superveniat; quum quosdam strangulaverit potio, male lapsa per fauces. Quam stultum est, mare horrere, quum scias, stillicidio perire te posse! 5. Nullum est maius solatium mortis, quam ipsa mortalitas: nullum autem omnium istorum quae extrinsecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipso sinu sunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua succidere, et sub terram correpere fulminum metu? 6. Quid stultius, quam timere nutationem aut subitos montium lapsus, irruptiones maris extra litus eiecti, quum mors ubique praesto sit, et undique occurrat; nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant, quam vulgaris mors: ut contra, quum sit necessarium e vita exire, et aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuvet. 7. Necesse est mori ubicunque, quandoque. Stet licet ista humus, et se teneat suis finibus, nec ulla iactetur iniuria: supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, et me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors levior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non vult me iacere in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? 8. Egregie vero Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, *mihi, coelo cecidisse velim.*
Idem licet *dicere.* Si cadendum est, cadam orbe
concusso: non quia fas est optare publicam cladem,

sed quia ingens mortis solatium est, terram quoque videre mortalem.

III. Illud quoque proderit praesumere animo, nihil horum deos facere, nec irâ numinum aut coelum converti, aut terram. Suas ista causas habent: nec ex imperio saeviunt, sed ex quibusdam vitiis, ut corpora nostra, turbantur: et tunc, quum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia sunt, utpote quorum metum raritas auget. 2. Levius accidunt familiaria: ex insolito formido est maior. Quare autem quidquam nobis insolitum est? quia naturam oculis, non rationе comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum, quid fecerit. Damus itaque huius negligentiae poenas, tanquam novis territi: quum illa non sint nova, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, et quidem publice, sive deficere sol visus est, sive luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota, delituit? 3. Longeque magis illae actae in transversum faces, et coel magna pars ardens, et crinita sidera, et plures soli orbes, et stellae per diem visae, subitique transcursus ignium, multam post se lucem trahentium? Nihil horum sine timore miramur: et quum timendi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas. Quanto satius est, causas inquirere, et quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam invenire dignius potest, cui se non tantum commodet, se impendat.

IV. Quaeramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moveat, quid tanti molem ponderis impellat, quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cur modo tremat, modo laxata subsidat, nunc *in partes* divisa discedat: et alias intervallum ruinae *suae diu servet,* alias cito comprimat: nunc amne *magnitudinis notae* convertat introrsus, nunc novo

exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: 2. ignesque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos et per secula nobiles comprimat. Mille miracula movet, faciemque mutat locis, et defert montes, subrigit plana, valles extuberat, novas in profundo insulas erigit. Haec ex quibus causis accidant, digna res est excuti. Quod, inquis, erit pretium operae? Quo nullum maius est, nosse naturam. 3. Neque enim quidquam habet in se huius materiae tractatio pulchrius, quum multa habeat futura usui, quam quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo, quid sit, propter quod accidant haec: quorum est adeo mihi dulcis inspectio, ut quamvis aliquando de motu terrarum volumen iuvenis ediderim, tamen tentare me voluerim, et experiri, an aetas aliquid nobis aut ad scientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

V. Causam, qua terra concutitur, alii in aqua esse, alii in ignibus, alii in ipsa terra, alii in spiritu putavere: alii in pluribus, alii in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt; sed non liquere, quae esset. Nunc singula persequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veteres parum exactas esse, et rudes. Circa verum adhuc errabatur. Nova omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt: et si quid inventum est, illis nihilominus referri debet acceptum. 2. Magni animi res fuit, rerum naturae latebras dimovere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere, et in deorum secreta descendere. Plurimum ad inveniendum contulit, qui speravit posse reperiri. Cum excusatione itaque veteres audiendi sunt. Nulla res consummata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque

involutissima, in qua etiam quum multum actum erit, omnis tamen aetas quod agat inveniet; sed in omni alio negotio longe semper a perfecto fuere principia.

VI. In aqua causam esse, nec ab uno dictum est, nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari et innatare: sive illud oceanum vocas, sive magnum mare, sive alterius naturae simplicem adhuc aquam et humidum elementum. Hac, inquit, unda sustinetur orbis, velut aliquod grande navigium et grave his aquis, quas premit. 2. Supervacuum est reddere causas, propter quas existimat, gravissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugaciqué gestari: non enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere novi fontes: sicut in navigiis quoque evenit, ut, si inclinata sunt et abiere in latus, aquam sorbeant; quae in omni onere eorum quae vehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextra sinistraque solito magis surgit. 3. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, et eâ aliquando concuteretur; semper moveretur, nec agitari illam miraremur, sed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim navis dimidia iactatur. Nunc vero non terrarum universarum, sed ex parte motus est. Quomodo ergo fieri potest, ut quod totum vehitur, totum non agitetur, si eo quo vehitur, agitatum est? 4. At quare aquae erumpunt? Primum omnium saepe tremuit terra, et nihil humoris novi fluxit. Deinde si ex hac causa unda prorumperet, a lateribus terrae circumfunderetur: sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquarum, quotiens navigia desidunt, in lateribus

maxime appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, et ferente universa.

VII. Quidam motum terrarum aquae imputavere: sed non ex eadem causa. Per omnem, inquiunt, terram multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per aestatem ingentes aquas invehit: hinc qui medius inter pacata et hostilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, et Europam Asiamque disterminans, alter Germanos, avidam gentem belli, repellens. 2. Adiice nunc patentissimos lacus, et stagna populis inter se ignotis circumdata, et ineluctabiles navigio paludes, nec ipsis quidem inter se pervias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, et ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quam repentinae, tam breves. Omnis haec aquarum, etiam intra terram, natura faciesque est. 3. Illic quoque aliae vasto cursu deferuntur, et in praeceps volutae cadunt: aliae languidiores in vadis refunduntur, et leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vastis illas receptaculis concipi, et cessare multis inertes locis? Non est diu probandum, ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoque funderet. 4. Si hoc verum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, et relictis ripis violentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, et quam, donec decrescat, verberabit. Potest fieri, ut aliquam regionem rivus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem: qua lapsa, superposita *quatiantur.* 5. Iam vero nimis oculis permittit, nec

ultra illos scit producere animum, qui non credit esse in abscondito terrae sinus maris vasti. Nec enim video, quid prohibeat vel obstet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito litus, et per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quod superiora cum tot animalibus erant dividenda: abstrusa enim, et sine possessore deserta, liberius undis vacant. 6. Quas quis vetat illic fluctuare, et ventis, quos omne intervallum terrarum, et omnis aër creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestas aliquam partem terrarum impulsam vehementius movere. Nam apud nos quoque multa, quae procul a mari fuerant, subito eius accessu vapulavere; et villas in conspectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, invasit. Illic quoque potest accedere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit sine motu superstantium.

VIII. Non quidem existimo diu te haesitaturum, an credas esse subterraneos amnes et mare absconditum. Unde enim ista prorumpunt, unde ad nos veniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age, quum vides intorruptum Tigrim in medio itineris siccari, et non universum averti, sed paulatim, nor apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire nisi in obscura terrarum; utique quum videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? 2. Quid quum vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaia mergi, et in Sicilia rursus transiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusam? Nescis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili aestiva inundatio, et hanc esse, a terra illum erumpere, et augeri non supernis aquis, sed ex *intimo redditis*? 3. Ego quidem centuriones duos, *quos Nero Caesar*, aut aliarum virtutum, ita veritatis *in primis* amantissimus, ad investigandum caput

Nili miserat, audivi narrantes, longum illos iter peregisse, quum a rege Aethiopiae instructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetrassent ad ulteriora. 4. Equidem, aiebant, pervenimus ad immensas paludes, quarum exitum nec incolae noverant, nec sperare quisquam potest, ita implicitae aquis herbae sunt, et aquae nec pediti eluctabiles, nec navigio, quod nisi parvum et unius capax, limosa et obsita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. 5. Sed sive caput illa, sive accessio est Nili, sive tunc nascitur, sive in terras ex priore recepta cursu redit: nonne tu credis, illam, quidquid est, ex magno terrarum lacu ascendere? Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, et in imo coactum, ut eructare tanto impetu possint.

IX. Ignem causam motus quidam, et quidem non eandem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui existimat, simili paene ex causa et aëra concuti, et terram, quum in inferiore parte spiritus crassum aëra, et in nubes coactum, eadem vi, qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, et ignis ex hoc collisu nubium, cursuque elisi aëris, emicuit. 2. Hic ipse in obvia incurrit, exitum quaerens, ac divellit repugnantia: donec per angusta aut nactus est viam exeundi ad coelum, aut vi atque iniuria fecit. Alii in igne causam quidem esse, sed non ob hoc, iudicant: sed quia pluribus obvius locis ardeat, et proxima quaeque consumat. Quae si quando exesa cecederint, tunc sequi motum earum partium, quae subiectis adminiculis destitutae labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. 3. Tunc chasmata, tunc hiatus vasti aperiuntur: aut quum diu dubitaverunt, super ea se, quae supersunt stantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens incendio pars civitatis laborat: quum

exustae trabes sunt, aut corrupta quae superioribus firmamentum dabant; tunc diu agitata fastigia concidunt, et tam diu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt. –

X. Anaximenes ait, terram ipsam sibi esse causam motus, nec extrinsecus incurrere quod illam impellat: sed intra ipsam et ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor solverit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut revellatur. Nam primum omnia vetustate labuntur, nec quidquam tutum a senectute est. Haec solida quoque et magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in aedificiis veteribus quaedam non percussa tamen decidunt, quum plus ponderis habuere quam virium: 2. ita in hoc universo terrae corpore evenit, ut partes eius vetustate solvantur, solutae cadant, et tremorem superioribus afferant: primum dum abscedunt, (nihil enim utique magnum sine motu eius, cui haesit, abscinditur,) deinde quum deciderunt, solido exceptae resiliant, pilae more; quae quum cecidit, exsultat, ac saepius pellitur, toties a solo in novum impetum missa. Si vero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus vicina concutit fluctu, quem subitum vastumque illisum ex alto pondus eiicit.

XI. Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam quum pluribus locis ferveant, necesse est ingentem vaporem sine exitu volvant, qui vi sua spiritum intendit: et si acrius institit, opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil amplius quam movet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa et angusta, multo magis illum facere credamus, quum violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulsaverit, agitat.

XII. Spiritum esse qui moveat, et plurimis et maximis auctoribus placet. Archelaus, antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concava terrarum deferuntur: deinde ubi iam omnia spatia plena sunt, et in quantum aër potuit, densatus est, is qui supervenit spiritus, priorem premit et elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. 2. Tunc ille quaerens locum, omnes angustias dimovet, et claustra sua conatur effringere. Sic evenit, ut terrae, spiritu luctante, et fugam quaerente, moveantur. Itaque quum terrae motus futurus est, praecedit aëris tranquillitas et quies: videlicet, quia vis spiritus, quae concitare ventos solet, in inferna sede detinetur. 3. Nunc quoque quum hic motus in Campania fuit, quamvis hiberno tempore, tamen quietus per superiores dies a coelo aër stetit. Quid ergo? Nunquam flante vento terra concussa est? Admodum raro duo flavere simul venti. Fieri tamen et potest, et solet. Quodsi recipimus, et constat duos ventos rem simul gerere: quidni accidere possit, ut alter superiorem aëra agitet, alter inferum?

XIII. In hac sententia licet ponas Aristotelem, et discipulum eius Theophrastum, non, ut Graecis visum est, divini, tamen et dulcis eloquii virum, et nitidi sine labore. Quid utrique placeat, exponam. Semper aliqua evaporatio est e terra, quae modo arida est, modo humido mixta. Haec ab infimo edita, et in quantum potuit, elata, quum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in se revolvitur: dumque rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, et sive interclusus, sive per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet. 2. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiae maxime coluit, et rerum naturae inquisitor fuit. Huius tale *decretum est*: Frigidum et calidum semper *in contraria abeunt*, et una esse non possunt: eo fri-

gidum confluit, unde vis calida discessit: et invicem ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico verum est: sed utrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. 3. Hiberno tempore, quum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui quum in inferiora pervenit, et eo se quantum poterat ingessit, quo densior, hoc validior est: huic alius supervenit, cui necessario congregatus ille iam et in angustum pressus, loco cedit. Idem e contrario evenit, quum vis maior frigidi illata in cavernis est. 4. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, et magno impetu agitur: quia non patitur utriusque natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo, et omni modo cupiens excedere, proxima quaeque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moveatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus. Nec enim aliter posset, ut ait noster Virgilius:

5. *Sub pedibus mugire solum, et iuga celsa moveri:* nisi hoc esset ventorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt: desinit calidi congregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur et succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis cursat, et ultro citroque spiritus commeat, concutitur.

XIV. Sunt qui existiment, spiritu quidem, et nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quam Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur, audi. Corpus nostrum et sanguine irrigatur, et spiritu, qui per sua itinera discurrit. Habemus autem quaedam angustiora animae receptacula, per quae nihil amplius quam meat: quaedam patentiora, in quibus colligitur, et unde dividitur in partes. 2. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, et aquis, quae vicem sanguinis tenent, et ventis, quos nihil

aliud quis, quam animam vocaverit, pervium est. Haec duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro, dum bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modum servat; ubi aliquid adversi est, micat crebrius, et suspiria atque anhelitus laborantis ac fessi signa sunt: ita terrae quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussae manent. 3. Quum aliquid peccatur, tunc velut aegri corporis motus est, spiritu illo, qui modestius perfluebat, icto vehementius, et quassante venas suas: nec, ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram. Nam si hoc est quemadmodum animal, tota vexationem parem sentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, sed per omnes pari aequalitate discurrit. 4. Vide ergo, numquid intret in illam spiritus ex circumfuso aëre: qui quamdiu habet exitum, sine iniuria labitur: si offendit aliquid, et incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente se a tergo aëre: deinde per aliquam rimam maligne fugit, et hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. 5. At si nec rimam quidem per quam effluat invenit, conglobatus ille furit, et huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercidit: quum tenuissimus, idemque fortissimus, et irrepat quamvis in obstructa, et quidquid intravit, vi sua diducat et dissipet; tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum discedit; aut quum dedit, in ipsam, qua illum emisit, cavernam fundamento spoliata considit.

XV. Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illic casus imposuit. Alicubi deduxit, quidquid *superne terreni erat*, aqua: alia torrentes exedère, *illa aestibus magnis* dirupta patuere. Per haec in-

tervalla intrat spiritus: quem si inclusit mare, et
tius adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc
le, exitu simul redituque praecluso, volutatur.
quia in rectum non potest tendere, quod illi natur
est: in sublime se intendit, et terram prementem
verberat.

XVI. Etiamnunc dicendum est, quod plerisq
auctoribus placet, et in quod fortasse fiet discess
Non esse terram sine spiritu, palam est. Non t
tum illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit,
inest etiam saxis mortuisque corporibus: sed illo
co vitali, et vegeto, et alente omnia. Hunc nisi
beret, quomodo tot arbustis spiritum infunder
non aliunde viventibus, et tot satis? 2. Quemadn
dum tam diversas radices, aliter atque aliter in
mersas foveret, quasdam summa receptas par
quasdam altius tractas, nisi multum haberet anim
tam multa, tam varia generantis, et haustu atq
alimento suo educantis? Levibus adhuc argumen
ago. Totum hoc coelum, quod igneus aether, mur
summa pars, claudit, omnes hae stellae, quarum in
non potest numerus, omnis hic coelestium coet
et, ut alia praeteream, hic tam prope a nobis age
cursum sol, omni terrarum ambitu non semel mai
alimentum ex terreno trahunt, et inter se partiunt
nec ullo alio scilicet, quam halitu terrarum sustin
tur. 3. Hoc illis alimentum, hic pastus est. N
posset autem tam multa, tantaque, et seipsa maio
terra nutrire, nisi plena esset animae, quam per di
et noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fi
enim non potest, ut non multum illi supersit, ex q
tantum petitur ac sumitur: et ad tempus quide
quod exeat, nascitur. 4. Nec enim esset peren
illi copia suffecturi in tot coelestia spiritus, nisi
vicem ista excurrerent, et in aliud alia solverent
Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, e

condito proferat. Non est ergo dubium, quin multum spiritus interlateat, et caeca sub terra spatia aër latus obtineat. Quod si verum est, necesse est id saepe moveatur, quod re mobilissima plenum est. Numquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quam aër, et tam versabile et agitatione gaudens?

XVII. Sequitur ergo, ut naturam suam exerceat, et quod semper moveri vult, aliquando et alia moveat. Id quando fit? Quando illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: quum offenditur et retinetur, insanit, et moras suas abrumpit, non aliter, quam ille

— — *Pontem indignatus Araxes.*

2. Quamdiu illi facilis et liber est alveus, primas quasque aquas explicat. Ubi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quaerit: et quo plura opposita sunt, plus invenit virium. Omnis enim illa unda quae a tergo supervenit, et in se crescit, quum onus suum sustinere non potuit, vim ruinâ parat, et prona cum ipsis quae obiacebant fugit. 3. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliorque est, eo citius rapitur, et vehementius septus omnes disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur: saepe enim quum terrae motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde ventus per multos dies fluxit: 4. ut traditur factum eo terrae motu, quo Chalcis laboravit: quod apud Asclepiodotum invenies, auditorem Posidonii, in his ipsis quaestionum naturalium causis. Invenies et apud alios auctores, hiasse uno loco terram, et inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

XVIII. *Maxima* ergo causa est, propter quam *terra moveatur*, spiritus natura citus, et locum e lo-

co mutans. Hic quamdiu non impellitur, et in vacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Ubi illum extrinsecus superveniens causa solicitat, compellitque et in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum, et vagatur. Ubi erepta discedendi facultas est, et undique obsistitur, tunc

— — magno cum murmure montis
Circum claustra fremit, — —

quae diu pulsata convellit ac iactat: 2. eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde quum circa perlustravit omne quo tenebatur, nec potuit evadere, inde quo maxime impactus est, resilit: et aut per occulta dividitur, ipso terrae motu raritate facta, aut per novum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet ulla compages: solvit enim quodcunque vinculum, et omne onus fert secum, infususque per minima laxamentum superat, indomita naturae potentia liber, utique concitatus, sibi ius suum vindicat. 3. Spiritus vero invicta res est: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premat, ac vinclis et carcere fraenet.

Sine dubio poëtae hunc voluerant videri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, et aëris statio est: omnis in fuga ventus est. 4. Etiamnunc et illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici spiritu, quod corpora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spiritum aliqua causa conturbat: cum timore contractus est, cum senectute languescit, et venis *torpentibus* marcet, cum frigore inhibetur, aut sub *accessionem* cursu suo deiicitur. Nam quamdiu sine *iniuria perfluit*, et ex more procedit, nullus est tre-

mor corpori. Quum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quae suo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

XIX. Metrodorum Chium necesse est audiamus, quod vult sententiae loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones praeterire, quas improbo: quum satius sit omnium copiam fieri, et quae improbamus, damnare potius, quam praeterire. 2. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox illa per totum cum quadam discussione percurrit ac resonat, et tam leviter mota, tamen circuit, non sine tactu eius tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium vastitas habet aëra suum; quem simul alius superne incidens percussit, agitat non aliter, quam illa, de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt.

XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia ista quae retuli, in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: et id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terrae concava est, et in hanc aquae magna vis confluit. Ex hac est aliquid tenue, et ceteris liquidius. Hoc quum superveniente gravitate reiectum est, terris illiditur, et illas movet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. 2. Etiamnunc quod modo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Ubi in unum locum congesta est, et capere se desiit, aliquo incumbit, et primo viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per devexum potest, diu inclusa; nec in directum cadere moderate, aut sine concussione eorum, per quae et in quae cadit. 3. Si vero, quum iam rapi coeperit, aliquo loco substitit, *et illa vis fluminis in se revoluta est, in occurrentem terram repellitur*, et illam, qua parte maxi-

me pendet, exagitat. Praeterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto altius sidit, et fundus ipse vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnunquam impellit undas; et si vehementius institit, eam scilicet terrae partem movet, in quam coactas aquas intulit. 4. Nonnunquam in terrena itinera coniectus, et exitum quaerens, movet omnia: terra autem penetrabilis ventis est, et spiritus subtilior est, quam ut possit excludi, et vehementior, quam ut sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresque alias tentat: et alios, qui aliquid unum ex istis esse affirmaverunt, corripit, quum sit arduum, de iis quae coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. 5. Ergo, ut ait, potest terram movere aqua, si partes aliquas eluit, et abrasit, quibus desiit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram movere impressio spiritus. Fortasse enim aër extrinsecus alio intrante aëre agitatur. Fortasse aliqua parte subito decidente percutitur, et inde motum capit. Fortasse aliqua parte terrae velut columnis quibusdam ac pilis sustinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impositum. 6. Fortasse calida vis spiritus in ignem versa, et fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres et iacentes aquas aliquis flatus impellit, et inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens, et se incitans, ab imo in summa usque perfertur: nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem, quam spiritum.

XXI. Nobis quoque placet, hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem, quae vehementissima sunt, valent. Ignem spiritus concitat: aquae, si ventum detrahas, inertes sunt

Tunc demum impetum sumunt, quum illas agit flatus: qui potest dissipare magna spatia terrarum, et novos montes subiectos extollere, et insulas non ante visas in medio mari ponere. 2. Theren, et Therasiam, et hanc nostrae aetatis insulam, spectantibus nobis in Aegaeo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem spiritus vexerit? Duo genera sunt, ut Posidonio placet, quibus movetur terra: utrique nomen est proprium. Altera succussio est, quum terra quatitur, et sursum ac deorsum movetur: altera inclinatio, qua in latera nutat navigii more. 3. Ego et tertium illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causa tremorem terrae dixere maiores, qui utrique dissimilis est. Nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, nec vibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter et ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur. Quum dissimiles ii motus inter se sint, causae quoque eorum diversae sunt.

XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, et rotae maiore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, quum petra e latere montis abrupta cecidisset, aedificia vicina tremore collapsa [sunt.] Idem sub terris fieri potest, ut ex his quae impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis venit, aut altius. Et sic commovetur omne tectum cavatae vallis. 2. Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed quum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, et *quotidie* his ad quae religatus est aufert, et *illam, ut ita dicam*, cutem qua continetur, abradit.

Deinde longa per aevum diminutio usque eo infirmat illa, quae quotidie attrivit, ut desinant esse oneri ferendo. 3. Tunc saxa vasti ponderis decidunt, tunc illa praecipitata rupes, quidquid ab imo repercussit, non passura consistere,

— *sonitu venit, et ruere omnia visa repente:*

ut ait Virgilius noster. Huius motus succutientis terras haec erit causa. Ad alteram transeo.

XXIII. Rara terrae natura est, multumque habens vacui. Per has raritates spiritus fertur: qui ubi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Haec placet et aliis, ut paulo ante retuli, causa: si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Callisthenes probat, non contemtus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, et furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen aeternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. 2. Nam quoties quis dixerit, Occidit Persarum multa millia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat; opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia Oceano tenus vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, et imperium ex angulo Thraciae usque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. 3. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quae fecit, nihil tam magnum erit, quam scelus Callisthenis. Hic Callisthenes in libris, quibus describit quemadmodum Helice Burisque mersae sunt, quis illas casus in mare, vel in illas mare immiserit, dicit id quod in priore parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubique, ita et sub mari. 4. Deinde quum est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc et illuc fertur, et sibi ipse occurrens terram labefactat. Id-

eo frequentissime mari opposita vexantur, et inde Neptuno haec assignata est [maris] movendi potentia. Quisquis primas literas Graecorum didicit, scit illum apud eos σεισίχθονα vocari.

XXIV. Spiritum esse huius mali causam, et ipse consentio: de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus: utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia; an per maiora ac patentiora: et utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit: nec est illi introitus, nisi per quem trahitur: nec consistere quidem a nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. 2. Non enim inter nervos pulpasve, sed in visceribus et patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, vel ex hoc, quod motus non in summo terrae, circave summa est, sed subter et ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundae maria iactantur, motis scilicet his, supra quae fusa sunt. 3. Ergo verisimile est, terram ex alto moveri, et illic spiritum in cavernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu quum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. 4. Accidere autem terrae simile quiddam nostrae affectionis, sed non ex simili causa, concesserim. Illam interior et altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc potest esse, quod quum vehementi motu adapertum ingenti ruina solum est, totas nonnunquam urbes et recipit hiatus ille, et abscondit. 5. Thucydides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus, Atalantam insulam aut totam, aut certe maxima ex parte suppressam. Idem Sidoni accidisse, *Posidonio crede.* Nec ad hoc testibus opus est.

Meminimus enim, terris interno motu divulsis, loc disiecta, et campos interisse. Quod iam dicam quemadmodum existimem, fieri.

XXV. Quum spiritus magnum et vacuum terra rum locum penitus opplevit, coepitque rixari, et d exitu cogitare; latera ipsa intra quae latet, saepiu percutit, supra quae urbes interdum sitae sunt: hae nonnunquam adeo concutiuntur, ut aedificia super posita procumbant: nonnunquam in tantum, ut pa rietes quibus fertur omne tegimen cavi, decidan in illum subtervacantem locum, totaeque urbes i immensam altitudinem vergant. 2. Si velis credere aiunt, aliquando Ossam Olympo cohaesisse, deind terrarum motu recessisse, et scissam unius magnitu dinem montis in duas partes. Tunc effugisse Pe neum, qui paludes quibus laborabat Thessalia, sic cavit, abductis in se quae sine exitu stagnaveran aquis. Ladon flumen inter Elim et Megalenopoli medius est, quem terrarum motus effudit. Per ho quid probo? 3. In laxos specus, (quid enim aliud ap pellem loca vacua sub terris?) spiritum convenire Quod nisi esset, magna terrarum spatia commove rentur, et una multa titubarent. Nunc exiguae par tes laborant, nec unquam per ducenta milliaria mo tus extenditur. Ecce hic qui implevit fabulis orbem non transcendit Campaniam. 4. Quid dicam, quun Chalcis tremuit, Thebas stetisse? quum laboravi Aegium, tam propinquas illi Patras de motu solu audisse? Illa vasta concussio, quae duas suppressi urbes Helicen et Burin, citra Aegium constitit. Ap paret ergo, in tantum spatium motum protendere quantum illa sub terris vacantis loci inanitas patea

XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti aucto *ritate magnorum* virorum, qui Aegyptum nunquan *tremuisse tradunt.* Rationem autem huius rei han *reddunt, quod* ex limo tota concreverit. Tantu

enim, (si Homero fides est,) aberat a continenti Pharos, quantum navis diurno cursu metiri plenis lata velis potest: sed continenti admota est. Turbidus enim defluens Nilus, multumque secum limum trahens, et eum subinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento semper ultra tulit. 2. Inde pinguis et limosi soli est, nec ulla intervalla in se habet, sed crevit in solidum arescente limo: cuius pressa erat et sedens structura, quum partes glutinarentur, nec quidquam inane intervenire poterat, quum solido liquidum ac molle semper accederet. Sed movetur et Aegyptus et Delos, quam Virgilius stare iussit:

Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.

Hanc philosophi quoque, credula natio, dixerunt non moveri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuisse, sed circa Peloponnesiacum bellum tremuisse. 3. Callisthenes et alio tempore ait hoc accidisse: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denuntiata est duarum urbium Helices et Buris eversio, fuere maxime notabilia, columna ignis immensi, et Delos agitata. Quam ideo stabilem videri vult, quia mari imposita, habeat concavas rupes et saxa pervia, quae dent deprehenso aëri reditum. 4. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, urbesque eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt. Falsa haec esse, Pompeii et Herculaneum sensere. Adiice nunc, quod omnis ora maris obnoxia est motibus. Sic Paphos non semel corruit: sic nobilis et huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare, et agitatur. Tyros et ipsa tam movetur, quam diluitur. — Hae fere causae reduntur, propter quas tremit terra.

XXVII. Quaedam tamen propria in hoc Campano motu *accidisse* narrantur, quorum ratio reddenda *est. Aiunt enim* sexcentarum ovium gregem exani-

matum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ovibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est: multa enim mortifera in alto latent. 2. At aër ipse, qui vel terrarum culpa vel pigritia, et aeterna nocte torpescit, gravis haurientibus est: vel corruptus internorum ignium vitio, quum est longo situ emissus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, insuetumque ducentibus spiritum, affert nova genera morborum. Quid, quod aquae quoque inutiles pestilentesque in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunquam aura liberior everberet? 3. Crassae itaque, et gravi caligine sempiternaque tectae, nihil nisi pestiferum in se et corporibus nostris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus est illis, quique inter illas paludes iacet, quum emersit, late vitium suum spargit, et haurientes necat. Facilius autem pecora sentiunt, in quae pestilentia incurrere solet, quo avidiora sunt: aperto coelo plurimum utuntur, et aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. 4. Oves vero mollioris naturae, quo propiora terris ferunt capita, correptas esse non miror, quum afflatus diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille et hominibus, si maior exiisset: sed illum copia aëris sinceri exstinxit, antequam, ut ab homine posset trahi, surgeret.

XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena nascuntur, non manu sparsa, sed sponte: solo scilicet habente, ut boni, ita mali semina. Quid, quod pluribus Italiae locis per quaedam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non ferae tutum est? Aves quoque si in illum inciderint, antequam coelo *meliore leniatur*, in ipso volatu cadunt, liventque *corpora, et non aliter* quam per vim elisae fauces tu*ment.* 2. *Hic spiritus* quamdiu terris continetur,

tenui foramine fluens, non plus potentiae habet, quam ut despectantia et ultro sibi illata conficiat. Ubi per secula conditis tenebris ac tristitia loci crevit in vitium, ipsâ ingravescit morâ; hoc peior, quo segnior. Quum autem exitum nactus est, aeternum illud umbrosi frigoris malum, et infernam noctem solvit, ac regionis nostrae aëra infuscat. 3. Vincuntur enim meliora peioribus. 3. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitae continuaeque mortes, et monstrosa genera morborum, ut ex novis orta causis. Brevis aut longa clades est, prout vitia valuere. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illum gravem exercuit laxitas coeli, ventorumque iactatio.

XXIX. Nam quod aliquot, insanis attonitisque similes, discurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi privatus ac modicus est: qui, ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur; quid mirum est, animos inter dolorem et metum destitutos aberrasse? Non est facile, inter magna mala non desipere. Itaque lenissima fere ingenia in tantum venere formidinis, ut sibi exciderent. 2. Nemo quidem sine aliqua iacturâ sanitatis expavit; similisque furenti, quisquis timet: sed alios cito timor sibi reddit, alios vehementius perturbat, et in dementiam transfert. Inde inter bella erravere lymphatici: nec usquam plura exempla vaticinantium invenies, quam ubi formido mentes religione mixta percussit. Statuam divisam non miror, quum dixerim montes a montibus recessisse, et ipsum diruptum esse ab imo solum.

3. *Haec loca, vi quondam et vasta convulsa ruina,*
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas,)
Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus
Una foret; venit medio vi pontus, et undis

Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
Litore diductas, angusto interluit aestu.

Vides totas regiones a suis sedibus revelli, et trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides et urbium fieri gentiumque discidium, quum pars naturae concita est de se, vel aliquo mare, ignis, spiritus impegit, quorum mira, ut ex toto, vis est. 4. Quamvis enim parte saeviat, mundi tamen viribus saevit. Sic et Hispanias a contextu Africae mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia resecta est. Aliquanto autem plus impetus habent, quae ex infimo veniunt. Acriora enim sunt, quibus nisus est per angusta. Quantas res ii terrarum tremores, quamque mira spectacula ediderint, satis dictum est.

XXX. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod aes unius statuae, ne solidum quidem, sed concavum ac tenue, diruptum est; quum fortasse in illud se spiritus, quaerens fugam, incluserit? Illud vero quis nescit? diductis aedificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quaedam vero parum aptata positu suo, et a fabris negligentius solutiusque composita, terrae motus saepius agitata compegit. 2. Quod si totos parietes et totas findit domus, et latera magnarum turrium, quae solida sunt, scindit, et pilas operibus subditas dissipat; quid est, quare quisquam dignum adnotari putet, sectam esse aequaliter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? 3. Non desiit enim assidue tremere Campania, clementius quidem, sed ingenti damno, quia pressa et quassa quatiebat: quibus ad cadendum male stantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondum videlicet spiritus omnis exierat, sed adhuc omissa parte maiore oberrabat.

XXXI. Inter argumenta, quibus probatur, spiritu ista fieri, non est quod dubites et hoc ponere. Quum

naximus editus tremor est, quo in urbes terrasque aevitum est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximum leves motus sunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiae deinde residui spiritus non idem possunt, nec illis pugna opus est: quum iam viam invenerint, sequanturque ea qua prima vis ac maxima evasit. 2. Hoc quoque lignum memoria iudico, ab eruditissimo et gravissimo viro cognitum; forte enim quum hoc evenit, lavabatur. Vidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumque committi: et aquam modo recipi in commissuras, pavimento recedente; modo, compresso, bullire et elidi. Eundem audivi narrantem, vidisse se, molles materias mollius crebriusque tremere, quam natura duras.

XXXII. Haec, Lucili virorum optime, quantum ad ipsas causas. Illa nunc quae ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert nostra, fortiores fieri, quam doctiores! Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturae. Quem enim non hic ipse casus adversus omnes firmaverit et erexerit? 2. Quid est enim, cur ego hominem aut feram, quid est, cur sagittam aut lanceam tremam? Maiora me pericula exspectant. Fulminibus et terris, et magnis naturae partibus petimur. Ingenti itaque animo mors provocanda est, sive nos aequo vastoque impetu aggreditur, sive quotidiano et vulgari exitu: nihil refert, quam minax veniat, quantumque sit, quod in nos trahat: quod a nobis petit, minimum est. 3. Hoc senectus a nobis ablatura est, hoc auriculae dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leviter offensus. Pusilla res est *hominis anima: sed* ingens res est contemtus animae.

Hanc qui contemserit, securus videbit maria turbari: etiamsi illa omnes excitaverint venti, etiamsi aestus, aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. 4. Securus adspiciet fulminantis coeli trucem et horridam faciem; frangatur licet coelum, et ignes suos in exitium omnium, in primis suum, misceat. Securus adspiciet ruptis compagibus dehiscens solum. Illa licet inferorum regna retegantur, stabit super illam voraginem intrepidus: et fortasse quo debet cadere, desiliet. Quid ad me, quam sint magna quibus pereo? Ipsum perire non est magnum. 5. Proinde si volumus esse felices, si nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, si despicere Fortunam supervacua promittentem, levia minitantem, si volumus tranquille degere, et ipsis Diis de felicitate controversiam facere, anima in expedito est habenda. Sive illam insidiae, sive morbi petent, sive hostium gladii, sive insularum cadentium fragor, sive ipsarum ruina terrarum, sive vasta vis ignium, urbes agrosque pari clade complexa, qui volet, illam accipiat. 6. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, et cum bonis ominibus emittere: *Vade fortiter, Vade feliciter!* Nihil dubitaveris reddere. Non de re, sed de tempore est quaestio. Facis quod quandoque faciendum est. Nec rogaveris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quae genuit, exspectat, et locus melior ac tutior. 7. Illic non tremunt terrae, nec inter se venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbesque vastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contrariis disposita vexillis, et in mutuam perniciem multorum millium par furor, *non pestilentia*, et ardentes promiscue, communes *populis cadentibus* rogi. Istud leve est: quid timemus? *Grave est*: potius semel incidat, quam semper

impendeat. 8. Ego autem perire timeam, quum terra ante me pereat, quum ista quatiantur quae quatiunt, et in iniuriam nostram non sine sua veniant? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de uno corpusculo timeam? Supra oppida duo navigatur: duo autem, quae novimus, quae in nostram notitiam memoria literis servata perduxit. Quam multa alia aliis locis mersa sunt! quot populos aut terra, aut intra se mare inclusit! 9. Ego recusem mei finem, quum sciam me sine fine non esse? immo quum sciam omnia esse finita? Ego ultimum suspirium timeam? Quantum potes itaque, ipse te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic est qui nos humiles facit: hic est qui ipsam vitam, cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, et fulmina. Quae omnia feres constanter, si cogitaveris nihil interesse inter exiguum tempus et longum. 10. Horae sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perveniam ad illos? Fluit tempus, et avidissimos sui deserit. Nec quod futurum est meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: et magni est, modicum fuisse. Eleganter Laelius ille sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: 11. Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis vitae conditionem et sortem temporis semper alieni, quod annos annumeramus amissos. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus; Moriendum est. Quando? quid tua? Mors naturae lex est, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis, hoc unum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: ut, si ita tulerit, possis illi et obviam exire.

LIBER SEPTIMUS
IN QUO AGITUR DE COMETIS.

CAPUT I.

Nemo usque eo tardus, et hebes, et demissus in terram est, ut ad divina non erigatur, ac tota mente consurgat: utique ubi novum aliquod e coelo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana, etiamsi admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitae prodierunt, spectaculum dulce fiat. 2. Hic itaque coetus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non convocat. At quum aliquid ex more mutatum est, omnium vultus in coelo est. Sol spectatorem, nisi quum deficit, non habet. Nemo observat lunam, nisi laborantem. Tunc urbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat. 3. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem, ut ita dicam, gradus, quot dies habet, et annum circuitu suo claudit: quod a solstitio ad minuendos dies vertitur, quod a solstitio statim inclinat, et dat spatium noctibus: quod sidera abscondit: quod terras, quum tanto maior sit illis, non urit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fovet: quod lunam nunquam implet, nisi adversam sibi, nec obscurat. 4. Haec tamen non annotamus, quamdiu ordo servatur: si quid turbatum est, aut praeter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeo naturale est, magis nova, quam magna mirari.

Idem in *Cometis* fit. Si rarus et insolitae figurae ignis apparuit, nemo non scire quid sit, cupit: et oblitus aliorum, de adventitio quaerit; ignarus, utrum debeat mirari, an timere. 5. Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graves praedicent. Sciscitantur itaque, et cognoscere volunt, prodigium sit, an sidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quaesierit, aut didicerit utilius, quam de stellarum siderumque natura: utrum flamma contracta, quod et visus noster affirmat, et ipsum ab aliis fluens lumen, et calor inde descendens: 6. an non sint flammei orbes, sed solida quaedam terrenaque corpora, quae per igneos tractus labentia inde splendorem trahant, coloremque, non de suo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui sidera crediderunt ex duro concreta, et ignem alienum pascentia. Nam per se, inquiunt, flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, et a quo teneretur; conglobatamque nec stabili inditam corpori profecto iam mundus turbine suo dissipasset.

II. Ad haec investiganda proderit quaerere, num Cometae eius conditionis sint, cuius superiora. Videntur enim cum illis quaedam habere communia, ortus et occasus, ipsam quoque, quamvis spargantur et longius exeant, faciem. Aeque enim ignei splendidique sunt. Itaque si omnia terrena sidera sunt, his quoque eadem sors erit. 2. Si vero nihil aliud sunt quam purus ignis, manentque mensibus senis, nec illos conversio mundi solvit et velocitas: illa quoque possunt et tenui constare materia, nec ob hoc discuti assiduo coeli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excussisse, ut sciamus, utrum mundus terra stante circumeat, an mundo stante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos esse, quos rerum natura nescientes ferat, nec coeli motu fieri ortus et occasus, ipsos oriri et occidere. 3. Digna res est contem-

platione, ut sciamus, in quo rerum statu simus: pigerrimam sortiti, an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Necessarium est autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum cursus adhuc non potest, nec explorari, an vices servent, et illos ad suum diem certus ordo producat. Nova haec coelestium observatio est, et nuper in Graeciam invecta.

III. Democritus quoque, subtilissimus antiquorum omnium, suspicari ait se, plures stellas esse quae currant: sed nec numerum illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Graeciam transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Aegyptios quidem, quibus maior coeli cura fuit, hanc partem elaboratam. 2. Conon postea diligens et ipse inquisitor, defectiones quidem solis servatas ab Aegyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non praetermissurus, si quid explorati apud illos comperisset. Duo certe, qui apud Chaldaeos studuisse se dicunt, Epigenes et Apollonius Myndius, peritissimus inspiciendorum natalium, inter se dissident. 3. Hic enim ait, Cometas in numero stellarum errantium poni a Chaldaeis, tenerique cursus eorum. Epigenes contra ait, Chaldaeos nihil de Cometis habere comprehensi, sed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati et intorti.

IV. Primum ergo, si tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes sublimium motus, stella Saturni. Haec quum proxima signa Marti premit, aut in Lunae viciniam transit, aut in Solis incidit radios, natura ventosa et frigida contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. 2. Deinde si radius Solis

assumsit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque consentientem habet, fulminat. Praeterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim et omnis humidi evaporatio, splendores tantum coeli citra ictum minaces movet: illa autem calidior sicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. 3. Trabes vero et faces, quae nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc modo fiunt. Quum humida terrenaque in se globus aliquis aëris clausit, quem turbinem dicimus, quacunque fertur, praebet speciem ignis extenti: quae tam diu durat, quamdiu mansit aëris illa complexio, humidi intra se terrenique multum vehens.

V. Ut a proximis mendaciis incipiam, falsum est, faces et trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbusta radicitus vellit, et quacunque incubuit, solum nudat: silvas interim et tecta corripiens, inferior fere nubibus, utique nunquam altior. At contra trabes editior coeli pars ostentat. Ita nunquam nubibus obstiterunt. Praeterea turbo omni nube velocior rapitur, et in orbem vertitur. 2. Super ista velociter desinit, et ipse se sua vi rumpit. Trabes autem non transcurrunt, nec praetervolant, ut faces, sed commorantur, et in eadem parte coeli collucent. Charimander quoque, in eo libro quem de Cometis composuit, ait, Anaxagorae visum grande insolitumque coelo lumen magnitudine amplae trabis, et id per multos dies fulsisse. Talem effigiem ignis longi fuisse, Callisthenes tradit, antequam Burin et Helicen mare absconderet. 3. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometam fuisse: ceterum ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore, quum iam minus flagraret, redditam suam Cometae *faciem*. In quo igne multa quidem fuerunt *digna quae* notarentur: nihil tamen magis, quam

quod, ut ille fulsit in coelo, statim supra Burin et Helicen mare fuit. 4. Numquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes trabes Cometas esse credebat? Hanc habet is differentiam, quod iis continuus ignis est, ceteris sparsus. Trabes enim flammam aequalem habent, nec ullo loco intermissam aut languidam, in ultimis vero partibus coactam, qualem fuisse illam, quam modo retuli, Callisthenes tradit.

VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera sunt. Alii ardorem undique effundunt, nec locum mutant: alii in unam partem ignem vagum, in modum comae, porrigunt, et stellas praetermeant: quales duo aetate nostra visi sunt. Illi priores crinati undique et immoti, humiles fere sunt, et eisdem causis quibus trabes facesque conflantur, et ex intemperie aëris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata versantis. 2. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aëra, plenum alimentis idoneis igni: deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, et eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire. Pluviae quoque, et alia tempestatum genera, ad praescriptum revertuntur. 3. Ut breviter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine ejecti. Hoc unum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in superiora elevantur.

VII. Adversus haec multa dicuntur. Primum si ventus in causa esset, nunquam Cometes sine vento appareret. Nunc autem et quietissimo aëre apparet. Deinde si vento fieret, cum vento caderet: et si vento inciperet, cresceret vento; eoque esset ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ven-

tus multas aëris partes impellit, Cometes in uno loco apparet: ventus in sublime non pervenit, Cometae autem visuntur supra quam ventis ire licet. 2. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui et procedunt, et signa praetereunt. Hos ait ex iisdem causis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantum interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, et in editiora coeli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quo ventus hic nititur. 3. Atqui varie concurrunt, alii in ortum, alii in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilones illos impetus a terris in altum levaret, aliis ventis non orirentur Cometae. Atqui oriuntur.

VIII. Illam nunc rationem eius, (utraque enim utitur,) refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflavit, quum in unum coit, ipsa discordia corporum, spiritum versat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, et levat in altum: ac tam diu manet splendor ignis expressi, quamdiu alimenta sufficiunt: quibus desinentibus, et ipse subsidit. 2. Qui hoc dicit, non notat, qualis sit turbinum cursus, et qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, et ipsis ventis citatior est: Cometarum lenis: et qui, per diem et noctem quantum transierint, abscondat. Deinde turbinum motus vagus est et disiectus, et, ut Sallustii utar verbo, verticosus: Cometarum autem compositus, et destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet, aut lunam, aut quinque sidera rapi vento, aut turbine rotari? 3. Non, ut puto. Quare? quia non est illis perturbatus et impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulentis et inconstantibus pelli. Deinde etiamsi

vertices isti comprehendere terrena humidaque, et ex humili in altum exprimere possent: non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usque in nubilum vis est. Cometas autem immixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile non est, in tantum spatium perseverare turbinem: qui quo maior est, maturius corrumpitur.

IX. Utrumlibet itaque eligat: aut vis levis tam alte pervenire non poterit, aut magna et concitata citius ipsa se franget. Praeterea humiliores illi Cometae ob hoc, ut putant, non exeunt altius, quia plus terreni habent. Gravitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est, his Cometis diuturnioribus et celsioribus, plenior materia sit. Neque enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustineretur. 2. Dicebam modo, non posse diu verticem permanere, nec supra lunam, aut usque in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbinem plurium ventorum inter ipsos luctatio. Haec diu non potest esse. Nam quum vagus et incertus spiritus convolutatus est, novissime uni vis omnium cedit. 3. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellae quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti quum ad summum venerunt, remittuntur omni violentia. Necesse est ista concitatione in exitium sui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, et mira brevitas est. 4. Praeterea violentius celeriusque in terra circaque eam volvitur, quo celsior, eo solutior laxiorque est, et ob hoc diffunditur. Adiice nunc, quod etiamsi in summum pertenderet, ubi sideribus iter est, utique ab eo motu, qui universum trahit, solveretur. Quid enim est illa conversione mundi *citatius*? Hac omnium ventorum in unum conjecta *vis dissiparetur*, et terrae solida fortisque compages, *nedum particula* aëris torti.

X. Praeterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile est, quam in turbine longior mora? Utique motus motu contrario vincitur: habet enim suam locus ille vertiginem, quae rapit coelum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et ut det eis aliquam advocationem, quod fieri nullo modo potest: quid de his Cometis dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? 2. Deinde duo debent esse motus eodem loco: alter ille divinus et assiduus, suum sine intermissione peragens opus: alter novus et recens, et turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque supra lunam meantium motus irrevocabilis est: nec haesitat usquam, nec resistit, nec dat ullam nobis suspicionem obiectae sibi moraè. 3. Fidem non habet, turbinem, violentissimum et perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines pervenire, et inter disposita ac tranquilla versari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, et hunc expulsum in sublime, praebere nobis opinionem speciemque sideris longi. At, puto, tale esse debet, quale est id quod ignem efficit. 4. Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim vestigio versatur, et columnae modo circumagentis se volvitur. Ergo ignem quoque qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui longus est, et disiectus, minimeque similis in orbem coacto.

XI. Epigenem relinquamus, et aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud inprimis praesumendum est, Cometas non in una parte coeli adspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu quam in occasu, frequentissime tamen circa *Septem*trionem. Forma eis non est una. 2. *Quamvis* enim Graeci discrimina fecerint eorum

quibus in morem barbae flamma dependet, et eorum qui undique circa se velut comam spargunt, et eorum quibus fusus quidem est ignis, sed in verticem tendens: tamen omnes isti eiusdem notae sunt, Cometaeque recte dicuntur. Quorum quum post longum tempus appareant formae, inter se eos comparare difficile est. 3. Illo ipso tempore, quo apparent, inter spectantes de habitu illorum non convenit: sed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem esse aut rubicundiorem, et crines aut in interiora deductos, aut in latera divisos. Sed sive sint aliquae differentiae illorum, sive non sint, eadem fiant ratione necesse est Cometae. 4. Illud unum constare debet, praeter solitum adspici novam sideris faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum haec placet ratio: Quum ex stellis errantibus altera se alteri applicuit, confuso in unum duarum lumine, faciem longioris sideris reddi. Nec hoc tunc tantum evenit, quum stella stellam attigit, sed etiam quum appropinquavit. Intervallum enim, quod inter duas est, illustratur ab utraque, inflammaturque, et longum ignem efficit.

XII. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eodem tempore et has apparere, et Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri Cometen, sed proprium et sui iuris esse. Etiamnunc frequenter stella sub altioris stellae vestigium venit: et Saturnus aliquando supra Iovem est, et Mars Venerem aut Mercurium recta linea despicit: 2. nec tamen propter hunc cursum, quum alter alterum subit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquae stellae in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellae superveniens, momento esse desineret. Summa enim velocitas transeuntium

est. Ideo omnis siderum defectio brevis est: quia cito illas idem cursus, qui admoverat, abstrahit. 3. Videmus solem et lunam intra exiguum tempus, quum obscurari coeperint, liberari: quanto celerior debet fieri in stellis digressio, tanto minoribus? Atqui Cometae senis mensibus manent: quod non accideret, si duarum stellarum conventu gignerentur. Illae enim diu cohaerere non possunt, et necesse est, ut illas lex celeritatis suae semper agat. 4. Praeterea ista nobis vicina videntur, ceterum intervallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraque iuncta videatur, quum sint ingenti regione diductae? Stellarum, inquit, duarum lumen miscetur, et praebet unius speciem. Nempe sic, quemadmodum rubicunda fit nubes solis incursu, quemadmodum vespertina aut matutina flavescunt, quemadmodum arcus alterne nec nisi sole pingitur. 5. Haec omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum vicinia nascitur. Superiora pura et sincera sunt, et coloris sui semper. Praeterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed exstingueretur cito: sicut coronae, quae solem lunamve cingunt, intra brevissimum spatium exolescunt. 6. Nec arcus quidem diu perseverat. Si quid esset tale, quo medium inter duas stellas spatium confunderetur, aeque cito dilaberetur. Utique non in tantum maneret, quantum morari Cometae solent. Stellis intra Signiferum cursus est, hunc gyrum premunt: at Cometae ubique cernuntur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

XIII. Adversus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non *has tantum stellas* quinque discurrere, sed solas

observatas esse. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum positionem talem, ut tunc demum, quum ad extrema eorum venere, visantur. 2. Ergo intercurrunt quaedam stellae, ut ait, nobis novae, quae lumen suum cum stantibus misceant, et maiorem quam stellis mos est, porrigant ignem. Hoc ex his quae mentitur, levissimum est: tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa coeli ora solidissima est, in modum tecti durata, et alti crassique corporis, quod atomi congestae coacervataeque fecerunt. Huic proxima superficies est ignea, ita compacta, ut solvi vitiarique non possit. 3. Habet tamen spiramenta quaedam et quasi fenestras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque haec quae praeter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa ultra mundum iacente materia. Solvere ista quid aliud est, quam manum exercere, et in ventum iactare brachia?

XIV. Velim tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare credamus illi tantam esse crassitudinem coeli. Quid fuit, quod illo tam solida corpora adduceret, et ibi detineret? Deinde quod tantae crassitudinis est, necesse est et magni ponderis sit. Quomodo ergo in summo manent gravia? Quomodo illa moles non descendit, et se onere suo frangit? 2. Fieri enim non potest, ut tanta vis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, et levibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnunc nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, et cadere quidem, sed non apparere;

an cadat: quia praecipitatio eius aeterna est, nihil habens novissimum, in quod incurrat. 3. Hoc quidam de terra dixerunt, quum rationem nullam invenirent, propter quam pondus in aëre staret. Fertur, inquiunt, semper: sed non apparet, an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinque tantum stellas moveri, sed multas esse, et in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumento; licet respondere, Quid est, quare non aliquis aut omnes stellas moveri, aut nullam dicat? 4. Praeterea nihil te adiuvat ista stellarum passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, saepius in alias incident: rari autem Cometae, et ob hoc mirabiles sunt. Quid, quod testimonium dicet contra te omnis aetas, quae talium stellarum exortus et annotavit, et posteris tradidit?

XV. Post mortem Demetrii Syriae regis, cuius Demetrius et Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, et evanuit claritas. Novissime autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet, ut tantum corpus efficiant? 2. Mille in unum licet congreges, nunquam hunc habitum solis aequabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde sustulit se diffuditque, et usque in aequinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam coeli, cui lactea nomen est, in immensum extensus aequaret. Quot ergo convenisse debent erraticae, ut tam longum coeli tractum occuparent igne continuo?

XVI. Contra argumentum dictum est: contra testes dicendum est. Nec magna molitione detrahenda est auctoritas Ephoro: historicus est. Quidam *incredibilium relatu* commendationem parant, et

lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt. 2. Et hoc in commune de tota natione: quae approbari opus suum, et fieri populare non putet posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus vero non religiosissimae fidei, saepe decipitur, saepe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit eventus, quum Helicen et Burin ortu suo merserit, ait illum discessisse in duas stellas: quod praeter illum nemo tradidit. 3. Quis enim posset observare illud momentum, quo Cometes solutus, et in duas partes redactus est? Quomodo autem, si est qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas stellas divisus sit, quum aliqua ex quinque stellis esse debuerit?

XVII. Apollonius Myndius in diversa opinione est. Ait enim, Cometem non unum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extentus: sed et proprium sidus Cometes est, sicut solis aut lunae. Talis forma est, non in rotundum restricta, sed procerior, et in longum producta. 2. Ceterum non est illi palam cursus; altiora mundi secat: et tunc demum apparet, quum in imum cursus sui venit. Nec est quod putemus, eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus; nec hunc qui sub Nerone Caesare apparuit, et Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem divi Iulii, Veneris ludis Genetricis, circa undecimam horam diei emersit. 3. Multi variique sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore. *Aliis rubor est* sine ulla luce: aliis candor, et purum *liquidumque* lumen: aliis flamma, et haec non sin-

cera, nec tenuis, sed multum circa se volvens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt. Hi minuunt augentque lumen suum, quemadmodum alia sidera: quae clariora, quum descendere, sunt, maioraque ex loco propiore visuntur: minora, quum redeunt, et obscuriora, quia abducunt se longius.

XVIII. Adversus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometae enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exstingui. Deinde quod adversus priores, etiam adversus hunc dicitur: Si erraret Cometes, essetque sidus, intra signiferi terminos moveretur, intra quos omne sidus cursus suos colligit. 2. Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sidus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometen autem non aliter quam per nubem ulteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non esse sidus, sed levem ignem ac tumultuarium.

XIX. Zenon noster in illa sententia est: congruere iudicat stellas, et radios inter se committere: hac societate luminis exsistere imaginem stellae longioris. Ergo quidam nullos esse Cometas existimant, sed species illorum per repercussionem vicinorum siderum, aut per coniunctionem cohaerentium reddi. 2. Quidam aiunt esse quidem, sed habere cursus suos, et post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus siderum nomen imponas; quia dilabuntur, nec diu durant, et exigui temporis mora dissipantur.

XX. In hac sententia sunt plerique nostrorum; nec id putant veritati repugnare. Videmus enim,

in sublimi varia ignium concipi genera, et modo coelum ardere, modo

Longos a tergo flammarum albescere tractus,

modo faces cum igne vasto rapi. Iam ipsa fulmina, etsi velocitate mira, simul et perstringunt aciem, et remittunt, ignes sunt aëris triti, et impetu inter se maiore collisi. 2. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, et protinus pereunt. Alii vero ignes diu manent: nec ante discedunt, quam consumtum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa a Posidonio scripta miracula, columnae, clypeique flagrantes, aliaeque insigni novitate flammae: quae non adverterent animos, si ex consuetudine et lege decurrerent. 3. Ad haec stupent omnes, quae repentinum ignem ex alto efferunt, sive emicuit aliquid et fugit, sive compresso aëre et in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? non aliquando lacuna cedentis retro aetheris patuit, et vastum in concavo lumen? Exclamare posses: Quid est hoc?

— — medium video discedere coelum,
Palantesque polo stellas: — —

quae aliquando non exspectata nocte fulserunt, et per medium eruperunt diem. 4. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tempore apparent in aëre, quas esse, etiam latentes, constat. Multos Cometas non videmus, quod obscurantur radiis solis: quo deficiente, quendam Cometen apparuisse, quem sol vicinus obtexerat, Posidonius tradit. Saepe autem quum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, et ideo adspici non potest: comae autem radios solis effugiunt.

XXI. Placet ergo nostris, Cometas, sicut faces, *sicut tubas,* trabesque, et alia ostenta coeli, *denso aëre creari.* Ideo circa Septemtrionem frequentia-

sime apparent, quia illic plurimum est aëris pigri. Quare ergo non stat cometes, sed procedit? Dicam. Ignium modo alimentum suum sequitur; quamvis enim illi ad superiora nisus est, tamen deficiente materia retroiens ipse descendit. In aëre quoque non dexteram laevamque premit partem. 2. Nulla enim illi via est: sed qua illum vena pabuli sui duxit, illo repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, et non cito exstinguitur? Sex enim mensibus hic, quem nos Neronis principatu laetissimo vidimus, spectandum se praebuit, in diversum illi Claudiano circumactus. Ille enim a Septemtrione in verticem surgens, Orientem petiit semper obscurior: hic ab eadem parte coepit, sed in Occidentem tendens, ad meridiem flexit, et ibi se subduxit oculis. 3. Videlicet ille humidiora habuit, et aptiora ignibus, quae prosecutus est: huic rursus uberior fuit et plenior regio. Huc itaque descendunt, invitante materia, non itinere: quod apparet duobus, quos spectavimus, fuisse diversum: quum hic in dextrum motus sit, ille in sinistrum. Omnibus autem stellis in eandem partem cursus est, id est, contrarius mundo. Hic enim ab ortu volvitur in occasum; illae ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus est: ille quo eunt, et hic quo auferuntur.

XXII. Ego nostris non assentior. Non enim existimo cometen subitaneum ignem, sed inter aeterna opera naturae. Primum quaecunque aër creat, brevia sunt. Nascuntur enim in re fugaci et mutabili. Quomodo potest enim in aëre aliquid idem diu permanere, quum ipse aër nunquam idem maneat? fluit semper, et brevis illi quies est. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, statum vertitur. 2. *Nunc pluvius*, nunc serenus, nunc inter *utrumque varius:* nubesque illi familiarissimae, in

quas coit, et ex quibus solvitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquam immotae iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore vago sedeat, et ita pertinaciter haereat, quam quem natura, ne unquam excuteretur, aptavit. Deinde si alimento suo haereret, semper descenderet. 3. Eo enim crassior aër est, quo terris propior: nunquam cometes in imum usque demittitur, neque appropinquat solo. Etiamnunc ignis aut it quo illum natura sua ducit, id est, sursum: aut eo quo trahit materia, cui adhaesit, et quam depascitur.

XXIII. Nullis ignibus ordinariis et coelestibus iter flexum est. Sideris proprium est, ducere orbem. Atqui hoc an cometae alii fecerint, nescio: duo nostra aetate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt: sic fulmina in unum valent ictum: sic quae transversae dicuntur stellae et cadentes, praetervolant et secant aëra. 2. Nullis ignibus nisi in suo mora est: illis dico divinis, quos habet mundus aeternos, quia partes eius sunt, et opera. Hi autem aliquid agunt, et vadunt, et tenorem suum servant, paresque sunt. Nam alternis diebus maiores minoresve fierent, si ignis esset collectitius, et ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum esse, quod exarsit aëris vitio: 3. nunc amplius adiicio: morari ac stare nullo modo potest. Nam et fax et fulmen et stella transcurrens, et quisquis alius est ignis ex aëre expressus, in fuga est: nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem: et ideo non cito expellitur, sed emetitur spatium suum: nec exstinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitem ponit? Quis in angustum divina compellit? Nempe haec ipsa si-

dera, quae sola moveri credis, alios et alios circulos habent. Quare ergo non aliqua sint, quae in proprium iter et ab istis remotum secesserint? Quid est, quare in aliqua parte coelum pervium non sit? Quod si iudicas, non posse ullam stellam nisi signiferum attingere: cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc tamen parte aliqua sui incidat: quod fieri non est necessarium, sed potest.

XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera divisus sit, nec hanc unam deterat semitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo et pulcherrimo corpore, inter innumerabiles stellas, quae noctem decore vario distinguunt, quae aëra minime vacuum et inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, ceteras stare, fixum et immobilem populum? 2. Si quis hoc loco me interrogaverit: Quare ergo non quemadmodum quinque stellarum, ita harum observatus est cursus? huic ego respondebo: Multa sunt quae esse concedimus: qualia sint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio et impellimur, et revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen sit animus ille rector dominusque nostri, non magis tibi quisquam expediet, quam ubi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum quendam, alius vim divinam et Dei partem, alius tenuissimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non potest liquere de ceteris rebus, ut adhuc ipse se quaerat.

XXV. Quid ergo miramur, cometas, tam rarum mundi spectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum finesque notescere, quorum ex ingentibus intervallis recursus est? Nondum sunt anni mille *quingenti*, ex quo Graecia

— — *stellis numeros et nomina fecit.*

2. Multaeque hodie sunt gentes, quae tantum facie noverint coelum, quae nondum sciant, cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista quae nunc latent, in lucem dies extrahat, et longioris aevi diligentia. Ad inquisitionem tantorum aetas una non sufficit, ut tota coelo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter studia ac vitia non aequa portione dividimus? Itaque per successiones ista longas explicabuntur. 3. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harum quinque stellarum, quae se ingerunt nobis, quae alio atque alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogunt, qui matutini vespertinique ortus sint, quae stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo coepimus scire. Utrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset, (nam hoc illi nomen imposuere cedenti,) ante paucos annos didicimus. 4. Inventi sunt qui nobis dicerent: Erratis, qui ullam stellam aut supprimere cursum iudicatis, aut vertere. Non licet stare coelestibus, nec averti: prodeunt omnia: ut semel missa sunt, vadunt. Idem erit illis cursus, qui sui finis. Opus hoc aeternum irrevocabiles habet motus: qui si quando constiterint, alia ex adverso incident, quae nunc tenor et aequalitas servat.

XXVI. Quid est ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occursus speciem illis tarditatis imponit, et natura viarum circulorumque sic positorum, ut certo tempore intuentes fallant. Sic naves, quamvis plenis velis eant, videntur tamen stare. Erit qui demonstret aliquando, in quibus cometae partibus errent, cur tam seducti a ceteris eant, quanti qualesque sint. Contenti simus inventis: aliquid veritati et posteri conferant. Per stellas, inquit, ulteriora non cernimus, per cometas aciem transmittimus. 2. Pri-

mum si fit istud, non in ea parte fit, qua sidus ipsum est spissi ac solidi ignis, sed qua rarus splendor excurrit, et in crines dispergitur. Per intervalla ignium, non per ipsos vides. Stellae, inquit, omnes rotundae sunt, cometae porrecti: ex quo apparet, stellas non esse. Quis enim tibi concedet, cometas longos esse? quorum natura quidem, ut ceterorum siderum, globus est, ceterum fulgor extenditur. Quemadmodum sol radios suos longe lateque dimittit, ceterum ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumine: sic cometarum corpus ipsum corrotundatur, splendor autem longior quam ceterorum siderum apparet.

XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimum soli lumen accipiat, quum accipiat a sole? quare modo rubeat, modo palleat? quare lividus illi et ater color sit, quum a conspectu solis excluditur? Dic mihi, quare omnes stellae inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, diversissimam soli? Quomodo nihil prohibet, ista sidera esse, quamvis similia non sint: ita nihil prohibet, cometas aeternos esse et sortis eiusdem, cuius cetera, etiamsi faciem illis non habent similem. 2. Quid porro? mundus ipse, si consideres illum, nonne ex diversis compositus est? Quid est quare in Leone semper sol ardeat, et terras aestibus torreat: in Aquario adstringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen et illud sidus eiusdem conditionis est, quum effectu et natura dissimile sit. Intra brevissimum tempus Aries extollitur, Libra tardissime iungitur: et tamen hoc sidus et illud eiusdem naturae est: quum illud exiguo tempore adscendat, hoc diu proferatur. 3. Non vides, quam contraria inter se elementa sint? Gravia et levia sunt, frigida et calida, *humida et sicca.* Tota huius mundi concordia ex *discordibus constat.* Negas cometen stellam esse,

quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit ceteris similis. Vides enim, quam simillima sit illa, quae tricesimo anno revertitur ad locum suum, huic quae intra annum revisit sedem suam! Non ad unam natura formam opus suum praestat, sed ipsa varietate se iactat. 4. Alia maiora, alia velociora aliis fecit; alia validiora, alia temperatiora: quaedam autem eduxit a turba, ut singula et conspicua procederent: quaedam in gregem misit. Ignorat naturae potentiam, qui illi non putat aliquando licere nisi quod saepius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles ceteris motus. Voluit et his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, quam ut fortuitam putes, sive amplitudinem eorum consideres, sive fulgorem, qui maior est ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet insigne quiddam et singulare, non in angustum coniecta et arctata, sed dimissa liberius, et multarum stellarum amplexa regionem.

XXVIII. Aristoteles ait, cometas significare tempestatem, et ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas sidus esse, quod futura denuntiat? Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futurae pluviae

Scintillare oleum, et putres concrescere fungos:

ut quomodo indicium est saevituri maris, si marinae

In sicco ludunt fulicae; notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem:

2. sed sic, quomodo aequinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quae Chaldaei canunt, quid stella nascentibus triste laetumve constituat. Hoc ut scias ita esse, non statim cometes ortus ventos et pluvias minatur, ut Aristoteles ait, sed annum totum suspectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quae in proximum daret, signa

traxisse, sed habere reposita et compressa legibus mundi. Fecit is cometes, qui Paterculo et Vopisco consulibus apparuit, quae ab Aristotele Theophrastoque sunt praedicta. Fuerunt enim maximae et continuae tempestates ubique. 3. At in Achaia Macedoniaque, urbes terrarum motibus prorutae sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est, graviores esse, multumque in se habere terreni: ipsi praeterea cursus; fere enim compelluntur in cardines.

XXIX. Utrumque falsum est. De priore dicam prius. Quid? quae tardius feruntur, gravia sunt? Quid ergo? stella Saturni, quae ex omnibus iter suum lentissime efficit, gravis est? 2. Atqui levitatis argumentum habet, quod super ceteras est. Sed maiore, inquis, ambitu circuit, nec tardius it quam ceterae, sed longius. Succurrat tibi, idem me de cometis posse dicere, etiamsi segnior illis cursus sit. 2. Sed mendacium est, ire eos tardius. Nam intra sextum mensem dimidiam coeli partem transcurrit hic proximus; prior intra pauciores menses recepit se. Sed quia graves sunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus a Septemtrione motus sui initium fecit, et per Occidentem in Meridiana pervenit, erigensque suum cursum oblituit. 3. Alter ille Claudianus a Septemtrione primum visus, non desiit in rectum assidue celsior ferri, donec excessit. Haec sunt quae aut alios movere od cometas pertinentia, aut me. Quae an vera sint, discutiant, quibus est scientia veri. Nobis rimari illa et coniectura ire in occulto tantum licet, nec cum fiducia inveniendi, nec sine spe.

XXX. Egregie Aristoteles ait, nunquam nos verecundiores esse debere, quam quum de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in

omne argumentum modestiae fingimur: quanto magis facere debemus, quum de sideribus, de ste de deorum natura disputamus, ne quid temere, quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, scientes mentiamur? 2. Nec miremur tam tarde e quae tam alte iacent. Panaetio, et his qui vi volunt, cometen non esse ordinarium sidus, sed sam sideris faciem, diligenter tractatum est, an que omnis pars anni edendis cometis satis apta an omnis coeli regio idonea, in qua creentur: quacunque ire, ibi etiam concipi possint: et cet quae universa tolluntur, quum dico illos fortu non esse ignes, sed intextos mundo, quos non quenter educit, sed in occulto movet. 3. Quam n ta praeter hos per secretum eunt, nunquam hum oculis orientia? Neque enim omnia Deus homin cit. Quota pars operis tanti nobis committi Ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc davit, deditque circa se, maiorque est pars op sui, ac melior, effugit oculos, cogitatione vi dus est.

XXXI. Multa praeterea cognata numini sum et vicinam sortita potentiam, obscura sunt. fortasse, quod magis mireris, oculos nostros et plent et effugiunt: sive illis tanta subtilitas quantam consequi acies humana non possit: siv sanctiore secessu maiestas tanta delituit, et regi suum, id est, se, regit, nec ulli aditum dat, nisi mo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire non po mus: et miramur, si quos igniculos parum novin quum maxima pars mundi Deus lateat? 2. Q multa animalia hoc primum cognovimus seculo! quidem multa venientis aevi populus ignota n sciet. Multa seculis tunc futuris, quum memoria stri exoleverit, reservantur. Pusilla res mundus nisi in illo quod quaerat omnis mundus habeat.

semel quaedam sacra traduntur! Eleusin servat, quod ostendat revisentibus. Rerum natura sacra sua non simul tradit. Initiatos nos credimus: in vestibulo eius haeremus. 3. Illa arcana non promiscue nec omnibus patent: reducta et in interiore sacrario clausa sunt: ex quibus aliud haec aetas, aliud quae post nos subibit, adspiciet. Quando ergo ista in notitiam nostram perducentur? Tarde magna proveniunt, utique si labor cessat? In quod unum toto agimur animo, nondum perfecimus, ut pessimi essemus. 4. Adhuc in processu vitia sunt. Invenit luxuria aliquid novi, in quod insaniat. Invenit impudicitia novam contumeliam sibi. Invenit deliciarum dissolutio et tabes aliquid tenerius molliusque, quo pereat. Nondum satis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid est boni moris, exstinguimus laevitate et politura corporum. Muliebres munditias antecessimus; colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri sumimus. 5. Tenero et molli ingressu suspendimus gradum: non ambulamus, sed incedimus. Exornamus annulis digitos: in omni articulo gemma disponitur. Quotidie comminiscimur, per quae virilitati fiat iniuria, aut traducatur, quia non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscoenam partem ludi fugit, et locatus ad mortem, infamiae armatur. Egenus etiam, in quo morbum suum exerceat, legit.

XXXII. Miraris, si nondum sapientia omne opus suum implevit? Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, et huic omnes operam damus: huic oculi nostri, huic manus serviunt. Ad sapientiam quis accedit? quis dignam iudicat nisi quam in transitu noverit? Quis philosophiam, aut ullum liberale respicit studium, nisi quum ludi intercalantur, quum aliquis pluvius intervenit dies, quem perdere licet? 2. Itaque tot familiae philosophorum sine successore

deficiunt. Academici et veteres et minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est qui tradat praecepta Pyrrhonis? Pythagorica illa invidiosa turbae schola praeceptorem non invenit. Sextiorum nova et Romani roboris secta, inter initia sua, quum magno impetu coepisset, exstincta est. 3. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomini nomen intercidat? Stat per successores Pyladis et Bathylli domus: harum artium multi discipuli sunt, multique doctores. Privatim urbe tota sonat pulpitum. In hoc viri, in hoc feminae tripudiant. Mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis. Deinde sub persona quum diu trita frons est, transitur ad ganeam. Philosophiae nulla cura est. 4. Itaque adeo nihil invenitur ex his quae parum investigata antiqui reliquerunt, ut multa quae inventa erant, obliterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuventus sobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiscerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas posita est, quam nunc in summa terra et levi manu quaerimus.

EXCERPTA QUAEDAM
E LIBRIS
SENECAE.

Honesta, inquit Epicurus, res est, paupertas laeta. Illa vero iam paupertas non est, si laeta est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut foeneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit divitiarum modus, quaeris? Primo, habere quod necesse est: secundo, quod satis est. Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuvat habentem, nisi ad cuius amissionem praeparatus est animus. Magnae divitiae sunt, lege naturae composita paupertas. Lex autem naturae, scis quos terminos nobis statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Uti famem sitimque depellas, non est necesse maria tentare, nec castra sequi. Parabile est quod natura desiderat, et cito apponitur. Ad supervacua sudatur: illa sunt quae togam terunt, quae nos senescere cogunt, quae in aliena litora impingunt. Ad manum est, quod satis est. Si cui sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non est beatus, qui se id non putat esse. Nihil haheamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quam minimum in

corpore tuo sit spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem venit propter ipsum, vel admodum pauci. Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Is maxime divitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam dives. Exiguum natura desiderat, immensum opinio. Si congeratur in te quidquid multi lucupletes possederunt, si ultra privatum pecuniae modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura vestiat, eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare divitias; accedant statuae et picturae, et quidquid ars alla luxuriae auro et argento elaboravit; maiora cupere ab his disces. Desideria naturalia, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. Nullus enim terminus falso est. Veritati aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te ergo a vanis: et cum voles scire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, considera num alicubi consistat. Si longe progresso semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Paupertas expedita, secura est. Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliquo conclamatum est, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. At cum navigandum est, non strepitu portus, non unius comitatu inquieta sunt litora. Non circumstat illum turba hominum, ad quos pascendos transmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, et bene institutos, et nihil aliud desiderantes quam impleri. Parvo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Sanus dives est, qui licet habeat divitias, eas tamen ut fugientes habet. Quid ergo est, quare recuses eam *contubernalem*, cuius mores sanus dives imitatur? *Si vis vacare* animo, aut pauper sis oportet, aut pau

peri similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria est. Perpessi sunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, et dictu foedam tulerunt famem. Et haec omnia perpessi sunt pro regno, quo magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum a furoribus liberet? Multis, divitias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, sed in animo ipso est. Illud quod paupertatem gravem nobis fecerat, et divitias graves faciet. Quemadmodum nihil refert, utrum aegrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transferet: sic nihil refert, utrum aeger animus in divitiis an in paupertate sit; malum suum illum sequitur. Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, si sciemus quam non sit grave pauperes esse. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hospes contemnere opes, et te quoque dignum
Finge Deo. —

Nemo alius dignus Deo est, nisi qui opes contemsit. Quare possessiones tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. Quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis bene victurum speraveris, et si illas tanquam exituras adspexeris. Discedat quisquis non te, sed aliud in te sequebatur. Ob hoc unum est amanda paupertas, quod a quibus ameris, ostendit. Multum est, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus ille est, qui in divitiis pauper est. Nemo nascitur dives. Quisquis exit in *lucem, iussus est* pane et lacte esse contentus. Ab *his initiis regna nos* non capiunt. Panem et aquam

natura desiderat. Nemo ad haec pauper est. Intra quae si quis desiderium suum clusit, cum ipso Iove de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas est; ipsa se exagitat, movet cerebrum, non in uno genere. Alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis scire, quam nihil mali sit in paupertate, compara inter se vultum pauperis et divitis. Saepius pauper et fidelius ridet: nulla solicitudine concutitur, in alto est. Cura velut nubes levis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est! huic gravis et suprema superbia, licet non palam, tristitia est; eo quidem gravior, quod interdum non licet palam esse miseros, sed inter aerumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Abstrahunt a recto divitiae, honores, potentiae, et cetera: quae opinione hominum cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, praeter hoc quod mirari illa consuevimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur: sed quia concupiscuntur. Hanc praecedentem causam habent divitiae. Mutant animos, superbiam et arrogantiam pariunt, invidiam trahunt; eo usque mentem alienant, ut fama pecuniae nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura sunt, non corrumpunt animos, non solicitant: extollunt quidem animos et delectant, sed sine tumore. Quae bona sunt, fiduciam faciunt; divitiae audaciam. Quae bona sunt, magnitudinem animi dant, divitiae insolentiam.

EXCERPTA ALIA.

Licet cunctorum poëtarum carmina gremium *tuum semper* illustrent; aliquando deliberans, hoc *tibi opusculum* pro accidentibus casibus dirigere ca-

ravi, quod non praecedentes, sed posteri narrabunt. Unde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, a morte. Ab ultimo, inquis? Immo a maximo. Ad hoc praecipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem post se locum: mors omnia abscindit. Alia nos torquent: mors omnia devorat. Omnium quae horremus, ad hanc exitus spectat, aliorum quae per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quidquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium. Sic ergo te forma, ut si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Ista hominis natura est, non poena. Morieris. Hac conditione intravi, ut exirem. Morieris. Gentium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio est vita. Multum cum deambulaveris, domum redeundum est. Morieris. Putabam te aliquid novi dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In haec verba iuravi. Morieris. Stultum est timere, quod vitare non possis. Istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officii finis. Quis sanus exauctorari moleste tulit? Quo transit orbis, ego transibo. Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod coepit, et desinit. Morieris. Nihil grave est, quod semel est. Aes alienum meum novi. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. Morieris. Dii melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest, utrum caesim moriar, *an punctim?* Sed saepe ferieris, et multi in *te gladii concurrent.* Quid refert, quam multa sint

vulnera? Non potest amplius quam unum esse mortiferum.

Peregre morieris. Undecunque ad inferos una via est. Peregre morieris. Ego quod debeo, solvere paratus sum. Videat foenerator, ubi me appellet. Peregre morieris. Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris. Non est gravior foris quam domi somnus. Peregre morieris. Hoc est, in patriam sine viatico pervenire.

Sed iuvenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Iuvenis morieris. Hoc unum est, quod aeque ad iuvenem quam ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes et impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuvat vivere. Iuvenis morieris. Quicunque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert quae sit hominis aetas, sed quae sit meta. Iuvenis morieris. Fortasse alicui malo subducit me fortuna: si nulli alii, vel senectuti. Iuvenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim. Si plus vivere non possum, haec est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quam illud Maronis?

— — *Facilis iactura sepulcri.*

Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est. Insepultus iacebis.

— — *Coelo tegitur, qui non habet urnam.*

Quid interest, ignis me an fera consumat, an tellus omnium sepultura? Istud non sentienti supervacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis. At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu eviscerátus et constrictus, ac traditus lapidi, qui te paulatim edat et exsiccet. Nulla est sepultura: non sepelimur, sed proiicimur. Non sepelieris.

Quid inter tutissima trepidas? Ultra poenarum omnium terminum iste locus est. Vitae multa debemus, morti nihil. Non defunctorum causa, sed vivorum, inventa est sepultura, ut corpora et visu et odore foeda amoverentur. Alios terra obruit, alios flamma consumsit, alios lapis ossa redditurus inclusit. Non defunctis, sed nostris oculis parcimus.

Aegroto. Venit tempus, quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in proelio, vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Aegroto. Non potest istud toto seculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me: semper una esse non possumus. Cum morbo mihi res est: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moverer, si de me Marcus Cato, si Laelius Sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis displicere, laudari est. Non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est, damnat. Male de te loquuntur. Moverer, si iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciunt loqui: faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exsulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium una est: extra hanc nemo proficisci potest. Exsulabis. Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exsilium est, altera patria est. Non eris in patria. Patria est, ubicunque bene est. Illud autem, per quod bene est, in homine, non in loco est. In ipsius potestate est, quae sit illi fortuna. Si enim sapiens est, peregrinatur; *si stultus*, exsulat. Exsulabis. Hoc dicis: *alterius loci civitate* donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus: levis est patientia. Si gravis est, feramus: non levis est gloria. Dolor clamorem exprimat, dum secreta non exprimat. Non potest homo par dolori esse. Nec rationi dolor. Dura res est dolor. Immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite. Illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille sequitur fugientes?

Paupertas mihi gravis est. Immo tu paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, non re, laborare. Pauper es, quia videris. Pauper sum. Nihil deest avibus: pecora in diem vivunt. Feris ad alimenta solitudo sua sufficit.

Non sum potens. Gaude; impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude; facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca est. Quis aerario, quis plenis loculis invidet? Et iste quem dominum pecuniae existimas, loculus est. Multum habet. Utrum avarus, an prodigus est? Si avarus, non habet; si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, saepe dolet, saepe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscae sequuntur, cadavera lupi, frumenta formicae. Praedam sequitur ista turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidi. Sed habuisti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, si cum illa avaritiam perdidisti! Sed si manet illa apud te, es tamen utcunque felicior, quod tanto malo materia subducta est. Perdidi pecuniam. Et illa quidem quam multos? Eris *nunc in* via expeditior, domi tutior. Non habebis, *sed non timebis* heredem. Exoneravit te fortuna, *si intelligis, et* tutiore loco posuit. Damnum putas?

remedium est. Defles, gemis, miserum te clamitas, quod opibus excussus es? Tuo vitio ista tibi iactura tam tristis est. Non tam moleste ferres, si tanquam perditurus habuisses. Perdidi pecuniam. Nempe quam, ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet et nox suas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus via incisa est? quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiae esse caecitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem, et mala omnia. Certe irritamenta sunt vitiorum ducesque scelerum.

Amisi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid istud aut novum, aut mirum est? Quam rara est sine isto casu domus? Quid si infelicem voces arborem, quod stante ipsa cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur et ex regia. Non est idem ordo fati, qui et aetatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid tamen est quod indigneris? Quid contra exspectationem tuam evenit? Periere perituri. Sed ego illos superstites optabam. Verum hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandaverat. Recepit illos, non abstulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, sed quod evaseris. Nudus exii. Sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti una cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidiis via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod evaseris. Inimicos graves habeo. Quomodo adversus feras *munimenta* conquiris, quomodo adversus serpentes:

sic adversus inimicos auxilia circumspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut, quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuisse certum est? Amicum perdidi. Alium quaere: et ibi eum quaeras, ubi invenire possis. Quaere inter liberales artes, inter honesta et recta officia: quaere in laboribus. Ad mensam ista res non quaeritur. Quaere aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, si unum: erubesce, si unicum. Quid tu in tanta tempestate ad unam anchoram stabas?

Uxorem bonam amisi. Utrum inveneras bonam, an feceras? Si inveneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quod habuisti. Si feceras, bene spera. Res periit. Salvus est artifex. Amisi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multae diu custoditam perdidere? Decus? Quam multae inter probatas matronalis ordinis, esse coeperunt postea inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ex diligentissimis solutissimas? Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico est. Si bonam uxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quam feminarum voluntas; nihil tam vagum. Novimus veterum matrimoniorum repudia; et, foediores divortio, male cohaerentium rixas. Quam multae quos in adolescentia amaverunt, in communi reliquere senectute? quoties anile divortium risimus? quam multarum notus amor odio notiore mutatus est? Sed haec et fuit bona, et fuisset, si vixisset. Mors effecit, ut affirmare id sine periculo possis. Bonam uxorem amisi. Invenies, si nihil quaeris nisi bonam. Tu modo ne imagines proavosque respexeris, nec

patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest a contemtu viri, quae se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cuius auriculis utrimque bina patrimonia dependeant: non quam margaritae suffocent, cui minus sit in dote quam in veste: quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte aeque ut maritus inspexerit: cuius sarcinis domus sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Uxorem bonam amisi. Non erubescis flere, et intolerabilem vocare iacturam? Hoc unum deest: utrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaveris, cogita et virum. Amisi uxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Uxor adventitium bonum est: non est inter illa, quae semel unicuique contingunt. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam uxorem lugentibus successit melior.

Mors, exsilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa vivendi. Neminem illaesum fata transmittunt. Felix est, non qui aliis videtur, sed qui sibi.

FRAGMENTA
E LIBRIS
SENECAE
QUI INTERCIDERUNT.

Quintil. cap. III, lib. VIII.

Nostri autem in iungendo, aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini iuvenis admodum inter Pomponium et Senecam etiam praefationibus esse tractatum, an *gradus eliminat*, apud Attium in tragoedia, dici oportuisset.

Cap. V. eiusdem libri.

Facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecae in eo scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, quum se periclitatum videri vellet: Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II, lib. IX.

Novi vero, et praecipue declamatores, audacius, nec mehercules sine motu quodam imaginantur, ut Seneca in controversia, cuius summa est, quod pater filium et novercam, inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit. Duc, sequor: accipe hanc senilem manum, et quocunque vis imprime. Et paulo post: Adspice, inquit, quod diu non credidisti. *Ego vero non* video, nox oboritur, et crassa caligo. *Habet haec figura* manifestius aliquid. Non enim *narrari res*, sed agi videtur.

Ibidem.

Nam in totum iurare, nisi ubi necesse est, gravi viro parum convenit. Et est a Seneca dictum eleganter, Non patronorum hoc esse, sed testium.

Plinius Nat. Hist. lib. VI, c. XVII.

Seneca etiam apud nos tentata Indiae commentatione, LX amnes eius prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor sit montes enumerare.

Cap. LIII, lib. IX.

Aevi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniae, haud procul Neapoli. In ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere etiam tunc viventibus.

Suetonius Tiberio, cap. LXXIII.

Seneca eum (Tiberium) scribit, intellecta defectione, exemtum annulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, etc.

A. Gellius, cap. II, lib. XII. Noct. Atticarum.

Seneca in lib. XXII. Epistolarum moralium quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennium de Cethego, antiquo viro, fecisse hos dicit:

— — *Dictus ollis popularibus olim,*
Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant,
Flos delibatus populi et suada medulla.

Ac deinde scribit de iisdem versibus verba haec: Admiror eloquentissimos viros, et deditos Ennio, pro optimis ridicula laudasse. Cicero certe inter bonos eius versus et hos refert. Atque id etiam de Cicerone dicit. Non miror, inquit, fuisse qui hos versus scriberet, quum fuerit qui laudaret: nisi forte Cicero summus orator agebat causam suam, et volebat hos *versus videri bonos.* Paulo post: Apud ipsum quo*que, inquit Seneca,* Ciceronem invenies etiam in

prosa oratione quaedam, ex quibus intelligas, illum non perdidisse operam, quod Ennium legit. Ponit deinde quae apud Ciceronem reprehendat, quasi Enniana, quod ita scripserit in libris de Republica: Ut, Menelao Laconi fuit suaviloquens iucunditas. Et, quod alio in loco dixerit, Breviloquentiam in dicendo colat. Deinde: Non fuit, inquit Seneca, Ciceronis hoc vitium, sed temporis. Necesse erat haec dici, quum illa legerentur. Deinde adscribit, Ciceronem haec ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lascivae orationis et nitidae. De Virgilio quoque eodem in loco verba haec ponit: Virgilius quoque noster non ex alia causa duros quosdam versus, et enormes, et aliquid supra mensuram trahentes interposuit, quam ut Ennianus populus agnosceret in novo carmine antiquitatis aliquid. Addit non multo post ex Seneca: Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennii, ut licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter unguentatos placere. Et quum reprehendisset versus quos supra de Cethego posuimus, Qui huiusmodi, inquit, versus amant, liceat sibi eosdem admirari et Soterici lectos. Audias tamen commemorari ac referri pauca quaedam, quae ipse idem Seneca bene dixerit: quale est illud quod in hominem avarum et avidum et pecuniae sitientem dixit: Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.

Tertullianus de anima, cap. XLII.

Multo coactius Seneca: post mortem, ait, omnia finiuntur, etiam ipsa.

Lactantius divin. inst. lib. I, cap. IV.

Annaeus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam saepe summum Deum merita laude prosequitur? Nam quum de immatura morte dissereret, Non intelligis, inquit, auctoritatem

ac maiestatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, coelique et deorum omnium Deus: a quo ista numina, quae singula adoramus et colimus, suspensa sunt. Item in Exhortationibus: Hic, quum prima fundamenta molis pulcherrimae iaceret, et hoc ordiretur, quo neque maius quidquam novit natura, nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamvis ipse per totum se corpus intenderat, tamen ministros regni sui deos genuit. Et quam multa alia de Deo nostris similia locutus est? quae nunc differo, quod illis locis opportuniora sunt.

Cap. VII.

Et est illud verum, quod dixisse in Exhortationibus Senecam supra retuli, Genuisse regni sui ministros Deum.

Eodem cap. VII.

Quod Seneca, vir acutus, in Exhortationibus suis vidit. Nos, inquit, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem respicimus, cui, quod est optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius instruxit: Deus ipse se fecit.

Eiusdem lib. cap. XVI.

Non illepide Seneca, in libris Moralis philosophiae: Quid ergo est, inquit, quare apud poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? Utrum sexagenarius factus est, et illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exspectes, alteri quod feceris? et timet, ne quis sibi faciat, quod ipse Saturno?

Lib. II. cap. II.

Recte igitur Seneca in libris Moralibus: Simulacra, inquit, deorum venerantur: illis supplicant genu posito: illa adorant: illis per totum assident diem, aut adstant: illis stipem iaciunt, victimas caedunt:

et quum haec tantopere suspiciant, fabros qui illa fecere, contemnunt.

Eiusdem lib. cap. IV.

Merito igitur etiam senum stultitiam Seneca deridet. Non, inquit, bis pueri sumus (ut vulgo dicitur,) sed semper. Verum hoc interest, quod maiora nos ludimus.

Cap. IX.

Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutissimus, qui vidit nil aliud esse Naturam, quam Deum. Ergo, inquit, Deum non laudabimus, cui naturalis est virtus? Nec enim illam didicit ex ullo. Immo laudabimus. Quamvis enim naturalis illi sit, sibi illam dedit, quoniam Deus ipse Natura est.

Lib. III, cap. XV.

Eodem ductus errore Seneca, (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?) Philosophia, inquit, nihil aliud est, quam recta vivendi ratio: vel, honeste vivendi scientia: vel, ars recte vitae agendae. Non errabimus, si dixerimus, philosophiam esse legem bene honesteque vivendi. Et qui dixerit illam regulam vitae, suum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

Idem Seneca in Exhortationibus: Plerique, inquit, philosophorum tales sunt, ut sint diserti in convicium suum. Quos si audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, professionis indicium putes: adeo redundant in ipsos maledicta in publicam missa. Quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

Faciet sapiens, inquit idem Seneca, etiam quae *non probabit*, ut etiam ad maiora transitum inveniat: *nec relinquet* bonos mores, sed tempori aptabit: et

quibus alii utuntur in gloriam, aut voluptatem, utetur agendae rei causa. Et paulo post: Omnia quae luxuriosi faciunt, quaeque imperiti, faciet et sapiens, sed non eodem modo, eodemque proposito.

Cap. XVI. eiusdem libri.

Et Seneca: Nondum sunt, inquit, mille anni, ex quo initia sapientiae nota sunt. Multis ergo seculis humanum genus sine ratione vixit.

Cap. XXIII.

Fuisse Seneca inter Stoicos ait, qui deliberaret, utrumne Soli quoque suos populos daret: inepte scilicet, qui dubitaverit.

Cap. XXV.

Platonem quidem redemisse Aniceris quidam traditur sestertiis VIII. Itaque insectatus est conviciis redemtorem Seneca, quod parvo Platonem aestimaverit.

Lib. V, cap. IX.

Qui volent scire omnia, Senecae libros in manus sumant, qui morum vitiorumque publicorum et descriptor verissimus, et accusator acerrimus fuit.

Eiusdem lib. cap. XIV.

Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur magnus animus: et iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioso habent. Quod est utique summae perversitatis.

Lib. VI, cap. XVII.

Item Senecae, in libris Moralis Philosophiae dicentis: Hic est ille homo honestus, non apice, purpurave, non lictorum insignis ministerio, sed nulla re minor: qui quum mortem in vicino videt, non sic perturbatur, tanquam rem novam viderit: qui, sive toto corpore tormenta patienda sunt, sive flammae *ore recipienda est*, sive extendendae per patibulum

manus, non quaerit quid patiatur, sed quam bene. Qui autem Deum colit, haec patitur, nec timet.

Cap. XXIV, lib. VI.

Nec lucrari se quisquam putet, si delicti conscium non habebit. Scit enim ille omnia, in cuius conspectu vivimus, nec si universos homines celare possumus: cui nihil absconditum, nihil potest esse secretum. Exhortationes suas Seneca mirabili sententia terminavit: Magnum, inquit, nescio quid, maiusque quam cogitari potest, numen est. Cui vivendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodest inclusam esse conscientiam: patemus Deo. Quid verius dici potest ab eo qui Deum nosset, quam dictum est ab homine verae religionis ignaro?

Ibidem.

Idem in eiusdem operis primo: Quid agis? inquit. Quid machinaris? quid abscondis? Custos te tuus sequitur. Alium tibi peregrinatio subduxit, alium mors, alium valetudo: haeret hic, quo carere nunquam potes. Quid locum abditum legis, et arbitros removes? Putas tibi contigisse, ut oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodest non habere conscium, habenti conscientiam?

Eiusdem cap. XXV.

Quanto melius et verius Seneca? Vultisne vos, inquit, Deum cogitare? magnum et placidum, et maiestate leni verendum: amicum, et semper in proximo: non immolationibus et sanguine multo colendum: quae enim ex trucidatione immerentium voluptas est? sed mente pura, bono honestoque proposito. Non templa illi, congestis in altitudinem saxis, struenda sunt: in suo cuique consecrandus est pectore.

Lib. VII, cap. XV.

Non inscite Seneca Romanae urbis tempora dis-

tribuit in aetates. Primam enim dixit infantiam sub rege Romulo fuisse, a quo et genita, et quasi educata sit Roma: deinde pueritiam sub ceteris regibus, a quibus et aucta sit, et disciplinis pluribus institutisque formata: at vero Tarquinio regnante, quum iam quasi adulta esse coepisset, servitium non tulisse, et reiecto superbae dominationis iugo, maluisse legibus obtemperare, quam regibus: quumque esset adolescentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus coepisse iuvenescere. Sublata enim Carthagine, quae tam diu aemula imperii fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cunctis et nationibus imperio subiugatis, quum iam bellorum materia deficeret, viribus suis male uteretur, quibus se ipsa confecit. Haec fuit prima eius senectus, quum bellis lacerata civilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto duce et auctore defenderat, ita consenuit, tanquam sustentare se ipsa non valeret, nisi adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus adversus Iovinianum libro primo.

Claudia virgo Vestalis, quum in suspicionem venisset stupri, et simulacrum matris Idaeae in vado Tiberis haereret, ad comprobandam pudicitiam suam fertur cingulo duxisse navem, quam multa millia hominum trahere nequiverant. Melius tamen, inquit Lucani poetae patruus, cum illa esset actum, si hoc quod evenit, ornamentum potius exploratae fuisset pudicitiae, quam dubiae patrocinium.

Eodem libro.

Scripserunt Aristoteles, et Plutarchus, et noster Seneca, de matrimonio libros, ex quibus et superiora nonnulla sunt, et ista quae subiicimus. Amor formae

oblivio est, et insaniae proximus, foedum minimeque conveniens animo sospiti vitium. Turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit, a magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperiosos, serviliter blandos, omnibus inutiles, ipsi novissime amori, facit. Nam quum fruendi cupiditate insatiabili flagrat, plura tempora suspicionibus, lacrimis, conquestionibus perdit, odium sui facit, et ipse novissime sibi odio est.

Paulo infra.

Refert praeterea Seneca, cognovisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, fascia uxoris pectus colligabat, et ne puncto quidem horae praesentia eius carere poterat; potionemque nullam, nisi alterius tactam labris, vir et uxor hauriebant: alia deinceps non minus inepta facientes, in quae improvida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

Nam quid, ait Seneca, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quae contra coelibes sunt, pars magna conducitur. Quomodo potest regere mores, et praecipere castitatem, et mariti auctoritatem tueri, cui nupsit?

B. Augustinus, de civitate Dei, lib. VI, cap. X.

Libertas sane quae huic defuit, ne istam urbanam theologiam, theatricae simillimam, aperte sicut illam reprehendere auderet, Annaeo Senecae, quem nonnullis indiciis invenimus Apostolorum nostrorum claruisse temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim scribenti, viventi defuit. Nam in eo libro quem contra superstitiones condidit, multo copiosius ac vehementius *reprehendit* ipse civilem istam et urbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabulosam. *Quum enim* de simulacris ageret: Sacros, inquis, im-

mortales, inviolabilesque deos in materia vilissima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, et piscium, quidam vero mixtos ex diversis corporibus induunt. Numina vocant, quae si spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur. Deinde aliquanto post, quum theologiam naturalem praedicans, quorundam philosophorum sententias digessisset, opposuit sibi quaestionem, et ait: Hoc loco dicet aliquis: Credam ego coelum et terram deos esse, et supra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum sine corpore, alter sine animo? Et ad hoc respondens, Quid tandem? inquit: Veriora tibi videntur T. Tatii, aut Romuli, aut Tulli Hostilii somnia? Cluacinam T. Tatius didicavit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hostilius Pavorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territae motus est, alter corporis, ne morbus quidem, sed color. Haec numina potius credes, et coelo recipies? De ipsis vero ritibus crudeliter turpibus quam libere scripsit? Ille, inquit, viriles sibi partes amputat, ille lacertos secat. Ubi iratos deos timent, qui sic propitios habere merentur? Dii autem nullo ipsi debent coli genere, si et hoc volunt. Tantus est perturbatae mentis et sedibus suis pulsae furor, ut sic dii placentur, quemadmodum ne homines quidem saeviunt. Teterrimi, et in fabulas traditae crudelitatis tyranni, laceraverunt aliquorum membra, neminem sua lacerare iusserunt. In regiae libidinis voluptatem castrati sunt quidam, sed nemo sibi, ne vir esset, iubente domino, manus intulit. Se ipsi in templis contrucidant, vulneribus suis ac sanguine supplicant. Si cui intueri vacet quae faciunt, quaeque patiuntur; inveniet tam indecora honestis, tam indigna liberis, tam dissimilia sanis, *ut nemo fuerit* dubitaturus, furere eos, si cum pau-

cioribus furerent; nunc sanitatis patrocinium insanientium turba. Iam illa quae in ipso Capi fieri solere commemorat, et intrepide omnino guit, quis credat nisi ab irridentibus aut furen fieri? Nam quum in sacris Aegyptiis Osirim l perditum, mox autem de invento magnum esse dium derisisset; quum perditio eius inventioqu gatur, dolor tamen ille atque laetitia, ab eis q hil perdiderunt, nihilque invenerunt, veracite primatur: Huic tamen, inquit, furori certum te est. Tolerabile est, semel in anno insanire. I pitolium perveni, pudebit publicatae dementiae, sibi vanus furor attribuit, officii. Alius numina subiicit, alius horas Iovi nuntiat, alius licto alius unctor, qui vano motu brachiorum imi ungentem. Sunt quae Iunoni ac Minervae ca disponant, longe a templo, non tantum a simul stantes, digitos movent ornantium modo. Sunt speculum teneant: sunt quae ad vadimonia sua advocent: sunt qui libellos offerant, et illos ca suam doceant. Doctus Archimimus, senex ia crepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, dii libenter spectarent, quem homines desie Omne illic artificum genus, operantium diis im talibus, desidet. Et paulo post: Hi tamen, i etiamsi supervacuum usum, non turpem nec inf Deo, promittunt. Sedent quaedam in Capi quae se a Iove amari putant: nec Iunonis quide credere poëtis velis, iracundissimae respectu te tur. Hanc libertatem Varro non habuit, tantu do poëticam theologiam reprehendere ausus es vilem non ausus est, quam iste concidit. Sed rum attendamus, deteriora sunt templa, ubi aguntur, quam theatra, ubi finguntur. Unde *sacris civilis theologiae* has partes potius eleg *neca sapienti*, ut eas in animi religione non h

sed in actibus fingat. Ait enim: Quae omnia sapiens servabit tanquam legibus iussa, non tanquam diis grata. Et paulo post: Quid quod et matrimonia, inquit, deorum iungimus, et ne pie quidem, fratrum scilicet et sororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quosdam tamen coelibes relinquimus, quasi conditio defecerit: praesertim quum quaedam viduae sint, ut Populonia, vel Fulgora, et diva Rumina, quibus non miror petitorem defuisse. Omnem istam ignobilem deorum turbam, quam longo aevo longa superstitio congessit, sic, inquit, adorabimus, ut meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere. Nec leges ergo illae, nec mos, in civili theologia id instituerunt, quod diis gratum esset, vel ad rem pertineret: sed iste, quem philosophi quasi liberum fecerunt, tamen quia ILLUSTRIS POPULI ROMANI SENATOR erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.

Cap. XI, de eodem Seneca.

Hic inter alias civilis theologiae superstitiones reprehendit etiam sacramenta Iudaeorum, et maxime sabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos singulos septem interpositos dies septimam fere partem aetatis suae perdant vacando, et multa in tempore urgentia non agendo laedantur. Christianos tamen, iam tunc Iudaeis inimicissimos, in neutram partem commemorare ausus est: ne vel laudaret contra suae patriae veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem.

Ibidem.

De illis sane Iudaeis quum loqueretur, ait: Quum interim usque eo sceleratissimae gentis consuetudo convaluit, ut per omnes iam terras recepta sit, victi

victoribus leges dederunt. Mirabatur haec dicens, et quid divinitus ageretur, ignorans. Subiecit plane sententiam, qua significaret, quid de illorum sacramentorum ratione sentiret. Ait enim: Illi tamen causas ritus sui noverunt, et maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitae P. Virgilii Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quaedam Virgilio, si et vocem posset, et os, et hypocrisin. Eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare; sine illo, inarescere quasi mutos.

Servius in VI. Aeneid.

Seneca scripsit de situ et sacris Aegyptiorum. Hic dicit, circa Syenem, extremam Aegypti partem, esse locum, quem Philas, hoc est, Amicas vocant: ideo quod illic est placata ab Aegyptiis Isis, quibus irascebatur, quod membra mariti Osiridis non inveniebat, quem frater Typhon occiderat. Quae inventa postea quum sepelire vellet, elegit vicinae paludis tutissimum locum, quem ad transitum constat esse difficilem. Limosa enim est et papyris referta.

Idem Servius in IX. Aeneid.

Ganges fluvius Indiae est, qui secundum Senecam in situ Indiae novem alveis fluit, secundum Melonem septem: qui tamen et ipse commemorat, nonnullos dicere, quod tribus alveis fluat.

Priscianus lib. VII.

Seneca Ovidium sequens, Gausapa si sumsit, gausapa sumta proba.

Concilium Turonense II, Can. XV.

Aliqui Laici, dum diversa perpetrant adulteria, hoc quod de se sciunt, in aliis suspicantur, sicut ait *Seneca, pessimum* in eo vitium esse, qui in id, quod *insanit, ceteros* putat furere.

EPIGRAMMATA SUPER EXSILIO L. ANNAEI SENECAE.

I. AD CORSICAM.

Corsica Phocaico tellus habitata colono,
  Corsica, quae patria nomine Cyrnus eras,
Corsica, Sardinia brevior, porrectior Ilva,
  Corsica piscosis pervia fluminibus,
Corsica terribilis, quum primum incanduit aestas, 5
  Saevior, ostendit quum ferus ora Canis,
Parce relegatis, hoc est, iam parce sepultis:
  Viverum cineri sit tua terra levis'

II. DE EADEM.

Barbara praeruptis inclusa est Corsica saxis,
  Horrida, desertis undique vasta locis.
Non poma autumnus, segetes non educat aestas:
  Canaque Palladio munere bruma caret:
Umbrarum nullo ver est laetabile fetu, 5
  Nullaque in infausto nascitur herba solo:
Non panis, non haustus aquae, non ultimus ignis:
  Hic sola haec duo sunt, exsul, et exsilium.

III. QUERELA.

Occisi iugulum quisquis scrutaris amici,
  Tu miserum necdum me satis esse putas?
Desere confossum! victori vulnus iniquo
  Mortiferum impressit mortua saepe manus.

IV. ITEM.

Quisquis es, (et nomen dicam? dolor omnia cogit)
  Qui *nostrum cinerem* nunc, inimice, premis.

Et non contentus tantis, subitisque ruinis,
Stringis in exstinctum tela cruenta caput:
5 Crede mihi, vires aliquas natura sepulcris
Attribuit: tumulos vindicat umbra suos.
Ipsos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Livor,
Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
Res est sacra miser. Noli mea tangere fata.
10 Sacrilegae bustis abstinuere manus.

V. ITEM.

Carmina mortifero tua sunt suffusa veneno,
Et sunt carminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina, dentes,
Haud puer, haud aetas undique tuta senis.
5 Utque furens totas immittit saxa per urbes:
In populum sic tu verba maligna iacis.
Sed solet insanos populos compescere sanus:
Et repetunt motum saxa remissa caput.
In te nunc stringit nullus non carmina vates,
10 Inque tuam rabiem publica Musa furit.
Dum sua compositus nondum bene concutit arma
Miles, et e nostra lancea torta manu:
Bellus homo valide capitalia carmina ludis:
Deque tuis manant atra venena iocis.
15 Sed tu perque iocum dicis vinumque. Quid ad rem,
Si plorem? risus si tuus ista facit?
Quare tolle iocos: non est iocus, esse malignum.
Nunquam sunt grati, qui nocuere, sales.

VI. AD AMICUM.

Crispe, meae vires, lassarumque ancora rerum:
Crispe vel antiquo conspiciende foro:
Crispe potens nunquam, nisi quum prodesse volebas:
Naufragio litus tutaque terra meo:
5 Solus honor nobis, arx et tutissima nobis:
Et nunc afflicto sola quies animo:

Crispe, fides dulcis, placidique acerrima virtus,
  Cius Cecropio pectora melle madent:
Maxima facundo vel avo, vel gloria patri:
  Quo solo careat si quis, in exsilio est: 10
An tua, qui iaceo saxis telluris adhaerens,
  Mens mecum est, nulla quae cohibetur humo?

VII. DE QUALITATE TEMPORIS.

Omnia tempus edax depascitur, omnia carpit,
  Omnia sede movet, nil sinit esse diu.
Flumina deficiunt, profugum mare litora siccat,
  Subsidunt montes, et iuga celsa ruunt.
Quid tam parva loquor? moles pulcherrima coeli
  Ardebit flammis tota repente suis.
Omnia mors poscit. Lex est, non poena, perire.
  Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

VIII. VOTUM.

Sic mihi sit frater, maiorque, minorque, superstes,
  Et de me doleant nil, nisi morte mea.
Sic illos vincam, sic vincar rursus amando:
  Mutuus inter nos sic bene certet amor.
Sic dulci Marcus qui nunc sermone fritinnit, 5
  Facundo patruos provocet ore duos.

IX. AD CORDUBAM.

Corduba, solve comas, et tristes indue vultus:
  Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
  Corduba non alio tempore moesta magis:
Tempore non illo, quo versis viribus Orbis, 5
  Incubuit belli tota ruina tibi:
Quum geminis oppressa malis utrimque peribas,
  Et tibi Pompeius, Caesar et hostis erat.
Tempore non illo, quo ter tibi funera centum
  Heu nox una dedit, quae tibi summa fuit:
Non, Lusitanus quateret quum moenia latro,
  Figeret et portas lancea torta tuas.

Ille tuus quondam magnus, tua gloria, civis
Infigar scopulo. Corduba, solve comas:
15Et gratare tibi, quod te Natura supremo
Adluit Oceano: tardius ista doles.

L. ANNAEI SENECAE
DE MORTE
CLAUDII CAESARIS
LUDUS.

1. Quid actum sit in coelo ante diem tertium Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola Coss. anno novo, initio seculi felicissimi, volo memoriae tradere. Nihil offensae nec gratiae dabitur. Haec ita vera si quis quaesierit unde sciam: primum, si noluero, non respondebo. 2. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obiit ille, qui verum proverbium fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis unquam ab historico iuratores exegit? 3. Tamen si necesse fuerit auctorem producere, quaerite ab eo qui Drusillam euntem in coelum vidit. Idem Claudium vidisse se dicet iter facientem, non passibus aequis. Velit, nolit, necesse est illi omnia videre, quae in coelo agantur. Appiae viae curator est: qua scis et divum Augustum, et Tiberium Caesarem, ad deos isse. 4. Hunc si interrogaveris, soli narrabit: coram pluribus nunquam verbum faciet. Nam ex quo in senatu iuravit se Drusillam vidisse coelum adscendentem, et illi pro tam bono nuntio nemo credidit quod viderit; verbis conceptis affirmavit, se non indicaturum,

etiamsi in medio foro hominem vidisset occisum. Ab hoc ego quaecunque audivi, certa claraque affero, ita illum salvum et felicem habeam:

II. *Iam Phoebus breviore via contraxerat ortum*
Lucis, et obscuri crescebant cornua somni:
Iamque suum victrix augebat Cynthia regnum;
Et deformis hiems gratos carpebat honores
5 *Divitis autumni, visoque senescere Baccho*
Carpebat raras serus vindemitor uvas.

2. Puto magis intelligi, si dixero, mensis erat October, dies tertius Idus Octobris. Horam non possum tibi certam dicere. Facilius inter philosophos, quam inter horologia conveniet. Tamen inter sextam et septimam erat. Nimis rustice! Acquiescunt oneri poëtae, non contenti ortus et occasus describere, ut etiam medium diem inquietent: tu sic transibis horam tam bonam?

Iam medium curru Phoebus diviserat orbem,
Et propior nocti fessas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem:

III. Claudius animam agere coepit, nec invenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui semper ingenio eius delectatus esset, unam e tribus Parcis educit, et ait: Quid, femina crudelissima, hominem miserum torqueri pateris? Nec unquam tamdiu cruciandus esset: annus sexagesimus et quartus est, ex quo cum anima luctatur. 2. Quid huic invides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum, ex quo princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Et tamen non est mirum si errant: horam eius nemo novit. Nemo enim illum unquam natum putavit. Fac quod faciendum est.

Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.

3. Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, pusillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pauculos, qui *supersunt, civitate* donaret. Constituerat enim

omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui, et tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capsulam, et tres fusos profert. Unus erat Augurini, alter Babae, tertius Claudii. 4. Hos, inquit, tres uno anno exiguis intervallis temporum divisos mori iubebo, nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo se tot millia hominum sequentia videbat, tot praecedentia, tot circumfusa, subito solum destitui. Contentus erit his interim convictoribus.

Haec ait: et turpi convolvens stamina fuso, IV.
Abrupit stolidae regalia tempora vitae.
At Lachesis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque coronans,
Candida de niveo subtemina vellere sumit, 5
Felici moderanda manu: quae ducta colorem
Assumsere novum: mirantur pensa sorores.
Mutatur vilis pretioso lana metallo:
Aurea formoso descendunt secula filo.
Nec modus est illis, felicia vellera ducunt, 10
Et gaudent implere manus: sunt dulcia pensa.
Sponte sua festinat opus, nulloque labore
Mollia contorto distendunt stamina fuso:
Vincunt Tithoni, vincunt et Nestoris annos.
Phoebus adest, cantuque iuvat, gaudetque futuris; 15
Et laetus nunc plectra movet, nunc pensa ministrat.
Detinet intentas cantu, fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus solito nevere manus: humanaque fata
Laudatum transcendit opus. Ne demite, Parcae, 20
Phoebus ait: vincat mortalis tempora vitae,
Ille mihi similis vultu, similisque decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia lassis
Secula praestabit, legumque silentia rumpet.
Qualis discutiens fugientia lucifer astra, 25

Aut qualis surgit redeuntibus hesperus astris:
Qualis, cum primum tenebris aurora solutis
Induxit rubicunda diem, sol adspicit orbem
Lucidus, et primos e carcere concitat axes:
Talis Caesar adest, talem iam Roma Neronem 30
Adspiciet; flagrat nitidus fulgore remisso
Vultus, et effuso cervix formosa capillo.

Haec Apollo. At Lachesis, quae et ipsa homini formosissimo faveret, fecit, et plena orditur manu, et Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes *χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων*. Et ille quidem animam ebulliit, et eo desiit vivere videri. Exspiravit autem dum comoedos audit, ut scias me non sine causa illos timere. Ultima vox eius haec inter homines audita est, quum maiorem sonitum emisisset illa parte, qua facilius loquebatur: Vae! me, puto, concacavi me. Quid autem fecerit, nescio: omnia certe concacavit.

V. Quae in terris postea sint acta, supervacuum est referre. Scitis enim optime: nec periculum est, ne excidant, quae memoriae publicum gaudium impressit. Nemo felicitatis suae obliviscitur. In coelo quae acta sint, audite: fides penes auctorem erit. 2. Nuntiatur Iovi, venisse quendam bonae staturae, bene canum, nescio quid illum minari: assidue enim caput movere, pedem dextrum trahere. Quaesisse se cuius nationis esset? Respondisse illum nescio quid perturbato sono, et voce confusa; non intelligere se linguam eius: nec Graecum esse, nec Romanum, nec ullius gentis notae. 3. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererraverat, et nosse videbatur omnes nationes, iubet ire et explorare, quorum hominum esset. Tum Hercules primo adspectu sane perturbatus est, ut qui etiam non iunonia monstra timuerit: ut vidit novi generis faciem, insolitum incessum, vocem nullius terrestris animalis, sed (qua-

lis esse marinis belluis solet) raucam et implicatam, putavit sibi tertium decimum laborem venisse. 4. Diligentius intuenti, visus est quasi homo. Accessit itaque, et quod facillimum fuit Graeculo, ait: *Τίς, πόθεν εἶς ἀνδρῶν, πόθι τοὶ πτόλις*; Ubi haec Claudius, gaudet esse illic philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locum. Itaque et ipse Homerico versu Caesarem se esse significans, ait:

Ἠιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem sequens versus verior, aeque Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼν πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

VI. Et imposuerat Herculi minimo discrimine fabulam, nisi fuisset illic Febris, quae fano suo relicto sola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romae reliquerat. Iste, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quae cum ipso tot annos vixi: Lugduni natus est. Munatii municipem vides: quod tibi narro, ad sextum decimum lapidem a Vienna natus est, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego reddo tibi Lugduni natum, ubi Licinius multos annos regnavit. 2. Tu autem, qui plura loca calcasti, quam ullus mulio perpetuarius, Lugdunenses scire debes, et multa millia inter Xanthum et Rhodanum interesse. Excandescit hoc loco Claudius, et quanto potest murmure irascitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo gestu solutae manus, sed ad hoc unum satis firmae, quo decollare homines solebat. Iusserat illi collum praecidi. Putares omnes illius esse libertos, adeo illum nemo curabat.

VII. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, et desine fatuari: venisti huc, ubi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam, dicito. Et quo terribilior esset, tragicus fit, et ait:

Exprome propere, sede qua genitus cluas, 2
Hoc ne peremtus stipite, ad terram accidas.

Haec clava reges saepe mactavit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto sonas?
Quae patria, quae gens mobile eduxit caput, 5
Edissere. Equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab Hesperio mari
Inachiam ad urbem nobile advexi pecus,
Vidi duobus imminens fluviis iugum,
Quod Phoebus ortu semper obverso videt: 10
Ubi Rhodanus ingens amne praerapido fluit,
Ararque dubitans, quo suos cursus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Estne illa tellus spiritus altrix tui?

Haec satis animose et fortiter. 3. Nihilominus mentis suae non est, et timet *μωροῦ πληγήν*. Claudius ut vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem sibi Romae fuisse: illic non habere se idem gratiae: Gallum in suo sterquilinio plurimum posse. Itaque quantum intelligi potuit, haec visus est dicere: Ego te, fortissime deorum Hercules, speravi mihi affuturum apud alios: et si quis a me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti. 4. Nam si memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio et Augusto. Tu scis, quantum illic miseriarum pertulerim, quum causidicos audirem, et diem et noctem: in quos si incidisses, valde fortis licet tibi videaris, maluisses Cloacas Augiae purgare: multo plus ego stercoris exhausi.

VIII. Sed quoniam volo **** non mirum, quod impetum in curiam fecisti: nihil tibi clusi est. Modo dic nobis, qualem deum istum fieri velis: *ἐπικούρειος θεὸς* non potest esse, *ὃς οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει.* Stoicus? quomodo potest rotundus esse (ut ait Varro) sine capite, sine praeputio? Est aliquid in eo Stoici Dei: (iam video) nec cor, nec caput habet. — Si, mi Hercules, a Saturno petisset

hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebravit [Saturnalia eius] princeps, non tulisset illum Deum ab Iove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit incesti. L. Silanum enim generum suum occidit. Oro, propter quid? Sororem suam, festivissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare, inquit, quaero enim, sororem suam stulte studere? Athenis dimidium licet, Alexandriae totum? Quia Romae, inquit, mures molas lingunt, hic nobis curva corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: etiam coeli scrutatur plagas, deus fieri vult. Parum est quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, et ut deum orant. Ἀλώρου φιλάτου χήνν.

IX. Tandem Iovi venit in mentem, privatis intra curiam morantibus sententiam dicere, nec disputare. Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiseram, vos mera mapalia fecistis. Volo servetis disciplinam curiae. Hic qualiscunque est, quid de nobis existimabit? Illo dimisso, primus interrogatur sententiam Ianus pater: is designatus erat in Kal. Iulias postmeridianus Cos., homo quantumvis vafer, qui semper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. 2. Is multa diserte, quod in foro vivat, dixit, quae notarius persequi non potuit: et ideo non refero: ne aliis verbis ponam, quae ab illo dicta sunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri: iam fama minimum fecistis. Itaque ne videar in personam, non in rem sententiam dicere, censeo, ne quis post hunc diem deus fiat ex his, qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc SC. Deus factus, fictus, pictusve erit, eum dedi larvis, et proximo munere inter novos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur sententiam Diespiter Vicae Potae filius, et ipse desi-

gnatus Cos. nummulariolus. Hic quaestu se sustinebat, vendere civitatulas solebat. Ad huncce belle accessit Hercules, et auriculam ei tetigit. 4. Itaque in haec verba censet: Quum Divus Claudius Divum Augustum sanguine contingat, nec minus Divam Augustam aviam suam, quam ipse Deam esse iussit, longeque omnes mortales sapientia antecellat, sitque e republica, esse aliquem, qui cum Romulo possit

— — *ferventia rapa vorare:*

5. censeo, ut D. Claudius ex hac die deus fiat, ita uti ante eum quis optimo iure factus sit: eamque rem ad μεταμορφώσεις Ovidii adiiciendam. Variae erant sententiae, et videbatur Claudius sententia una vincere. Hercules enim, qui videret ferrum suum in igne esse, modo huc, modo illuc cursabat, et aiebat: Noli mihi invidere, mea res agitur: deinde si quid volueris, invicem faciam: Manus manum lavat.

X. Tunc Divus Augustus surrexit sententiae suo loco dicendae, et summa facundia disseruit: P. C. vos testes habeo, ex quo deus factus sum, nullum verbum me fecisse. Semper meum negotium ago. Sed non possum amplius dissimulare, et dolorem quem graviorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperi? ideo civilia bella compescui? ideo legibus urbem fundavi, operibus ornavi? 2. Et quid dicam, P. C. non invenio: omnia infra indignationem verba sunt. Confugiendum est itaque a me ad Messalae Corvini disertissimi viri illam sententiam: Praecidit ius imperii! Hic, P. C. qui nobis non posse videtur muscam excitare, tam facile homines occidebat, quam canis excidit. Sed quid ego de tot actibus iuris dicam? Non vacat deflere publicas clades, intuenti domestica mala. Itaque illa omittam, haec referam. 3. Etiamsi Phormea Graece nescit, ego scio. *ΕΝΙΤΚΟΝΤΟΝΤΚΗΝΔΙΗΣ* nenescit. *Iste, quem* videtis, per tot annos sub meo

nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, ut duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame: unum abnepotem L. Silanum. Videris Iupiter, an in causa mala, certe in tua! Si hic inter nos futurus est, dic mihi, Dive Claudi, quare quenquam ex his, quos, quasque occidisti, antequam de causa cognosceres, antequam audires, damnasti? Hoc fieri solet? In coelo non fit.

XI. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quem

Ῥίψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο,

et iratus fuit uxori, et suspendit illam: numquid occidit? Tu Messalinam, cuius aeque avunculus maior eram, quam tuus, occidisti. Nescio, inquis? Dii tibi malefaciant: adeo istud turpius est, quod nescis, quam quod occidisti. Iste C. Caesarem non desiit mortuum persequi. 2. Occiderat ille socerum: hic et generum. Caius Caesar Crassi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Crassum Magnum, Scriboniam, Tristioniam, Assarionem, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, ut etiam regnare posset. Cogitate, P.C. quale portentum in numerum deorum se recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius, diis iratis natum. Ad summam, tria verba cito dicat, et servum me ducat. 3. Hunc deum quis colet? quis credet? Denique dum tales deos facitis, nemo vos deos esse credet. Summa rei, P.C. si honeste inter vos gessi, si nulli durius respondi, vindicate iniurias meas. Ego pro sententia mea hoc censeo. 4. Atque ita ex tabella recitavit: Quandoquidem Divus Claudius occidit socerum suum Appium Silanum, generos duos, Pompeium Magnum et L. Silanum, socerum filiae suae Crassum, frugi hominem, tam similem sibi, quam ovo ovum, Scriboniam socrum filiae suae, Messalinam uxorem suam, et ce-

teros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum severe animadverti, nec illi rerum iudicandarum vacationem dari; eumque quamprimum exportari, et coelo intra dies xxx excedere, Olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc sententiam itum est. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc unde negant redire quenquam.

XII. Dum descendunt per viam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi velit ille concursus hominum? num Claudii funus esset? Et erat omnium formosissimum, et impensa cura plenum, ut scires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisque generis aeneatorum tanta turba, tantus concentus, ut etiam Claudius audire posset. Omnes laeti, hilares! P. R. ambulabat tanquam liber. Agatho et pauci causidici plorabant, sed plane ex animo. Iurisconsulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui cummaxime reviviscerent. Ex his unus quum vidisset capita conferentes, et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, et ait: Dicebam vobis, Non semper Saturnalia erunt. Claudius ut vidit funus suum, intellexit se mortuum esse. Ingenti enim μεγαληγορίᾳ naenia cantabatur anapaestis:

Fundite fletus, *Edite planctus,*
Fingite luctus: *Resonet tristi*
Clamore forum: *Cecidit pulchre*
Cordatus homo, *Quo non alius*
10 *Fuit in toto* *Fortior orbe.*
Ille citato *Vincere cursu*
Poterat celeres, *Ille rebelles*
Fundere Parthos, *Levibusque sequi*
Persida telis, *Certaque manu*
20 *Tendere nervum:* *Qui praecipites*
Vulnere parvo *Figeret hostes,*

Pictaque Medi *Terga fugacis.*
Ille Britannos *Ultra noti*
Litora ponti, *Et caeruleos*
30 *Scuta Brigantas* *Dare Romuleis*
Colla catenis *Iussit, et ipsum*
Nova Romanae *Iura securis*
Tremere Oceanum. *Deflete virum,*
Quo non alius *Potuit citius*
40 *Discere causas,* *Una tantum*
Parte audita, *Saepe et neutra.*
Quis nunc iudex *Toto lites*
Audiet anno? *Tibi iam cedet*
Sede relicta, *Qui dat populo*
50 *Iura silenti,* *Cretaea tenens*
Oppida centum. *Caedite moestis*
Pectora palmis, *O causidici,*
Venale genus. *Vosque Poëtae,*
Lugete novi; *Vosque in primis*
Qui concusso *Magna parastis*
Lucra fritillo.

XIII. Delectabatur laudibus suis Claudius, et cupiebat diutius spectare. Iniicit illi manum Talthybius deorum, et trahit capite obvoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium: et inter Tiberim et viam Tectam descendit ad inferos. Antecesserat iam compendiaria via Narcissus libertus, ad patronum excipiendum, et venienti nitidus, ut erat a balineo, occurrit, et ait: 2. Quid dii ad homines? Celerius i, inquit Mercurius, et venire nos nuntia. Ille autem patrono plura blandiri volebat: quem Mercurius iterum festinare iussit, et virga morantem impulit. Dicto citius Narcissus evolat. Omnia procliva sunt, facile descenditur. Itaque quamvis podagricus esset, momento temporis pervenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, vel, ut ait Horatius, bellua centiceps, sese movens, villosque

horrendos excutiens: pusillum subperturbatur (albam canem in deliciis habere consuerat) ut illum vidit canem nigrum villosum: sane quem non velis tibi in tenebris occurrere. 3. Et magna inquit voce: Claudius Caesar venit. Ecce extemplo cum plausu procedunt cantantes: *Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν.* Hic erat C. Silius Cos. desig. Iunius Praetorius, Sex. Trallus, M. Helvius, Trogus, Cotta, Vectius Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narcissus duci iusserat. Medius erat in hac cantantium turba Mnester Pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat. 4. Nec non ad Messalinam cito rumor percrebuit, Claudium venisse. Convolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphaeus et Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus esset, praemiserat. Deinde praefecti duo, Iustus Catonius, et Rufus Pompeii F. Deinde amici, Saturnius Luscius, et Pedo Pompeius, et Lupus, et Celer Asinius, consulares. 5. Novissime fratris filia, sororis filia, gener, socer, socrus, omnes plane consanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos quum vidisset Claudius, exclamat, *Πάντα φίλων κλήρη!* Quomodo vos huc venistis? Tum Pedo Pompeius: Quid dicis, homo crudelissime? Quaeris, quomodo? Quis enim nos alius huc misit quam tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic sellas ostendeam. XIV. Ducit illum ad tribunal Aeaci: is lege Cornelia, quae de sicariis lata est, quaerebat: postulat nomen eius recipi, edit subscriptionem: Occisos Senatores xxx, Equites Rom. cccxv, atque plures: ceteros cives, *ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.* Exterritus Claudius oculos undecunque circumfert, vestigat aliquem patronum, qui se defenderet. Advocatum non invenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus convictor eius, homo Claudiana lingua disertus, et postulat advocationem. 2. Non

datur. Accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle respondere. Aeacus, homo iustissimus, vetat. Illum tantum altera parte audita condemnat, et ait: *Εἶκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.* Ingens silentium factum est. Stupebant omnes, novitate rei attoniti: negabant hoc unquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, quam novum. De genere poenae diu disputatum est, quid illum pati oporteret. 3. Erant qui dicerent, si uni Dii laturam fecissent, Tantalum siti periturum, nisi illi succurreretur: non unquam Sisyphum onere relevari; aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Non placuit ulli ex veteranis missionem dari, ne vel Claudius unquam simile speraret. Placuit novam poenam excogitari debere, instituendum illi laborem irritum, et alicuius cupiditatis species sine fine et effectu. Tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam coeperat fugientes semper tesseras quaerere, et nihil proficere.

XV. *Nam quotiens missurus erat resonante fritillo,*
Utraque subducto fugiebat tessera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luxuro similis semper, semperque petenti,
Decepere fidem: refugit, digitosque per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.
Sic quum iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio volvuntur pondera collo.

Apparuit subito C. Caesar, et petere illum in servitutem coepit: producit testes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Caesari: illum Aeacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, ut a cognitionibus ei esset,

INDEX RERUM.

(Numerus prior tomum, posterior paginam exhibet.)

A.

Abaton, V, 102
Abnoctare. II, 86
Abscondita multa, V, 184.
Absentia amicorum, III, 131.
Abstinentia animalium indueta a Pythagora et Sextio, IV, 162.
Abstinentiae laus, IV, 173, 227.
Academia, II, 227.
Academicus incerta omnia dicit, IV, 40. Academici, III, 77. IV, 48. veteres et minores nullum antistitem reliquerunt, V, 186. Academicorum veterum opinio improbatur III, 190. Academicorum nova scientia, nihil scire, IV, 48.
Acerbus, quis I, 5.
Accendere lucernam sabbatis, IV, 109.
Acceptorum oblivio, III, 240.
Accessio, IV, 19. 33. accessio et morbus, I, 81.
Accidunt nobis plura mala quam contingunt IV, 172.
Accipere et dare contraria, II, 204.
Accipere in aspero et probe III, 47.
Accusandi rabies sub Tiberio *II, 154.*
Acies Pharsalica, III, 187.
Acetabula, III, 104.
Achaeis libertas data, II, 211.
Achaiae civitates Ponticis littoribus impositae. I, 95. urbes terrarum motibus prorutae, V, 133.
Acherusius lacus, III, 130.
Achilles, I, 23. eo suadente Pompeius interficitur, ibid. saevus, IV, 151.
Achilles Homericus, II, 184. III, 70. I, 193. Achillis et Patrocli anni, IV, 40.
Achivi, III, 70.
Acilius Aviola Cos. V, 214.
Actiacum mare, II, 13.
Adamas secari nequit, I, 221.
Ἀδιάφορα, IV, 3.
Additialis coena, IV, 228. additiales coenae tricies HS. constiterunt, IV, 108.
Admissionis interioris prima cohors, II, 13.
Adversa non sunt metuenda, III, 27. pro iis sunt, quibus eveniunt, I, 173.
Adulandi certamen apud principes et reges, IV, 212.
Adulatio perniciosa, I, 190 quosdam offendit, I, 60.

Adulatores fugiendi, V, 95. IV. 229.
Adulterium Clodii, IV, 116. adulterium, sponsaliorum genus decentissimum, II, 106. adulteri pudor nullus, II, 148.
Aeacus V, 226.
Aebucius Liberalis, II, 195.
Aedificia veterum qualia, IV, 53.
Aedilium officium, IV, 27. II, 66.
Aegaeum mare, IV, 53. in eo insula surrexit, V, 45. 151.
Aegialus diligentissimus IV, 28. 29.
Aegii terrae motus Patris non fuit auditus, V, 154.
Aegritudo in sapientem non cadit, II, 31. aegroti consolatio, V, 193.
Aegyptus, I, 100. II, 39. infida, I, 100. Nili incremento dilatata, V, 155. quando inundetur, V, 100. praefectus Babillus, V, 102. et avunculus Senecae, I, 114. Aegyptiae arenae, IV, 192. V, 3. Aegyptius carnifex, I, 162. miles I, 153. Aegyptii Tiberii Caesaris principatu urbe pellebantur, IV, 163. alioquin studiosi siderum observatores, nil de cometis tradiderunt, V, 164. latrones Philetas vocant, III, 121. quot elementa fecerint, ib.
Aemilianus Scipio, I, 132. uno eodemque tempore spectavit patris triumphum, duorumque fratrum funera, ibid.
Aeneatores, IV, 15. aeneatorum turba, V, 223.
Aeneas, II, 163. IV, 2. Aeneae *pietas in parentes*, II, 163. 245. *mater, IV*, 47. domus, III, 52.
Aequinoctialis circulus ac aequator, V, 126.
Aequinoctium, V, 100.
Aër an ex atomis constet V, cur turbidus et inconstans, 38. frigidus per se et obscu V, 37. inter ea corpora es quibus unitas, V, 32. ma foemina, V, 74. naturalem se movendi habet, V, 118. n quam immobilis, V, 116. quo de sit pars et materia mu V, 33. quo terris propior, crassior, V, 111. unde accen tur, V. 37.
Aëris partes tres, V, 37. nat V, 35. vis, V, 34. vitia, V, 1
Aëris et venti discrimen, V, 1
Aeschines seipsum donat, 105.
Aeschyli opinie de Nilo, V, 1
Aesopei logi, I, 124.
Aestate qui loca sub terra frigescant, V, 105.
Aestus aequinoctialis omni maximus, V, 91.
Aethiopia caret nivibus, V, 1 solitudines siccae, V, 70. thiopiae, plurali, V, 3. Ae ops minimus, IV, 25. Aeth pis color inter suos insigni non est, I, 76. Aethiopes M crobii Cambysen ob libera sponsa irritant, I. 71.
Aetna, II, 246. III, 118. 228, 47. II, 163. 246. descripser poetae, III, 229.
Affectus et morbi quid differa III, 209. an sint animalia, 178. affectus quid, et affec bus praeludentia principia, 24. Stoicis corpora sunt, I 154. an, ut vult Aristotel virtuti pro armis sint, I, omnes disciplina domari

sunt, I, 30. quinam in sapientes cadant, I, 231. omnes sui signa dant, I, 2. quemadmodum incipiant, crescant vel efferantur, I, 24. affectus habere modicos, an nullos, utrum satius, IV, 194. affectuum mediocritas impugnatur, I. 10. affectuum praenuntia, I, 61. affectibus carent muta animalia, I, 4. an prorsus careat sapiens, I, 231. IV. 17. facem subdunt carmina, IV, 193. incipientibus resistendum, IV, 195. honestis indulgendum, IV, 145.
Africa, I, 100. IV, 97. eius deserta, IV, 151. 192. Africam incolunt Tyrii, I, 95. in Africa cur pauci fontes, V, 70. Africus ventus Graecis λίψ, V, 126.
Agamemnon, III, 167.
Agitatorum laetitia, III, 78.
Aglaia Gratia, II, 102.
Agnus nubibus immolatur, V, 109.
Agrippa, Attici gener, III, 51. ab Augusto desideratur, II, 243. Agrippae laus, II, 159. IV, 93.
Agrippina, V, 222. libertum Claudii ad balinea amandat, V, 224.
Aiacem in mortem egit furor, I, 51.
Albanum Senecae, IV. 227.
Albula circa canales suos duratur, V, 80.
Alburnum, III, 137.
Alcibiades ab Aeschine victus, II, 105. Socrati obiectus fuit, II, 87.
Alexander Macedo a Corinthiis civitate donatus, II, 110. vesanus, ib. a Diogene victus, II, 199. Babylonis muros intravit, I, 225. Clitum transfodit, I, 68. IV, 11. Darium occidit, IV, 209. falsum gessit cognomen, IV, 70. Geometriam discere coepit, ib. laetatur se Herculi aequari, II, 110. Liberi Herculisque vestigia sequutus, II, 254. Lysimachum leoni obiecit. I, 68. II. 25. monitioni matris de veneno Philippi medici locum non dedit, I, 39. post Darium et Indos pauper est, IV, 209. quid sit ultra mare magnum, quaerit, V, 129. victor ab Oriente, affectibus succubuit IV, 182. Xenophonta canente manum ad arma misit, I, 24. Alexandri cuidam urbem donantis vox stultissima, II, 122. crimen aeternum Callisthenes, V, 152. crudelitas, IV. 96. latrocinia, V, 65. responsum cuidam civitati dimidium rerum omnium promittenti datum, III. 126. Alexandrum Herculaneus scyphus condidit, IV, 12.
Alexandria, IV, 141. Alexandriae bibliotheca combusta, I, 203. nives non cadunt, V, 104. totum licet, V, 220.
Alexandrina perfidia, II, 51. marmora, IV, 26. naves et earum insigne, III. 218.
Allobrogius Fabius, II, 187.
Allobrogum cohors, II. 210.
Alpes, III, 119. V, 65. 105. 111. ab Augusto pacantur, II, 39. Hannibal superavit, V, 65.
Alpheus fluvius, V, 85. V, 140.
Amantium affectus, insana amicitia, III, 18. prava desideria, II, 238. amare et amicum diversa, III, 86.
Ambitio, III, 149. IV, 96. instabilis II, 133. ex aspero vi-

tae genere vitanda, III, 8. ambitionis reprehensio, III, 197.
Ambracii sinus, V, 63.
Ambulationis definitio, IV, 181.
Amicitia solum inter sapientes II, 261. omnia facit communnia, III, 111. propter se expetenda, III, 18. an paretur beneficiis, III, 47. amicitia quidam caruerunt, non amico, III, 10. Amicitiae appetitio naturalis, III, 19. amicitiae fidelis laus. I, 200. amicitiae temporariae, III, 18.
Amicus quis a potentibus censeatur, II, 244. quomodo cito fiat, III, 17. quomodo eligendus is, cui arcana committas, III, 4. verus quis, ib. amicus sibi, amicus omnibus, III, 11. amici amissio quomodo ferenda. III, 151. amici nomen duplicis notationis, III, 4. amico an quidquam donari possit, II, 262. an sapiens non indigeat, III, 17. amici primi et secundi a quibus instituti, II, 244. amicis regum bona consilia magni constant. I, 66. amicorum absentia aequo animo ferenda, III, 131. delectus habendus I, 199. III, 47. amissione non affligitur sapiens, III, 204. amicorum omnia communia esse, quo pacto intelligatur, II, 161. amissio rerum quomodo ferenda IV, 122. amissionis filiorum et amicorum consolatio, IV, 124. sq. ad amissionem bonorum animus est praeparandus, III, 6.
Ammon, V, 47.
Amnium origo, V, 73. 75. vide *Flumina*.
Amor animos in cupiditatem formae accendit, III, 18. amoris et amicitiae differentia, III, 86.
Amphaeus, V, 225.
Amphiroaus, V, 225.
Amphitheatrum, V, 36.
Anacreon, IV, 47.
Anacharsis invenit figuli rotam, IV, 62.
Analogia verbum, IV, 212.
Analecta Grammatici, III, 70.
Anapaesti, V, 223.
Anaxagoras, V. 141. opinio de igne nubium, V, 38. de terrae motu, V, 141. de Nili incremento, V, 104. Anaxagorae visum in coelo lumen, V, 165.
Anaximandri opinio de tonitru et fulmine, V, 41.
Anaximenis opinio de sono fulminis, V, 41. de terrae motu, V, 142.
Anci pater nullus, Numae nepos dicitur, IV, 165.
Anguillae cibus gravis, V, 79.
Angustare, I, 126.
Animalis divisio, IV, 232. sq.
Animalia igne generantur. V, 118. optima sintne iracundissima, I, 34. quomodo moveantur, IV, 234. quomodo suae constitutioni primum concilientur, IV, 220. sunt pars mundi V, 34. unde nomen traxerint, IV, 177. muta carent affectibus humanis, I, 4. boni malique capacia non sunt, IV, 233. in hominum usum, II, 169. prosunt, sed beneficia non dant, II, 214. recens natu intellectum habent salutaris aut mortiferae rei, IV, 221. subterranea, V, 17. animalium cum hominibus comparatio iniqua, IV, 219. animalibus cur Pythago-

ras et Sextius abstinuerint IV, 162. sitne omnibus suae constitutionis sensus, IV, 219. omnibus satis virium est ad sui tutelam, II. 178. Animalibus nihil debetur, etsi prosunt, II, 224. an illis insit Bonum summum, IV, 232.
Anima hominis magno pondere extriti an permeare non possit, ut Stoici volunt, et statim spargatur ob exitum negatum, III, 136. animam ebullire, V, 227. agere. III, 127. animae in antiqua elementa vertentur, I, 168. animarum aeternitas, IV, 137. consensu hominum probari solet, ib. IV, 198. in dubio est apud Senecam, ib. ib.
Animus a voluptatum blandimentis procul abstrahendus, III, 119. ad contemptum mortis componendus, III, 6. admonendus est, II, 219. sic assuefaciendus, ut externorum strepitu non moveatur, III, 131. contemptor omnium est, et corporis procurator, non amator, IV, 74. divinis delectatur, V. 4. dominus omnium est, IV, 149. exsulare nunquam potest, I, 104. facilius sequitur, quam ducitur, II, 114. flexibilis est et omni humore obsequentior, III, 117. formam dat rebus, II, 104. in motu est eo actuosior, quo vehementior, III, 95. invictus, IV, 171. invulnerabilis aut extra omnem patientiam positus, id est; ἀπαθὴς III, 16. labore exercendus, III, 36. modo rex, modo tyrannus est, IV, 189. nobilem facit, III, *101. non foedatur corporis deformitate, III, 162.* nullos nisi communes et cum Deo terminos sibi boni patitur, IV, 140. quid sit ignoratur, V, 179. solus mirabilis, III, 167. spiritus est quodammodo se habens, III, 117. ut quietus esse possit, I. 58. an voluptates habeat, II, 65. animus boni viri depingitur, IV, 185. sapientis qualis esse debeat, IV, 72. animus animal est Senecae, sed non actiones eius, IV, 181. animus divinus origini suae haeret, III, 97. animus aeger et in divitiis et in paupertate male habet, III, 40. animus magnus mediocribus contentus est, III, 92. etiam in privato lare se explicare potest, non solum in republ. I, 195. animus mutandus, non coelum, III, 71. animus rectus, bonus, magnus, Deus est in humano corpore hospitans, III, 81. animus sanus quis, III, 195. animi et corporis separatio non aegre ferenda, IV, 141. animi libertas quae, III, 159. motus qui sanissimi, I, 50. origo divina, V, 4. pondus et poena, corpus, III, 159. robur unde ostendatur, III, 67. virtus una, sed multae huius species, III, 164. animi excellentis notae, III, 197. animi motus fortuiti non sunt affectus, I, 24. animi pars irrationalis duplex, IV, 73. animi tranquillitas, non externorum, comparanda, III, 133. animo quaedam inevitabilia sunt, III, 132. animum sursum vocant initia sua, III, 231. de animo quam variae sint quaestiones, IV, 43. aq. animi citius carmine, quam soluta oratione feriuntur, IV, 180.

animorum inquietudo et volutatio, I, 191. sq.
Annaeum Serenum immodice flevit Seneca, III, 153.
Annales Tamusii, IV, 82.
Annexae virtutes Stoicorum, IV, 111.
Antarcticus circulus, V, 126.
Antenor Patavii conditor, I, 96.
Antigonus, II, 163. 123. I, 72.
Antiochus, Demetrii Syriae regis filius, V, 173. Antiochi victor Scipio, II, 56.
Antipater refellit sophisma, IV, 38. opinio de rebus fortuitis ib. et 72.
Antipodes, IV. 222.
Antisthenes, I, 237.
Antonia, V, 223.
Antonius, I, 23. II. 10, 39. II, 211. V, 104.
Ἀνυπαρξία, IV, 38.
Ἀπάθεια, III, 16.
Apenninus mons, V, 111.
Apes, IV, 14. II. 21. IV. 222.
Ἀφηλιώτης, V, 125.
Apicius, I, 102. II, 70. IV, 108. IV, 216.
Ἀποδυτήριον, V, 185.
Ἀποκολοκύντωσις, V, 214.
Apollo, V, 217.
Apollodorus tyrannus, I, 25. II, 267.
Apollonia, V, 8.
Apollonius Myndius de cometis, V, 164. 174.
Apollonio Pycta longior, V, 96.
Apologare, III, 108.
Ἀπορία, IV, 37.
Ἀποθέωσις, V, 214.
Appiae viae curator, V, 214.
Appion grammaticus, IV, 47.
Appius caecus, I, 182.
Appius Claudii socer, V, 222.
Apuliae deserta, IV, 31. ventus Attabulus, V, 127.
Apyrina, IV, 17.
Aqua Virgo, IV, 8.
Aqua, Nilotica, V, 84.
Aqua alligata, V. 9. viva, V, 73. 118.
Aqua elementum, V, 74. an terrae motus sit causa, V, 139. animalia edit ratione sui motus, V, 118. cur luxuriantibus nulla satis frigida, V, 130. dura molliens, V, 82. sulphurata duratur circa tubos, V, 80. virilis et muliebris, V, 74. aquae emtio, V. 113. vitia, V, 150. intensio sine spiritu fieri non potest, V, 36. per aquam visa longe maiora apparent, quam sunt, V, 19. aquae quomodo fiant, V, 68. certis intervallis se retrahunt et reddunt, V, 76. cur quaedam caleant et ferveant. V, 81. foecunditatem afferentes, V, 84. mirae naturae, V, 80. 82. medicatae, V, 83. subterraneae, V, 140.
Aquatius medicamentum, V. 14.
Aquilo ventus, V, 125. 127. Aquilonis indicium, V. 9. flante minutae pluviae, V, 108.
Araneae textura, IV, 222.
Arar fluvius, V, 219.
Aratrum vetustis urbibus inducere, IV, 68.
Aratus poëta, V, 24.
Araxes, V, 147.
Arcadia Cretae urbs, V. 73. Arcadum regna in Tiberis ripa collocavit Evander, I, 96.
Arcesilaus, II, 113. 123. I, 217.
Archelaus, II, 190. 200.

Archidemus, IV, 217.
Archigalli, IV, 159.
Architectones, IV, 56.
Arcus coelestis, V, 9—22.
Ardea, IV, 70.
Ardeatinum, IV, 152.
Areae siderum, V. 8.
Arei philosophi oratio, I, 143.
Areopagus, I, 197.
Arethusa fons, I, 156. V, 86.
Argestes ventus, V, 126.
Argolicae urbes, IV, 146.
Aridaeus rex, II, 187.
Aries signum coeleste, V, 182.
Aristatio, V. 117. 121.
Ariopagos, I, 197.
Aristarchi notae, IV, 47.
Aristides, I, 107. II, 184.
Aristippi dictum, II, 270.
Aristogiton et Harm. I, 197. II, 264.
Aristophanes, II, 87.
Aristo, II, 159. IV, 51. III, 75. 88. IV, 192. 83.
Aristoteles, II, 52. Alexandri praeceptor, I, 68. an bene affectus pro armis esse dicat, I, 16. citatur, I, 216. V. 143. irae defensor, I. 54. fugit, II, 96. plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit, III, 110. quam cometis tribuat significationem, V, 182. quoddam ignium genus capram nominat, V, 5. Aristotelis discipulus Theophrastus, V, 143. egregium dictum, V, 183. expostulatio cum natura II, 35. irae finitio, I, 4. opinio de irae necessitate oppugnatur, I, 9. opinio de arcu coelesti et tempore arcus, V, 12, 21. sententia de nubium igne V, 89. de terrae motu, V, 143. de meteoris igneis, V, 6. Aristoteli caussa quadruplex III, 156. homo species est, III, 138. obiectum, quod pecuniam acceperit, II, 87.
T. Arius, II, 17.
Arithmetica quid doceat, IV, 41.
Armenia, IV, 97.
Arruntius scriptor, Sallustianus, IV, 187. testamentorum captator, II, 247.
Artes ἐγκύκλιοι, IV, 43. liberalissimae, IV, 102. vulgares non sunt a philosophia inventae, IV. 56. in artibus excusatius est voluntate peccare quam casu, IV, 100.
Artemidorus Parianus, V, 14. 171.
Articulus caput collumque connectens, I, 186.
Ascendentium et descendentium diversus habitus, IV, 230.
Asclepiadis secta. IV, 100.
Asclepiodotus, V, 45. 47. 124. 147. 151.
Asellius, III, 95.
Asia, II. 39. vindicat sibi Tuscos, V, 3. XII. urbes perdidit, V, 133. Asiae molles bello viri, IX, 11. rex Attalus, I, 232. urbes terrae motu concussae, IV, 68. Asiae Europaeque terminus, V, 3. 139. in Asia Atheniensis turba, I, 95.
Asiaticus Valerius, I, 236.
Asilus, qui Gr. oestrus, III, 136.
Asinius Celer, V, 225.
Asinii Galli amicitia, III, 129. Asinii Augusti clementiae participes, II, 13. Asinius Marcellus Cos. V, 214.
Asphaltus, V, 83.
Assario, V, 222.

Assentatio quosdam offendit, I. 60. assentatores vitandi, I, 88.
Asthmatis descriptio, III, 127.
Astronomiae placita, IV, 101.
Asturcones, IV, 32.
Atabulus ventus, V, 127.
Atalanta insula, V, 153. 194.
Aterius, II, 247.
Athenodorus, I, 194. 199.
Athenae Socratem in carcere occiderunt, I, 198. Athenarum ventus Sciron, V, 127. potentia ubi fracta, I, 156. Athenas tacere iussit Alexander IV, 96. aequo iure fundavit Solon, IV, 56. Athenis paene ignotus Epicurus, III, 231. Athenis dimidium licet, Alexandriae totum, V, 220. Atheniensis turba in Asia est, I, 95. Atheniensium fines, II, 92. legatus procax in Philippum, I, 73. respublica an sapienti eligenda, II, 96. urbs miserrima sub triginta tyrannis, I, 197. IV, 150.
Athletae, I, 33. 173. III, 225. novissimi, II, 47. fortes et intrepidi unde, III. 27. eor. fatum, III, 134.
Atilius Buta, IV, 225.
Atlanticum mare, V, 105.
Atomi, II, 179. V, 35.
Atrides, IV, 151.
Atriensis, IV, 228.
Atrum nihil absque tenebris, III, 80.
Attalus, I, 232. V, 173.
Attalus, philosophus, IV, 163. V, 58. Etruscorum disciplinam Graeca subtilitate miscuit, V, 57. quae de divitiarum contemtu dixerit, IV, 174. Senecae praeceptor, IV, 159. dictum de amicitia, III, 17. dictum de amico, III, 152. dictum, castra deliciis fortunae praeferenda, III, 175. dictum de discentium et docentium proposito, IV, 159. dictum de iucunda defunctorum memoria, III, 152. dictum: malitiam ipsam maximam partem veneni sui bibere, III, 239. imago de cane missa frusta ore aperto captante, III, 195.
Atterranea fulmina, V, 57.
Attestata fulmina, V, 57.
Attiacum mare, II, 13.
Atticus clarus ob epistolas Ciceronis, II, 40. III, 51. IV, 204.
Attilius Regulus, I, 105.
Attius, poeta, III, 137.
Attoniti, III, 47. V, 46.
Avaritia, I, 21. durissimum malum, I, 51. concitatior in magnarum opum congestu, II, 131. quomodo differat ab ira, I, 56. avaritiae poena, IV, 165. 193. vituperium, III, 198. unum exemplum multum mali facit, III, 12.
Auctoramentum, I, 45. II, 167. III, 90. 179. IV, 152.
Auctores integri legendi, III, 84.
Auditores philosophorum quam varios scopos habeant, IV, 159.
AVE, II, 245.
Aventinus mons, II, 51.
Aves futura canunt, V, 50.
Aufidius Bassus, v. Bassus.
Augurales libri, IV, 165.
Augustus Hostium indignum vindicta putavit, V, 27. a T. Ario advocatus, II, 18. in iuventa crudelis, II, 10. 13. liberorum mortem fortiter tulit, I, 152. Cinnam amicum sibi fecit, II, 10. ebrio mandata dedit, IV, 10. multorum lani-

diis petitus, II, 139. Deus dictus, II, 13. de Timagine cum Pollione loquitur, I, 74. Maecenatem et Agrippam desiderat, II, 243. ex Apollonia revertente, circulus circa solem, V, 8. templum Circio vento fecit, V, 127. Pollionis saevitiam castigat, I, 86. eius res gestae, II, 39. filia impudica, II, 243. insidiatores, II, 39. liberalitas in Rufum, II, 154. luctus varii, I, 132. nepos Caius Caesar, ib. soror Octavia ib. et I, 141. epistola ad Senatum, II, 39. votum de otio. ib. Augusti pater filio dederit an acceperit maius beneficium, II, 159. A. tempore verba non quidem periculosa, sed molesta, II, 154. A. iudicium, quam Claudii beneficium malo, II, 112. circa excessum prodigium, V, 5. Augusto timenda cum Antonio mulier, II, 10. 39. Augustum quomodo Furnius demeruerit, II, 130. de iniqua Lentuli querela, II, 131. Augustorum cognomen honori datum, II, 17.
Aviditas ingratos facit, II, 130. 139. in aula senex, I, 47.
Aulus Cremutius Cordus, I, 138. 141. 165.
Aurei seculi descriptio, IV. 55.
Auri usus gratior, III, 34.
Auscultatio, I, 209.
Auster Graece Notus, V, 125. 104. 127. III, 32. V, 108.
Auxiliaria fulmina, V, 58.

B.

Baba, III, 37. Babae fusus, V, 216.
Babillus Aegypti praefectus, V, 103. Senecae avunculus, V, 113. 114.
Babylon, I, 71. 225.
Bactri, V, 129.
Bactriani, I, 232.
Baiae, III, 119. 130.
Balnea, IV, 27. 61.
Balnearia, I, 204. V, 111, 82.
Balneolum, IV, 26.
Barbarorum ira, I, 11.
Basilica, I, 81. II, 47.
Bassionia, V, 222.
Bassus, Aufidius, III, 76.
Bathylli domus, V, 186.
Beata vita quid, II, 63. una est, IV, 20. bonum in se perfectum habet, ib. in quo posita sit, IV, 72. ei causa et firmamentum, III, 80. ad beatam vitam sufficiant ne philosophiae praecepta, IV, 99.
Beatus quis. III, 20. IV, 71. V, 2. beatus etiam in summis cruciatibus, IV, 75.
Beatissimusne esse possit, naturalibus bonis destitutus, IV, 99.
Βεβίωται, βεβίωται, III, 26.
Belienus Bassus, I, 69.
Bellerophontes, IV, 193.
Bellona, I, 50. II, 14.
Bellum Achaicum, V, 173. Peloponnesiacum, V, 153. 155.
Belus, V, 91.
Benacus lacus, II, 168.
Beneficium, II, 97. V. Argumentum Vol. II.
Benignitas, II, 116.
Berosi, qui Belum interpretatus est, opinio de mundi fine, V, 91.
Bestiariorum ludus, II, 126. III, 183.
Bibliotheca Alexandrina, I, 203. bibliothecarum ostentatio ib.

Bibulus, vide L. Bib. I, 153.
Bilis nigra, IV, 86. 102. bilis, I, 61.
Bion de sacrilegis, II, 257. Bionis dictum, I, 201. 213.
Blattaria balnea, IV, 27.
Bocchus Rex, II, 50. in Boeotia amnes duo gregem inficientes, V, 82.
Boleti, IV, 164. V, 115.
Bonitas Dei, caussa mundi faciendi, III, 158. bonitas non est, pessimis esse meliorem, III, 230. pertinax malos vincit, II, 274. saeva, II, 120. 121. bonitatis pars magna, velle fieri bonum, III, 86.
Bonum in arte musica, IV, 32. bonum hominis proprium est ratio, III, 212. bonum honestum nec intendi, nec remitti potest, III, 191. bonum et honestum apud alios diversa sunt, apud Stoicos tantum divisa, IV. 212. quomodo differant, IV, 207. bonum precario dicitur in arboribus et animalibus, IV, 233. bonum sensibilene sit, an intelligibile, IV, 231. sitne aliquod contra naturam, III. 169. sitne omne optabile, III, 173. verum unde subeat, III, 57. bonum unum est, quod honestum est, cetera falsa, III, 186. 199. 212. bonum an ex malo nascatur, III, 190. IV. 34. bonum est unica virtus, III, 80. bonum nihil est Stoicis, quo quis male uti potest, IV, 212. Stoicis corpus est, IV, 197. *corpus* esse probatur, IV, 154. *bonum omne animal esse ridet Seneca, IV, 181.* bonum *summum quid*, II, 63. 67. sq. III, 81. 169. 186. 203. nec augetur, nec minuitur, III, 162. 186. 303. non positum est in voluptate, II, 63. se ipso contentum est, III, 19. ubi sit II, 66. sitne in mutis animalibus et infantibus, IV, 233. quomodo ad hoc sit perveniendum, III, 81. ad hoc semper oculi sunt dirigendi, III, 185. boni summi locus quis, IV, 34. studium non est differendum, III, 193. boni variae definitiones, IV, 207. boni honestique differentia, ib. boni honestique prima notitia quomodo ad nos pervenerit, IV, 46. boni nullius sine socio iucunda est possessio, III. 10. an omnia paria, III, 162. bona corporis, et fortunae, non sunt bona, III, 192. 200. 203. commoda et producta nominanda, III, 203. quo loco habenda, III, 192. fugienda, III, 12. quaedam secundum naturam, quaedam contra naturam, quaedam media, III, 169. praeterita, certiora sunt praesentibus et futuris, II, 137. triplicia, II, 207. ut etiam Stoicis, III, 162. 168. Epicureis duplicia, III, 171. vera et falsa, III, 167. vera tam omnium quam singulorum, III, 198. vulgaria omnia caduca IV, 119. bonane sint futura, IV, 203. an ad haec studia liberalia pertineant, IV, 39. bonorum divisio Epicurea, III, 171. bonorum et commodorum diversa ratio, IV, 36. bonorum vulgarium possessio sollicita, I, 125. III, 215. bonus quis, III, 86. boni etiam farre et fritilla religiosi sunt, II, 105. boni inter se prosunt, IV, 167. bono-

rum virorum exitu malo non debemus contristari, I, 214.
Boreas, V, 125.
Borysthenes, V, 104.
Bothynoe, ignes coelestes, V, 24.
Botularius, III, 132.
Bracteata felicitas, IV, 192. leo III, 98.
Brevitas vitae humanae, II, 35.
Brevianium, III, 92.
Brigantes, V, 224.
Britannia, I, 130. 153. V, 220.
Britanni, V, 224.
Bruma, V, 108.
Brutii saltus, I, 192.
Brutus Regem deiecit, I, 97. 154. sine Marcello se reverti doluit, I, 100.
Bruti turpis mors, IV, 3. vide M. Brutus.
Buris, V, 152. 154. 155. 166. 174.
Burrus, II, 28.
Busta Gallica, II, 216.
Buta, IV, 225.

C.

Cacumina montium an calidiora sint, V, 111.
Caecilius foenerator, IV, 205.
Caecilianum dictum, IV, 182.
Caecinna de fulminibus, V, 51. 57. Caecinnae facundiae Cicero obfuit, V, 61.
Caelestia semper in motu, I, 95. desitura, III, 162. effectus rerum aut movent aut notant, IV, 42. caelestium observatio nova est, V, 162. stata magnitudo, III, 229. caelestibus corporibus quid debeatur, II, 233.
Caelius orator, I, 60.
Caelum ardere visum, V, 26.
Caeli alimentum e terra, V, 146. circuli, V, 127.
Caenae aditiales, IV, 108.
Caenare cum servis, III, 107.
Caenatio, III, 227. IV, 192. V, 114. IV, 56. 57. I, 180. caenationum fastigia, I, 99. laquearia versatilia, IV, 57. ornamenta, I, 204.
Caepio, II, 11. 39.
Caesar quo pacto omnia habeat, II, 257. Caesaris responsum mortem roganti datum, III, 221.
Caesaris absentis partibus Maecenas functus est, IV, 185. Caesari Deo fiebat sacrum, I, 211. Caesari quidam proscriptione triumvirali servatus reddi cupit, II, 118. Caesarum funera, I, 153.
Caesareum atrium, I, 131.
Caianae custodiae, I, 208. Caianae cladis magna portio Canius Iulus, I, 211.
Caius Caesar Augusti nepos Lucii fratris mortem piissime tulit, I, 133.
Caius Caesar Caligula a Claudio vapulans, V, 226. centies sestertio caenavit, I, 101. contumeliarum faciendarum cupidissimus, ferendarum impatiens, I, 236. V, 220. generum occidit, V, 222. exitium opprobriumque generis humani, I, 135. iratus caelo, I, 21. Graecinum occidit, II, 128. iussit Lepidum Decimo trib. cervicem praebere: ipse Chaereae praestitit, III, 7. optavit, ut popul. Rom. unam cervicem haberet, I, 70. Pastorem eo die ad caenam invitavit, quo filium eius duci iusserat, I, 47. Pompeio Penno de vita data gratias agenti sinistrum pedem osculandum porrexit, II, 120.

probrum judicabat se Caligulam nominari, I, 237. soccatus de capite consularis viri audit, I, 128. Xerxem secutus pontes navibus iunxit, II, 57. humani sanguinis avidissimus cur orbi terrarum praefectus, IV, 163. eius ambitio, IV, 97. deformitas, I, 236. dementia a Demetrio ridetur, II, 261. furiosus luctus ob Drusillam, I, 135. nefanda saevitia, II, 187. pater Germanicus ib. superbia, II, 120. exitii causae, I, 237. sub eo Myrmillo de raritate munerum questus, I, 179. sub ei. morte populus Roman. fame laboravit, II, 57.
Caius Iulius Caesar, IV, 150. Corfinium obsedit, II, 153. Mitylenas praetervectus, Marcellum exsulem videre non sustinuit, I, 99. montibus Baianis villas imposuit, III, 120. per decem annos patria caruit, I, 100. Pompeii hostis ac victor, victoria clementissime usus est, I, 40. Caesaris caedes credita fuit Tullio Cimbro, IV, 10. castra in circo Flaminio, II, 211. coniunctio cum Republ. II, 6. dictum, se neminem nisi armatum, occisurum, II, 210. luctus ob filiam, I, 152. vires in Sicilia fatigatae, V, 99. vox, Oderint, dum metuant, exagitatur, I, 21. Cum Caesaris uxore adulterium Clodii, IV, 116. Caesari Cato oppositus, I, 178 de Caesare dictitatum, in incerto esse, utrum illum magis nasci Reipublicae profuerit, *an non nasci*, V, 128. vide *Iulius Caesar.*
Caius Cassius Abstemius, IV, 10.
Caius Getulicus, V, 98.
Caius Gracchus, I, 154. II, 244.
Caius Marius ad consulatum a caliga perductus, II, 210. villas in regione Baiana exstruxit, III, 120. unum consulatum accepit, ceteros rapuit, IV, 97. vide Marius.
Caius Silius, Cos. V, 225.
Caius Vettius a servo servatus, II, 153.
Calabriae ventus Iapyx, V, 127.
Calamitas, virtutis occasio, I, 180. ei. mollimentum consuetudo, I. 204.
Calcem quid dixerint antiqui, IV, 166.
Calda, I, 12. IV, 8. caldarium, IV, 27. caldum, IV, 26.
Calidum sine igne, III, 80.
Caligula, I, 237. v. Caius Caligula.
Callimachus citatur, V, 104.
Callisthenes citatur, V, 165. V, 153. Alexandri impatiens, V, 152.
Callistratus exsul, II, 246.
Callistus servus, III, 108.
Calor in quibus corporibus diutius conservetur, V, 111. hieme sub terris maior non est, V. 144. caloris aestivi vitandi rationes, IV, 58.
Calvisius Sabinus, III, 70. sq.
Calvi sententia, IV, 88.
Cambyses, IV, 25. I, 65. 71. II, 254. V, 47.
Camillus, III, 60. II, 211.
Campania, I, 193. III, 113. 118. V, 131. 133. 134. 154. II, 255.
Cancer caelestis, V, 91.
Candaviae deserta, III, 81.
Caniculae ortus, V, 100. 121.
Canii Iuli tranquillitas, I, 211.
Cannae, I, 23.
Canopea luxuria, III, 119.

ri, I, 97.
ium, I, 225. 152. 103.
ocia, V, 83.
gnis, V, 6.
III, 218.
rnus, V, 91.
i vita, III, 36.
II, 199. V, 79.
, IV, 30.
des, II, 52.
o, I, 25. 105. 116. 225.
. V, 99. IV, 26.
aginiensium Rempubli-
sapienti accedendum,
96.
mare, V, 63.
ler, V. 73.
IV, 10.
io, I. 5. 41. irae expers
bet, I, 33. in castigatio-
orum quid Deus propo-
nabeat, I, 180.
t Pollux, V, 7.
ris, I, 232.
on obstat philosophiae
III, 38. casus sex, V,

ventus, V, 127.
tae Nili, V, 101.
fortunae, I, 204.
arii philosophi, II, 45.
, I, 69. II, 40. 210. Ca-
, I, 162.
lilis, IV, 27.
Censorius, proavus Ca-
inus quam his possedit,
imperator uno caballo
us, IV, 31. citatur, IV,
ius dictum, IV, 209.
b eo defrictus, IV, 31.
iunior an modeste phi-
tus sit, simul Caesa-
Pompeium lacessens,
IV, 114. animam sibi
traxit, III, 183. plebis
contumelias perpessus, I, 220.
Deorum alumnus, I, 175. in Clodii iudicio, IV, 117. iniuriam non agnoscere maluit quam ignoscere, I, 47. malivolentiae expositus, II, 76. mortem vicit, IV, 122. obrutus sputis, et e senatu in carcerem ductus, III, 34. quadragies sestertium possedit, ib. repulsae die pila lusit, mortis legit, III, 187. simul Pompeio, Caesare et Crasso oppositus, Vatinio postpositus, I, 178. 219. vincatur, an vincat in Pharsalia acie, nihil interest, III, 187. vino laxavit animum, I. 215. gladio incumbit, I, 214. ut intelligi posset, malis et bonis opus erat, I, 200. colaphis percussus quid fecerit, I, 233. Catonis constantia in fortunae varietate, IV, 150. duo instrumenta, Platonis liber et gladius, III, 61. εἰκονισμός IV, 113. exemplum intuendum, III, 24. felicitas, I, 178. laus I. 219. 220. mors describitur, et oratio ante mortem habita, I, 162. 164. 174. 176. III, 61. praetura et repulsa an eodem loco habenda, III, 188. pectus transfixum, I, 164. repulsa duplex, I, 106. scissum manu sua vulnus, III, 174. Catonis Utica, III, 120. Catoni causam agenti, inspuit Lentulus, I, 85. Catoni ebrietas obiecta, I, 216. Catonem diu civitas ignoravit, III, 230. in libertatem gladius asseruit III, 30. in Catonem ingratus pop. Rom. II, 211. Catone sedente populus non postulat Floralea locos IV, 117.
Catones quidam sunt alterius

diebus, IV. 216. cum Catonibus vivendum, III, 66. IV, 149. Catoniana aetas bonorum et malorum ferax, I, 200. Catoniana praecepta, IV. 88.
Catonius Iustus, V, 222 vid. Iustus Catonius.
Catuli verba ad iudices Clodianos, IV, 117.
Caucasus, V, 104.
Caudicariae naves, II, 50.
Cavillationes, IV, 161. 175.
Causa quotuplex Stoicis, Aristoteli et Platoni, III, 156. causa dicitur pro morbo, I. 149. causae bonae conditio quando melior, II, 142. causae aut nimis multae, aut nimis paucae ab Aristotele et Platone ponuntur, III, 156.
Causarium, V, 2. idem ac morbidum, I, 150.
Caystrus, V, 104.
Celer Asinius, V, 222.
Centauri, III, 139.
Centurio, I, 18.
Cerberus, III, 63.
Cernulat, I, 198. III, 14.
Ceroma, II, 47. III, 134.
Ceron fluv. V, 83.
Ceryx, I, 196.
Cestu decernere, II, 196.
Chaereas tribunus, I, 236. III. 6.
Χαλαζοφύλακες, V, 109.
Chalcidis terrae motus, V, 154.
Chaldaei, V. 49.
Chamaeleontis color, V, 16.
Chaos Epicureum, III, 196.
Χαρακτηρισμός, IV, 113.
Charimander de cometis, V, 166.
Charino magistratu, III, 44.
Charis Hesiodo, Homero Musa, II, 102.
Charites, Iovis filiae, II, 103.
Charondae leges, IV, 56.
Charybdis, I, 156. III, 32. 82 103. 228. V, 63.
Chasmata, V, 25. 142. IV, 95.
Chelidon, unus ex Cleopatrae mollibus, IV, 33.
Chimaera, IV, 179.
Chiragra, III, 223.
Chriae, III, 83. 84.
Chryses sacerdos, II, 219.
Chrysippus, III, 84. IV, 181. a Seneca in ordinem cogitur, II, 101. etsi a republica remotus, multa tamen praestitit, I, 189. II, 95. fingit Gratias Iovis et Eurynomes filias, II, 101. liber de beneficiis, ib. citatur, I, 235. discipulus Cleanthis, IV, 181. eiusdem distinctio de sapientia αὐταρκείᾳ, III. 19. praeceptum de reddendo beneficio, II. 130. similitudo de pilae lusu, II. 123. Chrysippi lege vivere otioso licet, II, 96. Chrysippo quid sit servus, II, 151. Chrysippum assidua salutatio ad mortem perducebat, III, 132. cum Chrysippo vivendum, IV, 149.
Ciborum copia animo obest, I, 37.
Cicatrix quomodo placeat, II, 237.
M. Cicero aetatem suam complorat, II, 40. Atticum, quod in buccam venerit, scribere iubet, IV, 204. citatur, III, 40. clientibus suis praebet cervicem, I, 213. gradarius fuit in orando, III, 95. negat se habiturum tempus, ut Lyricos et Dialecticos legat, III, 114. vocis Essentiae auctor, III, 137. Ciceronis calamitates, I, 162. II, 40. compositio qualis, IV,

32 188. epistolae, II, 40. III, 51. II, 40. libri philosoph. IV, 131. de Republ. 166. exilium, II, 211. verba, III, 40. Ciceronis libri etiam Dori esse possunt, II, 256. exemplum secutus est Seneca, IV, 158. urbanitatem effugit Vatinius, I, 236. umbra Caecianam pressit, V, 61. Ciceronem expellens Clodius, Antonius occidens, I, 23. quo animo legat Grammaticus, IV, 166.
Cicero F. consul propter patrem, II, 186.
Ciceroneo Augusti clementiae debentur, II, 13.
Ciconum flumen, V, 80.
Cimbri caesi, I, 10. II, 210. IV, 97.
Cinna, II, 11. 186.
Circius ventus, V, 127.
Circuli caelestes, V, 127.
Cisterna, IV, 26. 29.
Claranus condiscipulus Senecae, senex et deformi corpore, sed animo viridi, III, 161.
Claritas post mortem, sitne bonum, IV, 138.
Claudianus cometes, V, 174. 177. 183.
Claudianus Caesar mitissimus, I, 122. animam agere coepit, V, 215. fratrum mortem aequo animo tulit, I, 133. consolatur Polybium, I, 129. plures intra quinquennium culeo insuit, quam omnibus seculis insuti leguntur, II, 24. quantum Polybio praestiterit, I, 121. Saturnum coluit, V, 221. Silanum et Pompeium Magnum generos occidit, V, 221. 222. templum in Britannia habet, V, 221. Druidarum religionem Romam advexit, V, 222. Claudii beneficium, Augusti iudicium malo, II, 112. in Claudium Apocolocyntosis, V, 214. pro Claudio Caesare votum Senecae, I. 129.
Claudius Caudex, II, 50.
Claudii Quadrigarii annales, II, 152.
Cleanthes, I, 189. aquam traxit et hortulos rigavit, III, 102. praecepta cum decretis philosophiae coniungi vult, IV, 83. utilis fuit generi humano, etsi in otio vixerit, I, 189. Zenonem expressit, III, 10. Cleanthes et Chrysippus discipulus eius dissentiunt de ambulationis definitione, IV, 181. Cleanthis dictum, III, 85. egregia similitudo, IV, 160. exemplum de duobus pueris Platonem quaerentibus, II, 227. versus a Seneca Latini facti, IV, 157.
Clementia, II, 1. V. Arg. Vol. II.
Cleonis χαλαζοφύλακες, V, 109.
Cleopatrae amor, IV, 12. Cl. et Anton i defectio per Nilum significata, V. 104. Cl. mollis Chelidon, IV, 33.
Clepsydra, III, 64.
Clidemus de fulgure, V, 60.
Clitus ab Alex. transfossus, I, 68. IV, 11.
Cloaca, IV, 33.
Clodius, IV, 116. I, 23
Cloelia, I, 154.
Clypei flagrantes, V, 176.
Clypei ignei, V, 8.
Cneius Lentulus augur, II, 130.
Cneii Pisonis rigor, I, 18.
Cneius Pompeius, I, 154. 162. IV, 151. ingratus in Rempubl. II, 210. villas Baiis exstr. III,

120. cupiditas et ambitio, IV, 97. mors, I, 162. 166. nepos Cinna, II, 12. socer Scipio, III, 61. vide Pompeius.
Cocceii, II, 12.
Codices tabulae publicae, II, 50.
Codicilli, II, 19. III, 131.
Collina porta, II, 210.
Colonia Nucerinorum, V, 31.
Coloniae in Corsicam, I, 97.
Color animalium cur variabilis, V, 16. color caelestium non unus V, 6. rubicundus taurum excitat, I, 79. colores quidam vim suam ex intervallo ostendunt, V, 17.
Colossus, III, 217.
Columbarum colla cur varii coloris, V, 16.
Columnae flagrantes, V, 176.
Cometa an sit sidus erraticum, V, 174. apparuit sub Helices et Buris eversionem, V, 166. 174. cur non stet, V, 177. lacteam viam extentus aequavit, V, 173. non est subitaneus ignis, sed inter aeterna opera naturae sive stella est, V, 177. ante Achaicum bellum, V, 173. ab Aristotele praedicta, V, 183. sex menses durans, V, 177. cometae an terreni quid habeant, V, 183. cur non cito extinguantur, V, 177. in qua parte aspiciantur, V, 169. multi non videntur, V, 177. quomodo fiant, V, 166. 170. sub Augusto, etc. apparuerunt, V, 174. cuius sint conditionis, V, 163. cursus cur ignotus, V, 164. genera, V, 166. natura nondum perspecta, V, 179. forma, V, 170. significa*tiones, V, 182.* sq. de cometis *quae consideranda*, V, 162.
Comicus, II, 116.
Conchylia superi et inferi maris, I, 101. Conchyliati, III, 150.
Conflagratio mundi, V, 91.
Conon de Solis def. V, 164.
Conscientia bona, III, 101. bona et mala, V, 118. grati, II, 162.
Consensus publicus, veritatis argumentum, IV, 197.
Consolatio Marulli de filii morte, IV, 123. Senecae ad matrem suam, I, 89. contra mortem amici, III, 151.
Constitutio animalium, IV, 217. 219.
Consuetudo omnia pati docet, I, 203.
Contemplationi rerum natura nos genuit, II, 93.
Contemplativae artes, IV, 101.
Contemptus malorum, I, 186.
Contextus operis, III, 83.
Contumelia, I, 230. 219. 222.
Conversatio multorum perniciosa, III, 11. IV, 148. mores immutat, I, 59. c. et solitudo miscenda sunt, I, 214.
Conviciator, I, 74.
Convicium, III, 134.
Convictus magnorum virorum efficacior oratione. III, 11.
Convivii sermo, III, 154. in convivio iacere, et torqueri, pariane sint, III, 162. 181. convivia tempestiva, I, 45. quibus curis parentur, II, 48.
Corbulo iocatur, I, 235.
Cordus, I, 169.
Corfinium, II, 153.
Corinthia, I, 117. II, 48.
Corinthii Alexandrum Macedonem civitate donant, II, 110.
Coriolanus ingratus, II, 210.
Corium apud Lacedaemonios forma publica percussum, II, 206.

Corium petere, I, 231.
Cornelia Gracchorum, I, 110. 154.
Cornelia lex, I, 177.
Cornelius Senecio, IV, 133.
Cornelius Severus, III, 229.
Cornua an quis habeat, interrogantes reprehenduntur, III, 104.
Corollarium, II, 232.
Corona circa sidera, V, 8. coronae, virgae et arcus differentia, V. 22. etiam interdiu, V, 11. subsitne aliquid corporis certi, nec ne, V, 26.
Corpus, animi pondus et poena, III, 159. hospitium animi, IV, 218. velamentum animi, IV, 74. vinculum animi, III, 97. corporis et animi separatio infantis ex utero materno emissioni comparatur, IV, 141. sq. corporis et animi bona, corpora esse probantur, IV, 154. corporis humani et terrae similitudo, V, 144. corporis potius quam ingenii exercitatio pluribus curae est, III, 232. deformitate animus non foedatur, III, 162. corporis temperatura tolli nequit, III, 24. corporis tegumenta varia, IV, 59. corporum divisio, III, 140. corpori non est serviendum, III, 31. quantum indulgendum, III, 15. de corpore quid fiat hominem egressurus animus non est sollicitus, IV, 78.
Corsica, eius descriptio, I, 97.
Corticibus arborum pleraeque gentes tegunt corpora, IV, 58.
Corunceanius, IV, 187. II, 79.
Corus Argestes, V, 126.
Corycus mons, V, 72.
Cossi, II, 12.
Cossi urbis praefecti, viri gravis sed vino mersi, fides in secretis continendis, IV, 10.
Cosura, I, 94.
Cotta, Rutiliae f., I, 110.
Crassus, II, 79. IV, 210. 187. Crasso Cato oppositus, I, 178. eum Parthis avaritia dedit, V, 129. de eo Parthus sententiam tulit, III, 6.
Crassus Magnus, V, 222. Magnum vocari vetuit C. Caesar, V, 222.
Crates, III, 21.
Cremutius Cordus, Marciae pater, historicus, v. Arg. ad Vol. I. in Consol. ad Murciam, et I, 169.
Crepitus, III, 131.
in Creta insula fons substitit, cum terra coli desiit, V, 73. Cretici sinus, V, 63.
Crispulus, III, 166.
Crispus Passienus, V, 96. eius dicta, II, 112.
Crocodili, V, 105.
Crocus, IV, 57.
Croesus rex, I, 208. III, 109.
Crudeles qui, II, 80.
Crudelitas acerbissima, II, 117. crudelitas quid, II, 30. quid pessimum habeat, I, 227. sq. violentiae comes, IV, 12. inimicorum numerum auget, II, 10. crudelitatis exsecratio, II, 25.
Crustularius, III, 132.
Crypta Neapolitana, III, 134.
Crystallina, I, 86. II, 259. Vedii fregit Augustus, I, 86. poculum, IV, 209.
Cubiculatae naves, II, 268.
Culcitra, IV, 163.
in culcitra Seneca iacet, IV, 30.
Culleo insuere, II, 24.
ad cultrum vel gladium locare, II, 50.

Cumae, III, 129.
Cuneare, IV, 207.
Cupiditas hominum infinita, II, 268. novorum vetera obscurat, II, 139. cup. vituperium, II, 254. cupiditates terminandae, I, 205. cupiditatum finis, timoris remedium est. III, 8. dantur gradus, non vero finis, I, 102. series infinita, III, 47.
Curio, IV, 186.
Curiositas vitanda, I, 62.
Curius Dentatus, II, 50. I, 198.
Curius quibusdam parum severus, IV, 216. Curium laudabat Cato. II, 79.
Cursor, II, 197. cursores raro hieran faciunt, IV, 8. cursorum agmen, IV, 224.
Cutiliarum insula, V, 84.
Cyclades, V, 89.
Cyllenius, IV, 41.
Cyclopum dextra, V, 55.
Cymbala cur sonent, V, 47.
Cynici petitio Antigoni cavillatione deluditur, II, 123. Cynici, III, 75. an recte obvios quosque monuerint, III, 73. cum Cynicis excedere hominis naturam, II, 52.
Cynthia, V, 215.
Cyparissiae, V, 26.
Cyprus, I, 162. terrae motu agitatur, V, 155. IV, 68. Cypri imperium Antigonus patri tradit, II, 163.
Cyrenaici, IV, 51.
Cyri furor in Gynden fluv. I, 71. cupiditas, II, 254.
Cytheriacae columbae, V, 16.

D.

Dacus, V, 3.
Daedalus, IV, 57.
Dahae, III, 193.
Danubius, II, 39. V, 88. inter Europam Asiamque, V, 3. 139. similem Nilo naturam habere, sed falso, creditur, V, 100.
Darius, IV, 96. crudelitas in Oebazi liberos, I, 68. eius mater serviit, III, 109. occidit Alexander, IV, 209.
December mensis, III, 42.
Decempeda, IV, 41.
Decius, II, 184. se pro Republica devovit, III, 174. Decii, II. 246.
Deformitate corporis non foedatur animus, III, 162.
Delator, I, 27.
Defectio solis, V, 23.
Delegatio, III, 70.
Delicatus quidam interrogat, an sedeat, II, 49.
Deliciae ad rabiem incitant, III, 110. deliciarum rabidarum vox, Quousque eadem, I, 194. commoda et nocentes fructus, III, 240.
Delos tremuit, V, 155.
Delphinorum et crocodilorum pugna, V, 103.
Demades, II, 247.
Demaratus solus verum dixit, II, 241.
Demetrius Syriae rex, V, 172.
Demetrius Cynicus magni iudicii vir, II, 251. egestatem professus, II, 76. stramentis incubans, III, 50. eodem loco imperitorum voces habet, quo ventris crepitus, IV, 71. vitam securam mari mortuo comparat, III, 175. D. laus, II, 253. eius dicta, II, 261. V, 96. I, 182. I, 176. Demetrium secum circumfert Seneca, et seminudum admiratur, III, 150.
Demetrius Pompeianus, I. 201.

Demetrius Poliorcetes, I, 223. III, 20.

Demochares Pharrhesiastes, I, 73.

Democritus, II, 52. antiquorum omnium subtilissimus, V, 164. diu furere visus, III, 230. divitias, uti onus bonae mentis, proiecit, I, 185. semper in publico risit, I, 212. dictum, I, 58. III, 13. inventa, IV, 63. praeceptum, I, 209. opinio de stellis, V, 184. ratio, V, 110. sententia de terrae motu, V, 149. volumen περὶ εὐθυμίας, I, 191. Democrito obiectum, quod pecuniam neglexerit, II, 87.

Dentium dolor, III, 223. puerilium lapsus, II, 169.

Desiderium suorum modicum, naturale est, I, 145. desideria ex vitio nata, insatiabilia sunt, I, 103. desideria rerum omnium quomodo deponenda, III, 178. hominum quomodo possint delineari, III, 195.

Deus a morte defendit, III, 142. an beneficia det, II, 166. an futura significet, V, 84. cogitatione visendus, V. 184. fata quidem scripsit, sed sequitur, I, 183. idem cum natura, II, 169. in homines venit, III, 199. in viris bonis habitat, III, 96. magister ex occulto producit ingenia, II, 161. mala a bonis viris removet, I, 185. vehit omnia, III, 81. omnium rerum ideas in se habet, III, 158. quid sit, V, 4. quos probat, exercet, I, 180. quomodo rogandus, III. 22. sine murmuratione *comitandus*, IV, 157. *ubique praesto est*, IV, 109. undique in se totum redit, licet in exteriora tendat, II, 67. universi rector, II, 38. Deus Epicureus, I, 178. ordinarius, et inferioris notae, IV, 171. Stoicus, IV, 188. Deus et materia, causae rerum, III, 160. Deus in humano corpore hospitans est animus, III, 96. Dei variae appellationes, II, 169. propositum in optimorum castigatione I, 179. vox II, 254. Dei et boni viri amicitia, et necessitudo, I, 173. Deo Stoici rotundam formam tribuunt, IV, 181. Deo quis sit dignus, III, 44. similem fieri veteres finem philosophiae fecerunt, II, 73. nulla ab ullo iniuria fieri potest, II, 257. et quomodo quis par aut similis fieri queat, III, 82. Deum inermem facit Epicurus, et extra mundum proiicit, II, 178. Deum nemo novit, III, 81. Deum sequere, vetus praeceptum, II, 74. Deorum munus philosophia, IV, 54. erga nos bonitas, II, 166. 183. cultus quis, IV, 109. templum est totus mundus, II, 257. Deorum in homines beneficia contra Epicurum asseruntur, II, 166. Deorum licet omnia sint, iis tamen donum positum, et stips iacitur, II, 255. Deos esse, ex publico consensu probatur, IV, 198. Deos consilii primi non poenitet, II, 235. Deos nemo sanus timet, II, 178. quis placatos habeat, IV, 171. tacite et intra nosmet ipsos precamur, II, 114. vota et officia admonent, II, 219. Deos auctores vitiis inscribere, illa incendere est, II, 54. erga Deos ingrati, II, 238.

inDeos querimonia quorundam, II, 132. Dii fictiles olim, I, 102. Dii duodecim, V, 54. gratuiti, III, 182. sq. beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseverant, II, 215. etiam ingratis tribuunt, II, 183. sq. futura norunt, II, 189. iniuriam nec accipere queunt, nec facere, IV, 110. hominibus nec volunt obesse, nec possunt, I, 41. 42. nudi sunt, III. 81. Diis nulla coactio, sed voluntas aeterna pro lege est, IV, 206. sq. Diis praeter voluntatem nihil praestare possumus, II, 264. Diis quae caussa benefaciendi, IV, 109. 110. Diis quae obiici soleant, II, 275. Diis nullius rei indigentibus nihilominus gratia referri potest, II, 133. Diis aliter visum est, Dii melius, in diversis dici solet, IV, 120. Diis quae petenda, III, 22. ab his omnium rerum prima est origo, III, 101. cum Diis verecunde agendum, V, 184.

Diadumenos, III, 157.

Διαλεκτικὴ in duas partes dividitur, IV, 52. Dialecticae interrogationes exturbandae sunt, IV, 6. Dialectica lex, ibid. Dialectica animalia, IV, 181. 219. Dialectici solum curant Non et Hoc III, 105. IV, 199. eorum libri a limine saltem salutandi, nec in iis tempus terendum, III, 114. eorum scholis iactatum sophisma, IV, 37. veterum distinctio inter sapere *et* sapientiam, IV, 198. 203.

Dicendi celeritas in philosopho *improbatur*, III, 94. 95.

Didymus grammaticus, IV, 46.

Digitus ad caput relatus, III, 123. Digiti sanguine litatum nubibus, V, 109.

Dignatio, III, 53.

Dilatio irae, I, 44. 52. 64.

Diluvii tempus, V, 89. 87. fatalis causae descriptio, V, 86.

Diodorus Epicureus, II, 77.

Diogenis cavae manus, IV, 57. Alexandrum vicit, II, 199. an recte obvios monuerit, III, 73. regias opes calcavit, II, 198. serviit, III, 109. Diogenis dictum, cum servus unicus ei aufugit, I, 201.

Diogenis Apolloniatis opinio de fulmine et tonitru, V, 42. de Nilo, V, 106.

Diogeni Stoico adolescens inspuit, I, 85.

Diomedes, I, 96.

Dionysius maior, II, 14. tyrannus, I, 157.

Diplomata, II, 13. 260.

Discendi cupiditas, IV, 159. discendum non semper, sed et praecipiendum, III. 85. III, 211. discenti quid debeat esse propositum, IV, 159.

Disertus, II, 178.

Displicentia sui, I, 192.

Disputationes quid, IV, 140. dialecticorum improbantur, III, 114. inanes arguuntur, IV, 199.

Distillatio tussim, assidua phthisin facit, III, 209.

Dives quomodo quis celerrime fieri possit, III, 42. IV, 209. divitis et pauperis comparatio III, 233. diviti cuidam panis et aqua defuit, I, 203. divitem quem vulgo existiment, IV, 31. non facit pecunia, IV, 210. divites an animosius detrimenta

ferant, I, 201. cur magni videantur, III, 217. mendicis miseriores. I, 232. saepe pauperibus similes sunt, I, 104. animus facit, I, 103.

Dividere adulteria, IV, 117.

Divinare, I, 126.

Divinatio irridetur, V, 48.

Divitiae quae sint, IV, 161. bonum non sunt, I, 182. IV, 34. licet utiles sint, non tamen in bonis numerantur, II, 83. naturales IV, 209. quae sint magnae, III, 7. quo loco apud sapientem sint, II, 79. quomodo certae fiant, II, 221. divitiarum contemptus, III, 49. 151. IV, 173. sq. instabilitas, II, 223. maximum exemplum Lentulus augur, II, 180. modus quis, III, 7. vituperatio, I, 201. divitiis incommoda non recte imputantur, IV, 37. divitias laudantes poëtae facem subdunt effectibus, IV, 192. divitias parasse, multis non finis miseriarum fuit, sed mutatio, III, 40. quomodo et stultus et sapiens possideat, II, 85.

Diurnum accipere, III, 233.

Docenti et discenti idem debet esse propositum, IV, 159.

Doctrinae exemplaris efficacia, III, 10. et vitae dissensio multis obiicitur, II, 75.

Δόγματα, IV, 101. sapientiae non esse superflua ostenditur, IV, 110.

Dolendi decor sapienti servandus, IV, 127. dolendi finem qui consilio non facit, tempore invenit, III, 153.

Dolor an aliquid habeat iucundum et voluptarium, IV, 129. omnis aut tolerabilis est aut brevis, III, 223. cito in odium venit, III, 153. futurorum non est praeoccupandus, III, 28. 60. qui extenditur nec magnus esse, nec qui magnus est, extendi potest, IV, 84. tempore consumitur, I, 146. doloris contemptus, I, 186. III, 60. contumacitas, I, 110. 139. ostentatio, IV, 127. solatia et remedia, I, 110. 136. 146. IV, 129. vanitas, I, 116. doloris opinione vexamur, I, 222. dolore doloris sensus amittitur, III, 223. dolorum maximorum sedes in macerrimis corporis partibus, ib. omnium an sapiens sit expers, I, 229. III, 191.

Dominorum in servos superbia, III, 107.

Domitius a servo servatus, II, 153. Domitii clementiae Augusti debentur, II, 13.

Donarine quid amicis, sapienti, regi, reipublicae possit, II, 255. donare res difficilis, II, 82. donatio incomsulta, II, 172. differt a munere, II, 221.

Dorica lingua, III, 220.

Dormire in centunculo, III, 233. ad alienum somnum, II, 58.

Dorus librarius, II, 256. 257.

Doryphoros, III, 157.

Dossenni monumentum, IV, 50.

Dracones, IV, 178. unde dicti, V, 81. inter pocula sinusque innoxii, I, 46.

Druidae, V, 222.

Drusus Caesar, III. 51.

Drusus Germanicus, I, 133.

Drusus Libo, III, 182.

Drusus Liviae, I, 141.

Drusilla Caligulae soror et pellex, V, 214. ei. mors, I, 135.

Duae litterae μ et η coniunctae notant 48. ex eo argumentum quidam sumpsit, IV, 47.
Duillius, II, 50. Duillii, II, 13.
Duo Scipiones, V, 193.
Duodecim tabulas loqui, IV, 186.
Duodecim venti, V, 127.
Dupondio satur, III, 43.
Dura molitio, V, 63.
Duramentum, I, 187.

E.

Earinus puer, IV, 8.
Ebrietas, I, 13. interdum utilis, ib. unius horae hilarem insaniam longi temporis taedio pensat, III, 148. ebrietatis accusatio, IV, 11. effectus, I, 13. III, 63. IV, 13. ebrietati honor habitus, II, 107. ab ebrietate quomodo deterreant Zeno et Posidonius, IV, 9.
Ebrius duobus modis dicitur, IV, 9. ad iram pronus, I, 36. ebrius et ebriosus differunt, IV, 9. ebriis an committenda secreta, IV, 10.
Ebucii Liberalis laus, II, 195.
Ebullire animam, V, 217.
Echini, IV, 105.
Ἔκνεφίας venti, V. 121.
Ἐκπύρωσις Stoicorum, V, 74. IV, 147.
Eculeus Maecenati, III, 47.
Edictum, effatum et enunciatum idem, IV, 199.
Editio publicavit monumenta ingeniorum, etiam ad indignos perventura, II, 185.
Educationis vis, I, 35. 38.
Egere necessitatis est, III, 19.
Egestas et paupertas, III, 136. *non obstat philosophiae studio*, III, 40.
Ἐγκολπίας ventus, V, 119.
Ἐγκύκλιοι artes, IV, 43.
Egnatii, II, 11. 39.
Εἶδος quid Platoni, III, 141.
Εἰκοσαμοὶ, IV, 113.
Eiuratio bonae spei, II, 85.
Elementa mundi, IV, 202. prima, II, 161. quatuor, I, 35. divisio secundum Aegyptios, V, 74. alterni recursus sunt, V, 73.
Elephantem ambulare per fenem iubet Aethiops, IV, 25.
Elephantes porcina vox terret, I, 31. elephanti CXX. ante currum ducti, II, 51. elephantorum duodeviginti pugna cum noxiis hominibus, II, 50. gregem excelsissimus ducit, IV, 56. iugo colla submissa, I, 46. elephantos quis primus in triumpho duxerit, II, 50. cura mitigat et in amorem convertit, II, 100.
Eleusis, V, 185.
Elleborus, IV, 13. ellebore stultos curare, II, 137.
Ellius leno, I, 182.
Eloquentis votum, II, 247.
Empedoclis sententia de naturali aquarum fervore, V, 81.
Endo pro in, IV, 166.
Ennius, I, 84. Homerum imitatus IV, 166. apud Ennium situs multum verborum occupavit, III, 137.
Ἐννοσίγαιος, V, 153.
Ens, vide Quod est.
Entia in sex modos Plato partitur, III, 137. sq.
Ephestion regio, III, 228.
Ephesus, IV, 141.
Ephorus historicus, I, 200. V, 174.

Epicurus an merito reprehendat Stilponem et eos, qui dicunt, sapientem seipso esse contentum, III, 16. cum Metrodoro suo Athenis ignotus, et Graeciae paene inauditus, III, 231. dolorem etiam appetit, II, 96. dulce esse torqueri dicit, III, 165. duo bona agnoscit, III, 171. exulcerati ventris dolore tortus beatissimum et ultimum se diem agere ait, IV, 77. fortis est, licet manuleatus sit, III, 84. honeste vivendum esse docet, III, 56. immerito mollia praecipere putatur, I, 234. obiurgat et eos, qui concupiscunt mortem, et eos, qui timent, III, 63. Senecae iudicio, sancta et recta praecipit, II, 71. servos amicos vocat, IV, 156. Stilponis obiurgator, III, 20. Stoicis consentit, III, 236. seq. tria proficientium genera facit, III, 122. voluptatis magister certis diebus famem experiri solitus, III, 44. Epicuri angelus Seneca, III, 50. dicta, III, 27. 35. 39. 42. 45. 47. 49. 52. 56. 59. 71. 73. IV, 118. egregium dictum, III, 13. 53. de Philosophiae servitute, III, 15. dictum omnibus philosophis commune, III, 75. dictum Stilponis voci simile, III, 20. dicta cur commemoret Seneca, III, 53. epistola, III, 16. epistolae ad Idomenea, III, 51. epistolae ad Idomeneum de occasione observanda, III, 54. epistolae ad Polyaenum, III, 44. obiurgatio quod Deum inermem faciat, et tamen colat, III, 20. *praeceptum III, 25.* opinio de *terrae motu, V, 150.* sententia nobilis ad Idomeneum, III, 52. sententiae eius cur notentur a Seneca, III, 53. sententiae de paupertate, III, 40. sq. secta non otiosa est, II, 96. et immerito male audit, II, 71. voluptas sicca et sobria est, ib. vox virilis. I, 234. voces publicae sunt, III, 15. eius non schola, sed contubernium magnos viros fecit, III, 11. hortulis quid inscriptum, III, 53. Epicuro obiecta vitae et doctrinae dissensio, II, 76. obiectum quod pecuniam consumpserit, II, 87. quae sit Dei felicitas, II, 167. testimonium redditum, II, 140. cum Epicuro quiescere, II, 52. Epicurum compilat Seneca, III, 15.

Epicurea bonorum divisio, III, 50. cantilena de vano inferorum metu, III, 64. voluptatis laudatio cur perniciosa, II, 71. Epicureae voces, III, 177. Ἐπικούρειος θεός, V, 219. Epicurei duas philosophiae partes ponunt, IV, 51. Epicureorum delicata et umbratica turba voluptatem virtuti praeferentium arguitur, II, 166. opinio, voluptatem a virtute diduci posse negantium refutatur, II, 65. Epicureorum vituperatio, II, 174. Epicureorum et Stoicorum dissensio de sapientis otio, II, 91. Epicureum chaos, III, 196.

Epigenes de cometis, V, 166. de meteoris, V, 164.

Epigri quid sint, II, 120.

Epistomia, IV, 26.

Erasinus fluvius, V, 85.

Eretrici, IV, 48.

Erixonem equitem Roman. populus ob filium flagellis occisum graphiis confodit, II, 17.
Errores unde, II, 60. errori non irascendum, I. 29.
Erubescere, vide Rubor.
Erynnis, V, 99.
Erysipelas, pusula, I, 88.
Essentia vox, III. 137.
Est, i. edit, I, 55. IV, 168.
Estur, I, 66.
Etesiae, V, 120. sq. 105. sq.
Etrusci et philosophi in quibus de fulminibus conveniant et dissentiant, V, 54. Etruscorum disciplinam Attalus Graeca subtilitate miscuit, V, 58.
Evander, I, 96.
Evaporatio, V, 110. 6. 82.
Eudoxus astrol. V, 164.
Euphrates, II, 39. 157. V, 3. 129.
Euphrosyne Gratia, II, 102.
Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν, verba solemnia in sacris Osiridis, V, 225.
Euripus, III, 130. IV, 8. 58.
Euripidis opinio de Nilo, V, 104. versus recitati populum ad eiiciendum tragoediae actorem concitant, IV, 193.
Euronotus ventus, V, 126.
Europae Asiaeque terminus, V, 3. 139.
Eurus, V, 126. Latinis Vulturnus, ib.
Eurynome mater Gratiarum, II, 102.
Euthymenes de Nilo, V, 105.
Εὐθυμία, I, 191.
Excerpta, III, 83.
Exemplar, Platonis Idea, III, 157.
Exempla plus prosunt quam *praecepta, III, 10.* 12
Exercitationes quae conveniant, quae non, III, 36. quae deligendae, I, 215.
Exitus bonorum mali non debent nos contristare, I, 213.
Exoleti, II, 48. exoletorum agmina, IV, 104. plausus, III, 26., exoletis articulos malacissandos praebere, III, 172.
Expetendum et adexpetendum quid, IV, 197.
Exsecrantium voces nocent, IV, 93.
Exsilium quid sit, V, 211. sq. I, 94. II, 246. exsilii metus ut demendus, III, 60. 63. sq. remedia, I, 99. exsulis paupertas nullum incommodum habet, I, 103.

F.

Fabella, i. historia, III, 219. IV, 39. fabellae et Aesopei logi, I, 124.
Fabrilia non a sapientibus excogitata, IV, 56.
Fabianus arcus, I, 219.
Fabianus Papirius orationem effundit, IV, 130. a Cicerone, Asinio et Livio saltem vincitur, IV, 131. dubitabat, an satius esset nullis studiis admoveri, quam inutilibus, II, 51. disertus et elegans, III, 137. philosophus verus, II, 45. populo differebat, sed modeste audiebatur, III, 123. Fabianus, I, 166. Fabiani disputatio, III, 95. libri ad philosophiam pertinentes, IV, 132. libri de civilibus, IV, 130. opinio de fine mundi, V, 87. oratio qualis, IV, 130. pudor in senatu decens, III, 23.
Fabius cunctator, II. 194. I, 11.

Fabius Dossennus, Atellanarum scriptor, IV, 50.
Fabius eques, V, 225.
Fabius Maximus, II, 12. IV, 27. turpissimam imperatori aiebat excusationem, Non putavi, I, 46.
Fabius Persicus impurus, II, 187, ei. pecunia a Iulio Graecino repudiata, II, 128.
Fabii Verrucosi dictum, II, 117.
Fabii, IV, 6. II. 197.
Fabricius divitias reiecit IV, 122. 212. Pyrrhum monuit, ut insidias medici vitaret, ibid. quibusdam parum pauper est, IV, 216. radices et herbas caenat, I, 176.
Fabulae vita est similis, III, 221. fabulae sceptrum et chlamydem in scena quibus assignant, III. 216.
Falaris, I, 211.
Fama, IV, 140. non excipere, sed eruere solet, III, 231. famas petere, IV, 188.
Fatum quid, II, 170. V, 51. idem cum Deo, II, 170. fatum rerum commune, IV, 71. fatum unum est, nec fulmine mutari potest, V, 51. fatum non tollit philosophiae studium, III, 38. fati lex prima, V, 52. circuitus, V, 133. obiurgatio quotidiana, IV, 80. fato tam divina quam humana reguntur. I, 184. fata an ita sint immutabilia, ut expiationibus et votis averti non possint, I, 119. 145. V, 51. Deus quidem scripsit, sed sequitur, I, 184.
Favete linguis, II, 86.
Favonius, V, 126. Favonii indicium, V, 9.
Faces diurnae' V, 7. faces igneae, V, 7. 165.
Febris Dea, V, 218. febris praecordia torrens, III, 224. viscera torrens, III, 32. peregrinatione discutitur, IV, 144. febris natura, V, 145. febrium genera innumerabilia unde, IV, 102. febrem habere dicimur, cum illa nos habeat, IV, 210. febres quaedam valetudinem levant, I, 13.
Felicio Senecae ostiarius, III, 25.
Felicitas avida est, III, 47. bracteata, IV, 192. enervata, I, 180. iracundiam nutrit, I, 35. divitum personata, III, 233. vera ubi posita sit, II, 74. Deo proxima, III, 49. felicitatis immoderatae incommoda. II, 51. III, 92. inquietudo, ib. intemperantia periculosissima, II, 64. reprehensio, I, 184. in felicitate quomodo nos gerere debeamus, III, 203.
Felix Claudii libertus. V, 225.
Felix nemo aliena infelicitate, IV. 100. felix vulgi, voluptatum servus est, II, 73. sq. quinam vere, III, 216. felicis cognomen honori datum, II, 17. felices cuius rei inopia laborent, II, 239. felicium exclamatio, quod vivere non liceat, II, 41. felicium gaudia et tempora misera, II, 55.
Feminarium adulteria, II, 148. luxuria et libido, I. 107. IV, 105. voluntas mobilis et vaga, III, 87. foecundas facientes aquae, V, 84. ira acres sunt magis, quam graves, I, 36. feminis annus ad lugendum constitutus, III, 153. luctus ma-

tum decem mensium datum, I, 109.
Fenestella, IV, 165.
Ferae nullam est beneficium, II, 128. ferae hominis convictu mansuescunt, I, 59. 100. ira careant, sed non impetu, I, 4.
Feritas quid, II, 20.
Ferrum cur effossum, II, 260. ferrum in igne est, V, 221.
Fictiles dii, III, 82. I, 102. fictilia, III, 9.
Fidelitas servorum in dominos, II, 151. sq.
Fides, IV, 45. hominum impressis signis creditur, II, 147. penes auctores erit, V, 107. in in solo sapiente, III, 235. sanctissimum humani pectoris bonum, IV, 45.
Fido Annaeo longior, V, 96.
Fidus Cornelius, I, 235.
Figuli rotae inventor, IV, 62.
Filius quantum patri debeat, II, 157. 213. filiorum exempla patres beneficiis vincentium. II, 160. patres illustrantium, II. 159. mortem quinam fortiter pertulerint, I, 151.
Fiscus, II, 193, tanti est, quantum habet, IV, 33.
Flacci mors, III, 151.
Flamma visa, V, 5.
Flaminius circus, II, 211.
Flavi cur iracundi, I, 36.
Flendi ius, III, 151. flendi materia, I, 119. flere cur Heraclitus solitus sit, I, 212.
Fletus primum nascentium omen, I, 119. nascentium causa, IV, 142.
Florales loci, IV. 117.
Floscuii ex auctoribus, III, 83.
Fluctus quid, V, 116.
Flumen in idem bis non descendimus, III, 141.
Flumina in usum hominum a Deo tributa, II, 168. cur aliquando siccentur, aliquando nova emergant, V, 72. cur quaedam aestate augeantur, V, 84. cur quaedam certis mensibus magna, certis angusta, V, 76. cur quaedam in specum palam decidant, quaedam paulatim intercidant, eademque ex intervallo revertantur, V, 72. quaedam cum ipso mundo coeperunt, V, 81. subterranea, V, 123. 140. fluminum cursus quomodo continuetur, V, 69. quorundam vis mira, V, 84. magnorum capita veneramur, III, 97. fluminibus gratiae non agantur, II, 225. fluvius Gyndes, I, 71. Alpheus, V, 86. 141. Arar, V, 219. Araxes, V, 147. Cero, V, 83. Ciconum, V, 80. Danubius, II, 39. V, 3. 88. 100. 139. Erasinus, V, 85. Euphrates, II, 29. 156. V, 3. 129. Ister, I, 181. V, 3. 81. 104. Ladon, V, 154. Lynceslius, V, 80. Maeander, IV, 147. Melas, V, 82. Nilus, IV, 147. V, 81. 84. 100. 102. 105. Padus, II, 232. Peneus, V, 154. Phasis, I, 101. V, 104. Rhenus, II, 39. II, 156. V, 3. 88. 105. 139. Rhodanus, V, 88. 105. 219. Strymo, V, 3. Tiberis, IV, 8. V, 224. Tigris, IV, 147. V, 85. 140. Xanthus, V, 218.
Fons Rhodiorum, V, 86.
Fontes certo tempore purgamenta eiectantes, V, 86. quidam sacri, III, 97. in Africa pauci, V, 70.
Forma Aristoteli Idea, III, 158.

non causa est, sed pars, III, 158.
Formido, II, 15. multos ad mortem coëgit, III, 6. 7. vaticinantes et attonitos reddit, V, 157.
Formula cadere, II, 30. 33. de formula disputare, V, 117. formula arctissima innocentiae, I, 43. formulam confundere, II, 224. sub formula, II, 33. ad formulam spectat, V, 50. ad formulam vivere, III. 197.
Fornicum inventor Democritus IV, 63.
Fortis, I, 221. III, 172. quis abusive, II, 136. vir quis, I, 122. sine timore est, IV, 21. non fugit laborem, III, 55. fortes natura iracundi sunt, I. 33.
Fortitudo quid, II, 136. IV, 45. 182. tam in Persas quam in alte cinctos cadit, III, 84. Stoicis est animal, IV, 179. an sit optabilis, III, 173.
Fortuita non sunt bona, IV, 36. nec sunt sanitatis remedia, II, 225. fortuitorum metus inanis, III, 201. praemeditatio et contemtus, III, 204. IV, 65. 182. remedia, V, 189. timor quomodo vitandus, III, 27. fortuitis omnes subiecti sunt, III, 6.
Fortuna neque boni neque mali aliquid nobis tribuit, IV, 120. non habet longas manus, IV, 2. quos sibi adversarios assumat, I, 175. relinquenda est, IV, 2. in mores ius non habet, ib. fortuna magna, servitus magna, I, 122. ei. contemtus, I, 188. ius nullum in praeteritum, II, 44. ludus, III, 201. momentanea varietas, III, 6. munera philosopho vitanda, III, 14. 15. *potentia*, IV, 65. 66. regnum, I, 236. instabilitas, V, 65. ei. bona non excluduntur a sapiente, II, 80. ei. certamen fortiores reddit, I, 181. ei. indulgentia opus est ad virtutem tendenti, II, 73. ei. manus sunt homines potentes, I, 221. ei nihil intactum, III, 122. ei omnes copulati sunt, I, 132. de ei. fide nihil sibi promittendum, I, 93. de ei. iniquis praemiis quid sentiendum, I, 213. fortunam privatam facere, IV, 205. cum fortuna expostulatio, I, 119.
Frigidum nihil sine aëre, III, 80.
Fritillus, II, 105. V, 224. 226.
Fritilla religiosi, II, 105.
Fritinnire, V, 213.
Frontis infirmitas, II, 113.
Frugalitas quid, III, 40. commendatur, I, 201. senectutem producit, III, 143. indicium non est auri et argenti odium, III, 8.
Fucinus lacus, V, 69.
Fufidius Valens, V, 225.
Fugit dies Virgilio, IV, 164.
Fugitivi divites in Mimo, IV, 185.
Fulgere, media correpta, V, 61.
Fulgor, V, 61. 24. sq.
Fulguratio, V, 42. 7. 38.
Fulguritus, V, 42. 43. 48.
Fullo, V, 11.
Fullonius saltus, III, 36.
Fulmen cur, cum igneum sit, terram petat, V, 44. cur oblique feratur, V, 61. placabile et perniciosum, V, 55. a fulgore quid differat, V, 42. 43. 61. fulminis opera, V, 42. 47. cur montes feriantur, V, 62. fulmine icta verminant, V, 48.

fulmini vis inest pestifera, V, 59. fulmina obliqua, I, 158. fulmina an a Iove mittantur, V, 54. 56. cur aestate plurima, V, 61. futurorum praenuncia, V, 48. privata et publica, V, 58. non sunt fortuita, I, 172. omnium metu, paucorum periculo cadunt, II, 10. fulminum ars triplex, V, 50. auctoritas in auguriis et auspiciis, V, 50. causa, V, 60. divisio iuxta Attalum, V, 58. divisio iuxta Etruscos, V, 54. tria genera iuxta Caecinnam, V, 51. genera vera, ibid. metus ad quid prosit, V, 55. metus eximitur. V, 62. nomina, V, 57. procurationes et expiationes quid proficiant, V, 51. vis, V, 58. fulminum scientia valent Tusci, V, 48.
Fulminant inferiora, I, 57.
Fundamenta thermarum in mare iacere, IV, 224.
Furnius, II, 130.

G.

Galatiae fluvius colorem animalibus mutans, V, 82.
Gallia cur fluminibus abundet, V, 70. salubritatem coeli Circio vento debet, V, 127. Galliae populi truces et inconditi, I, 97.
Galli in Graecia, I, 95. Germanos ceciderunt, I, 11. Gallorum gens a Cassandro obsessa, V, 73. Gallos togatos videre constituerat Claudius, V, 216.
Gallio Senecae frater, II, 60. V, 97. adulationis osor, V, 97. *in Achaia* febricitans, IV, 144. *citatur*, V, 121.
Gallica busta, II, 210.
Gaudium invectitium, III, 58. verum, ib. IV, 120. securum sola virtus praestat, III, 70. an sit boni pars, quod ex virtute oritur, II, 73. gaudium ex consulatu, ex nuptiis etc. percipere, an bene dicatur, III, 144. gaudii et voluptatis discrimen apud Stoicos, ib. vero soli sapientes fruuntur, III, 57. gaudia mala improprie dixit Virgilius, III, 144. gaudia occupatorum trepida, II, 55.
Gaudere non potest nisi bonus et sapiens, III, 147. sq.
Gausapatus, II, 83. III, 125.
Geminus Varius, III, 95.
Gemma ministrare, I, 178.
Gemmea supellex, IV, 173.
Generosus quis, III, 102.
Genius Senecae, III, 25. singulis adsignatus. IV, 171. Genii festum, IV, 184.
de Genu pugnare, I, 174. genus generale, et genera specialia, III, 138. genus summum, Quod est, ib. genus Stoicis summum quodnam, ib.
Geometer, IV, 43. Geometres quid doceant, ib. IV, 41. Geometrarum rationes cognunt, V, 14. 17.
Geometria non facit virum bonum, IV, 39. ob subtilitatem lubrica, III, 141. an Philosophiae pars possit dici, IV, 43. Geometriae placita, IV, 100. pulvis, V, 43. sq. Geometriam discere coepit Alexander, IV, 70.
Germania, I, 141. V, 3. 100. cur fluminibus abundet, V, 70.
Germanicus C. Caesaris pater, II, 187. frater Claudii Caesaris,

I, 133. et. mors non fuit sine denunciatione, V, 5.
Germanus puer protinus hastile vibrat, III, 89. Germani cuiusdam ad spectaculum ducti mors fortissima, III, 183. Germi, avida belli gens, V, 139. capillum nodo vinciunt, IV, 235. iracundissimi, I, 33. Germanorum animositas et patientia, I, 11. 182. Germanorum transitus non inhibuit Pyrenaeus, I, 95. Germanis iracundia cladis causa, I, 11. Germanis rufus crinis et coactus in nodum, I, 76.
Getulicus Caius, V, 98. Historicus et Poëta, V, 98.
Gigantes, III, 139.
Glacies quomodo fiat, V, 107. potui mista, III, 227. V, 114.
ad Gladium vel ad cultrum locare, II, 50.
Globi ignei, V, 5.
Gloria quid, IV, 230. ex scriptis et conversatione eruditorum comparatur, III, 51. multorum consensum requirit, IV, 139. umbra virtutis est, aliquando sequens, aliquando praecedens, III, 230. gloriae et claritatis discrimen, IV, 140.
Gorgonius, IV, 28.
Grabatus, III, 43. 49.
Gracchana mala, II, 40. vestigia, I, 156.
Gracchus quibusdam nimis cultus, IV, 186. vid. C. Gracchus.
Gracchorum mater Cornelia, I, 110. 155.
Graeca quomodo in Latina vertenda, I. 191. Graecae linguae gratia, I, 118. Graecae ineptiae, IV, 3. Graecae urbes in mediis Barbarorum regionibus, I, 95.
Graecia maior, I, 95. Graecia admiratur patrem sacra rite peragentem, filii morte denunciata, I, 152. Epicurum et Metrodorum paene inauditos habuit, III, 231. stellis numeros et nomina fecit, V, 179.
Graecus poëta, I, 216. tibicen, III, 211. versus, II, 29. Graeci nationum species, II, 189. Graeci, IV, 96. in Gallia, I, 95. Graeci, III, 140. nominibus in species iram distinguunt, I, 5. Graeci, II, 199. quidam dicaces in Antigonum, I, 73. Graecorum inutilis studia, II, 29. proverbium, IV, 183. Graecorum poëtarum maximus, III, 151. ius fiendi in unum dedit diem, ibid. Graecos historiae coarguunt, V, 3. togatos videre cupiebat Claudius, V, 216. in Graecis dicendi celeritas fertur, III, 95.
Graecinus Iulius vir egregius, III, 74. a C. Caesare occisus, II, 128. eius dictum, II, 128. vide Iulius Graecinus.
Grali Massiliam incolentes, I, 97.
Graius mons, III, 81.
Grammatica, IV, 23, 166.
Grammaticus, III. 137. IV, 166. circa eorum sermonis, historias et carmina versatur, IV, 39. non erubescit solecismum, si sciens facit, IV, 100. quo animo Virgilium legat, IV, 166. et Ciceronem, ib. Grammatici analectae, III, 70. Grammatici custodes Latini sermonis, IV, 114. Grammatici oculi, IV, 168. Grammaticorum elementa, III, 113.

Grandiscappiae arbores, IV, 29.
Grando quid, V, 107. sq. cur non hieme cadat, ib. cur rotunda, ib. quomodo fiat, ibid. grandinis speculatores, V, 109.
Gratiane referenda iis, qui inviti prosint, II, 46. apud paucos post rem manet, II, 109. per quae etiam felicibus referri possit, II. 239. an necessario referenda, II, 194. gratiae tantum demitur, quantum morae adiicitur, II, 114. gratiam referre beneficiis an res per se expetenda, II, 165, 176. an retuderit beneficium grato animo accipiens, II, 128. an sibi quis referre possit, II, 203. referre scit solus sapiens, III, 236. ad gratiam reddendam quae requirantur, II, 138. ad gratiam reddendam nemo est cogendus, II, 141. gratiam qui refert, an sit gratus, II, 179. 183. sq. gratiae non sunt furtive agendae, in angulo, et ad aurem, II, 129. gratias ago mihi cum dicimus, quid velimus, II, 205.
Gratiarum nomina, II, 101.
Gratitudinis laus ab utilitate et honesto, II, 181.
Gratus animus in beneficiario in quo conservetur, II, 109. in quo consistat, II, 130. gratus sine impendio, II, 141. gratus esse potest sola voluntate, II, 133. 179. grati et ingrati comparatio, II, 149. grato animo nihil honestius, II, 179. III, 239. gratum quemcumque facit memoria, II, 140. gratiae videantur, qui incommoda precantur iis, quibus obligati sunt, II. 236. gratorum duo genera, II, 179.
Gramentum obsessum, II, 152.
Grylius propter Xenophontem et Platonem notus, II, 159. I, 127.
Gubernator, IV, 169. deteriorne fiat tempestate, IV, 23. duas personas habet, ib. sq. gubernator etiam est, qui in sicco II, 180. gubernator nauseabundus, IV, 166. gubernatoris temerarii et cauti comparatio, III, 32.
Gula terrarum marisque vastatrix, IV, 103. gulae libido insatiabilis et luxuria, I, 100. IV, 53. 189. gulosi oculis, V, 79.
Gyarus, I, 94.
Gylippus Lacedaemoniorum dux, V, 7.
Gymnicum certamen, I, 34.
Gyndes fluvius, a Cyro in CCCLX. rivos dispersus, I, 71.

H.

Habitus qualis conveniat, III, 8. habitus animi rectus, IV, 111.
Hadrianum mare, IV, 53.
Haedi ignes, V, 5.
Haemus, V, 72.
Halo quomodo fiat, V, 8.
Halteres quid, III, 131.
Hamaxobii, I, 182.
Hannibal, V, 65. 126. Hannibalis crudelitas, I, 25. ei victor Scipio, I, 11. II, 56. Hannibalem fomenta Campaniae enervarunt, III, 119.
Haphe, III, 135.
Harmodius et Aristogiton, I, 197. II, 263.
Harpago liberi epulandi appositi I, 66.
Harpaste Senecae uxoris fatua, se caecam esse nescit, III, 116.

Harpocras Claudii libertus, V, 225.
Hastulae contra fulmina, V, 48.
Haterius orator, III, 95.
Hecaton, II, 102. 246. III, 11. reprehendus, II, 128. Hecatonis dictum, II, 146. exemplum de Callistrato, ib. quaestio, an possit domino a servo dari beneficium, II, 149.
Hecuba, IV, 40. III, 109.
Hederae idoneae eliciendis ignibus, V, 42.
Helena, IV, 40.
Helice mersa, V, 152. 154. 155. 166. 174.
Helis urbs, V, 154.
Helvia Senecae mater, I, 89 — 115.
Heracleoticum ostium Nili, V, 103.
Heraclitus in publicum procedens flebat, I, 29. 212. de ξηρᾷ ψυχῇ quid dixerit, III, 162. Heracliti dictum, III, 141. dictum de dierum paritate, III, 26. opinio de fulguratione, V, 60.
Herculanensis oppidi pars terrae motu corruit, V, 131. Herculanensis villa a C. Caesare diruta, I, 72.
Herculaneus nodus, IV, 37.
Herculaneus scyphus, IV, 12.
Hercules, I, 219. V, 217. minime vafer, V, 217. solus a Corinthiis civitate donatus, II, 110. totum orbem pererravit, V, 217. vivus ustus, I, 214. tragicus fit, V, 217. sq. ei. templum, V, 220. vestigia, II, 254. Herculis appellatio Deo aptari potest, II, 170.
Herennius Macer, I, 237.
Hermachus, III, 84. ex tertia sorte ingeniorum, III, 122. Hermachum magnum virum fecit Epicuri contubernium, III, 10.
Hesiodus, III, 70. maior aetate, an Homerus, IV, 40. quae nomina, et cur, Gratiis imposuerit, II, 101.
Hiemantibus aquis, IV, 188. hiemavit tempestas, annus, aquilo, IV, 188.
Hieme calor sub terris non est maior, V, 106. hieme cur putei et specus caleant, V, 144.
Hiero Rex Syracusanorum, IV, 188.
Hieronymi dictum, I, 19.
Hieran facere, IV, 8.
Hippias tyrannus, I, 39.
Hippocrates in mendacio deprehenditur, IV, 103. ei. exclamatio, II, 35. secta, IV, 100.
Hippoperae, IV, 31.
Hispania, I, 100. II, 40. IV, 96. V, 3. Hispaniae incolae Poeni, I, 95. Hispanias a contextu Africae mare eripuit, V, 158.
Hispani Corsicam coluerunt, I, 97. Germanos caedunt, I, 11. Hispanis immunitatem si principes dederit, quantum singuli eo nomine debeant, II, 232. Hispanos togatos videre Claudius constituerat, V, 216.
Historici, II, 170. parelia soles vocant, V, 22. vel falsa vel incredibilia referre solent, V, 173. eorum mos, cum multa mentiti sunt, V, 107.
Hoedi ignes, V, 5.
Homerus, I, 123. III, 94. 151. citatur, I, 21. V, 155. maiorne aetate fuerit an Hesiodus, quaestio inutilis, IV, 40. Neptunum σεισίχθονα vocat, V,

153. non fuit philosophus, quod modo Stoicus, modo Epicureus, modo Peripateticus, modo Academicus dicatur, IV, 40. Odyssea et Iliade consummata, principium suo operi adiecit, IV, 47. poetae nomine innuitur, III, 140. rotae figuli meminit, IV, 62. uni Gratiarum nomen mutavit et in matrimonium produxit, II, 102. Homeri carmina a Polybio conversa, I, 123. 129. Homero Musa, quae Hesiodo Charis, II, 102. Homero unus servus fuit, I, 105.

Homericus Achilles, I, 193. sacerdos, II, 219.

Homo in quas species possit dividi, III, 138. homo quid, I, 149. III, 97. in adiutorium mutuum generatus est, I, 5. non est tumultuarium opus, II, 236. non ex veste aut conditione aestimandus, III, 109. nudus ratione et societate munitus est, II, 178. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus, III, 213. saccus est, III, 221. sacra res, per lusum et iocum occiditur, IV, 106. habet mobilem et inquietam mentem, I, 94. homo species est Aristoteli, Senecae genus, III, 138. homini ex homine periculum vitandum, IV, 144. cur illi sit caput sublime, II, 93. homines omnes habent eandem originem, II, 155. cur futuri avidi, III, 80. mali sunt, fuerunt et futuri sunt, II, 107. proximi a diis quomodo aestimandi sint, III, 217. quibus prodesse debeant, II, 91. quam curae sint Deo, I, 171. homines non sunt qui ventri obediunt, III, 149. omnes omni aetate sunt irae dediti, I, 53. hominum fraus ac perfidia notatur, II, 147. hominibus quomodo sit utendum, IV, 110. quid ad perfectionem desit secundum sapientes, II, 132.

Honestamentum, III, 161.

Honestum verum et unicum bonum, III, 187. 199. per se expetendum, II, 171. non crescit, non decrescit, III, 162. honestum omne voluntarium est, III, 164. honestum et bonum apud alios diversa sunt, apud Stoicos tantum divisa, IV, 211. honestum et iucundum idem esse nequit, II, 73. honesti amor etiam malis innatus, II, 177. ab honesto nihil nos deterreat, III, 214. honesti comes ratio, II, 176. sq. honesti et boni discrimen, IV, 206. honesti et boni notitia prima quomodo ad nos pervenerit, IV, 211. honeste vivat, qui vult iucunde vivere, II, 68.

Horae maiores aetate quam Gratiae, II, 101.

Horatius Cocles, IV, 213.

Horatius Flaccus quomodo infamem describat, IV, 28. Hor. versus, IV, 211.

Horologia, V, 215.

Hortensius, I, 84.

Hospitalia fulmina, V, 57.

Hospitis ingrati poena, II, 192.

Hostes tot, quot servi, proverbium, III, 107.

Hostius quidam nefandae obscoenitatis, V, 27.

Humanitas in quo consistat, IV 45.

Hydra multa habens capita, IV, 178.
Hyperbole, IV, 183.
Hypocrysis, III, 8.
Hyrcani, IV, 183.

I.

Ianitor Orci, IV, 5.
Ianua Ditis, V, 224.
Ianus pater, V, 220.
Iapyx ventus Calabriae, V, 127.
Ideae Platonis, III, 140. 157. quid utilitatis adferant, III, 140. ideae definitio et explicatio, ib.
Idos Aristoteli forma, III, 157. quid ab idea differat, III, 140.
Idomeneus Epicureus, III, 51. 54.
Ignis an terrae motus causa, V, 141. quaedam etiam creat, V, 118. exitus mundi est Stoicis, V, 74. masculus et femina, ibid. mirabilis in Lycia III, 228. natura ascendit, violentia descendit, V, 44. non descendit, V, 40. quemadmodum fiat, V, 43. quomodo e nube gignatur, ib. de igne, sitne in nubibus, an ad tempus fiat, et unde proferatur, variae opiniones V, 38. ignes terris operti, ib. ignium plura genera, V, 24. ignium in aëre multae variaeque facies, V, 5. 24. in aëre visorum causae, V, 5.
Ignominia nihil detrahit sapientis virtuti, I, 106.
Ignoscere quid sit, II, 33. an sapiens debeat, ib.
Ilias Homeri, IV, 47. Ilias an Odyssea prior scripta, inepte *quaeritur, II, 49.*
Ilva insula, V, 211.
Imago obscoenis admota, II, 154. imago, i. simile, IV, 76. imago Attali, III, 195. imaginem suam quidam ubique vident, V, 12. imagines in atria positae, III, 102. amicorum absentium sunt iucundae, III, 93. an faciant nobiles, III, 102. imagines veterum, incitamenta animi, III, 155. imagines non solis poëtis concessae, III, 145. cur adhibendae in orationibus, ib.
Impatientia, III, 16. IV, 209.
Imperandi varia genera, II, 12. sq. 18. imperare sibi, maximum est imperium, IV, 183. imperare medicorum est, I, 15.
Imperia penes quos esse soleant, I, 34. cur etiam malis a Deo concedantur, II, 188.
Imperitorum voces tanquam ventre redditi crepitus, IV, 71.
Imperturbatus quis Peripateticis, IV, 17.
Impluere, V, 18.
Impingere epistolam, IV, 99. impingere in litem, IV, 196. impingere laqueum, I, 204. impingere naturae munus suum, I, 186. impingere titulum, III, 108.
Importuosum mare, I, 97.
Impudici indicia, III, 123. ab impudico an captivus se patiatur servari, II, 127.
Inane aëri quidam permiscent, V, 35.
Inclinatio, terrae motus, V, 150. sq.
Incommoda suo iure bona vocari possunt, III, 186. quaedam pro his sunt, quibus accidunt, I, 176.
Inconstantia animorum, I, 102.

152. non fuit philosophus, quod modo Stoicus, modo Epicureus, modo Peripateticus, modo Academicus dicatur, IV, 40. Odyssea et Iliade consummata, principium suo operi adiecit, IV, 47. poetae nomine innuitur, III, 140. rotae figuli meminit, IV, 62. uni Gratiarum nomen mutavit et in matrimonium produxit, II, 102. Homeri carmina a Polybio conversa, I, 123. 129. Homero Musa, quae Hesiodo Charis, II, 102. Homero unus servus fuit, I, 105.

Homericus Achilles, I, 193. sacerdos, II, 219.

Homo in quas species possit dividi, III, 138. homo quid, I, 149. III, 97. in adiutorium mutuum generatus est, I, 5. non est tumultuarium opus, II, 236. non ex veste aut conditione aestimandus, III, 109. nudus ratione et societate munitus est, II, 178. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus, III, 213. saccus est, III, 221. sacra res, per lusum et iocum occiditur, IV, 106. habet mobilem et inquietam mentem, I, 94. homo species est Aristoteli, Senecae genus, III, 138. homini ex homine periculum vitandum, IV, 144. cur illi sit caput sublime, II, 93. homines omnes habent eandem originem, II, 155. cur futuri avidi, III, 80. mali sunt, *fuerunt* et futuri sunt, II, 107. *proximi* a diis quomodo aestimandi sint, III, 217. quibus *prodesse* debeant, II, 91. quam *curae sint Deo*, I, 171. homines non sunt qui ventri obediunt, III, 149. omnes omni aetate sunt irae dediti, I, 53. hominum fraus ac perfidia notatur, II, 147. hominibus quomodo sit utendum, IV, 110. quid ad perfectionem desit secundum sapientes, II, 132.

Honestamentum, III, 161.

Honestum verum et unicum bonum, III, 187. 199. per se expetendum, II, 171. non crescit, non decrescit, III, 162. honestum omne voluntarium est, III, 164. honestum et bonum apud alios diversa sunt, apud Stoicos tantum divisa, IV, 211. honestum et iucundum idem esse nequit, II, 73. honesti amor etiam malis innatus, II, 177. ab honesto nihil nos deterreat, III, 214. honesti comes ratio, II, 176 sq. honesti et boni discrimen, IV, 206. honesti et boni notitia prima quomodo ad nos pervenerit, IV, 211. honeste vivat, qui vult iucunde vivere, II, 68.

Horae maiores aetate quam Gratiae, II, 101.

Horatius Coeles, IV, 212.

Horatius Flaccus quomodo infamem describat, IV, 28. Hor. versus, IV, 211.

Horologia, V, 215.

Hortensius, I, 84.

Hospitalia fulmina, V, 57.

Hospitis ingrati poena, II, 192.

Hostes tot, quot servi, proverbium, III, 107.

Hostius quidam nefandae obscoenitatis, V, 21.

Humanitas in quo consistat, IV 45.

98. 125. ingratos quid maxime faciat, II, 130. 138. III, 239.
Ingratitudo an impunita esse debeat, nec ne, II, 142. ingratitudinis mala et foeditas, II, 177.
Inimicorum iniuriae quomodo nos moveant, I, 45.
Iniqua quae iudicari soleant, ib.
Initia rerum in potestate nostra, exitus fortunae est, III, 33.
Initiati tantum sanctiora sacrorum norunt, IV, 112.
Iniuria alicui fieri potest, nec tamen ille accipere, I, 225. Iniuria beneficio contraria, II, 176. 201. 224. iniuria sapiens non potest affici, I, 218. 222. an beneficium antea collatum destruatur, III, 234. iniuriae et contumeliae discrimen, I, 222. iniuriae opinioni non facile credendum, I, 39. 44. iniuriae poena, I, 76. vindicandae tres scopi, II, 24. iniuriae altius quam merita descendunt, II, 98. quomodo nos moveant, I, 45. iniuriarum materia latissime patet, I, 227. iniurias iniuriis repensare honestum non est, I, 47. iniurias sapienti tolerabiles esse, Epicurus, iniurias non esse, Stoicus dixit, I, 233. iniuriis dominorum in servos positus index, II, 29.
Innocentem quomodo se quisque dicat, I, 14. an ad hunc non pertineat clementia, II, 3.
Inopiae metus, III, 31. remedium, IV, 172.
Inquilini veteres, III, 183. philosophorum, IV, 159.
Inquisitor, II, 219.
Insania, II, 30. ex ira nascitur, I, 50. III, 45. insania publica et quae medicis traditur, nihil differunt, IV, 86. insaniae hilare genus, III, 74. 146. insaniam hilarem insanire, I, 216. insaniae et irae vicinitas, I, 1.
Insanis suffragium et iurisdictio committitur, II, 137. insanos, quibus mens mota est, non eripta, denunciatio et castigatio coërcuit, IV, 90.
Inspuere disserenti, I, 85
Institores artificiorum, II, 232. delicatarum mercium, II, 246. III, 131.
Insolentia hominum exagitata, II, 155.
Insula Atalanta, V, 153. Chersonesus, V, 86. Corsica, V, 211. I, 97. Cosura, I, 94. Cyprus, I, 162. II, 163. IV, 68. V, 155. Cyrnus, V, 211. Gyarus, I, 94. Ilva, I, 97. Nesida, III, 124. Philae, V, 102. Sciathus I, 194. Seriphus, ibid. Therasia, V, 45. 151. Theres, V, 151. Thia, ibid. Insula in Aegeo mari surrexit, V, 45. 151. intercisa ab Italia angusto freto, I, 156. continenti quondam cohaesit, ibid. insulam suspendere, II, 230. insulae an certioris soli, V, 155. natantes, V, 83. novae in mari enatae, V, 151. quaedam ex se concepere flammam, V, 40. insularum parietes exesi et ruinosi, I, 83.
Intellectum an recens nata animalia habeant, IV, 221.
Intelligibilene an sensibile sit bonum, IV, 231.
Intemperantia literarum, II, 50. IV, 154. intemperantia vituperium, IV, 103.

Intensionis causa, V, 34.
Intercapedo, III, 225.
Interemptor sui, III, 184.
Interitui omnia obnoxia, IV, 69.
Interiungere, I, 215. IV, 19.
Interpescere, II, 226.
Interpretes, nunquam auctores III, 84.
Interpungunt Latini, dum scribunt, III, 95.
Interquiescere, III, 66. 106.
Interrogatio, i. syllogismus, IV, 3. 6.
Interrogatiunculas nectere, IV, 6.
Intra cutem suam, III, 19.
Invidere, II, 140.
Invidia, perniciosum optimis telum, I, 152. III, 200. ingratos facit, II, 129. 140. vitanda, III, 33. quomodo vitanda, V, 48.
Ionium mare, III, 233. IV, 53.
Ira, I, 1. cf. Argum. vol. I.
Ire Dii dicuntur Stoice, II, 182.
Iris, vide Arcus.
Irrationalis animi pars bipartita est, IV, 74.
Isidis Sacerdotes utuntur sistro II, 87.
Isocrates Ephorum a foro subduxit, I, 199.
Ister fluvius, V, 3. 104. cum mundo coepit, V, 81. circa Istrum vagarum gentium tolerantia, I, 181.
Isthmus, III, 233.
Italia praepotens, I, 96. a Sicilia inundatione resecta, V, 157. cur rivis abundet, V, 70.
Italiae pars, maior Graecia, I, 95. *locis quibusdam pestilens vapor exhalatur*, V, 156. in Italia *virga aquae immersa lapidescit*, V, 80. in Italiam Auster *impellit*, V, 127.
Italico agro acquisito mos erat pomoerium proferre, II, 51.
Ithacae saxa, III, 167.
Iuba rex, III, 187. Iuba et Petreius se mutuo interemerunt, I, 174.
Iudaei principatu Tiberii ex urbe eiecti, IV, 163.
Iudaici ritus Romae, IV, 109.
Iudex et arbiter, II, 141. ex turba selectorum, II, 144. ingrati actioninemo sat idoneus, ib. quomodo in puniendo affectus esse debeat, I, 14. iudici infinitam dare licentiam, II, 142. iudices ex longinquis regionibus evocati, I. 82. corrupti IV, 117.
Iudicia patris, i. e. testamentum I, 26. iudicia vulgi sunt spernenda, III, 82. iudicio favor officit, I, 190. iudicium accipere, IV, 217. cum iudicio beneficium dandum, II, 112. iudicium auferre, IV, 131.
Iugurtha, I, 208. IV, 97.
Iuliae duae, V, 221.
Iulius latum clavum Sextio dedit, IV, 122.
Iulius Caesar victoria liberaliter usus est, I, 79. ei quomodo beneficia veteranus quidam in memoriam revocarit, II, 218. talus in Hispania tortus, ib. ab eo an vitam accipere debuerit M. Brutus, II, 127. plures eum amici confecerunt, quam inimici, I, 79. vide Cajus Iulius.
Iulius Graecinus de Aristone, III, 74. v. Graecinus Iulius.
Iulius Montanus, V, 215. vide Montanus Iulius.
Iulius mensis, IV, 23. omnia in eo iacent sub nive, V, 121.
Iunior, Lucilii, cui Seneca Na

rales Quaestiones inscripsit, omen, V, 68. 96.
aius Praetorius, V, 225.
no singulis adsignata, IV, 171.
noni speculum tenere, IV, 109.
upiter an fulmina mittat, V, 54. et qualis Iupiter, I, 102. V, 55. an fulminibus interdum levioribus utatur, ibid. Capitolinus, ibid. optim. maxim. quis, II. 170. poëtarum ineptias fert, II, 86. quo antecedat virum bonum, III, 199. quod mittit fulmen solus, cur placabile, V, 54. sq. tonans, II, 170. stator, ibid. dici potest fatum, ibid. retrogradus, V, 180. uni Vulcano erus fregit, et uxorem suspendit, V, 222. voluptate delinitus noctem duplicavit, II, 54. Iovis allocutio, IV, 157. color, V, 6. cella, IV, 115. Iovis et Eurynomes filiae Gratiae, II, 101. Iovis vita resoluto mundo, III. Iovi lintea et strigiles ferre, IV, 109. Iovi tres manubiae, V, 54. Iovi de felicitate controversia facienda, IV, 175. Iovem ad pugnam vocavit C. Caesar, I, 21. cum Iove de felicitate quis contendere possit, III, 66. cum Iove reponi, II, 56.
Iurabatur per fictiles deos, I, 102. Iurandi modus, II, 154.
Iuriseconsultus, II, 214. Iurisconsulti negant quidquam publicum usucapi, II, 223. II, 229. IV, 41. pallidi, graciles. V, 223. eorum acutae ineptiae, II, 223. verbum, V, 32. responsa valent etiam non reddita ratione, IV, 88.
Iurisdictio insanis committitur, II, 137.
Ius Quiritium, V, 67. ius translationis, IV, 183.
Iusso pro iussero, III, 137.
Iustitia Stoicis animal, IV, 179.
Iustus Catonius, V, 225.
Iuvenes nobilissimi mancipia pantomimorum, III, 110.
Iuventutis ingratitudo, II, 211. studia, IV, 42.
Ixion, III, 37. 64. V, 226. stoliditatis homo, III, 37.

K.

Κικλας, V, 126.
Kalendarium, II, 260. III, 35. IV, 31. II, 100.
Κυνονικὴ, pars philosophiae, IV, 52.
Κατὰ στέρησιν, IV, 37.
Κῆρυξ, I, 196.
Κρυσταλλος, V, 84.

L.

Laberianus versus, I, 30.
Labor, neque bonum neque malum, III, 81. est remedium contra iram, I, 37. nullus timendus est, IV, 149. labor optimos citat, I. 183. labore modico alitur animus, III, 35. sq.
Lac retinet pabuli saporem, V, 81.
Lacedaemona servire iussit Alexander, IV, 96.
Lacedaemonii cur suos cives pancratio aut cestu decernere vetuerint, II, 197. liberorum indolem publice verberibus admotis experiuntur, I, 181. unguentarios urbe expulerunt, V 114. Lacedaemoniis coriusum pecuniae praestitit, II.
Lachesis, V, 218.
Laeon impubes, ne servi

lisum parieti caput rupit, III, 220. Lacones, IV, 6. trecenti, II, 242.
Lacrymarum ostentatio, I, 213. causae apud omnes homines ubique dantur, I, 119. lacrymandum quomodo ob nostrorum amissionem, IV, 126.
Lactea plaga caeli. V, 173.
Lacus, I, 177. Acherusius, III, 130. Asphaltus, V, 83. Benacus, II, 168. Fucinus, V, 69. Larius, II, 168. Servilius, I, 177. Statoniensis, V, 83. Trasimenus, I, 25. Vadimonis, V, 83.
Ladas cursor, IV, 17.
Ladon fl., V, 154.
Laelius sapiens, III, 155. IV, 115. V, 193. exemplum eligendus, III, 24. Laelii dictum ad quemdam sexagenarium, V, 161. sapientia, IV, 114. cum Laelio vivendum, III, 24. 66. IV, 149.
Laetitia adumbrata, I, 121.
Lanceam in convivas torsit Alexander, I, 73.
Lanista, IV, 201.
Lapides cur in quibusdam aquis non pessum eant, V, 83.
Lapidescere facit quaedam aqua, V, 80.
Laquearia versatilia, IV, 57.
Lares et genii, IV, 61.
Larius lacus Italiae, II, 168.
Larvis dedi, V, 220.
Lassitudo corporis cavenda, I, 60. III, 207.
a Lasso rixam quaeri, vetus dictum, I, 60.
Latina via, III, 221.
Latinae linguae potentia, I, 118.
Latini sermonis egestas, I, 118. III, 136. Latini inter pungere soliti dum scribebant, III, 95.
Latro quis, II, 208. latrones Philetae, III, 121. latronum insidiae, V, 188.
Latrocinia inter togatos, I, 227.
Latrunculi, II, 49. latruncularia tabula, IV, 203.
Laturam facere, V, 226.
Lavandi qualis mos apud veteres, IV, 28.
Laudandi licentia aliquando datur, III, 122. laudati an laudantis bonum sit claritas, IV, 138. laudationis commodum et incommodum, I, 38. laus et laudatio differunt, IV, 140.
Laurea in Capitolini Iovis gremio reposita, I, 102
Laureatae fores, I, 134.
Laurus idonea eliciendis ignibus, V, 43.
Lautitia ad coenas translata, IV, 186.
Lautumius carcer, I, 156.
Lecticarius, I. 232.
Lectio omnis generis voluminum improbatur, III, 2. varia delectat, certa prodest, III, 108. cum stylo temperanda est, IV, 14.
Lex iusti iniustique regula, II, 172. lex naturae, III, 7. quos nobis terminos statuit, III, 7. V, 187. Cornelia de Sicariis, a quo sit lata, I, 177. lex a L anno militem non cogit, a LX Senatorem non citat, II, 59. leges cum prologo improbantur, IV, 91. quando coeperint, IV, 56. quid sint, IV, 90. sq. legum auctores sapientes, IV, 55. legum praeses quam castigandi rationem sequatur, I, 6.
Lentulus augur, II, 130. divi-

tiarum maximum exemplum, ib. factiosus et impotens in frontem Catoni inspuit, I, 85.
Leo signum, V, 181.
Leo magistrum suum a feris protexit, II, 126. leo mansuetus et incultus, III, 98. leonis dentes Lysimachus casu effugit I, 68. leones rotae motu terrentur, I, 31. soluti et alligati in circo dati, I, 46. II, 50. leones mappa proritat, I, 79.
Leonidas, IV, 6.
Lepidus, II, 11. suum exercitum fugit, V, 100. Decimo tribuno cervicem praebuit C. Caesaris iussu, III, 6. Lepidum per multos annos tulit Augustus, II, 13.
Lex, vide supra post Lectio.
Libarii exclamationes, III, 138.
Libellum amici bonis suspensum deilcere, II, 173.
Liber inventor vini, I, 216. Liberi currus, II, 84. vestigia, II, 110.
Liberi appellatio Deo convenit, II, 170.
Liber patrimonii magnus, II, 260. liber quaestionum, IV, 52. liber Quintii Sextii laudatur, III, 154. libri Ciceronis, quomodo Dori vocentur, II, 256. librorum multitudo improbatur, I, 203. multorum lectio perniciosa, III, 2. quatuor millia Didymus scripsit, IV, 46. non multis, sed bonis opus est, I, 203. III, 103.
Liberalis Aebutii laus, II, 196.
Liberalis tristis ob frontis infirmitatem, IV, 94. potest etiam esse pauper, II, 106.
Liberalia studia non numerantur in bonis, IV, 39. vide Studia.
Liberalitas unde dicta, II, 82. non debet nepotari, II, 110. liberalitas invenitur etiam in angustiis paupertatis, liberalitatis materia quae sit sapienti, cuius sunt omnia, II, 254.
Liberi maiorane beneficia parentibus dare possint, quam acceperint, II, 156. liberorum vera laus, II, 160. amissio uti ferenda, I, 110. III, 204. V, 187. 195.
Libertas, I, 237. III, 121. 159. absoluta quae, III, 210. iusta et inter amicos data, II, 82. vera, III, 15. 232. libertatis pars magna, IV, 228. ad libertatem quod iter, I, 66. libertinus quid, III, 70. Libertinorum balnea, IV, 26.
Libido, I, 105. non voluptatis causa homini data est, ibid. libidinis effectus, III, 63. 65. detestandae exemplum, V, 28. libidini dediti quam turpiter vivant, II, 41.
Libo Drusus, III, 181.
Libonotus, V, 126.
Libra signum, V, 181. tardissime emergit, ib.
Libramentum, II, 200. 235. V 26.
Licinius multos annos Lugduni regnavit, V, 218. Licinius dives, IV, 210. Licinium divitiis provocant quidam, IV, 216.
Lictor semita deiicit, IV, 96.
Ligures in Corsica, I, 97.
Lingua phoenicopterorum, IV, 173. Claudiana, V, 225. Dorica III, 220. Graeca, I, 118. historica, V, 24. philosophorum, V, 23. Stoica, III, 28.
Linguarium, II, 191.

Lintea et strigiles instrumenta balnearia, IV, 109.
Linteatus senex, II. 86.
Linternum, IV, 26. II, 56. III, 120. IV, 26.
Λίψ, Africus, V, 126.
Litare, III. 174.
Littus Herculanense, V, 131. ignotum, I, 101. Sabianum, V, 131. sinistrum, III, 32. Surrentinum, V, 131. Syrucusanum, V, 85. Tauromenitanum, III, 228.
Livia uxor Augusti, I, 140. ei. consilium Augusto datum, II. 11. filius Tiberius I, 143. luctus ob Drusi mortem, I, 141.
Livius Drusus primus turbam suam segregare instituit, II, 244. queritur, quod nullae sibi, ne puero quidem feriae contigerint, II, 40. ei immatura ambitio, et mors, I, 154. II, 40.
Livius, III, 106. Alexandrinam bibliothecam laudat, I, 203. dialogos et libros philosophicos scripsit, IV, 132. Eurum Vulturnum vocat, V, 126. ei. dictum improbatur, I, 21. v. Titus Livius.
Livor, V, 212.
Locus non multum ad tranquillitatem confert, III, 129. non multum confert studiis, IV, 46. locorum mutatio vitanda, I, 98. mutationibus nihil proficiunt vitia secum circumferentes, III, 71.
Logica, IV, 50.
Loryma urbs, V, 79.
Lucani saltus, I, 193.
Lucernam accendere sabbathis IV, 109.
Lucis ictus et calor, V, 120. et noctis officia permutantium reprehensio, IV, 223. lucis et splendoris discrimen, III, 51.
Lucilius, III, 62. Poëta fuit, V, 100. clarus redditus epistolis Senecae, III, 51. distillationibus et febriculis vexatus, III, 222. Siciliae procurator, V, 95. Lucilii carmen de Aetna, III. 229. laus. III, 50. sq. poëma, V, 86. versus, III, 64. V, 68.
Lucius C. Caesaris frater, I, 133.
Lucius Bibulus, I, 153.
Lucius Cinna ab Augusto veniam consequitur, II, 10.
Lucius Geminius, V, 214.
Lucius Piso urbis custos, arcana ab Augusto commissa, quamvis ebrius, continuit, IV, 10.
Lucius Silanus, V, 222.
Lucius Sylla tam felix, deorum crimen, I, 151. Corneliam legem tulit, I, 177. ingratus, quia patriam durioribus remediis, quam pericula erant, curavit, II, 210. merito tyrannus ob crudelitatem appellatur, II, 14. primus in circo leones dedit, II, 50. quomodo filii mortem tulerit, I, 151. crudelitas in Marium, I, 69. tyrannis, I, 177. Vide Sylla.
Lucii Vinicii comes Varus, IV, 225.
Lucretia, I, 154.
Lucretius, III, 139. IV, 102. ei. versus, I, 194. IV, 101. 156. 172.
Lucrina ostrea, III, 227.
Luctus unde plerumque oriatur, I, 89. 90. 159. eius remedia, I, 111. 119. 159. luctus immodici improbatio, I, 119. IV, 125. pertinacia unde, I, 148. luctus tempus feminis constitutum, I, 109. III, 152. in lucta filio

tondere moris erat, II, 200. luctibus frangi, naturale non est, I, 145.
Lucullorum duorum dirempta morte concordia, I, 132.
Lucus fidem Numinis facit, III, 97.
Ludus bestiarius, III, 183. litterarius, IV, 84. litterarius philosophorum, III, 187. Veneris genetricis, V, 174. ludo eximere, II, 32. ludorum ordinem perlegere, IV, 202.
Lugdunensis colonia, IV, 66.
Lugdunum, IV, 66.
Lugendi quomodo sint amici, III, 150.
Luna a sole illustrata, V, 181. lunae quid debeatur, II, 233. 235. lunae et solis circuitus commoda, II, 181. Lunae nocturna successio, I, 158. ex lunae oppositione oritur solis defectio, V, 23.
Lunare sidus aestus marini caussa, I, 171. lunaris orbita irrevocabilis, V, 169.
Lupus, V, 225.
Lusitanus latro, V, 213. II, 208.
Lusus quid conferat ad moderandam iram, I, 37.
Luxuria iracundiam alit, I, 41. non nostri seculi vitium tantum est, IV, 116. scenam desiderat, IV, 98. luxuria corruptae civitatis indicium, IV, 187. luxuriae castigatio, IV, 176. 209. V, 77. 113. commenta, III, 227. exempla, IV, 108. gradus, IV, 185. incrementum, IV, 53. loca vitanda, III, 119. *ministri, IV, 105.* propositum, *IV, 209.* tormenta, IV, 185. *202.* luxuriae publicae argumentum est orationis lascivia, V, 185. sq.
Luxuriari in aperto capite, II, 71.
Luxuriosus diligens, III, 2. in sermonibus vitam suam esse vult, IV, 226.
Lychnobius, IV, 226.
in Lycia aquae conceptum feminarum custodiunt, V, 84. solum perforatum ignis circuit sine nascentium damno, III, 228.
Lycus fl. intercidit et renascitur V, 85.
Lycurgus quantus fuerit, IV, 56.
in Lydia insulae natant, V, 83.
Lymphatici, V, 157. lymphatici metus, III, 29. IV, 22.
Lyncestius amnis potus furore mentem movet, V, 80.
Lyra Pythagoras animi perturbationes composuit, I, 60.
Lyrici novem, III, 70. Lyricos ut legat, se tempus habiturum Cicero negat, III, 114.
Lysimachus, I, 68.

M.

Macedonia, II, 39. terrae motu agitata, V, 134. oppida devorata, IV, 68. urbes terrae motu prorutae, V, 183. ibi fluvius albas oves faciens, V, 82.
Macedonis querela de hospite ingrato, II, 191. Macedones, II, 199. dederunt actionem contra ingratum, II, 141. Macedonum gazae a Diogene calcatae, II, 198. Macedonicus sermo inter Indos et Persas, I, 95.
Machaera Hispana, II, 218.
Machinamenta, I, 161.

Machinatores, IV, 43.
Macrobii, I, 71.
Macte virtute esto, ex acie redeuntibus dicitur, III, 171.
Maeander fluvius, IV, 147.
Maecenas vir ingeniosus, III, 47. absentis Caesaris partibus functus est, IV, 185. ab Augusto desideratur, II, 243. ingenium grande et virile habuit, nisi illud ipse discinxisset, IV, 79. eius dictum, III, 47. dictum e libro, qui Prometheus inscribitur, III, 47. infelices morosae uxoris repudia deflentis vigiliae, I, 177. ut vita discincta, sic oratio soluta IV, 184. verba citata, ibid. versus, IV, 79. vestitus et comitatus mollitiem prae se tulit, IV, 184. sq. votum turpissimum IV, 185. et carmen effeminatum, ib. Maecenatem quidam deliciis provocant, IV, 216.
Magi, III, 142.
Magister populi antiquis, i. qui Dictator, IV, 165.
Magistri puerorum, II, 219. vide Praeceptor.
Magisterium alienum, I, 158. in magisterium recepta mancipia III. 35.
Magistratus quomodo castiget et puniat, I, 42. magistratu Charino, i. ἄρχοντος Χαρίνου, III, 44. magistratui quando perversa vestis induenda, I, 15. magistratus domestici, II. 145. magistratuum contemptores perperam existimantur philosophi, III, 196.
Magnanimitas quemlibet decet *II, 6.*
Magnesia, V, 72.
Magni cognomen honori datum II, 17.
Magnitudinis non est certus modus, III, 66.
Magnitudo animi an ab ira promoveatur I, 20. eius indicium et γνώρισμα, I, 57. eius proprium, I, 179.
Magnum a bono separari non potest, I, 20. 21.
Magi Platoni defuncto cur immolaverint, III, 142. Mago imperium Persicum ablatum, I, 68.
Maiores virtutibus suis posteros illustrant, II, 186.
Malacissandos articulos exoletis praebere, III, 172.
Malefaciendi non animus, sed vires quibusdam desunt, III, 98.
Malleusne prius in usu an forcipes? IV, 57.
Malitia omni seculo fere eadem, paullulum dumtaxat ultro aut citro mota, II, 107. malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit, dictum Attali, III, 239.
Malum unicum, I, 222. mali nullus sensus ad mortuum pervenit, IV, 129. ex malo an nascatur bonum, III, 190. IV, 35. mala cur bonis viris accidant, cum sit providentia, I, 171. fortuita praemeditando molliuntur, I, 207. interdum honesti speciem offerunt, IV, 213. opinione vulgi solum terribilia, I, 93. plura contingunt nobis quam accidunt IV, 171. quae optimis quibusque accidunt, pro universis sunt I, 182. omnia removit deus a viris bonis, I, 185. non sunt mala quae

saepe sic videntur, I, 175. malorum contemptus, I, 186. fortuitorum metus remedia, III, 29. 60. futurorum contemptus et praemeditatio. IV, 156. futurorum metu torqueri, quam stultum sit, III, 60. omnium finis est mors, I, 160. malorum nostrorum caussa, IV, 228. malus nemo est animi caussa II, 177. mali commodis fruuntur propter bonos, II, 185. nullo vitio carent, ib. sq. qualia beneficia accipiant II, 205. cur saepe regno potiantur, II, 188. mali sumus, fuimus, et erimus II, 107. ex malis an bonum possit elici, IV, 34. sq. malis etiam honesti aliquid inest, II, 171.
Mamercus Scaurus impudicus, II, 187.
Mancipia reiicula, III, 108. in magisterium recepta, III, 35. pantomimorum, III, 110. peculium pro capite numerant, III, 233. mancipia ementes vendentesque, I. 232. mancipiorum urbanitas contumeliosa, I, 231.
Manes, Diogenis servus, I, 202.
Manes Senecae, V, 212.
Mangones, III, 234.
Manipulares duo de rege suo male loquentes, I, 72.
Manlii pietas, II, 163.
Manni obesi, IV, 32.
Manubia Iovi triplex, V, 54.
Marcellinus, III, 219. homo ingeniosus et urbanus, non facilis ad corrigendum, nec tamen deploratus, III, 73. 220.
Marcello reditus a senatu imperatus, I. 99. Mitylenis exsulans, I, 100. Marcellus Octaviae fil. I, 141.
Marcia Liviam Augustam familiariter coluit, I, 141. Marciae avus, I, 169. filius qualis, I, 151. 167. laus, I, 138. 141. liberi et nepotes, I, 167. 168. pater, I, 167. 169. suffragatio pro sacerdotio filii, I, 166.
Marci municeps, V. 218.
Marcus Agrippa, II, 159. IV, 92.
Marcus Allius praetor, II, 117.
Marcus Antonius, I, 133. ei egregia exclamatio, II, 221. consulis latus petiit Augustus insidiis, II, 10. edictum inter caenam dictatum, ibid. ebrietas et Cleopatrae amor perdidit, IV, 12.
Marcus Brutus an a D. Iulio vitam accipere debuerit, II, 127. doluit se reverti sine Marcello exsule I, 99. Marci Bruti liber περὶ καθήκοντος, IV, 109. liber de virtute, I, 99. remedium adversus locorum mutationem, ibid.
Marcus Curius Imperator, II, 258.
Marcus Helvius Trogus, V, 225.
Marco Mario vicatim statuae positae, et thure ac vino supplicatum fuit, I, 69. eius crudele supplicium, ib.
Marcus, Senecae F., V, 213. I, 112.
Mare et terra sibi paria sunt, V, 91. mare unde sit, V, 74. 75. immunda littoribus impingit, V, 86. alternis aestibus reciprocum, I, 125. Mare Aegaeum, IV, 53. V, 45. 151. Acticum, II. 13. Atlanticum, V, 105. Caspium, V, 63. importuosum, I, 97. Hadrianum, IV, 53. Hadriaticum, V, 63. Ionium,

III, 232. IV, 53. Indicum, V. 101. profugum, V, 213. Rubrum, V, 63. Siculum, ibid. Syrticum, II, 72. tranquillum, V, 115. maris commercium, commune bonum, II, 185. maris nomina varia, V, 63. sapor dulcis, V, 105. in mari dominium unde homines acquisiverint, II, 178. maria cur non crescant fluminum accessione, V, 69.
Marius, I, 69. coloniam in Corsicam deduxit, I, 97. ambitio, IV, 97.
Marium ubi caliga dimisit, consulatus exercet, II, 56. 210. quaere Caius Marius.
Marianae clades, III, 109.
Marmora Alexandrina, IV, 26. marmoribus templa et domus fulgent, IV, 61.
Marmorarius faber, IV, 58. marmorarii, IV, 42.
Maro vestigator, II, 154.
Mars et Saturnus, IV, 42. V, 170. Mars, si Venerem aut Mercurium recta linea despicit, non est causa ut fiat Cometes, V, 170. Martis et Saturni congressus, V, 164. Martis rubor remissior, V, 6.
Marsorum praetor, II, 153.
ad Marsyam concursus, II, 242.
Martius campus, V, 224. mensis, IV, 29.
Marullus filium lugens, IV, 123.
Massiliae exsilium, II, 17. eam Graii colunt, I, 97.
Mater bona in liberos, I, 107.
Materia quid Stoicis et Aristoteli III, 156. materiae et partis differentia, V, 32.
Mathematica, IV, 44. mathematicos oblique perstringit Seneca, V, 215.
Matho, V, 222.
Matrimonium, unius adulterium, II, 148.
Matronae quos detestentur, II, 106.
Maturitas imminentis exitii indicium est, I, 166.
Maximus cum Seneca, IV, 30.
Medendi ars, IV, 32.
Media ac indifferentia, IV, 4.
Medicamentum aquatius, V, 14. medicamenta oculorum, III. 155. IV. 86. valetudinaria non sunt dono mittenda, II, 109. medicamentis in similitudinem veri colorari, II, 259. medicamentis polluta, II, 66. medicatae aquae, V, 84. medicatorum torrentium venae, II, 168.
Medicina aliis in remedium, aliis in levamentum adhibetur, IV. 86. et decreta et praecepta habet, IV, 100. etiam acceleratis opem ministrat, II, 185. quando proficiat, IV, 52. veterum qualis, IV, 102. medicinae usus apud aegros, honor apud sanos, II, 3.
Medicus regis filiam curans, I, 85. medicus aegros perambulat, II, 231. aegris prodest, sed hos non obligat, II, 174. bonam valetudinem non praestat, III, 195. cibi aut balnei tempus non potest per epistolas eligere, III, 53. quam viam teneat in curandis morbis, I, 8. quando peregerit suas partes, II, 262. quid aegro praecipiat, II, 231. III, 223. vitam dat, II, 162. medici affectus erga aegros, I, 231. infamia gravissima, II, 246. medici boni offi-

-cium, II, 231. officium aliquando servus obsit, II, 153. medico quantum debeatur, II, 229. multa funera fiunt dedecori, II, 25. medicum non facit peregrinatio, IV, 148. sanantem, non eloquentem aeger quaerit, III: 208. medici antiqui multa ignorant, IV, 103. familiares, I, 218. medici quid mortis meditationem vocent, III, 127. medicorum lacerationes, I, 164. pellex, IV, 103. genua tangentes, II, 43. maximus ob feminarum luxuriam in mendacio deprehensus, IV, 103. maximi exclamatio, II, 35. medicis gravis annus in quaestu est, II, 247.
Medus, V, 224. Medi, I, 232. soli actionem ingrati dederunt (al. Macedones) II, 141.
Medorum extrema, III, 193. rex, I, 232.
Megalenopolis, V, 154.
Megara cepit Demetrius, I, 223.
Megarici, IV, 48.
Megistanes, III, 51.
Mel in arundinum foliis invenitur, IV, 14. quomodo fiat ab apibus, ib. quibusdam morbi vitio amarum, IV, 168. Cecropium, V, 213.
Melas fl. mirae naturae, V, 82.
Meliboeus, III, 198. IV, 134.
Meminisse et scire, III, 85.
Memoria gratum facit, II, 140. certior est, quae nullum subsidium extra se habet, IV, 45. frequenti cogitatione conservatur, II, 141. beneficiorum cur caduca, ibid. subinde reficienda est, II, 129. 138. memoriae malae quam compendiariam excogitarit sibi Sabinus, III, 70. memoriam beneficiorum qui non retinet, ingratissimus est, II, 138.
Memphis, V, 102.
Menander libertus C. Caesaris, V, 226. Menander velut rusticus poëta in scenam prosiliit, V, 99.
Mendacia, in quibus os praecidi, non oculi erui solent, V, 108.
Menelaus, III, 233.
Menenius Agrippa aere collato funeratus, I, 105.
Mens sine Deo nulla bona, III, 202. sui iuris est, II, 151. bona a seipso impetrat, non ab alio, III, 96. bona non emitur sed mala, III, 71. mens hominis unde tam mobilis et inquieta, I, 94. mentis bonae fundamentum et culmen, III, 57. bonae et malae indicium, IV, 216.
Menstruum ancillarum ore exceptans, II, 187.
Mercurius, IV, 41. V, 223. 224. cur Gratiis additus, II, 101. cum Parca expostulat de Claudio, V, 215. Mercurii nomen Deo aptatur, II, 170. Mercurium et Venerem Mars recta linea despicit, V, 170.
Meritorum frequens commemoratio odiosa, II, 118. memoria subinde reficienda, II, 129. 138.
Messalla de Aetna, III, 118. Messallae nominis origo, II, 50. sententia, V, 221. Messallae Augusti clementiam experti sunt, II, 13.
Messalina uxor Claudii, V, 222. 225. a Claudio occisa, V, 222.
Messana capta, II, 50. circa

Messanam mare fimo quiddam simile eiicit, V, 86.
Metalla in hominum usum a Deo data, II, 168. non sunt a sapientibus inventa, IV, 57.
Metellus cur luce privatus, I, 182. fortiter tulit exilium, III, 60. triumphans CXX. elephantos duxit, II, 51.
Metilius Marciae Filius, I, 155. eius laus, I, 167.
Metrodorus, III, 84. secundae sortis ingeniorum, III, 121. admiratur Stoicorum παράδοξα, cum tamen ipse eiusdem sit opinionis, III. 236. asse toto pasci solitus, III, 44. Graeciae pene inauditus fuit, III, 231. Metrodori amicitia cum Epicuro, ib. dictum, III, 35. dictum ex epistola ad sororem, IV, 121. epistola, III, 223. opinio, cognatam aliquam tristitiae voluptatem dicentis, improbata, IV, 128. verba ipsa subscripsit Seneca, ib. Metrodori Chii sententia de terrae motu, V, 149. Metrodorum magnum virum Epicuri contubernium fecit, III, 10.
Metronactis philosophi mors, IV. 79. domus, III, 211.
Metus sceleratis perpetuus, IV, 119. sq. lenocinium est muneri, II, 108. metus rerum inanis, IV, 170. morbis communis, IV, 2. metus causae duae, III, 78. remedia, III, 60. V, 160. metu futurorum torqueri, stultum, II, 29. metus lymphatici, III, 29. IV, 22. vide etiam Timor.
Militis erga hospitem ingrati poena, II, 192.
Miletus, I, 95.
Miliaria quid, V, 81. minora, V 211.
Mimici socco utuntur, non c thurno, III, 15.
Mindyridis mollities, I, 40.
Minerva, III, 218. Minervae Iunoni capillos disponere, I 109.
Ministerii, officii et beneficii discrepantia, II, 149.
Minos Rex Cretae, V, 224.
Miracula septem, I, 116.
Mirari quae soleamus, IV, 19 218. V, 162.
Mirator sui, II, 66.
Mirmillo athleta, I, 179.
Miser quis sit, I, 178. III, 5 sapiens fieri nequit, IV, 77.
Miseratio, III, 238.
Misericordia vincit iram, I, 1 an sapiens ea affici possit. 31.
Misericordiae genus, cito oc dere, II, 116.
Miserum nihil est, IV, 115.
Mithridates, IV. 97. inter Ca nas custodias, I, 208.
Mitylenae, I, 99.
Mnester Pantomimus, V, 22
Moderatio vocatur ignavia, I 104.
Modios quinque, et quinque narios accipiens, III, 233.
Montanus Iulius tolerabilis p ta, IV, 225.
Montium cacumina an calidi V, 111.
Moralia non omnia bonos mo faciunt, IV, 217. moralis p losophiae partitio, IV, 51. ralibus quaedam rationalia mixta sunt, IV, 137.
Morbus omnis tria gravia ha III, 223. insanabilis est ctus, IV, 165. aut longo

brevis, III, 225. sq. corpus tenet, non animum, III, 226. morbi metus ut pellendus, III, 32. V, 193. ignorantia multis moriendi caussa est, II, 58. praenuntia signa I, 61. III, 207. in morbo consumat, vox imprecantis, II, 193. morbi supplicia luxuriae, IV, 102. morbi non extimescendi, sed fortiter ferendi sunt, III, 64. morbi vitia mentis inveterata, IV, 18. morborum animi et affectuum discrimen, III, 209. morborum tam varia genera unde orta, IV, 104.

Moris boni negligentia omni tempore fuit, IV, 116. mores a conversantibus sumuntur, I, 59. in mores fortuna ius non habet, III, 88. morum argumentum ex minimis interdum capitur, III, 122. corruptio e turba et spectaculis, III, 111, eversio quanta, IV, 104. corruptorum indicium oratio corrupta, IV, 183.

Μῶρος, V, 219.

Morosus, I, 5.

Mori tota vita discendum est, II, 42. unum ex vitae officiis est, III, 221. mori sua morte, bellum rem esse, falsum verbum, III, 179. in felicitate moriendi, magna est felicitas, I, 126. morimur peiores quam nascimur, III, 54. morimur quotidie, III, 64. morituri cur se gratos ostendere velint, II, 179.

Mortalia omnia mortalium bona, IV, 120.

Mortalitatis extendendae ratio, *II, 53. admonet senes imbecillitas, II, 47.*

Mors quid, I, 160. IV, 230. cur timeatur tantopere, IV, 4. facilis et in proximo est, I, 186. inter indifferentia ponitur, IV, 3. interdum in suorum utilitatem revocanda, IV, 145. an sit appetenda et sumenda, III, 181. naturalis est, III, 77. naturae lex est, V, 160. nec bonum, nec malum est, I, 160. numquam recusanda, aliquando adsciscenda, III, 181. omnes aequat, IV, 125. omnibus ex aequo communis, I, 128. III, 25. 220. optimum naturae inventum I, 160. quid mali afferat, III, 63. sitne ob senectutem vel morbum, vel dolorem, sibi consciscenda, III, 143. sitne occupanda, an exspectanda, cum eam vis externa denuntiat, III, 181. opportuna multum bonitatis habet, I, 160. an sit solutio atque finis omnium dolorum, I, 159. sq. repentina an sit aliquid mali, III, 68. 69. vitam intermittit, non eripit, III, 89. omnium par est, sed per quae venit, diversa sunt, III, 170. mortis causae variae, I, 149. commoda, I, 160. contemptores, III, 60. 64. 220. contemptus, I, 186. III, 63. 89. 221. IV, 156. contemptus et praeparatio ad eam, III, 76. IV, 2. effugia, quae homines quaerere solent, refutata, III, 218. infamia certatim a multorum ingeniis aucta, IV, 2. malum nullum, III, 77. 128. metus, III, 200. 224. 226. IV, 2. metus remedium, III, 89. IV, 1. V, 191. morae, III, 12. IV, 2. praemeditatio, III, 69. IV, 2. 156. solatium, V, 134. vias

variae, I, 67. 186. nos fragilitas nostra admonet, IV, 133. contemptus argumentum est animi ab altiore venientis sede, IV, 215. hora atque dies omnes latet homines, IV, 135. genera alia praeter senectutem, spei mixta sunt, III, 77. meditatio medicis dicitur asthma morbus, III, 127. omnes aeque timidi, III, 56. timore mori stultitia est, III, 181. mortem ante oculos habere, non molestum senectuti, III, 25. 188. concupiscentes et timentes obiurgat Epicurus, III, 63. cur aliquando invocent homines, II, 54. morte affecti unco per vias publicas trahebantur, IV, 2. de morte publica querela, II, 211. sqq. mortium signa an dii praemittant, V, 6.

Mortuis nulla mala sunt, I, 125. 160. mortuorum deploratio est vana et iniusta, I, 125. 126. mortuum alienum tollere, III, 25. motus affectuum triplex, I, 24. motus quatiens terram, quid sit, et quomodo fiat, V, 151. motus animorum non omnes affectus sunt, I, 24. involuntarii et voluntarii, III, 21. 22.

Mucius, II, 184. dextra ignes premit, et erroris sui a se exigit poenas, I, 176. ignem vicit, IV, 122. spectator distillantis in hostili foculo dextrae, III. 60. trunca manu duos reges vicit, III, 172. Mucii manus instar occisi Porsenae fuit, II, 264.

Muliebris in cultu insania taxatur, II, 259. muliebria ingenia, I, 154. mulieres maxime in luctum pronae, I, 109. mulierum vituperatio, I, 232.

Mullorum morientium color observatus, V, 77.

Munda, II, 218.

Mundus muliebris, V, 185.

Mundus Dei nomen, V, 56. mundus Stoicis est Deus, IV, 78. mundus Deorum templum, II, 257. non semper suum ordinem tenebit, III, 188. non est caussa, III, 158. mundus vel anima, vel corpus, V, 92. mundi caussae quinque, III, 158. concordia ex discordibus constat, V, 182. contemplatio, I, 158. conflagratio, I, 170. V, 74. 91. varias dotes, II, 182. novi generatio, V, 63. officium, II, 172. partes V, 33. interitus, I, 116. mundum providentia regi, pluribus probatur, I, 171.

Munus accipi potest, accipiendo quod suum est, II, 256. munere expungere, rejiciendi genus est II, 194. munera ad rogum, II, 59. munera amicorum saepe non differunt ab hostium votis, II, 122. munera duratura danda sunt, ut memoriam excitent, II, 109. supervacua aut morbum exprobratura, non sunt mittenda, ibid. munerum divinorum iniqui aestimatores reprehenduntur, II, 132.

Muraena, II, 11. insidiatur Augusto, II, 39.

Mures ferrum rodunt, V, 218. molas lingunt, V, 220. subterranei, V, 77. murium tergis induuntur Scythae, IV, 58.

Murrhina et crystallina, II, 259. IV, 228.

Musa Homero Hesiodo Charis, II, 101.

Musa furit in rabiem, V, 212.
Muscam excitare non potest Claudius, V, 221.
Musica non facit virum bonum, IV, 32. 39. sq. in musica arte bonum dicitur duobus modis, IV, 32. musici munus, IV. 40. conatus ut vani exagitantur, ib.
Mycenarum muri, III, 167.
circa Mylas fimo quiddam simile e mari eiicitur, V, 86.
Mindyris Sybarita, I, 40.
Myrmillo, I, 180.
Myron Claudii libertus, V, 225.

N.

Nabathea regna, V, 125.
Narcissus, V, 98. libertus Claudii, V, 222. quos duci iusserit, V, 225.
Nasonis gener Fidus Cornelius I, 235. vide Ovidius.
Natalis, IV, 33.
Natta Pinarius, IV, 225.
Natura, Deus, II, 169. natura cur vultus nostros in caelum erexerit, II, 93. 94. dux vitae esse debet, II, 62. sqq. paucis contenta, III, 149. per constituta procedit, V, 77. natura rerum cur nihil dicatur perdere, II, 203. eadem est erga omnes, IV, 70. sua sacra non simul tradit, V, 185. naturae lex, III, 7. 62. 67. imitatio est ars, III, 156. naturae contemplationis usus, V, 67. 137. in nos meritum, II, 179. maxima gloria homo, II, 236. naturae convenienter vivere, quid sit, II, 67. legibus obtemperandum IV, 157. ordinem in vitae ratione immutantes taxantur, IV, 223. naturae Dei et nostrae discrimen, V, 4. natura paucis contenta, III, 39. IV, 208. de naturae malignitate querela, II, 36. contra naturam quinam vivant, IV. 224. secundum naturam vivendum, II, 67. quomodo quis secundum naturam vivat, II, 94.
Naturalis philosophiae partis divisio, IV, 50.
Naturalia desideria finita sunt, III, 39. vitia arte vinci nequeunt, III, 21.
Naufraginm fecit Seneca IV, 30.
Naumachiae spectaculum secundum, III, 184.
Nausiphanis opinio, IV, 48.
Neapolis, I, 161. III, 113. 134. terrae motu agitata, V, 131. Neapolitana crypta, V, 131. Neapolitanorum theatrum, III, 241.
Nebula frequens est circa flumina et lacus, V, 117. nebulae sub terra, V, 123.
Negotiorum turba non obstat studiis, III, 150. negotiis quomodo se extricare debeat philosophiae cupidus, III, 53.
Neptunus, III, 197. IV, 23. V, 153.
Nero Caesar, V, 217. veritatis amantissimus, V, 140. ad investigandum Nili caput misit, ib. bis Naumachiae spectaculum edidit, III, 184. Neronis Caesaris cum Augusto comparatio, II, 28. clementia, II, 2. laudes, II, 1. 28. V, 217. versus, V, 16. in latrones animadversuri vox generosa, II, 28. principatu cometes sex menses visus, V, 177.
Nervi, sedes dolorum, III, 224. totius corporis fundamenta, I, 22.

Nesida, III. 124.
Nestoris vita brevis naturae respectu, III, 221. annos vincere V, 216.
Nicopolis urbs, V, 155.
Nilus, IV, 147. V, 105. Aegyptum dilatat, V, 155. aestate augetur, V, 84. cum mundo coepit, V, 81. cur aestivis mensibus abundet, IV, 147. V, 100. nihil exedit, nec abradit terras, V, 102. quoties non exundaverit, V, 103. Nili animalia, V, 103. cataractae et fragor, V, 101. inundationis caussa, V, 104. miracula, V, 101. primum incrementum et progressus, V, 100. seqq. septem ostia, V, 103. caput qui investigarent, a Nerone missi, V, 140. Nili fragor cadentis caussa urbis transferendae, III, 132. V, 101. venae scopuli duo dicti, V, 102. de Nili incremento variorum auctorum opiniones, V, 105. Nilo beneficium non debetur, II, 225. Nilotica aqua feminas fecundiores facit, V, 84.
Niobe, III, 151
cur Ningat hieme, V, 108.
Nix quid, V, 108 — 115.
Nobilitas turpissimos quosdam industriis praetulit, II, 186. nobilior quisnam altero, II, 155.
Noctis et diei officia commutantium reprehensio, IV, 223. noctes quibusdam breves videntur II, 54.
Nodus Herculaneus, IV, 27.
Nominis immortalitatem gignit sapientia, II, 53.
Nomenclator, II, 210. III, 47. *70. nomenclatori memoriae loco audacia est, II*, 108. nomenclatorum aut memoria, aut manus, II, 244. nomenclatoris superbia, I, 232.
Nomentanum, IV, 144. 171. Nemen tanus luxuriae magister, II, 70.
Non putavi, turpissima excusatio, I, 46.
circa Nonacrin in Arcadia aqua mortifera, V, 82.
Nosce te, I, 149.
Notorem dare, notorem petere, III, 92.
Notus ventus, V, 125.
Novatilla, I, 112.
Nubes quid, V, 48. resoluta ventum facit, V. 122. nubes attritae, cum sint udae, quomodo ignem gignere possint, V, 42. subterraneae, V, 122. non sunt fortuitae, I, 172. nubium observandarum periti grandinem praedicunt, V, 108. sq. nubibus quidam immolant, V, 109. in nubibus unde et quomodo ignis, et qua ratione e nubibus emittatur, V, 39. 43.
Nucerinorum colonia, V, 131.
Numae nepos Ancus, IV, 165.
Numantia, I, 116. III, 164. I, 225.
Numidae, IV, 31. Numidarum equitatus, ib. et 228. Numidicae crustae, IV, 26.
Nundinis lavari toti veteres soliti, IV, 28.

O.

Occasus quotuplex, V, 125. occasus vespertinus, IV, 41.
Occupati qui dicantur, II, 46.
inter oleum et vinum, III, 36.
Occupationes novae veteribus substitui solent, II, 55. non tanti esse debent, ut philoso-

phiae studium differatur vel omittatur, III, 194. occupationum praemia contemnenda occupationes fugienti, III, 55. occupationibus districtus quomodo se explicare debeat, si philosophiae studium amplecti cupiat, III, 54.
Oceanus, V, 213. I, 153. II, 252. IV, 182. V, 63. terrarum vinculum, I, 158. ad lunae arbitrium exundat, I. 172. neutro genere, V, 81.
ab Octava disputantem audire, III, 211.
Octavia, soror Augusti, I, 132. 140. Octaviae impatiens luctus ob Marcellum amissum, I, 134.
Octavius Augusti pater, II, 159. Octavius quinque millibus H S. mullum emit a Tiberio Caesare, IV, 108.
Oculi erui solent in quibusdam mendaciis, V, 108. imbecilles, II, 33.
Oderint dum metuant, versus exsecrabilis, I, 20. II, 15.
Odium blandum et affabile, II, 122. vitandum, III, 33. quomodo vitandum, IV, 152.
Odyssea Homeri, IV, 47. an prius scripta quam Ilias, II, 49.
Oebazi liberi, I, 68.
Oenopis Chius, V, 105.
Oestrus, III, 137.
Offendentia nos quomodo accipienda, I, 44.
Officii, beneficii et ministerii discrimen, II, 149. officii humani formula, IV, 110. officia praeceptis disponuntur, IV, 90. officia civilia an gerat virtutis studiosus, I, 194. officiorum quam iuris regula patet latius, I, 43.
Οἰκονομική an pars philosophiae, IV, 51.
Olympia, V, 85. ad Olympia descendere, I, 179. Olympus, V, 154. 223. et Ossa terrae motu recesserunt, V, 154.
Ὄν Latine dici nequit, III, 138. sex modis dicitur, ib. sq.
Onesicritus, II, 254.
Opes non sunt bona, IV, 33. opum possessio non interdicitur, III, 44.
Opinio nos cruciat, I, 159. opinio iniuriae est iniuriae suscitabulum, I, 39.
Opium, IV, 13. II, 208.
Opus esse et indigere differunt, III, 19.
Oratio quid, IV, 138. animi vultus est, IV, 190. certam regulam non habet, IV, 187. etiam timidissimis audax, III, 68. qualis philosophum deceat, III, 94. IV, 131. sit tarda et gravis, III, 94. sqq. popularis et philosophi multum differt, III, 94. 95. IV, 183. talis hominibus, qualis vita, IV, 190. Oratio circumtonsa, IV, 190. ordinaria, III, 92. orationis celeritas Graecis potius quam Latinis permissa, III, 95.
Orator iratus an aliquando melior, I, 35. Caelius iracundissimus, I, 60. idem assentatione offendebatur, ib. oratori quando constet eloquentiae officium, II, 262. oratori qualis oratio apud Homerum data, III, 94.
Oratorius vigor, IV, 132.
Orbis in tres divisus, I, 219.
Orci ianitor, IV, 5.
Organorum ac tibiarum genus

ex pulpito consonabat olim, IV, 15.
Origo omnium eadem, II, 155. III, 102.
Ὀρίζων, V, 127.
Ornamenta pantomimica, III, 75.
Orpheus, IV, 47.
Ortus quotuplex, V, 125.
Oscitare, I, 105. oscitatio, II, 33.
Osiridis sacra, V, 225.
Ossa Olympo cohaesit, V, 154.
Ostiensis colonia, V, 26.
Ostrea, IV, 104. 161. Lucrina, III, 227.
Otium an sapienti concessum II, 91. sectandum, sed non iactandum, III, 176. sqq. nonnullorum occupatum, II, 47. otii aegra patientia unde, I, 197. vitia negotio discutienda, III, 132. philosophici finis, I, 95.
Ovidius poëtarum ingeniosissimus, V, 89. Aetnam descripsit, III, 229. citatur, IV, 171. eiaus et censura, V, 85. 89. gener, I, 235. *μεταμορφώσεις*, V. 221. ei. versus, II, 175. 209. V, 11. 55. 65. 68. 80. 85. 89. 90. 99. 100. (qui tamen versus est Tibulli.) 107.
Oves ut nigrescant ad Ceronem fluvium appelluntur, V, 82.

P.

Pacuvius ab Tiberio Syriae praefectus, III, 26.
Padus fluvius, II, 232.
Paedagogia oblita facie vehuntur, IV, 228. paedagogium pretiosa veste succingitur, II, 75. *paedagogii* apparatus, I, 188. *paedagogus*, I, 38. III, 148. IV, 84. *paedagogus* fatuae, III, 116. *paedagogus*, III, 24. unicuique datus deus inferioris a tae, IV, 171. paedagogi publi IV, 229. paedagogos nos III, 70.
Παλιγγενεσία dogma Stoic et Pythagoricum, III, 160.
Pallas, III, 218.
Palladium munus, V, 211.
Pamphiliae ventus Cataegis, 127.
Panaetius, III, 84. IV, 195. Cometis, V, 184.
Pancratio decernere vetan Lacedaemonii, II, 197.
Panis lapidosus, II, 117. plel ius aut siligineus, IV, 208. cus, IV, 8. panis in fame un beneficium est, IV, 110. pa hordeacei frustum, III, quadra non est beneficium, 186. panem conficere quis quomodo ille primum inve rit, IV, 60. durum fames r dit siligineum, IV, 227.
Panormitanos dedere Roma fecere, Aruntius dixit, Sa stii scribendi genus imita IV, 187.
Πάντα φίλων πλήρη, Cl dius exclamat, V, 225.
Pantomimae, I, 105. pantomi I, 21. pantomimo non nece est de arte saltandi quaere IV, 111. pantomimorum m cipia, III, 110. pantomimica namenta, III, 75.
Paphus aliquoties corruit, I 68. V, 155.
Papinius a Caesare flagris c sus, I, 69.
Parabolae sunt imbecillita nostrae adminicula, III, parabolis in scribendo qui ib.

Παράδοξα, inopinata omnibus III, 236.
Παραινετική, IV, 99.
Pararii, II, 129. 147.
Parcae, V, 216. 217.
Parcissimus, homo pusilli et contracti animi vocatur, IV, 184.
Παρέχειν ἄλλοις, V, 219.
Parelia, quid sint, et quomodo fiant, V, 22. bina quomodo fiant, ib.
Parentare sibi vino et epulis, III, 26.
Parentatur interdiu mortuis, IV, 223.
Parentes quidam a filiis illustriores redditi, II, 150. liberos beneficiis vincunt, II, 198. non assiduis plagis liberos levissima de causa compescant, II, 19. parentum amor magis in ea, quorum miseretur, inclinat, III, 80. beneficia in liberos, II, 235. castigatio quemadmodum accipienda, I, 42. cura de infantia liberorum, II, 235. exhortatio ad liberos, II, 162. officium, II. 17. veneratio, II, 162. parentibus cur quaedam privilegia data, II, 145. maiorane beneficia liberi dare possint quam acceperint, II, 156.
Parmenidis dictum, IV, 48.
Paricida culleo insuitur, II, 24.
Pars et materia differunt, V, 32.
Parsimonia quid sit, II, 136. sera in fundo est, III, 2. parsimoniae laus, I, 202. parsimonia Plato senectutem attigit, III, 24.
Parthenope, III, 124.
Parthia, III, 89.
Parthus de Crasso sententiam tulit, III, 7. Parthus infans arcum statim tendit, III, 89. Parthi, I, 232. capillum effundunt, IV, 235. Parthos reges sine munere salutare non licet, III, 42. Parthici belli apparatus, I, 133. Parthi nationum species, III, 139. Parthis Euphrates obstat, V, 3. a Parthis aves petere, I, 161.
Parvo adsuescendum, IV, 227.
Pasithea una gratiarum Homero, et nupta, II, 101.
Pastilli quid fuerint, IV, 28.
Pastor eques Rom. ut dolorem ob filii mortem apud C. Caesarem suppresserit, I, 48.
Patavii conditor, I, 96.
Pater an beneficium accipiat ab eo, qui filio dederit, II, 212. patri quantum praestare debeat filius, II, 158. patrum merita multis filiis ad consequendos honores profuerunt II, 186. et matrum indulgentia diversa, I, 173.
Paterculus et Vopiscus Coss. V, 183.
Patientiae laus, I, 180. patientia Deum quomodo quis antecedat, I, 185.
Patrae de Aegio terrae motu facto nihil audiverunt, V, 154.
Patria carere, intolerabile non est, I, 94. patriae nocere est nefas, I, 46.
Patricius, III, 101. non fuit Socrates, ibid.
Patrocli et Achillis anni, IV, 40.
Paulina uxor Senecae, IV, 144.
Paulinus, II, 35. curae frumenti publici praefectus, II, 57.
Paulus, II, 12. Persen victum egit in triumpho, I, 152. filiorum

circa sui triumphi dies orbationem magno animo tulit, I, 132. 152.
Paulus praetorius, II, 154.
Pavonum cervix cur varii coloris, V, 16.
Pauper quis sit, II, 257. quomodo nunquam fias, III, 39. non est, cui nihil deest, quod satis sit, IV, 210. sq. et cui modicum sat est, III, 2. pauperis et divitis comparatio, I, 104. 201. III, 234. pauperis cella, IV, 131. pauperum cellae, III, 43. pauperibus quoque licet esse liberalibus, II, 100. paupertas non per positionem, sed per detractionem seu orbationem dicitur, IV, 38. imaginaria, III, 50. parvi possessio est, IV, 38. cur amanda, III, 49. non est mala, III, 232. non obstat philosophiae, III, 41. nulli malum nisi repugnanti, IV, 230. philosopho contemnenda, III, 49. paupertas et egestas verborum, III. 136. paupertas imaginaria, III, 50. paupertatis commendatio, III, 3. 40. V, 187. contemptus, I, 185. experimentum certis diebus faciendum, III, 44. circa illam plurima mora, IV, 133. metu philosophandi tempus non est differendum, III, 40. paupertatem omnibus mensibus quidam sunt imitati, III, 42. 51. in paupertate nihil mali est, I, 100. 103. cum paupertate commercium habere, III, 44. contubernium, V, 189.
Pausanias poenam de ingrato sumit, II, 192.
Pausarius, III, 132.
Peccantium multitudo consuetudinem peccandi facit, II, 24. III, 24. pudorem sceleris tollit, II, 148. peccantium poena, IV, 119. peccantibus non irascendum, I, 14. 30. peccati notitia, initium salutis, III, 72. peccata quomodo vitentur, III, 24. 66.
Pecunia ex quo in honore esse coepit, verus rerum honor cecidit, IV, 192. multorum malorum caussa, I, 81. 291. neminem divitem fecit, IV, 210. nihil ad animum pertinet, I, 104. sic in quosdam, ut denarius in cloacam incidit, IV, 33. in huius usum Lacedaemonii corium signatum adhibuerunt, II, 208. pecuniae mala, I, 201. modus optimus, I, 202. possessio quam anxia, IV, 194. amissae consolatio, V, 189. pecuniae certae actio ex conducto et locato, II. 142. contemptus veribus traditus magis afficit animum, IV, 160. pecuniae creditae dies dicitur, II, 196. pecuniam quando reddidisse dicimur, II, 222. debitam quidam etiam mortuo reddit, II, 268.
Pedo Albinovanus fabulator elegantissimus, IV, 226.
Pedo Pompeius, V, 225.
Peloponnesiacum bellum, V, 155.
Pelops, III, 232.
Penelope, IV, 40.
Peneus fluvius, V, 154.
Peninus mons, III, 81.
Peregrinatio hominum reprehenditur, IV, 147. 228. peregrinationis utilitas, IV, 147. peregrinationes quando prosint, quando non, III, 71. IV, 147. vagae suscipiantur, I, 132.
Peripatetici, III, 18. an recta

temperent affectus, IV, 17.194. minuta beneficia ad malos pervenire aiunt, II, 207. quatuor partes Philosophiae constituerunt, IV, 50. Peripateticorum responsa ad Stoicorum argumentum, IV, 17. 32. Peripateticis nihil interest inter sapientiam et sapere, IV, 199.
Persae, II, 199. IV, 96. quoque fortes, III, 83. ab Alexandro fugati, IV, 182. Persarum rex Harpago liberos epulandos adposuit, I, 66. lacrymas fudit ob sui exercitus fatum, II, 55. atolidissimus exercitum in Graeciam traiecit, V, 129. totius populi nares in Syria recidit, I, 71. Persas, III, 193. primus obtinuit Darius, I, 68. a Persis gens ad Nilum collocata, ob fluvii fragorem sedes mutavit, V, 101.
Perses victus ante currum in triumpho actus, I, 152.
Perseus, V, 5.
Persica servitus, I, 68. II, 120. Persici regni stemma totum imperii cupidum, II, 254.
Personarum ac dignitatum ratio habenda, II, 122. personata felicitas, III, 233. personati pueros terrent, III, 62.
Perusinae arae et proscriptiones, II, 13.
Pessimis esse meliorem honitas non est, III, 230.
Pestilentia a terrae motu, V, 156. imbecilla robustaque invadit, I, 56. manu facta, I, 29.
Petauri, IV, 122.
Petreius et Iuba se mutuo interemerunt, I, 174.
Phaecasiatus, IV, 177.
Phaedrus Socrati obiectus fuit, II, 87.
Phaëthon, I, 184.
Phalaris tyrannus, I, 25. crudelis, II, 30. 267. Phalaridis taurus, III, 165.
Pharos quantum absit a continenti, V, 155.
Pharsalica acies, III, 187.
Phasis, I, 101. V, 104.
Phidias, III, 17. IV, 24. triplicem fructum operis habet, II, 135.
Philae insula, V, 102.
Philetae latrones Aegyptiis dicti, III, 121.
Philippus Macedonum rex civitates aut vicit, aut emit, IV, 96. plures in metallum antiquum demisit explorandi gratia, V, 124. Philippi Macedonum regis poena militi ingrato illata, II, 191. patientia in legati Atheniensium contumeliis audiendis, I, 73. latrocinia, V, 65.
Philippus medicus Alexandri, I, 39.
Philolai et Pythagorae cum Copernicanorum asseclis sententia de terra eadem, V, 164.
Philologiae, IV, 163.
Philologus, IV, 167. quo animo legat Ciceronis libros de Rep. IV, 165. Philologi homines, V, 218.
Philositus villicus Senecae, III, 25.
Philosophandi tempus non est differendum paupertatis metu, III, 40. Philosophandum est re et vita, non verbis, III, 48. philosophari, valere est, III, 35.

49. iactanda non est, IV, 144. in viros transcribit, III, 5. infularum loco est, III, 33. murus inexpugnabilis, IV, 2. modeste tractanda, III, 33. nec reiicit, nec eligit quemquam, III, 102. non est inutilis, sive fato, sive casu omnia administrentur, III, 38. unde dicta sit, IV, 49. stemma non inspicit, III, 101. primum simplex, cur operosior facta, IV, 106. quid promittat, III, 8. 101. sine virtute non est, IV, 50. submissis verbis, non clamore docenda est, III. 91. reddit studiosos sui illustres et claros, III, 51. Philosophia facta est philologia, IV, 163. Philosophia et sapientia quomodo differant, IV, 49. Philosophiae decreta et praecepta quid differant, IV, 89. 100. plures divisiones, IV, 50. effectus, III, 38. laus IV, 54. qualem finem veteres dixerint, II, 75. nomen invidiosum, III, 8. sq. officium et iudicium, III, 48. placita perquam necessaria, IV, 107. partes duae IV, 50. partes tres, ib. et 43. partium ad homines, et ad deos spectantium discrimen, V, 1. pars praeceptiva, an ad vitam beatam sufficiat, IV, 99. pars praeceptiva solane recipienda, an, ut Aristo vult, reiicienda, IV, 82. regnun quale, III, 126. studiosus quomodo se ex negotiorum procuratione expedire debeat, III, 54. studium ob nullas occupationes *differendum*, III, 194. vis, IV, *159. utilitas*, III, 40. decreta *praeceptis* praefert Aristo *Stoicus*, IV, 82. inventa non esse artes vulgares, IV, praeceptis animus penitu buendus, non leviter tinge est, III, 38. studiosus, et losophiam adeptus, diversi II, 82. Philosophiae de quomodo se gerere debeat bus luxuriae dicatis, III deditos non esse refracta nec magistratuum ac re contemptores, III, 196. losophiam clamores dede III, 123. 14. totam Socrat mores traxit, III, 187. velu nale aliquod artificium di tes arguuntur, IV, 166.
Philosophus quo animo V lium et Ciceronem legat 165. verus qualis sit, IV, Philosophi schola quibu otii diversorium est. IV, Philosopho fortunae mu fugienda, III, 21. 22. Phi phum qualis oratio decea 94. 181. Philosophi cath rii, II, 45. Philosophi cir tores, III, 74. Philosopl quid audiendi vel legendi IV, 166. permulta haben pervacua, IV, 47. Philos rum auditores varie af IV, 159. credula natio, V, defensio contra vulgo iact dictum, quod aliter loqua aliter vivant, II, 75, 77. f liae cur deficiant, V, 185 dex, III, 92. inquilini, IV, lingua, V, 33. ludus litter III, 187. veteres quem ch noverint, IV, 15. philos non sollicite verba quaer III, 208. pecunia non inte tur, II, 80. quale vitae deligendum, III, 8. int losophos facilius qu

eli gloriae invidit, III, 172. Porsenae castra, II, 211.
Posidonius, III, 84. IV, 217. citatur, V, 45. 153. plurimum philosophiae contulit, IV, 57. suasionem consolationem et exhortationem necessariam indicat, IV, 113. quatuor ait esse artium genera, IV, 43. virtutem futili carni committi ait, IV, 73. Zenonis caussam agit de ebrietate, IV, 9. Posidonii auditor Asclepiodotus, V, 45. 147. collectiones de divitiis, IV, 36. elegans dictum, III, 228. opinio de tonitru, V, 59. opinio de colore arcus, V, 17. de grandine, V, 107. sententia, IV, 182. Posidonio duo sunt terrae motus genera, V, 151. de artium inventione non assentitur Seneca, IV, 56. 59. 62. a Posidonio dissentit Seneca, IV, 91. scripta miracula, V, 176. cum Posidonio vivendum, IV, 149.
Praeceptor liberalibus studiis quis dignior, II, 19. praeceptoris beneficia, II, 222. officium, II, 231. cur nulla veneratio, II, 273. praeceptori quantum debeatur, II, 229. 231.
Praeceptores plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est, I, 181. sapientiae quales eligendi, III, 122. seq. placidi sunt pueris praeficiendi, I, 38. praeceptorum beneficia cur intercidant, II, 139. sq. castigatio quomodo accipienda, I, 38. generis humani veneratio, III, 155.
Praecepta minus prosunt quam exempla, III, 10. IV, 90. seminibus comparantur, III, 92. sine decretis nihil prosunt, IV, 107. sq. generalia mandari et scribi possunt, specialia ex rebus ipsis pendent, III, 54. specialia seu singularia sintne utilia? IV, 82. sqq. quomodo differant a decretis, IV, 101.
Praenestina arx, II, 210.
Πρηστὴρ ventus qui fiat, V, 123.
Priamus, III, 70. IV, 151. ut iram dissimulaverit, I, 48.
Priapi signum, I, 236.
Princeps cur pater patriae dicatur, II, 17. quibus de caussis punire et quomodo debeat, II, 22. principis praecipua virtus clementia, II, 4. 5. principi multa supplicia fiunt dedecori II, 25. principe quae digna corona, II, 27. principes cur amentur, II, 4. seq. deorum exemplum imitari debent, I, 133. sq. quare laborent, II, 240. 244. principum officium, II, 17.
Principale ac regium, τὸ ἡγεμονικόν, I, 4. IV, 71. 181. principali, id est ἡγεμονικῷ, inest aliquid irrationale et rationale IV, 71. 181.
Principia omnium rerum exigua, II, 156. a sequenti magnitudine obruuntur, II, 157. sq. longe a perfecto obsunt, V, 137. sq. totius operis dimidium, III, 86.
Procella uti fiat, V, 121.
Procrustes, II, 30. a Theseo in Attica occisus, ibid.
Prodesse et beneficium dare differunt, II, 203. II, 214. IV, 169.
Prodigus non sine avaritia, IV, 159.

poenae inferendae duo fines, I, 19. sq. 47. 48.
Poëta, nomen Homeri, III, 140. Poëtae antiqui dictum, IV, 140. Poëtae comici versus, III, 20. sales suos in Socratem effuderunt, II, 87. Poëtae non solliciti de vero, II, 102. temporum nimis accurati descriptores, V, 215. Poëtarum carmina, quibus divitiae laudantur, facem hominibus subdunt, IV, 193. fabula de inferis, I, 160. furor fabulis humanos errores alentium, II, 54. sq. ineptiae de love, II, 86. omnium exercitatio et ludus est Maeander fluvius, IV, 147. scopus est, aures oblectare et dulcem fabulam nectere, II, 102. Poëtarum maximi versus, II, 26. Poëtis solennis locus Aetna, III, 229.
Poëtica verba, V, 107. Poëticas fores frustra sui compos pepulit, I, 216.
Pogoniae, genus aliquod Cometarum, V, 26.
Polenta, III, 44.
Poliorcetes, I, 223. III, 21.
Pollionis compositio qualis, IV, 131. amicus Timagenes, I, 73. Pollioni quid dixerit Scaurus homo obscoenus, II, 187. Pollionem oratorem magnum nulla res ultra decimam retinuit, I, 215.
Polyaenus, Epicureus, III, 10. ad eum epistolae Epicuri, III, 44.
Polybius, I, 119. Claudii libertus, V, 225. fabellas et Aesopeos logos connectit, I. 124. *Homeri et Virgilii carmina reselvit et transtulit.* I, 123. 125.
ei. apud Claudium potentia, I, 124. laus, I, 121.
Pompeii oppidum, III, 113. terrae motu desedit, V, 131.
Pompeiorum fortuna, II, 186.
Pompeius ab ultimo mancipio transfossus, II, 50. alienum exercitum fugit, V, 99. clienti praebet cervicem, I, 213. primus in circo elephantorum duodeviginti pugnam edidit, II, 50. amittit exercitum et profligatur, III, 137. Pompeii cognominis inanis iactatio, II, 50. hostis ac victor, II, 216. verecundia in concionibus, III, 23. theatrum, I, 165. de Pompeii capite pupillus et spadio tulere sententiam, III, 6. Pompeio Cato oppositus, I, 178. vide Cn. Pompeius. Pompeii exaltati ruina Pompeii Magni, II, 187. Pompeio ditior, I, 201. 208. Pompeius Magnus gener Claudii, V, 222.
Pompeio Penno sinister pes osculandus porrigitur a C. Caesare, II, 120.
Pompeiani post Pompeium, I, 80. Pompeianorum ruina et interitus, I, 132.
Pomponius scriptor, III, 5.
Ponticis littoribus Achaiae civitates impositae, I, 95.
Pontificales libri, IV, 165. pontificialis carminis verba solennia, I, 152.
Pontus, V, 63. cur in inferum mare assidue fluat, non autem refluat, V, 107. 109. in Ponto quidam amnes aestate crescunt V, 84.
Porsena facilius Mucio ignovit quam sibi Mucius, III, 60. M

era ex vicino cernentibus, et oraculi alicuius opperientibus vocem, IV, 91. cur animalibus abstinuerit, IV, 162. perturbationes animi lyra componebat, I, 60. Pythagorae amorem Senecae iniecit Sotion, IV, 162. discipuli quinquennium tacebant, III, 123. tacitus secessus, IV, 56. Pythagorica schola praeceptorem non invenit, V, 186.
Pythagoricus quidam sutori etiam mortuo debitam pecuniam reddit, II, 268.
Pythicis oraculis adscripta vox, I, 149.
Pythii filius a Xerxe occisus, I, 68.
Pythocles ut locuples faciendus, III, 52.

Q.

Quadra panis non est beneficium II, 186.
Quaestionum liber, IV, 52.
Quatuor coeli partes quidam in ternas dividunt, V, 125. sq. III, 101.
Quies an summo bono adiici debeat, IV, 72. mentis unde oriatur, II, 63. bonum non est, IV, 83. quibus utilior negotio, I, 199. quietem Graeci hesychiam vocant, IV, 72. quiescere cum Epicuro, II, 52. quiescentes semper et inquieti reprehenduntur, III, 5.
Quinque stellarum potestas, V, 49.
Quintius dictaturam properat evadere, II, 56.
Quiritium ius, V, 67.
Quod est, seu τὸ ὄν, sex modis dicitur a Platone, III, 138. Quod est, summum genus rerum, III, 138.

R.

Rabirius poëta, II, 221.
Ratio quid, III, 163. sq. arbitra est bonorum et malorum, III, 169. bonum proprium hominis, III, 212. diis, hominibusque communis, IV, 76. non eget affectuum armis, I, 16. nunquam in adiutorium affectus assumit, I, 9. seqq. omnis honesti comes, II, 171. sq. ubique respectanda, II, 124. dominatur in homine, nec ulli se submittit, IV, 71.
Rationalis philosophiae partis divisio, IV, 52.
Reapse, id est reipsa, IV, 165.
Rebili consularis, hominis infamis, pecuniam renuit Iulius Gaecinus, II, 128.
Regionum electio parum confert studiis, IV, 145.
Regnum aureo seculo penes sapientiae deditos fuit, IV, 55.
Regere vitam opus secundum est, IV, 176.
Regula, III, 213. iusti et iniusti est lex, II, 261.
Regulus et Virginius Coss. V, 131. Regulus, I, 105. III, 189. a Poenis captus est, non victus, II, 197. clavis confixus, I, 177. 214. crucem vicit, IV, 122. fidei et patientiae documentum, I, 177. Reguli arca, III, 174.
Reiicula mancipia, III, 108. reiiculi dies, II, 42.
Religio Dryidarum immanis, V, 222. religio primum militiae vinculum, IV, 106.

Producta seu commoda, III, 203.
Proficientium tres classes, III, 121. 208.
Prometheus, sic Maecenatis liber inscribitur, III, 47.
Promissa quatenus servanda, II, 190. 193. promissorum dilatio arguitur, II, 115.
Propontis, V, 63.
Prostitutae lenonis sunt, II, 256. prostitutis est aliqua etiam modestia, V, 28.
Protagorae dictum, IV, 48.
Providentia Deus dici potest, V, 56. 128. maximum bonum conditionis humanae, III, 9. providentia si mundus regitur, cur multa mala bonis viris accidant, I, 171. providentiae argumenta plurima, V, 127.
Prudentia adhibenda in commodorum usu, III, 203.
Pruina, V, 108.
Psychroluta, III, 125. Psychrolutes, IV, 8.
Ptolemaeus Rex Aegypti, dicitur puer, I, 23. suadentibus Theodoto et Achilla Pompeium M. interfici curavit, ibid. spado a Seneca vocatur, III, 6. de Pompeii capite tulit sententiam, I, 207.
Ptolemaeus Africae rex inter Caianas custodias, I, 209.
Publius Syrus tragicis comicisque vehementior, I, 207. ei. versus laudati, I, 147. 208. III, 15.
Puer statura ingentis viri, I, 166.
Puerorum educatio salubriter instituenda, I, 37. ira ut placetur, I, 5. sq. ludi, I, 230. discentium offensationes patienter ferunt magistri, II, 219. irae acres magis sunt, quam graves, I, 36. pueros personati terrent, III, 62.
Puerilitas, I, 230. pueritia et puerilitas, III, 5.
Pugna delphinorum et crocodilorum, V, 103.
Pulex, IV, 133.
Pullus nubibus immolari solitus, V, 109.
Pulvillo Capitolium dedicanti filii mors nuntiata, I, 152.
Punica signa, III, 119. Punicum bellum, II, 246.
Puniendi tres causae, II, 24. finis, I, 19. puniens irasci non debet, I, 14.
Pupulus deliciolum Senecae, III, 25.
Purgatio statum diem servat, V, 76.
Purpura conchylio saturata Tyrio, I, 103. V, 17. purpurae color diversus unde, V, 13.
Purpurati, III, 216.
Pustularum eruptiones, III, 195.
Pusula, I, 88.
Putei cur hieme caleant, V, 144.
Puteolanus pulvis mirae naturae, V, 80. Puteoli, III, 124.
Puteolorum turba, III, 218.
Pyladis domus, V, 186.
Pyrenaeus Germanorum transitus non inhibuit, I, 95.
Pyrrhonis praecepta, V, 186.
Pyrrhonii, IV, 48.
Pyrrhus, certaminis gymnici praeceptor, I, 33.
Pyrrhi regis aurum repulit Fabricius, I, 176. IV, 213.
Pythagoras, II, 52. IV, 56. ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simula-

mani ducis verba ad milites locum occupaturos, IV, 6. imperatoris vox notatu digna, II, 258. imperii exsul auctor, I, 96. roboris secta, V, 186. Romani mores, I, 69, III, 145. Romanis quis primus persuaserit navem conscendere II, 50. Romanorum duae coloniae in Corsicam deductae, I, 96. studia inutilia, II, 49. ultimus Sylla pomoerium protulit, II, 51.
Romanus populus ubicunque vicit, habitat, I, 96. eius fideliores socii, ibid. luctus, I, 132. sermo non tam praeproperus quam Graecus, III, 95.
Romulus periit solis defectione, IV, 165. Romuli casa, I, 97. cum Romulo ferventia rapa vorare, V, 221.
Rotae figuli inventor, IV, 62.
Rubentes cur iracundissimi, I, 36.
Rubicundus color taurum excitat, I, 79.
Rubor subito viris gravissimis offusus, III, 22. bonum in adolescente est signum, ibid. in quibusdam ab aliis fuit timendus, ibid.
Rubrum mare, V, 63.
Ruffus Pompeii Filius, V, 225.
Rufillus, IV, 28.
Rufus, ordinis Senatorii, ab offenso Caesare gratiam et munus impetrat, II, 154.
Rutilia Cottam filiam secuta est in exilium, I, 110.
Rutilius ob innocentiam exsul, II, 211. malivolentiae expositus, II, 76. in exilio vivit, I, 213. solus Sullae dictatori aliquid negavit, I, 177. exilium vicit, IV, 122. suam damnationem libenter tulit, III, 60. Rutilii exilium, I, 176. III, 174. innocentia violata effulsit, I, 164. II, 230. exsulis animositas in reditus abominatione, II, 246.

S.

Sabaei, IV, 34.
Sabbatis lucernam accendere IV, 109.
Sabianum littus, V, 131.
Sabinus, III, 71. vide Calvisius Sabinus.
Saccus homo est, III, 221.
Sacra alienigenarum gentium, IV, 163. mota sunt principatu Tiberii Caesaris, IV, 163. sacra Cereris, I, 196. is qui sacra Cereris tractabat, dictus est Ceryx, ibid. sacra certamina, I, 228.
Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur, IV, 34.
Sacrilegos omnes esse probat Bion, II, 257. sacrilegus Deo iniuriam non potest facere, II, 208. 257.
Saeculum quot annos contineat secundum Senecam, III, 207. aureum, IV, 55. 63. 193.
Saevitiae detestatio, II, 25. instrumenta, III, 32.
Sallustius, II, 12. Sallustii verba, II, 165. III, 149. imitator Arruntius, IV, 187. sententiae de concordia Marcus Agrippa multum debet, IV, 92. Sallustio vigente qualis orationis cultus, IV, 187.
Saltus saliaris aut fullonius, III, 36.
Salvidienus, II, 11.

Religiosi sunt boni etiam farre ac fritilla, II, 105.
Remissio animis danda, I, 215.
Remus auspicans, II, 51.
Remus integer in aqua fracti speciem reddit, V, 13.
Reprehensiones in beneficiis cavendae, II, 116.
Respublica an, quomodo, et quando sapienti administranda, I, 194. sq. sitne sapienti capessenda, ambigitur inter Stoicos et Epicureos, II, 92. 96. sine Caesare esse non potest, II, 6. sq. reipublicae ingratitudo in in optimos cives, II, 212. reipublicae qui prosint, I, 194. respublicae duae, II, 91.
Ῥητορικὴ quaenam pars philosophiae sit, IV, 52.
Rex animum latronis et piratae habens, II, 125. sq. omnis ex servis oriundus, III, 102.
Regis et tyranni discrimen, II, 14. quomodo omnia esse dicantur, II, 254. regi verborum intemperantia non est ex majestate, II, 9. regem maxime decet clementia, II, 4. 5. 21. 6. natura commenta est, II, 21. aut regem, aut fatum nasci oportet, V, 214. reges cuius rei indigui, II, 240. 244. cur amentur, II, 4. 5. multa opertis oculis donant, II, 190. mali cur regnent, II, 188. Romani duo, quorum alter patre, alter matre caruit, IV, 165. quid securos praestet, II, 93. 214. sq. Parthos non potest quisquam sine munere salutare, III, 42. *in reges quid homines armet, I, 80. regum animi notantur, III, 109. contemptores perperam philosophiae dediti esse sentur, III, 197. consuetudo II, 244. amicis quanti constet bona consilia, exemplo discatur, I, 66. Regibus exemplum positus Iupiter, V, 55. mala securitas est ex mansuetudine II, 10. eis utilis est irae continentia, I, 67. sqq. a Regibus provocatio ad populum fuit IV, 165.
Rhenus, II, 39. II, 157. V, 3. 83 104. 139. modum Germania facit, V, 3.
Rhinocolura, I, 71.
Rhodanus, V, 88. 104. 219.
Rhodii vox effeminatissima, III 180.
Rhodiis libertas cum immunitate data, II, 211. Rhodiorum fons ex intervallis foeda fundens, V, 86.
Rhodos, IV, 1, 146.
Ridere an melius, quam flere I, 212.
Roma quod tantum semel capta Scipioni debet, I, 105. IV, 24 tributum spadonibus pendit, II 211. Romae incendia dolet Tiimagenes, quod meliora scire resurrectura quam arsissent IV, 70. puer fuit statura ingentis viri, I, 167. fuit aqua cui nomen Virgo, IV, 8. Romae aut Scipio deesse debebat, aut Romae libertas, IV, 25. Romae olim fuerunt tria theatra, II 8. locus est qui dicitur Gallicus busta, II, 210. templum Vicae Potae V, 220. templum Iani ibid.
Romana eloquentia a Cicerone exstitit, III, 95. pax, I, 181
Romanae pacis exitium, II, 6
Romana vitia, II, 48. 211. R

IV, 24. et sapientiae assectatoris diversa remedia in contumeliis ferendis, I, 238. sapienti an aliquid donari et beneficium dari possit, II, 255. seq. 261. etiam in afflicta republ. occasio est se proferendi, I, 198. furtum quomodo fieri possit, III, 258. nec a paupertate nec a dolore nocetur, IV, 23. sq. nihil contra opinionem accidit, I, 211. non interdicitur naturae contemplatione, III, 159. sunt potentium irae declinandae, III, 32. sq. convenit oratio expedita et gravis, non praepropera, III, 95. sq. ut Deo, omnia secula serviunt, II, 53. sapientem se non esse, quomodo quis intelligat, III, 147. seq. an numquam sui facti poeniteat, II, 66. inter illum et stultum quid intersit, si uterque habere vult divitias, II, 85. in sapiente artes, praecepta et experientia in unum conspirare debent, IV, 16. sapientes non fuerunt in seculo fortunato, IV, 65. omnes pares sunt et aequales, III, 229. quo Deum antecedant, I, 186. soli veri gaudii participes, III, 57. quidquid oportet, iuvat, II, 125. sapientium hominum voluptates quales, II, 70.

Sapientia quid, II, 142. III, 49. ars est, III, 74. de quibus rebus sit, IV, 46. sola libertas, III, 90. gignit nominis immortalitatem, II, 52. an bonum sit, sapere vero bonum non sit, IV, 196. futura an bonum sit, IV, 199. vetus, rudis fuit, IV, 191. summa, III, 187. sq. et philosophia quomodo differt, IV, 49. sapientiae effectus, II, 53. III, 146. seq. inventa amplificanda sunt, III, 155. praecepta pauca tenenda, sed ita, ut in promptu sint, II, 251. praeceptores quales eligendi, III, 222. studium vere liberale, IV, 39. indicium est, quando verbis opera concordant, III, 48. consummatae et procedentis viri quo differant, III, 195. sapientiae alludentes, III, 196. sapientiam professi reprehenduntur a Seneca, III, 182. seq. sectantium magnum discrimen, I, 218. III, 191. sq.

Sapphe an publica fuerit, IV, 47.

Sardes, Asiae civitas maxima, II, 242.

Sardinia, V, 211.

Sarmatas Danubius cohibet, V, 3. 129. sq.

Sarmatiae rex, III, 234.

Sarmatica et Romana disterminet Danubius, V, 3.

Satagei, IV, 121.

Satellii Quadrati divitum arrosoris, arrisoris et derisoris consilium Sabino datum, III, 70.

Satrius Secundus, I, 165.

Saturitas etiam in aqua et polenta, III, 48.

Saturnalia, V, 220. non semper erunt, V, 223.

Saturnus et Mars, IV, 41. Saturnus aliquando supra Iovem est, V, 176. Saturni stella, V, 164. 183. Saturni et Martis congressus, V, 164.

Scabies foeda, I, 193. V, 84.

Scaurus senatus princeps, II, 187. iocus de Aristone philosopho, III, 74. vide Mamercus.

Scelerati numquam contigit se-

Salutis initium peccati notitia, III, 73.
Samnitum legati, I, 102.
Sanguis, pars et materia nostri, V, 33. 144. sanguine vitalis calor continetur, II, 169. humano Vedius Pollio muraenas saginavit, II, 20.
Sanitas etsi de fato, debetur tamen et medico, V, 51. sanitatis remedia non sunt fortuita, II, 225.
Sanus quisnam sit, III, 195.
Sapere an bonum non sit, licet sapientia sit bonum, IV, 197.
Sapiens quis, III, 134.147. Deum aliquo antecedit, III, 127. Deos aequat, IV, 76. 77. etiam in Phalaridis tauro perustus exclamabit: Dulce est, III, 165. exercitui pugnae parato assimilatur, III. 146. externa incommoda sentit, nulla interna, III, 195. incurvari et succumbere non potest, III, 191. miser fieri nequit, IV, 75. nec liberorum, nec amicorum amissione affligitur, III, 204. nihil cupit, II, 254. quibus rebus moveatur, I, 229. 231. non est dolorum expers, I, 229. III, 191. IV, 23. non ignoscet, nec veniam dabit, II, 32. sq. non miserebitur, sed succurret et proderit, II, 29. non se indignum ullis fortunae muneribus putat II, 81. seq. animum explicare felicius in divitiis quam paupertate potest, II, 79. non timet, IV, 20. 21. nulla iniuria vel contumelia affici potest, I, 220. I, 222. non nascitur, sed fit, I, 29. nulla re indiget et tamen multis illi opus est, III, 19. nunquam commovetur, III, 87. omnibus affectibus debet, IV, 17. similis D cepta mortalitate, I, 22 scit referre gratiam et cium dare, III, 237. sur amantissimis praestare III, 80. tremet, dolebi pallescet, III, 192. an publ. accedat, controv II, 91. 96. an beatior, q tius vixerit, IV, 75. irasci debeat, I, 26. ar mari debeat, IV, 129. nus accipere, debere, e conducere possit, II, an sapienti prosit, IV seqq. colaphis percuss faciat, I, 233. corpore prospero usus, an neque neque beatus habendus, cum non accipiat iniuri puniat hanc inferentes, deliberaturus sitne aliq consilium advocaturu 169. sitne beatior amic liberorum turba succinc 204. sitne seipso conte propter hoc amico no geat, III, 17. Stoicorum cubi inveniatur, I, 225. tis animus qualis debe II, 274. IV, 72. animu qualis mundi status su nam, III, 148. animus t mortem prominet, I, 16 paratio cum Iove, III, 1 scriptio, II, 254. fiducia I, 207. inventa, IV, partes duae, III, 191. s tria, et virtutis exer campus, I, 196. amicis tis vita qualis, III, 19. omnia sunt, II, 254. qu hoc intelligatur, II, 25 bernatoris diversa

IV, 24. et sapientiae assectatoris diversa remedia in contumeliis ferendis, I, 238. sapienti an aliquid donari et beneficium dari possit, II, 255. seq. 261. etiam in afflicta republ. occasio est se proferendi, I, 198. furtum quomodo fieri possit, III, 258. nec a paupertate nec a dolore nocetur, IV, 23. sq. nihil contra opinionem accidit, I, 211. non interdicitur naturae contemplatione, III, 159. sunt potentium irae declinandae, III, 32. sq. convenit oratio expedita et gravis, non praepropera, III, 95. sq. ut Deo, omnia secula serviunt, II, 52. sapientem se non esse, quomodo quis intelligat, III, 147. seq. an numquam sui facti poeniteat, II, 66. inter illum et stultum quid intersit, si uterque habere vult divitias, II, 85. in sapiente artes, praecepta et experientia in unum conspirare debent, IV, 16. sapientes non fuerunt in seculo fortunato, IV, 65. omnes pares sunt et aequales, III, 229. quo Deum antecedant, I, 186. soli veri gaudii participes, III, 57. quidquid oportet, iuvat, II, 125. sapientium hominum voluptates quales, II, 70.

Sapientia quid, II, 143. III, 49. ars est, III, 74. de quibus rebus sit, IV, 46. sola libertas, III, 90. gignit nominis immortalitatem, II, 53. an bonum sit, sapere vere bonum non sit, IV, 196. futura an bonum sit, IV, 199. vetus, rudis fuit, IV, 101. *summa, III, 187.* sq. et philosophia quomodo differt, IV, 49. sapientiae effectus, II, 53. III, 146. seq. inventa amplificanda sunt, III, 155. praecepta pauca tenenda, sed ita, ut in prompta sint, II, 251. praeceptores quales eligendi, III, 222. studium vere liberale, IV, 39. indicium est, quando verbis opera concordant, III, 48. consummatae et procedentis viri quo differant, III, 195. sapientiae alludentes, III, 196. sapientiam professi reprehenduntur a Seneca, III, 182. seq. sectantium magnum discrimen, I, 218. III, 191. sq.

Sapphe an publica fuerit, IV, 47.

Sardes, Asiae civitas maxima, II, 242.

Sardinia, V, 211.

Sarmatas Danubius cohibet, V, 3. 129. sq.

Sarmatiae rex, III, 234.

Sarmatica et Romana disterminat Danubius, V, 3.

Satagei, IV, 121.

Satellii Quadrati divitum arrosoris, arrisoris et derisoris consilium Sabino datum, III, 70.

Satrius Secundus, I, 165.

Saturitas etiam in aqua et polenta, III, 43.

Saturnalia, V, 220. non semper erunt, V, 223.

Saturnus et Mars, IV, 41. Saturnus aliquando supra Iovem est, V, 170. Saturni stella, V, 164. 183. Saturni et Martis congressus, V, 164.

Scabies foeda, I, 193. V, 84.

Scaurus senatus princeps, II, 187. locus de Aristone philosopho, III, 74. vide Mamercus.

Scelerstis numquam contigit ve-

curitas, IV, 119. 153. sceleris in scelere supplicium est, IV, 119. scelerum enumeratio et reprehensio, I, 27. sq.
Scenae artifices, II, 268. periti, IV, 218. in scena elatus, III, 216. 233. scenici artifices quomodo verecundiam repraesentent, III, 23.
Schola deserta, theatrum farctum, III, 211. schola philosophi, quibusdam otii diversorium est, IV, 159.
Sciebam, sapientis vox, III, 217.
Scientia rerum, bonum, III, 81. quarundam rerum inutilis, II, 49. seq. quae utilis ac necessaria sit, II, 252.
Scipio Aemilianus eodem fere tempore patris triumphum et duorum fratrum funera spectavit, I, 132. a Paulo patre in adoptionem datus, I, 152. Scipio Africanus, III, 188. rusticitatis ab aliquibus damnatur, IV, 27. a Republica dimissus, II, 211. Carthaginis horror, IV, 26. Hannibalis victor et Antiochi, II, 56. sine ira bellum gessit, I, 11. tripudiare solebat, I, 215. Scipionis Africani pietas in fratrem captum et mortuum, I, 131. villa, manes, arca et sepulchrum, IV, 25. balneum quale, IV, 26. erga patrem beneficia, II, 160. filia Cornelia, I, 154. filiae ex aerario dotem accepexunt, I, 105. Scipio alter cunctatur circa Numantiam, I, 11. Scipio Numantiam claudit et comprimit, III, 164. Scipio Cn. Pompeii socer morte sua maioribus se parem fecit, III, 61. Scipiones, I, 154. contemptores vitae, I, 168. Scipionibus fatalis in Africa gloria, III, 61. cum Scipione vivendum, III, 66.
Scire et meminisse quid differant, III, 85. plus velle, quam sit satis, intemperantiae genus est, IV, 46.
Sciron, ventus Athenis infestus, V, 127.
Scotinon cognomen Heracliti, III, 26.
Scribendum et legendum simul, IV, 14.
Scribonia amita Drusi Libonis, III, 181. Scribonia socrus filiae Claudii, V, 222. a Claudio occisa, ibid.
Scripta eruditorum hominum ignotos notos faciunt, III, 54. quorundam clarum nomen habent, sed exsanguia sunt, III, 154.
Scrutari coeli plagas, V, 220.
Scyphos Herculaneos quinam primum fecerint, IV, 12.
Scythae, comam spargunt, IV, 235. iracundissimi, I, 33. tergis vulpium et murium teguntur, IV, 58. Scythis bellum indixit Darius, I, 68. Scythia, I, 95. Scythiae Rex, III, 234.
Scylla, III, 81. 103. IV, 73. V, 63. saxum est non terribile nautis, III, 228.
Seianus ad latus Tiberii stetit, I, 153. Cordum Satrio Secundo congiarium dedit, I, 165. summis honoribus functus, a populo in frusta divisus fuit, I, 208. Seiani erudelitas, I, 165. Seiani tam odium, quam amor periculosus, III, 129. de Seiano cum actum est, prodigium visum, V, 5. Seianiani satellites,

I, 138. Scianianum iugum, ibid.
Sela dicuntur Graecis fulgores, V, 25.
Seminum vis, II, 156. V, 33. sq.
Semiviri quinam, IV, 159.
in Senatu post decimam horam novas relationes fieri, vetitum erat, I, 216.
Seneca sedulus auditor Attali, IV, 159. et Fabiani Papyrii, IV, 130. Ciceronis exemplum secutus est in Cleanthis versuum conversione, IV, 158. cum Eurino cursu contendit, IV, 8. Demetrium secum circumferre solitus, III, 150. diligens vinearum fossor, V, 70. dubitat de animarum aeternitate, IV, 137. 147. naufragium fecit antequam navem adscendit, IV, 30. compilat Epicurum, III, 15. epistolis suis clarum se Lucilium reddere promittit, III, 51. Annaeum Serenum flevit, III, 153. in quantum Stoicos sequatur, II, 62. 90. Iuvenis edidit volumen de motu terrarum, V, 137. magnorum virorum imagines et natales celebrat, III, 153. sq. matrem de suo exsilio consolatur, I, 89. medico usus, IV, 144. meminit librorum suorum de Beneficiis, III, 234. nihil sibi mali in exsilio esse probat, I, 92. non turbatus fuit clamoribus, IV, 9. ob senectutem lectulo affixus, III, 173. patre rogante animalium abstinentiam reliquit, IV, 163. puer apud Sotionem philosophum sedit, III, 114. quaesturam gessit, I, 113. *qualis in exsilio* fuerit, I, 115. *quantum profecerit* ex Attali auditione, IV, 159. Scipionis manes ad aram adorat, IV, 25. se parvo contentum scribit, IV, 228. senectutis suae argumenta colligit, III, 24. 67. senex philosophum disputantem audit, III, 211. urbis fuga febrem fugit, IV, 144. sq. Senecae abstinentia, IV, 162. avunculus, I, 113. cibus, IV, 145. condiscipulus Claranus, III, 161. filius, I, 91. 112. fratres, V, 97. frater Gallio, II, 60. Genius, III, 25. infelicitas in navigando III, 124. seq. infirmitas mentis iam ad recta, iam ad prava vergentis, I, 188. iuventa in Tiberii Caesaris principatum incidit, IV, 163. libri moralem philosophiam continentes, IV, 158. 170. lectus, prandium, vehiculum, IV, 3. sq. mala valetudo III, 127. 222. IV, 144. mens inter varios clamores constitit, III, 131. nomen, praenomen et cognomen, II, 170. opus et quaestiones de morali philosophia, I, 171. IV, 154. spes de sui restitutione, I, 129. somnus, IV, 8. vigiliae, et de posteris cura, III, 14. villicus, III, 24. uxor Paullina, IV, 144. uxoris fatua Harpaste III, 116. Senecae pater philosophiam oderat, IV, 163. ideo Helviam minus studiis indulgere passus, I, 111. amorem Pythagorae iniecit Sotion, IV, 162. Senecam patris senectus in vita retinuit, III, 222. sq.
Senecio Cornelius, eques Roman. angina suffocatur, IV, 133.
Senectus quid, I, 149. IV, 164. sq. lassae aetatis, non fra-

ctae, nomen, III, 67. quando attentius conservanda, IV, 146. et morbi coniuncti apud Virgilium, IV, 164. senectutis commendatio, III, 24. extrema an fastidire oporteat, et finem non operiri, sed manu facere, III, 143. senectutem in aula quomodo quidam consecutus sit, I, 48.
Senex elementarius, res turpis I, 196. III, 88. linteatus, laurum et lucernam medio die praeferens, II, 86. senis et iuvenis corrigendi diversa ratio, III, 65. seni quoque discendum est, III, 211. turpe, ex commentario sapere, III, 85. sene vivere incipiente nihil turpius, III, 31. senes pueris similes, I, 231. queruli et iracundi, I, 86. 61. Senes orbos in litteram digerere, III, 177. puerorum vitia habere, turpe est, III, 5. imbecillitas mortalitatis admonet, I, 108. senum decrepitorum querela de vita, II, 47. senibus infantia exprobratur, III, 76.
Senilis anima in primis labris est, III, 78.
Sensibilene an intelligibile sit bonum summum, IV, 231.
Sensus de bonis et malis non iudicat, III, 167. in homine quam in aliis animalibus tardior, IV, 232. constitutionis suae an sit animalibus, IV, 217. seq. communes, III, 20. quomodo contra motus varios *firmandi*, I, 83.
Sepse, i. e. seipse, IV, 165.
Septem mundi miracula, I, 116.
Septemtrio ventus, V, 126.
Septemtrionalis plaga, V, 109.
Serapio philosophus volubilis linguae, III, 93.
Serenus, I, 196. 218.
Serenus Seneca minor mortuus, III, 153.
Series cupiditatum infinita, III, 46. 47.
Seriphus, I, 94.
Sermo improborum vitandus, IV, 228.
Serpens in Africa saevus, IV, 7. serpens pestifera, III, 99.
Serrae inventor Daedalus, IV, 57.
Sertoriana arma, IV, 96.
Servilii, II, 12. Servilii Vatiae villa, III, 129.
Servilius lacus, I, 177.
Servitus corporis solius est, non mentis, II, 151. quae gravissima, III, 110. V, 67. urbana et feriata, I, 79. paucos, plures servitutem tenent, III, 55. servitutem morte effugit Lacon puer impubes, III, 220.
Servus nomen est ex iniuria natum, III, 82. an domino beneficium dare possit, II, 149. omnis ex regibus orundus, III, 102. caenanti ad pedes stat, II, 154. cum peculio licet domini sit, huic tamen munus dare potest, II, 255. in primam decuriam coniectus quam gratiam retulerit domino, III, 108. servus Domitii erat medicus, II, 153. sestertii millies, V, 27. servi definitio Chrysippea, II, 151. coëmti ad memoriam refricandam, II, 154. etiam mensae admovendi, III, 109. olim familiares appellati, ibid. ex dominis facti, et ex servis domini, ibid. sq. quomodo tractandi, III, 107. sq. omnes ve-

mus, III, 109. quot, tot sunt hostes, III, 107. servis ad statuam confugere licet, II, 20. quomodo dominis beneficium dare possint, II, 150. eolendi potius domini, quam timendi, III, 110. servorum dies festus, III, 109. fidelitatis erga dominos exempla, II, 152. sqq. fuga non aegre ferenda, IV, 156. varia ministeria, III, 107. sq. numerus Demetrio quotidie relatus, I, 201. ira non pauciores occiderunt, quam regum, III, 6. cum servis familiariter est vivendum, III, 107. servos ad pileum vocare, III, 110. Epicurus amicos vocavit, IV, 156. ut a liberis cultus distingueret, aliquando dicta in senatu sententia est, II, 25.
Severitas non est contraria clementiae, II, 33.
Severus Cornelius Aetnam descripsit, III, 228.
Sextius Cornelius cur animalibus abstinuerit, IV, 162. dicebat, Iovem plus non posse, quam virum bonum, III, 199. iter ad deos monstrat, ibid.
Sextius pater latum clavum D. Iulio dante repulit, IV, 122. vide Q. Sextius.
Sextii Graecis verbis, Romanis moribus philosophantis imago de exercitu atque sapiente, III, 145. consuetudo excutiendi totum diem, I, 83. dictum, I, 51.
Sextiorum nova et Romani roboris secta inter initia sua extincta est, V, 186.
Sextus Papinius flagris a C. Caesare animi causa caesus, I, 69.
Sextus Pompeius sorori et fratri superstes, I, 132. cur consul factus, II, 186.
Sicilia, II, 39. IV, 190. ab Italia inundatione seclusa est, V, 158. laus, V, 100. in Siciliae stagno quodam iniecta non merguntur, V, 83.
Siculorum iuvenum pietas in parentes, II, 163. 246.
Siculum aequor, V, 63. pelagus auster exasperat, III, 32.
Sidera quinque, V, 164. perpetuo moventur, I, 95. semper ut in opere, ita in pastu, V, 34. volantia, V, 5. sq. circumnectentis fulgoris causae, V, 8. siderum defectio cur brevis, V, 170. sq. vis in fluminum augmentis conspicua, V, 85.
Sidon mari superfusa, V, 153.
Sigillaria, III, 25. et ludi, III, 42. sq.
Silentium non est studiis necessarium, III, 131.
Silenum habeo in castris, I, 73.
Siligineus panis, IV, 208. 227.
Silvae in tectis domorum ac fastigiis, IV, 224. seq. fulmine crematae, V, 43. tonsiles, V, 3.
Simplicitatis indicium iracundia, I, 56.
Sinis, II, 30.
Siphonis in modum exprimere, V, 41.
Siremps lex esto, IV, 70.
Sirenes, III, 134.
Sistrum concutiens, II, 86.
Sobrietas interdum removenda, I, 215.
Sociale animal, II, 252.
Societas salva quando sit, I, 46. societatis appetitio natura innata, IV, 110. commoda, II, 178.
Socrates, III, 72. 156. ab amicis

se coargui passus, I, 64. ab Atheniensibus damnatus, II, 96. damnatus an iniuriam acceperit, I, 225. ad Archelaum regem cur venire noluerit, II, 199. an sibi agat gratias, quod ipse se docuerit, II, 202. Aristophani iocorum materiam praebuit, II, 86. carceri ignominiam detraxit, I, 106. carcere omnem curia honestiorem reddidit, II, 86. in carcerem coniectus, I, 164. in carcere disputavit et exire noluit, III, 60. triginta dies in carcere exegit, III, 181. in carcere moritur, I, 213. colapho percussus quid dixerit, I, 62. cum pueris ludere non erubuit, I, 215. facetus derisor omnium, maxime potentium, II, 200. loquens inducitur, II, 84. 86. non fuit patricius, III, 101. pallium verecunde ab amicis petit, II, 270. perpessitius senex, per omnia aspera iactatus, III, 125. IV, 150. totam philosophiam ad mores revocavit, III, 187. quam summam dicat sapientiam, ibid. servi castigationem, ne irasceretur, distulit, I, 14. Sophroniscum exsprirare non patitur, II, 159. venenum vicit, I, 176. 178. IV, 122. veritatem et virtutem idem esse dicebat, III, 189. Socratis aequalitas in fortunae inaequalitate, IV, 150. calamitatum enumeratio, ib. idem vultus, I, 26. irae signum I, 64. libertas et constantia sub triginta tyrannis, I, 197. III, 72. IV, 150. mors laudatissima, I, 176. patientia in comoediarum salibus et uxoris iniuriis ferendis, I, 237. responsum datum cuidam quaerenti quod peregrinatione nihil profecerit, III, 71. pater fuit Sophroniscus, II, 159. ex morbus plus quam ex verbis philosophi traxerunt, III, 10. Socrati Alcibiades et Phaedrus obiecti, II, 87. seipsum donavit Aeschines pauper, II, 105. Socratem triginti tyranni circumsteterunt, III, 72. eius animum non potuerunt infringere, ibid. calix venenatus e carcere in coelum transtulit, III, 174. cicuta magnum fecit, III, 30. in carcere Athenae occiderunt, I, 197. vix fama recepit, III, 230. cum Socrate disputare licet, II, 52. vivendum, IV, 149. Sol quibusdam saxum aut fortuitorum ignium globus, II, 275. etiam scleratis oritur, II, 181. 182. aliquando causa venti, V, 118. an terra seu orbe maior sit, V, 13. solis alimentum, V, 146. seq. area visa, V, 7. defectio perfecta, V, 23. defectionem quare tantopere Archelaus rex metuerit, II, 200. defectione Romulus perilt, IV, 165. solis et lunae dotes, II, 181. dux et vis integra est, etiam inter opposita miracula V, 181. officium, II, 173. radiorum duplicatio causa doloris, V, 110. sq. boves ubi stabulare fingantur, V, 86. soli quantum debetur, II, 223. 235. propiora an calidiora, V, 111. solem quidam pedalem dixerunt, V, 13. quidam nec orientem nec occidentem viderunt, IV, 223. in sole quid admiratione dignum, V, 162. soles bini ternique visi, V, 22.

Solatium maximum in morte propinquorum, I, 117.
Solitudo quibus vitanda, III, 21. sq. eius commoda et fructus, ibid. cum frequentia miscenda est, I, 214. sqq.
Solon Athenas aequo iure fundavit, IV, 56. vino indulsit, II, 216. cur parricidis nullam legem sanxerit, II, 24.
Solstitium et bruma in quibus signis fiant, V, 77. 91.
Sophoclis opinio de Nili incremento, V, 104.
Sophroniscus Socratis pater, I, 159.
Sopor, i. e. medicamentum soporiferum, II, 108. IV, 13.
Sotion philosophus, III, 114. Pythagorae amorem Senecae iniecit, IV, 162.
Spado, III, 6. Rex Aegypti sic dicitur, ibid. spadonibus tributum Roma pendit, II, 211.
Spes nomen incerti boni, III, 20. improborum ut vitanda, IV, 152. sq. spes longas inchoantium dementia, IV, 134.
Speusippus putat beatum sola virtute fieri posse, non tamen unum bonum esse, quod honestum est, IV, 26. Speusippo servi castigationem Plato commisit, I, 64.
Sphaeromachia, III, 232.
Spiritus et sanguis corporis humani, V, 144. spiritus sacer intra nos sedet, III, 96. spiritus quomodo subeat terram, V, 149. 152. sq. an sit causa motus terrae, V, 147. 158. sq.
Spiritus vitalis terrae inest, V, 146. spiritus terrae motus causa statuitur, V, 143. 147. spiritus vis, V, 33. sq. spiritus et venti discrimen, V, 123. spiritum exspuere, I, 88.
Splendoris et lucis discrimen, III, 51.
Stagna quaedam sine fundo, V, 79. sacrata, III, 97. subterranea, V, 77.
Statilia inscribi suo monumento iussit, se XCIX annos vixisse, III, 221.
in Statoniensi lacu natat insula, V, 83.
Stator Deus, II, 170.
Statuarii, IV, 42. an in liberalium artium numerum recipiendi, ibid.
Stella super lanceam visa, V, 7.
Stellae Artemidoro innumerabiles, V, 172. cur stare vel redire dicantur, V, 180. falso putantur decidere aut transilire, V, 6. 7. variae, I, 98. volantes, V, 6. 20. sq. transvolantes tempestatis signum, V, 7. existunt quidem interdiu, sed sole sunt obumbratae, ibid. sq. stellarum transvolantium causae, V, 40. cursus quidquid praeteriit, repetit, III, 90. stellarum alimentum, V, 34. 146. cursus, II, 182. sq. affectus, V, 38. concursu non fit Cometes, V, 170. sqq. quinque cursus solum quando notus esse coeperit, V, 164. potestas a Chaldaeis observata, ib. stellis duplex motus, V, 177. de stellis quaestiones, V, 162.
Stilponis auditor Crates, III, 21. obiurgator Epicurus, III, 20. responsum Demetrio datum interroganti, numquid perdidisset, I, 223. Stilponi quid Epicurus obiecerit, III, 16.

Stilponem Epicuri epistola insequitur, III, 20.
Stilus et lectio coniungenda sunt, IV, 14.
Stips, II, 256. aeris abiecti non est beneficium, II, 186. III, 32. ad stipem manum in ponte porrigere, II, 83.
Stoica lingua, III, 28. sententia, III, 55. significatio, III, 144. Stoicae sectae paradoxum, II, 134. Stoicae sectae specie quidam ad vitia hortantur, IV, 231. Stoicus quidam Senecae amicus Marcellinum ad mortem subeundam hortatur, III, 219. sq. Stoico vox communis cum Stilpone, III, 20. Stoici, III, 75. animam hominis magno pondere extriti permeare non posse existimant, III, 136. defensi, II, 184. Deo rotundam formam dant, II, 98. V, 219. duos ingratos statuunt, II, 183. genus antè superius ponunt, III, 138. singulis et Genium et Iunonem dederunt, IV, 171. Stoicorum animalia infinita deridet Seneca, IV, 177. sqq. cum Peripateticis disputatio de affectibus, IV, 194. decretum de perpetuo actu sapientis, II, 90. exempla et praecepta, ib. paradoxa aliquot, II, 209. paradoxum, sapientem nunquam facti sui poenitere, II, 190. placitum, sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse, examinatur, IV, 195. 196. praecepta in actu mori imperantia, III, 14. quaestio, an sibi aliquis beneficium dare possit, II, 201. opinio de Cometis et ceteris coeli ostentis, V, 179. opinio de paritate bonorum probatur III, 162. opinio de rerum principiis, V, 14. sapientia a Zenone coepit, I, 105. secta vulgo nimis dura, sed reipsa lenis et benigna est, II, 31. secta de fati immutabilitate defenditur, V, 51. seq. Stoicorum et ceterorum sapientum discrimen, I, 218. Stoicorum et Epicureorum dissensio de otio sapientis, II, 91. paradoxorum nullum falsum est, IV, 30. Stoicis una saltem causa, III, 156. sq. praeceptis quae fidem detrahere soleant, I, 220. cum Stoicis hominis naturam vincere, II, 52.
Stratonis Peripateticae philosophiae cultoris decretum de terrae motu, V, 142.
Strigare, III, 80.
Struthiocamelus depilatus, I, 235.
Strymo fluvius, V, 3.
Studia inutilium literarum arguuntur, II, 49. Studia liberalia cur ita dicta, IV, 39. seq. ad alia multum, ad virtutem nihil conferunt, IV, 42. 44. non consentur inter bona, IV, 39. sq. praesidia certissima sunt, I, 111. tristitiam omnem evertunt, I, 111. 136. reddunt homines claros et nobiles, III, 52. studiorum modus tenendus, I, 202. studiis liberalibus non obstant negotia, III, 131. 150. studiis non necessarium est silentium, II, 131. in studiis utilia, non subtilia quaerenda, II, 49.
Stultitia, III, 21. 90. cur nos tam pertinaciter teneat, III, 145. semper incipit vivere, III, 30. 59.

Stultus omnia vitia habet, II, 184. stulti et sapientis quod discrimen, si uterque habere vult divitias, II, 85. stulti res non est, II, 137. vita qualis III, 37. stulto nulla re opus est, sed omnibus eget, III, 19. stulti omnes mali, II, 208. sq. omnes insaniunt, nec tamen omnes elloboro curantur, II, 137.
Styx in Arcadia mortifera, V, 82.
Superbia in beneficio dando vitanda, II, 120. ministrorum regiae potentiae reprehenditur, II, 115. superbiae proprium II, 201.
Superstitio quid, IV, 230. superstitionis argumentum, abstinentia quorumdam animalium, IV, 162.
Surrentinum littus, V, 131.
Sutrinum, IV, 60.
Sybaritarum civitas, I, 46.
Sylla coloniam in Corsicam deduxit, I, 97. Romanorum ultimus pomoerium protulit, II, 51. septem millia civium trucidari iussit, II, 14. violentissimus erat rubore suffusus, III, 23. an dicendus sit tyrannus, ibid. Syllae dictum ad senatum ob gementium conclamationem exterritum, II, 14. sq. crudelitas, I, 49. 69. II, 14. proscriptio, I, 23. Syllae dictatori solus aliquid negavit Rutilius, I, 177. III, 60. v. L. Sylla.
Syllanae crudelitatis exemplum, quod a republ. liberos proscriptorum removit, I, 49. proscriptionis spoliarium, I, 177.
Symphonia, III, 121. IV, 229. symphonia et classicum, III, 121. symphoniarum cantus, I, 177. III, 26. 119.
Syracusae, I, 156. Syracusanum littus, V, 85.
Syria, II, 39. III, 27. Syriae molles bello viri, I, 11. oppida terrae motu agitata, IV, 68. rex Demetrius, V, 173. in Syriae stagno natant lateres, V, 222. in Syria totius populi nares recisae sunt, I, 70.
Syrtes, III, 81. Syrtium incerta vada, I, 169. Syrticae gentes in defosso latent ob aestum, IV, 58. Syrticum mare, II, 72.

T.

Tabulae publicae, I, 43. II, 50. eaedem codices dicti, II, 50.
Tabularum duodecim cautio, V, 110. tabulas XII. loqui, quomodo dicantur, IV, 186.
Tamusii annales, IV, 82.
Tanto fortior, tanto felicior, laudandi formula, I, 213. tanto melior, surge, III, 80. III, 192.
Tarentum, I, 193. III, 176.
Tarpeio proditor hostisve publicus imponitur, I, 16.
Tarquinius, II, 127. rex, III, 172.
Tauromenitanum littus, III, 228.
Taurus colore rubicundo excitatur, I, 79. tauri et ursi pugnam sus confector expectat, I, 88.
Telesphorus Rhodius decurtatus in cavea pastus fuit, I, 68.
circa Tempe noxia pecori aqua, V, 82.
Temeritas sub titulo fortitudinis latet, III, 104. sq.
Temperantia quid sit, IV, 45. 113. Stoicis est animal, IV, 178.

Tempestatis argumenta quae-
nam habeant nautae, V, 7. sqq.
Tempestiva convivia, I, 45.
Templa compositi intramus, V,
183. intrantibus cur alius animus fieri debeat, IV, 92. templorum foribus assidere, IV,
109.
Tempus diluvii, V, 89. tempus
educere, IV, 223. tempus sibi
vindicare, III, 1. tempus ad
necessaria discenda non sufficit, III, 114. temporis brevitas, IV, 204. sq. dispendia varia, I, 196. II, 37. edacitas, V,
211. 212. fuga colligenda et
servanda, II, 44. III, 1. iactura
triplex, III, 1. partes tres, IV,
234. velocitas, II, 44. III, 114.
vilitas cur tanta, II, 38. 43.
praesentis sola ratio habetur,
II, 140. velocitas non patitur
supervacua discere, III, 114.
temporis unius honesta avaritia est, II, 83. 39. unius possessio nobis data, III, 1.
Tentyritae quomodo crocodilos
superent, V, 103.
Terentia Maecenatis uxor, I,
178. cum illa Maecenatis assidua iurgia, divortia iterumque
coniugia, IV, 185.
Terra corpori humano confertur, V, 75. cum mari globum
facit, V, 89. mas et foemina,
V, 74. non est sine spiritu
vitali, V, 144. puncto comparatur, V, 3. pars mundi et materia, V, 83. quibusdam animal, V, 143. seq. quibusdam
terrae motus causa est, V, 142.
quomodo ad continuanda flu-
mina sufficiat, V, 69. sub finem
mundi in humorem solvetur, V,
92. *seq.* multum habet vacui,
V, 152. an terra mundo sta
vertatur, V, 163. sq. de te
quaestiones, V, 32. sub te
specus et stagna, V, 75.
ram aquis innatare, rudis
inepta opinio est, V, 74.
terrae multa habent mortif
V, 156. terrarum orbis
est, V, 112. terrae chasm
V, 141. terrae motus ingen
Campania, V, 131. insanis
quot similes discurrere fe
V, 157. per CC milliaria
extenditur, V, 154. terrae
tus causae, V, 138. 141. sq.
147. 149. 155. sqq. 159. e
ctus, V, 136. genera duo
Posidonio, V, 151. terrae
tu qui fiat, ut loca disiiciar
et intereant, V, 153. te
motum praecedit aëris t
quillitas, V, 143. sequitur
stilentia, V, 156. et ventus
147. terrae motus timor de
tur, V, 132. sqq.
Terrena quem solum delect
angustus animus est, I, 99.
Testudo supinata, IV, 219.
studo an habeat constitut
suae sensum, ib.
Tetrarchae, IV, 116.
Thales Milesius terram aq
innatare opinatur, V,
Thaletis opinio de Nili in
mento refellitur, V, 105.
nio de terrae motu improba
V, 138. sententia de aquae
mento, V, 74. sententia, q
terra aquae innatet, expl
tur, ibid.
Thalia Gratiarum ultima,
101. Hesiodo est Charis,
mero Musa, ibid.
Thasius lapis, rarum qua

in aliquo templo spectaculum, IV, 26.
Theatrum Neapolitanorum farctum, III, 211. Theatra tria fuerunt olim Romae, II, 8. in theatris desidere, II, 8.
Thebae, II, 84. non sunt motae in Chalcidis tremore, V, 154.
Themisonis secta, IV, 100.
Theodorus philosophus quid tyranno mortem minanti responderit, I, 210.
Theodotus, I, 23. illo suadente Rex AegyptiPtolomaeus Pompeium Magnum interfici curavit, ibid.
Theophrastus, II, 52. V, 77. discipulus Aristotelis, V, 143. non divini, dulcis tamen eloquii vir, et nitidi sine labore, V, 143. arguitur, I, 12. 13. V, 72. citatur, V, 73. sq. 103.
Theophrasti praecepta, I, 12. III, 4. sententia de terrae motu, V, 143.
Therasia insula in Aegeo mari enata, V, 151. 45.
Thermarum fundamenta in mari iacta, IV, 224.
Thermopylarum angusta, II, 241. IV, 6.
Thersitas, I, 73.
in Thessalia, noxia feris aqua, V, 82. Thessaliae paludes quomodo siccatae, V, 184.
Tethys, I, 184.
Theutonici a Mario caesi, IV, 97. causa, I, 10.
Thia insula, V, 151.
Thraces, V, 3.
Thraciae angulus, V, 152. iuga, V, 105. praepositus L. Piso IV, 10.
Thracias ventus, V, 126.
Thucydides allegatur, V, 153. 155. tiara recta in capite, solis regibus data, II, 242.
Tiberis, IV. 8. V, 224. in Tiberis ripa regna Arcadum, I, 96.
Tiberius fil. Liviae Augustae I, 143. Attici progener, III, 51.
Tiberius Caesar Appia via ad deos ivit, V, 214. amicorum notitiam aversatus, II, 218. Atilio Butae prodigo paupertatem confitenti, Sero, inquit, experrectus es, IV, 225. a pluribus rogatus, ut aeri alieno succurreret, II, 117. Cassio ebrioso et urbem et arcana multa commisit, IV, 10. M. Allium praetorium a creditoribus liberat, I, 117. fratris Drusi mortem aequo animo tulit, I, 142. seq. mullum ingentis formae vendit, IV, 108. pro rostris filium mortuum laudavit, I, 153. Tiberii imago ectypa, II, 154. oblivio, II, 218. prima tempora, II, 2. Tiberii amicitia et frigore notus Montanus Iulius, II, 225. Tiberii Caesaris principatu alienigenarum gentium sacra mota sunt, IV, 163. eius tempore publica accusandi rabies, II, 154. sub Tiberio Caesare caeli ardor visus, V, 26.
Tiberius Gracchus, I, 154. vide Gracchus.
Tibiarum ac organorum genus ex pulpito consonabat, IV, 15.
Tibicen, I, 152. Graecus, III, 211. IV, 159. tibicinum turba, V, 223.
Tibullus, eius versus, V, 100.
Tiburtinum, II, 113. Tiburtinus calix, IV, 209.
Tigrim osculatur custos, IV,

25. tigris nunquam feritatem exuit, IV, 18.
Tigris fluvius, V, 85. evanescit et tandem iterum emergit, IV, 147. V, 86. V, 141.
Tillius Cimber acerrimus Caesarianarum partium defensor Caesarem postea interfecit, I, 80. eius iocus in se, IV, 10. ebrioso creditum fuit de C. Caesaris caede, ibid.
Timagenes Augusti obtrectator IV, 69. historiarum scriptor, exclusus Augustus domo, in Pollionis Asinii contubernio consenuit, I, 74.
Timere an desinat, qui desinat sperare, III, 9. timeri non est potentiae signum, I, 31. quam despici periculosius, I, 30.
Timor acer et assiduus quid efficiat, II, 15. sq. vide Metus. timoris reprehensio et remedia, III, 27. sq.
Tithoni et Nestoris annos vincere, V, 216.
Titi Arii liberalitas et clementia in filium parricidam, II, 18.
Titi Manlii pietas in patrem imperiosum, II, 163.
Titus Livius, III, 106. suos libros a Doro emere potest, II, 257. a Tito Livio positum dictum de Caesare vulgo iactatum, I, 21. V, 128. vide Livius.
Tmolus, IV, 34.
Τὸ ὄν Latine exprimi nequit, III, 138. sex modis dicitur, ibid. sq.
Togatae antiquae, IV, 50. inter *comoedias* et tragoedias *mediae*, III, 15.
Togati, II, 82. IV, 219. togati *purpuratique*, I, 227. togatos omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas et Barbaros videre constituerat Claudius, V, 216.
Tolerantia fortis asperorum sitne optabilis, III, 173.
Tollutarii, IV, 32.
Tonat aliquando sereno coelo, V, 7.
Tondere filios in luctu moris erat, II, 200.
Tonitru quomodo fiat, V, 33. seq. V, 42. 60. tonitrua antiqui tonitruum aut tonum dixerant, V, 61. quaedam absque nubium concursu, V, 47. fulmina et fulgurationes simul fiunt, V, 38. adversus tonitrua subterraneae domus excogitatae, V, 134. sq. tonitruum distinctio, V, 46.
Trabes igneae, V, 8. sq. an inter Cometas ponendae, V, 165. quomodo fiant, ibid.
Tractim P. Vinicius dixit, III, 95.
Tragicus Hercules fit, V, 218.
Tragici, III, 15. IV, 192. Tragici dictum, III, 116. IV, 140. Tragici lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant, IV, 193.
Trama quid sit, III, 131.
Tranquillitas Graecis *εὐθυμία* 161. quaenam sit vera, III, 132. quibus remediis procuretur, I, 191. sq. Epicureorum qualis, II, 139. 140. tranquillitas animi est indicium Magnanimi, I, 58. 59. sqq. tranquillitatis causa non locus, sed animus est, III, 130. tranquillitati infesta vitia, I, 208. inimicus est comes perturbatus, I, 209.
Tremor terrae, V, 144. sq. 14[illegible]

moris corporum causa, V, 149. sq.
Tres Catilinae, I, 162.
Tria fulminum genera Caecinna statuit, V, 51.
Tristionia a Claudio occisa, V, 222.
Tristitiae sitne cognata voluptas aliqua, IV, 129. quarundam foeminarum finem mors imposuit, I, 109. quomodo tristitia tollatur, I, 110. sq. haec homines inhabiles ad actiones efficit, II, 32.
Troglodytae, V, 104.
Tropicus Cancri, V, 127. Capricorni, ibid.
Trossuli, III, 211. IV, 34.
Tuber tyranni gladio divisum, II, 126.
Tubero fictilibus in publica coena usus, IV, 122. quibusdam parum frugi est, IV, 216. Tuberonis ligni lectuli, hoedinae pellis et vasa fictilia, IV, 114. cum Tuberone vivendum, IV, 149.
Tubicen, III, 225.
Tullius Marcellinus consilio de morte cum amicis habito, triduo inedia sibi vitam ademit, III, 218.
Turannius senex, procurationis vacatione accepta, tamdiu se plangi iussit, quousque labor illi suus restitutus fuit, II, 58.
Turba vitanda, III, 11. 14. 21.
Turbo, V, 166. igneus, V, 128.
Tuscis summa fulminum scientia, V, 48. Tuscos Asia sibi vendicat, I, 95.
Tusculanum, II, 40. 172.
Tussis continua, III, 225.
Tuto ut vivas, quae observanda, IV, 152.
Tyrannus an beneficium det, II, 126. sq. tyranni et regis differentia, II, 14. tuber gladio divisum, II, 126. tyranno an beneficium dandum, II, 261. tyranni triginta Atheniensium, IV, 150. cives occiderunt, I, 197. tyrannorum poena, II, 26.
Tyria purpura, V, 17. Tyrii Africam incolunt, I, 95.
Tyrus aliquando ruinis infamis fuit, V, 133. movetur et diluitur, V, 155.

V.

in Vadimonis lacu insula natat, V, 83.
Vagellii carmen, V, 135.
Valetudo animi primum, deinde corporis curanda, III, 34. valetudo felicior, III, 170. valetudine fessi, iracundiores, I, 36.
Valgius Aetnam unicum dixit, III, 148.
Vapor siccus et humidus, V, 39.
Varices quidam exsecandas praebens, legere librum perseveravit, III, 225. sq.
Varro qua arte ventos ordinet, V, 126. Vulturni nomen usurpat locus Euri, ib. Varronis Romanorum doctissimi remedium adversus mutationem locorum, I, 97.
Varus eques Roman. coenarum bonarum affectator, IV, 225. L. Vinicii comes, ibid.
Vatiae felicitas vulgo celebrata III, 129.
Vatinius senex quomodo Ciceronis urbanitatem affugerit, I, 235. Vatinius rempubl. venumdedit, I, 219. Vatinio postpositus Cato, I, 178. 219. in Ve-

tinium Calvi sententia, IV, 88. Vatinii, I, 219. IV, 217.
Udum plus est quam humidum, V, 45.
Vedius Pollio muraenas sanguine humano saginabat, II, 20. ob saevitiam in servos castigatus ab Augusto, I, 86. Vedii crystallina Augustus fregit, ibid.
Venale tempus, II, 260.
Venenata fulmine icta, venenum amittunt, V, 48.
Venenum serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua retinent, III, 239.
Veneriae, IV, 104.
Venus stella, V, 170.
Veneris comites sunt Gratiae, II, 102. signum, I, 236. Veneris genitricis ludi, V, 174. Venerem suam habere, II, 132.
Venia, I, 40. II, 33. quam laudabilis sit, I, 49. an eam sapiens dare debeat, II, 33.
Venter bene moratus, magna pars est libertatis, IV, 227. parvo dimittitur, III, 53. Ventris caussa quantum laboretur, IV, 189. Ventri obedientes, animalia sunt, non homines, III, 149.
Venti, V, 125—127. ventus quid V, 115. bonis et malis communis, II, 185. quomodo fiat, V, 116. 121. ἐγκολπίας, V, 119. an sit causa cometarum, V, 167. venti et aëris discrimen V, 118. sq. venti et spiritus discrimen, V, 123. sq. in ventum iactare brachia, V, 172. Etesiae V, 120. subterranei, V, 123. quidam quorumdam locorum proprii, V, 127. quando et unde fient, V, 119. sqq. ventorum abusus, V, 128. numerus et nomina, V, 125. sq. utilitas, V, 127. 128. ad quid a Deo dati, V, 130.
Verbum publicum perire Seneca non potest pati, V, 99. verba publica, III, 144. publicanorum, IV, 113.
Verba ad summam caveam spectantia, I, 205. multa apud antiquos situ occupata, III, 137. sq. pauciora rebus, I, 136. solennia, I, 15. philosophantium qualia esse debeant, III, 208. verborum cura nimis anxia esse non debet, IV, 190. notae, IV, 61. translationes, III, 145. Latinorum magna paupertas, III, 136. non tam quam rerum cura habenda, III, 104. sq. verba et opera concordare debent, II, 75, 77. III, 48.
Verecundia quorundam extimescenda, III, 23. sq. verecundiae laus, et quod nulla sapientia eam ambigat, ib. verecundiam scenici artifices penitus exprimere non possunt, ib.
Veritas obscura et involuta, I, 126. veritas et virtus idem, III, 189. veritatis simplex oratio, III, 94. 116.
Versus, IV, 88. 110. versus Graecus detestabilis, II, 29. versus disertissimi inter mimos iacent, III, 15. versuum duorum de beneficiis examen, II, 99.
Verum non nisi auditure dicendum, III, 73. dicere et audire adsuescendum, III, 177. omnibus publice dicit Seneca, IV, 53. qui dicat, potentibus deest, II, 240. ad verum exerceri, IV, 123. veri similitudo, non exploratio spectatur, II, 189.

Vestales virgines, II, 90. 102. discunt facere sacra, et cum didicerunt, docent, ibid.
Vestis quando mutetur, III, 43. perversa magistratus, I, 15. nihil celatura, IV, 58. ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa, I, 188. omnis sapienti non conveniens, nec quivis color, III, 119. vestis dura et horrida, III, 43. vestis mundae electio appetenda homini, IV, 74. vestes e corticibus arborum, avium plumis, vulpium murinmque tergis etc. IV, 58. sericae exprobrantur, II, 259.
Veterum opiniones parum exactae et rudes, V, 137. praeceptum de optima vita sequenda, II, 66. veteribus mos fuit terram subigere, IV, 26.
Viane monstranda sit ingrato, II, 186.
Vicae Potae filius Diespiter, V, 220.
Victimae quando gratae, II, 104.
Vienna, V, 218.
Villa Scipionis Africani, IV, 25. villa structa lapide quadrato, ib. villa totius anni, III, 130. villae castris similes, III, 120.
Vinctorum greges in aetatum et colorum paria diducti, II, 47. per vinctos terra colenda, II, 260.
Vinicii tarditas in dicendo, III, 95.
Vinum calentibus ingeniis et pueris subtrahendum, I, 36. 37. iram cur incendat, I, 35. 36. fulmine gelatum, cur potum *exanimet, aut dementes faciat* V, 59. sq. fracto dolio rigidum stat, V, 48. vini inventor cur Liber dictus, I, 216. minister in muliebrem modum ornatus, III, 107. veteris amaritudo ipsa delectat, III, 152. vino interdum indulgendum, I, 215. sq. inter vinum et oleum occupati homines, III, 36. vina per sapores et aestates disponere, V, 113. vina veterana diffundere, V, 113.
Vipera, IV, 35. in eadem urna est ubi aurum, ibid.
Vir bonus an beneficium ingrato noto daturus sit, II, 183. an non irascatur, si patrem caedi vel matrem rapi viderit, I, 12. duplicis notae, III, 98. non potest non facere, quod facit, II, 234. summae pietatis erga deos est, III, 215. ab honesto nulla re deterretur, ad turpia nulla spe invitatur, III, 214. vinci nequit, II, 196. viri boni animus qualis, I, 7. exemplum semper intuendum, III, 24. seq. similitudo cum Deo, I, 174. III, 96. 199. virum bonum non faciunt studia liberalia, IV. 42. sq. in viro bono habitat Deus, III, 96. viri boni omnes pares, III, 166. rarius existunt, III, 98. viris bonis cur mala accidant, I, 171. 179. inest quiddam divinum, I, 172. viros bonos, candidatos dicimus, III, 4.
Viri fortis et strenui descriptio Virgiliana, IV, 114. viri fortes qui, IV, 116. sq.
Virorum magnorum imagines et natales celebrandi, III, 155. exempla sequenda, IV, 148. sq. sapientum conversatio utilis, IV, 91. sq.

Virgarum, coronarum et arcus differentiae, V; 22. virgarum significationes et causae, ib.
Virgilius a Polybio conversus, I, 123. 129. Virgilius Aetnam descripsit, III, 229. Ennium imitatus est, IV, 166. parum proprie dixit, mala mentis gaudia, III, 144. reprehenditur IV, 29. Virgilii praecepta nautica, III, 125. versus duobus aeternam memoriam promittentes, III, 52. versus, vide in Indice locorum ex poetis citatorum. Virgilium aliter grammaticus legit, aliter philosophus, IV, 165.
Virginius et Regulus Coss. V, 131.
Virgo aqua Romae, IV, 8.
Virtus animi una, sed multae species, III, 162. cui placet, is non potest placere populo, III, 75. nunquam latet, III, 230. virtus a voluptatum ministerio defenditur, II, 254. ad bene beateque vivendum satis esse probatur, opinionibus contrariis breviter refutatis, II, 75. IV, 17. 32. cur nullo egeat, III, 202. experimento innotescit I, 179. sola verum gaudium parit, III, 70. in quocunque habitu est, prodest, I, 197. sq. maior vel minor fieri non potest, III, 162. 186. sqq. 206. sq. natura gloriosa, III, 162. nihil in se habet venale, II, 165. non cohonestatur pulchritudine corporis, non deformitate foedatur, III, 162. pulverulenta, *colorata* callosasque habens *manus, II, 66.* non dediscitur, *III, 118.* non propter voluptatem *petitur, II, 68.* omnibus patet, II, 149. periculi avida est, I, 179. quaedam effugere non potest, III, 135. sq. quid sit, IV, 177. sua magnitudine omnes dolores, molestias, iniurias elidit, III, 165. sq. suapte natura placet, II, 177. unicum hominis bonum, III, 215. an turpibus irata esse debeat, I, 26. virtutis ardui aggressus, I, 184. II, 77. comitatus individuus, III, 175. documentum nunquam molle, III, 170. occasio et calamitas, I, 180. duae partes, IV, 92. sq. opera omnia bona, IV, 215. sq. vis II, 177. calcar an sit ira, I, 54. et voluptatis dissimilitudo, II, 66. et voluptatis societatem quid prohibeat, II, 73. virtuti etiam in lectulo locus, III, 226. opposita nihil detrahunt, IV, 75. seq. virtutes inter se pares, ut virtutum opera, III, 162. quaedam stimulis, quaedam fraenis egent, II, 84. si animalia sint, quam multa absurda sequantur, IV, 177. virtutes exhortari, IV, 218. in virtutes arduum iter non est, I, 32. virtutum humanarum unica regula, II, 163. pretium in seipsis est, III, 238. semina natura insita sunt, IV, 160. magnarum memoria sacra, II, 186.
Vis electioni obest, II, 126.
Visus noster in humido labitur, V, 19. visus fallax, V, 13.
Vita cardiaci, bibere et sudare, III, 36. vita in contrarium circumacta, IV, 225. vita actu, non tempore metienda est, IV, 32. sq. occupatorum brevissima est, II, 41. 47. vita longissima, I, 166. II, 43. IV,

86. II, 25. 38. 42. sq. errorum plena, II, 61. fortunae expers, mare mortuum est, III, 175. ficta et ostentationi parata, I, 214. inter bonos et publicos mores temperanda. III, 8. sq. melior quam vulgus vivit instituenda, non contraria, ib. nuda muscarum ac vermium bonum, II, 159. non sentientibus effluit, III, 180. sq. potius deridenda, quam deploranda est, I, 214. quomodo hominibus elabatur, III, 1. sq. quorum brevissima, ideoque miserrima sit, II, 52. sq. servitium est, I, 204. supplicium est, I, 127. similis fabulae, III, 219. similis civitati captae, II, 272. stulta, I, 127. ut tuta sit et secura, quae observanda, IV, 152. otiosa et ignava differunt, III, 163. sq. quorundam contra naturam instituta taxatur, IV, 223. sq. quorundam formicis per arbusta repentibus similis, I, 209. occupatorum brevissima est, II, 41. 45. vitae amor catenae comparatus, III, 68. brevitas, I, 164. IV, 18. III, 82. conditio qualiscumque aequo animo ferenda, IV, 156. consensus cum oratione laudatus, III, 48. exordium a fletu, I, 120. fastidium quomodo effugiatur, I, 195. forma sana et salubris, III, 15. genera tria, quodque sit optabilius, II, 95. genus austerum fugiendum, III, 8. inaequalitas, I, 191. inconstantia, II, 89. inconstantia unde, III, 48. mendicatio foeda, IV, 135. mimus, III, 232. opera qua regula distribuenda, II, 254. spatium amplissimum, IV, 81. vitae beatae summa, III, 102. vide Beata. vitae in contrarium circumactae causa, IV, 207. sq. de vitae brevitate an iuste mortales conquerantur, II, 35. vitae et necis ambigua, IV, 61. vitae suae sitne vis inferenda, III, 181. vitam contemnere, et regere vix tota vita discitur, IV, 176. securam mari mortuo comparat Demetrius, III, 175.

Vitellius, seu Velleius, seu Vitelleius, V, 96.

Vitium commune singulis obiicere, iniquum, I, 62. sq. vitia converberare, IV, 218. vitia contactu nocent, I, 199. excusantur deorum exemplis, II, 54. male rebus, locis et temporibus adscribuntur, cum cuiusque propria sint, III, 116. naturalia nulla arte vinci possunt III, 23. non in usum recipiènda sunt, quia aliquando boni quid effecerunt, I, 11. non stant uno loco, sed se invicem pellunt, II, 107. omnia in omnibus, sed non omnia in singulis exstant, II, 184. sub virtutum nomine obrepunt, III, 104. sq. virtutibus confinia, IV, 212. an sint animalia, IV, 177. sqq. vulgi nobis ridicula videri debent, non invisa, I, 212. corporis et animi cur dissimulare soleamus, III, 126. illi nunt turba et spectacula, III, 10. sq. nea temporum, huius vel illius seculi sunt, sed hominum, IV, 117. vitiorum processus, V, 185. sq. remedia, IV, 172. seq. irritamenta quam longissime sunt profugienda, III, 119.

Vitro absconditur camera, IV, 26.

Vivendi corrupta ratio corruptum dicendi genus producit, IV, 183. vivendum semper ut coram Deo inspectore et arbitro, IV, 7. vivere ad formulam, III, 197. vivere ex formula, III, 10. vivere ad faces et cereos, IV, 225. vivere demisso capite, III, 160. vivere beate et secundum naturam, idem est II, 67. iucunde nemo potest, nisi et honeste vivat, II, 68. bene, omni loco positum, III, 72. in necessitate, nulla necessita, III, 27. 150. ostio aperto vix est, qui possit, III, 101. semper incipientium stultitia, III, 59. secundum naturam oportet, II, 67. 94. solum putandi sunt, qui sapientiae vacant, II, 51. quidam semper incipiunt, quidam tum cum desinendum est, quidam vivere desinunt, cum incipiunt, III, 59. tota vita discendum est, II, 42.
Ulysses, I, 219. II, 49. IV, 40. ad Ithacae suae saxa properat, III, 167. sociis aures clusit, III, 80. ubi erraverit, IV, 40. voces Sirenum nisi alligatus praetervehi noluit, IV, 229. Ulyssis nauseatoris naufragia, III, 125. remedium adversus Sirenas, III, 134.
Ultio, verbum inhumanum, I, 47. improbatur, I, 57. ultionis genus contumeliosissimum, I, 47. incommoda, I, 76. ultione quomodo principi utendum, II, 22.
Umbratica Epicureorum turba, *II, 166. cum* ea Senecae pugna *est, ibid.*
Unco rapi, IV, 2.
Unguentarii, IV, 42. a Lacedaemoniis urbe pulsi, V, 114. an in artium liberalium numerum recipiendi, IV, 42.
Unguentum bis die terque renovari solitum, IV, 28. unguentum mittere, I, 48.
Universi formator, I, 98. de universo quaestio quotuplex, V, 32.
Universa ex materia et Deo constant, III, 160.
Vocabulum et verbum, III, 138.
Volesi Asiae proconsulis crudelis exclamatio, I, 25.
Voluntas recta, IV, 111. officii causa, II, 226. tribuentis in beneficio iucundissima, II, 113. voluntatis mutatio cuius rei indicium, III, 87. ex voluntate aestimandus est gratus animus, II, 133. 179. sq.
Voluptas quid sit, II, 253. IV, 230. nihil ad beatam vitam facit, II, 65. an virtuti sit anteponenda, II, 166. pecoris bonum, IV, 72. sq. quae homine digna, II, 260. sapientum qualis sit, II, 70. sq. sitne aliqua iuncta dolori, II, 150. sq. perfusoria, III, 58. propter hanc virtus non est colenda, II, 68. voluptatis laudatio periculosa, II, 71. possessio periculosa, I, 127. II, 73. vituperium, II, 253. III, 58. voluptatis et gaudii differentia iuxta Stoicos, III, 144. voluptatis et virtutis dissimilitudo, II, 66. voluptatem a virtute diduci posse negantes refutantur, II, 65. capere ex epistola, an bene dicatur, III. 144. voluptates an et quasnam animus habeat, II, 65. voluptatum duo genera, III, 227. minima virtus est Epicu-

reis, II, 73. memoria fidelior est, quam praesentia, I, 127. voluptatibus non est dandus locus, III, 119. sq. obsessos plurimos malos esse demonstratur, II, 70.
Vopiscus et Paterculus Coss. V, 183.
Vota deos admonent, II, 219. parciora essent, si palam fierent. II, 114. quae suscipienda sint, III, 22. quomodo proficiant, siquidem fata inexorabilia, V, 52. vulgi sunt spernenda, III. 79. seq. III, 83. 148. hominum deos beneficos esse testantur, IV, 143. inhumana, II, 237. sq. negotiatorum, II, 247. sq. parentum et amicorum inimica nobis, III, 148.
Vox quid, V, 34. 46. qua ratione per parietes transmittatur, V, 36. contra Stoicos publica, IV, 196. viva oratione efficacior, III, 10. vox stridula, III, 131. vox una totas urbes simul percutit, V, 36. vocis intentio utilis exercitatio, III, 36. vocem exaudire pro votis gratuitam, III, 148. voces Epicureae, III, 177. voces optantium et exsecrantium nocent, IV, 94. imperitorum eodem loco quo ventris crepitus sunt, IV, 71. vocum genera aures in odium adducentia, III, 132.
Urbanitas contumeliosa, I, 231. urbanitatem Ciceronis quomodo effugerit Vatinius, I, 236.
Urbis mores priscos quidam tradiderunt, IV, 28. urbium fata, IV, 69. sq. urbium magnarum *campos implere* sationibus, *III, 148.*
Ursos mappa proritat, I, 79.
Utica Catonis, III, 120. 188.
Vulcano crus fregit Iupiter, V, 222.
Vulgi iudicia et vota spernenda sunt, III, 79. 83. vulgus veritatis pessimus interpres, II, 61. a vulgo quomodo quis tutus esse possit, III, 33.
Vulturnus, Euri nomen, usurpatum a Livio et Varrone, V, 126.
Vulva parum tenax, V, 84.

X.

Xantippe Socratem immunda aqua perfudit, I, 237.
Xanthus fluvius, V, 218.
Xenocrates putat beatum sola virtute fieri posse, non tamen unum bonum esse, quod honestum est, IV, 20.
Xenophanto canente Alexander manum ad arma misit, I, 24.
Xenophon, I, 127. 152.
Xenophantis pater, II, 159. ib. quid fecerit, nunciata filii morte, I, 152. Xenophontes, I, 200.
Xerxes Demaratum Lacedaemonium praemiis afficit, II, 242. Pythii filii caede exercitum lustrat, I, 68. Xerxis stoliditas, I, 222. Xerxi solus Demaratus verum dixit, II, 242. Xerxem quid impulerit ad bellum Graeciae inferendum, II, 241.
Xiphiae, V, 170.
Xystus maternorum hortorum, I, 69.

Z.

Zaleuci leges, IV, 56.
Zeno Eleates nihil sit esse, IV, 48.

Zeno, I, 210. II, 53. III, 84. 156. auctor est Stoicae sapientiae, I, 105. sectae sanctissimae et fortissimae conditor, IV, 9. multum profuit, etsi non administrarit rempublicam, I, 189. nullum servum habuit, I, 105. Zenonis collectio ab ebrietate dehortantis ridetur, IV, 9. collectiones de morte irridentur, IV, 3. 5. dictum, I, 16. dictum, cum ei naufragium nunciatum esset, I, 210. sententia de Cometis, V, 175. quingentos denarios cuidam credentis excusatio, II, 193. Zenoni actionis et doctrinae dissidentia objecta, II, 76. Zenonem Cleanthes expressit, III, 10. cum Zenone vivendum, IV, 149. Zephyrus, V, 125. Latinis Favonius, V, 126.

INDEX
LOCORUM EX POETIS CITATORUM.

VOLUMINE PRIMO.

Pag. 4. Ovid. Met. 7, 545. — *Pag.* 28. Ovid. Met. 1, 144. — *Pag.* 50. Virg. Aen. 8, 702. — *Pag.* 156. Virg. Aen. 3, 418. — *Pag.* 163. Virg. Aen. 10, 472. — *Pag.* 184. Ov. Met. 2, 63. — *Pag.* 194. Lucret. 3, 1081.

VOLUMINE SECUNDO.

Pag. 6. Virg. Georg. 4, 212. — *Pag.* 44. Virg. Georg. 3, 68. — *Pag.* 77. Virg. Aen. 4, 653. — *Pag.* 168. Virg. Georg. 2, 160. — *Pag.* 169. Virg. Ecl. 1, 6. — *Pag.* 175. Ov. Amor. 3, 4, 4. — *Pag.* 209. Ov. Met. 1, 144. — *Pag.* 224. Virg. Aen. 5, 162. — *Pag.* 251. Virg. Georg, 2, 45. — *Pag.* 256. Virg. Georg. 1, 158. — *Pag.* 270. Virg. Aen. 12, 84. Ov. Met. 13, 801. — *Pag.* 271. Virg. Aen. 4, 373. 318.

VOLUMINE TERTIO.

Pag. 26. Virg. Aen. 4, 654. — *Pag.* 44. Virg. Aen. 8, 364. — *Pag.* 52. Virg. Aen. 9, 446. — *Pag.* 72. Virg. Aen. 6, 78. — *Pag.* 84. Ov. Met. 13, 824. — *Pag.* 115. Virg. Aen. 8, 385. — *Pag.* 125. Virg. Aen. 6, 3, 902. — *Pag.* 132. Versus est Varronis Atacini; cf. Senecae patris Controvers. 3, 16. — *Pag.* 134. Virg. Aen. 2, 725. — *Pag.* 137. Virg. Georg. 3, 146. *cernere ferro* Virg. Aen. 12, 709. *Cetera* Virg. Aen. 11, 467. — *Pag.* 148. Virg. Aen. 6, 513. — *Pag.* 154. Virg. Aen. 4, 158. — *Pag.* 161. Virg. Aen. 5, 344. — *Pag.* 174. Virg. Aen. 1, 93. — *Pag.* 180. Virg. Aen. 3, 72. — *Pag.* 198. Virg. Ecl. 1, 6. 7. 9. 10. — *Pag.* 217. Virg. Aen. 6, 103. — *Pag.* 220. Virg. Aen. 6, 316. — *Pag.* 225. Virg. Aen. 1, 203.

VOLUMINE QUARTO.

Pag. 5. Virg. Aen. 6, 400. 95. — *Pag.* 14. Virg. Aen. 1, 432. — *Pag.* 17. Virg. Aen. 7, 808. — *Pag.* 28. Hor. Sat. 1,

2, 27. Virg. Georg. 2, 58. et 1, 215. — *Pag.* 31. Virg. Aen. 7, 277. — *Pag.* 34. Virg. Georg. 1, 53. — *Pag.* 41. Virg. Georg. 1, 336. — *Pag.* 42. Virg. Georg. 1, 424. — *Pag.* 52. Virg. Aen. 1, 342. — *Pag.* 56. Virg. Georg. 1, 144. — *Pag.* 57. Virg. Georg. 1, 139. — *Pag.* 59. Ov. Met. 6, 54. — *Pag.* 63. Virg. Georg. 1, 125. — *Pag.* 73. Virg. Aen. 3, 426. — *Pag.* 78. Virg. Aen. 5, 263. — *Pag.* 79. Virg. Aen. 9, 485. — *Pag.* 101. Lucret. 1, 49. — *Pag.* 106. Virg. Aen. 8, 442. — *Pag.* 110. Ter. Heaut. 1, 1, 54. — *Pag.* 113. Virg. Georg. 3, 75. — *Pag.* 134. Virg. Ecl. 1, 74. — *Pag.* 136. Virg. Aen. 12, 646. — *Pag.* 143. Virg. Aen. 4, init. — *Pag.* 146. Virg. Aen. 3, 282. — *Pag.* 149. Virg. Aen. 6, 277. — *Pag.* 151. Virg. Aen. 1, 458. — *Pag.* 155. Lucr. 1, 305. — *Pag.* 156. Virg. Aen. 6, 274. — *Pag.* 163. Virg. Georg. 3, 284. — *Pag.* 164. Virg. Georg. 3, 66. — *Pag.* 166. Virg. Georg. 3, 260. — *Pag.* 172. Lucr. 2, 54. — *Pag.* 189. Virg. Georg. 4, 212. — *Pag.* 191. Virg. Aen. 1, 327. — *Pag.* 193. Ovid. Met. 2, 1. — *Pag.* 211. Horat. Serm. 1, 2, 113. — *Pag.* 216. Hor. Serm. 1, 3, 11. — *Pag.* 223. Virg. Georg. 1, 250. — *Pag.* 231. Virg. Georg. 1. 176.

VOLUMINE QUINTO.

Pag. 3. Virg. Aen. 5, 404. — *Pag.* 11. Ov. Met. 6, 66. — *Pag.* 18. Virg. Georg. 1, 380. — *Pag.* 22. Virg. Georg. 2, 95. — *Pag.* 24. Virg. Georg. 1, 367. — *Pag.* 30. Virg. Ecl. 2, 25. — *Pag.* 55. Ov. Met. 3, 305. — *Pag.* 68. Ov. Met. 3, 407. Virg. Aen. 1, 245. — *Pag.* 80. Ov. Met. 10, 2. et 15, 321. et 15, 330. — *Pag.* 85. Ov. Met. 15, 276. — *Pag.* 86. Virg. Ecl. 10, 4. — *Pag.* 89. Ov. Met. 1, 292. 304. 285. 290. — *Pag.* 90. Ov. Met. 1, 273. — *Pag.* 99. V. Aen. 4, 373. Ov. Met. 1, 241. — *Pag.* 100. Tibull. I, 7, 23. quem vs. per errorem Ovidio tribuit. — *Pag.* 107. Ovid. de arte am. 1, 475. Lucret. 1, 314. — *Pag.* 115. Virg. Ecl. 2, 26. — *Pag.* 123. Ov. Met. 1, 388. — *Pag.* 125. Ovid. Met. 1, 61. Virg. Aen. 1, 85. — *Pag.* 144. Virg. Aen. 6, 256. — *Pag.* 147. Virg. Aen. 8, 728. — *Pag.* 148. Virg. Aen. 1, 55. et 1, 53. — *Pag.* 152. Virg. Aen. 8, 525. — *Pag.* 155. Virg. Aen. 3, 77. — *Pag.* 157. Virg. Aen. 3, 414. — *Pag.* 169. Ovid. Met. 2, 71. — *Pag.* 176. Virg. Georg. 1, 367. Aen. 9, 20. — *Pag.* 179. Virg. Georg. 1, 137. — *Pag.* 182. Virg. Georg. 1, 392. 363.

BIBLIOTHECA BODLEIANA